

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliineq TANBREEZ Mining Greenland A/S

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliigallarnermik
nalunaarusiaq

Tunniunneqaqqaarpoq Martsimi 2012, Suliareqqinneqarpoq
August/September 2013, Aaqqissuuteqqineqarluni December
2016 aamma Juli 2019, kingusinnerpaamillu Juli 2020

Akuerisaavoq

IMAI	QUPPERNEQ
1 IMAQARNILIAQ PAASIUMINARSAGAQ	6
2 NASSUIAATIT NAALISAANERILLU	30
3 AALLARNIUT	32
3.2 Tunuliaqutaq	32
3.3 Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi siunertaq	32
4 POLITIKKIKKUT, INATSIITIGUT ALLAFFISSORNIKKULLU ATUGASSARITITAASUT	34
4.1 Kalaallit Nunaanni politikikkut pissutsit	34
4.2 Inatsisitigut atugassarititaasut	34
4.2.1 Kalaallit Nunaanni inatsisit	34
4.2.2 Peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit nalunaarutit aatsitassarsiornermut attuumassuteqartut	36
4.2.3 Kalaallit Nunaanni najoqqutassiat	37
4.2.4 Akileraarutit aningaasallu isertitat	39
4.3 Nunat Tamalaat Sulineq pillugu Suliniaqatigiiffianni Isumaqatigiissutit	41
4.4 Najoqqutassat	41
4.5 Naalagaaffiup pigisaanut iliuusissat naleqquttut	42
4.5.1 Kalaallit Nunaanni uuliamut aatsitassanullu iliuusissat 2020 - 2024.	42
4.5.2 Sulilersitsinermit iliuusissat 2015-imi	42
4.5.3 Inuuneritta II 2013-2019	43
5 SULIARINIAKKAP OQALUTTUARINEQARNERA	44
5.1 Aatsitassaqaarfik	44
5.2 Tunisassiornerup/ingerlatsinerup nalaa	45
5.2.1 Kalallit Nunaanni paaaffiit ilusaat pingaarnerit	45
5.2.2 Arrortitsilluni suliareqqiineq	52
5.2.3 Aatsitassarsiorfimmiit qallukkat suliarineqartarnerat	56
5.2.4 Akuiarnerlukulerineq	57
5.2.5 Ujaqqat atunngitsuukkat igitassat	57
5.2.6 Pujoralaat nakkutigineqarnerat	57
5.2.7 Tunisassianut toqqorsiviit	57
5.2.8 Umiarsualivik	58
5.2.9 Attaveqaatit	58
5.3 Sanaartorneq	61
5.4 Matusinissamut nunallu isikkuata pilerseqqinnissaanut pilersaarutit	62

6	SULERIAATSIT	63
6.1	Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi suleqatigiit	63
6.2	Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinerup qanoq suliarineqarnera	63
6.2.1	Suleriaaseq ataatsimut isigalugu	63
6.2.2	Suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanermi periaaseq	64
6.3	Sumiiffiit misissuiffiusut piffissarlu misissuiffiusoq	64
6.4	Pissutsinik atuutereersunik misissuineq	65
6.5	Paasissutissanik allat pissarsiareriigaannik katersineq misissuinerlu	65
6.6	Paasissutissat nammineerluni katersukkat misissukkallu	66
6.6.1	Naliliisarlu misissueriaatsit	66
6.6.2	Kisitsitalersuilluni misissuinerit	66
6.7	Sunniutininik nalilersuinermi periaatsit	67
7	INOOQATIGIINNERMI TUNNGAVIUSUMIK ATUKKANIK ALLAASERINNINNEQ	68
7.1	Aallarniut	68
7.2	Innuttaasut aallaavimmikkut assigiinngiiaarnerat	68
7.2.1	Inuiaat assigiinngitsut katitigaanerat	70
7.2.2	Innuttaasut	70
7.2.3	Utoqqaassuseq aamma suaassutsinut agguataarneq	73
7.2.4	Inunngortartut amerlassusii aamma qanoq utoqqalitiginissamik naatsorsuutiginninnerit	74
7.2.5	Toqujaartarnerit	74
7.2.6	Nutserneq	76
7.3	Pitsaasumik inuuneqarnissamut inooqatigiinnermi kultureqarnermilu perrassaait	78
7.3.1	Illoqatigiit katitigaanerat	78
7.3.2	Nioqqutit pingaarutillit	79
7.3.3	Naleqartitat pingaarutillit	79
7.3.4	Oqaatsit	81
7.3.5	Pinngortitami isumalluutininik atuineq	82
7.3.6	Angerlarsimaffeqannginneq pinerlunniartarnerillu	86
7.4	Inooqatigiinnermi aningaasaqarnermut tunngasut	89
7.4.1	Isertitat: isertitat agguaqatigiissinnerat, assigiinngissutsit	89
7.4.2	Inuuniarnermi aningaasartuutit, atuisunut akit allanngorarnerisa nalunaarsorneri, sanaartornermi akit allanngorarnerisa nalunaarsorneri nunanut allanut sanilliussorlugit	91
7.4.3	Suliffeqarfiit aaqqissuussaananerannik allaaserinninneq	92
7.4.4	Sulisoqarnermi pissutsit atuuttut allaaserineqarnerat	92
7.4.5	Pisortat ingerlataat namminersortut ingerlataannut sanilliullugit	98
7.4.6	Ilinniartitaanerup qaffasissusia	99
7.4.7	Isertitat ingerlatseqatigiiffinnillu akileraarutit	103
7.4.8	Inooqatigiinnermi aaqqissuussineq	104

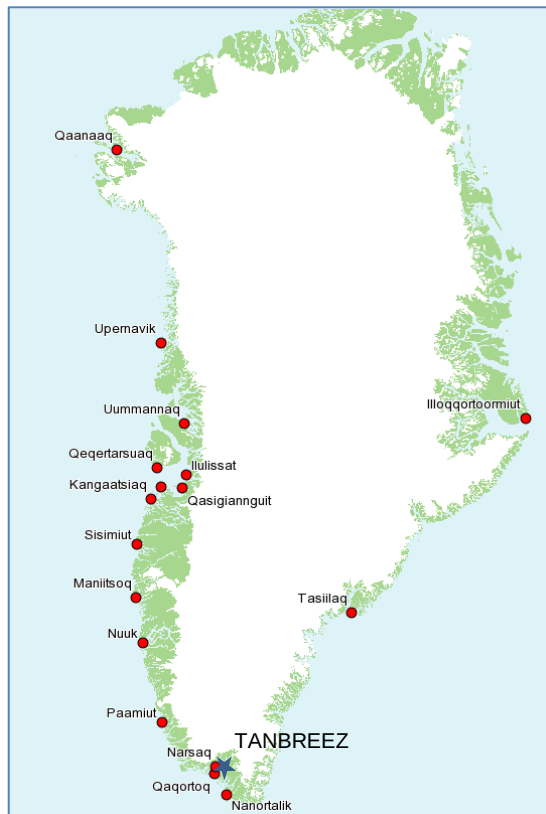
7.5	Peqqissuseq	108
7.5.1	Inooqatigiinni ulorianartorsiortut	110
8	SUNNIUTAASINNAASUT AAMMALU PERIARFISSAT INERIARTORTINNEQARNERISA ANNERPAATINNEQARNERAT KIISALU SUNNIUTINIK PITSAANNGITSUNIK MINNERPAATITSINIARNEQ	114
8.1	Aningaasarsiornermut tunngasut	115
8.1.1	Suliffissaqartitsineq	115
8.1.2	Inuussutissarisorneq	120
8.1.3	Inuussutissarsiutinik ingerlatsiviit minnerusut	124
8.1.4	Aatsitassarsiorfiup matuneqarnera	125
8.1.5	Suliaqarfinnut allanut aporaassutaasinnaasut	125
8.1.6	Pinngortitamit inuuniuteqarnerup allanngornera	126
8.1.7	Isertitat amerlinerat	127
8.1.8	Akileraarutit aningaasallu isertitassat	128
8.2	Ilinniartitaaneq pikkorissaanerlu	132
8.3	Innuttaasunik sullissineq ineriartortitsinissamillu pilersaarutit	133
8.3.1	Attaveqaatit sullissiviillu pioreersut	133
8.3.2	Ineriartortitsinermut pilersaarutit tatineqarnerat	134
8.3.3	Pisortat kiffartuussinerisa tatineqarnerat	135
8.3.4	Isumaginninneq peqqinnissarlu	136
8.4	Inooqatigiinnermut tunngasut	136
8.4.1	Inuit katitigaanerat inuttussuserlu	136
8.4.2	Inuit akornanni aaqqiagiinnginnerit	137
8.4.3	Inuit ajornartorsiulerataanaasut	137
8.5	Peqqissuseq	138
8.5.1	Suliffimmi peqqissuseq aammalu ajutoorsinnaanerit	138
8.6	Innuttaasut peqqissusiat inuunerullu pitsaassusia	139
8.6.1	Avatangisut sunnigaanerat	141
8.7	Kulturikkut pinngortitamilu pingaatitat	143
8.7.1	Sumiiffiit takussutissatigut kulturikkullu pingaarutillit	144
8.7.2	Asimut angalaarsinnaaneq	145
8.8	Sunniutit ingerlaqqittut (katersornikut)	147
9	PISSUTSIT MALINNAAVIGINEQARNISSAANUT PILERSAARUMMUT MISSINGIUT AAMMALU NALILIISARNERMUT PILERSAARUMMUT MISSINGIUT	153
9.1	Pissutsinik malinnaavigininnissamut pilersaarutissatut missingiut	154
10	INNUTTAASUNIK PEQATAATITSINEQ	160
10.1	Suliariniakkamut attuumassuteqartut immikkut paasiniaavissat	162
10.1.1	Suliariniakkamut attuumassuteqartut	162
10.1.2	Immikkut paasiniaaviit tusarfiillu	164

10.2	Suliariniakkamut attuumassutillit inuiaqatigiinnut sunniutissat naliliivigineqarneranni peqataatinneqarnerat	164
11	NAJOQQUTAT	167

1 IMAQARNILIAQ PAASIUMINARSAGAQ

Manna tassaavoq Aatsitassarsiorfiup TANBREEZIP Inuiaqatigiinnut Sunniutissaanik Naliliinerup paasiuminarsakkamik imaqarniliornera. Aatsitassarsiorfik TANBREEZ Kalaallit Nunaata Kujataaniippoq (Tak. Takussutissiaq 1.1), Kommune Kujallermi Qaqortup Narsallu Akornanni Kangerluarsuup qinnguata tungaani Killavaat Alannguanni illuni (tak. Takussutissiaq 1.2)

Siusinnerusukkut siunnersuutaasimasumi aatsitassarsiorfimmiit Qaqortumut aqquinninnissat suliariniakkamik siunnersuummut matumunnga ilanngunneqanngilaq.

Takussutissiaq 1-1: Kalaallit Nunaata assinga aammalu TANBREEZ-ip sumiiffia

Nalunaarusiaq manna tassaavoq Tanbreez-imit suliarineqartoq, Grontmij-mit nalunaarusiarineqartoq tunngavigalugu. Nalunaarusiaq martsimi 2012-imi tunniuteqqaarneraniit, suliffeqarfiup suliniutini ingerlateqqissimavaa misissueqqinnikkut, qillerinikkut nalilersueqqinnikkullu.

Taamatut inerititaqarnerup saniatigut, aningaasartuutit annikillisinneqarsinnaanerannik periarfissarsiornerup aammalu tunisinerunikkut isaatitassat annertusisinnanerisa ilisimalerneratigut, nalunaarusiaq manna martsimi 2012-imi tunniunneqareersumut, augustimilu 2013.imi akuerineqartumut assigulluinnarpoq.

Nalunaarusiami matumani inuiaqatigiinnut sunniutaasinnaasut tamarmik katersugaapput. Sunniutissat allat soorlu, avatangiisinut, nunap sananeqaataanut misissueqqaarnnullu tunngasut, nalunaarusiani allani allaaserineqarput.

Takussutissiaq 1-2: Aatsitassarsiorfiup sumiiffia

Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliineq immikkut nalunaarusianngorlugu suliarineqarsimavoq

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi siunertaq

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi siunertaasoq tassaavoq aatsitassarsiorinissamik pilersaarutit sunniutigisinnaasaat suussusersissallugit misissoqqissaassallugillu kiisalu piujuartitsineq tunngavigalugu ineriartortitsineq aallarnerniarlugu iliuusissanik inassuteqaateqassalluni aammalu suut sunniutaasinnaasut pitsaanngitsut qanoq minnerpaatinniarnegarnissaannut siunnersuuteqassalluni. Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliineq kikkunnik attuumassuteqartunik annertuumik peqataatitsiviuvog.

Suliap aaqqissuunneqarnera periutsillu

Aatsitassanut Naalakkersuisoqarfiup Inuiaqatigiinnut sunniutissat pillugit naliliinermi malittareqqusai novemberimi 2009-meersut, paasisutissat minnerpaaffeqarnissaat, imarisai nalunaarusiallu qanoq aaqqissuunneqarnissaa pillugit najoqqutarineqarput. Tamakku nutarsarneqarput malittareqqusat aprilimi 2016-meersut naapertorlugit. Inuiaqatigiinnut sunniutissat pillugit naliliinermi ataasiakkaarluni peqataasinnaaneq, soqutigisallillu akulerutsinneqarsinnaaneri nalunaarusiorneq aallaaveqartinneqarpoq.

Nalunaarusiami inuiaqatigiinni inooqatigiinnikkut aningaasarsiornikkullu naleqartitat sutigut sunnerneqarsinnaanerit ersersinniarnearpoq. Sunniutaasinaasutut isigineqartut tamarmik suussusersineqarput, aammalu soqutigisaqatigiit pisortallu aarlerinarnepaasutut isigineqartut salliutinneqarlutik. Sunniuteqarsinnaasutut suussusersineqartut nalilersuiffigineqarput (paasiniarnearput), sunniutillu annikillisarneqarsinnaanerit/pinngitsoortinneqarsinnaanerit siunnersuusiorfigineqarluni. Sunniisinnaaneq pillugu uuttuisinnaanermut qinnuteqaatip kingorna nalilersueqqittoqarpoq. Ilaqutaasinaasutut isigineqartut suussusersineqarput, qanorlu annertusarniarlugit uuttortarneqarsinnaanerit ilanngunneqarluni.

Sunniutaasinaasut pillugit misissueriaaseq

Pitsaasumik aamma/imaluunniit ajoqutaasunik sunniutaasinaasut nalilersorneqarneri, suliniutip inooqatigiinnermut / aningaasarsiornermullu attuumassutillit eqqarsaatigalugit, nalunaarsuiffik (matrix) tamatumunnga naleqqussagaq naapertorlugu ingerlanneqarput. Sunniutaasinaasutut nalilersuinerit taakku tassaapput (suliffeqarnermut, inuussutissarsiutinut, peqqissutsimut, ajornakusoortumillu inissisimasunut) suliniutip tassalu (assartuinerup, atugassanik pissarsiniartarnerup, sulisut najugaqarfiinut ingerlatsinerup, piiaaffimmut suliareqqiisarfirmullu) tunngassuteqarput.

Suliumunni ingerlatat assigiinngitsut imminnut sunneeqatigiinerat, sanaartornerup kingornalu ingerlatsinerup nalaani, sunniutaasinaasut pitsaasut ajoqutaasinaasullu, sioqqutsisumik isiginiarnearput, sapinngisarlu naapertorlugu qanoq annertutiginnaanerit naatsorsuiffigineqarlutik.

Sunniutaasinaasut pitsaanngitsut annikillisarneqarsinnaanerit uuttortaanikkut suusinnaanerit suussusersineqarput tassaallutillu, siunertarineqanngitsumik avatangiisinik innarliinerit ima malunnaateqartigisut, annikillisaaffigineqarnissaat piumasaqaataasinaalluni (akunnattumik, qaffasissumillu sunniutillit) annikillisarlugit pinngitsoortillugilluunniit. Uuttortaanerit annertunerusut suussinnanerit suussusersineqarput, sunniutit pitsaasut annertulerulernissaat siunertaralugu.

Inatsisit

Inatsit suliariniakkamik malittarisassaqaartitsiviusoq pingaarneq tassaaavoq Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersoq, 2010-imi januaarip ulluisa aallaqqaataanni atuutilersoq, Inatsisartullu inatsisaatigut nr. 26 18. December 2012-meersukkut aammalu Inatsisartut Inatsisaatigut nr. 6, 8. Juni 2014-meersukkut allanngortinneqartoq. Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliineq taama ittunik suliaqarnermut najoqqutassiaq november 2009-meersoq Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfimmit suliaasoq malillugu suliaavoq, nutarterneqarlunilu Guidelines for SIA for mining in Greenland, April 2016-meersoq, Suliffissuaqarnermut, suliffeqarnermut, niuernerup nakissiuuteqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit suliaasoq naapertorlugu.

Suliariniakkap nassuiarneqarnera

Aatsitassarsiornifimmi TANBREEZ-imi qallorniagaq tassaaavoq Kakortokit. Kakortokit pingasunik qaleriinneqarpoq. Qaleriaat tamarmik immikkut qalipaateqarput aatsitassat akuleriinnermikkut assigiinngissitaarnerit naapertorlugu; arfvedsonit (qernertoq), eudialyt (aappalaartoq) kiisalu feldspar-nepheline (qaqortoq).

Taaguut TANBREEZ aatsitassat eudialytimit piiarniarneqartut aqqinit naalisakkanit katitigaavoq: (Ta tassa tantalum, Nb tassa Niobium, REE tassa aatsitassat qaqutigoortut aammalu Z tassa zirkonium oxid).

Tantalum allannguajaatsorujussuusarpoq saffiugassanilu akuleriissani atorneqartarluni manngertorniaassutsi pillugu, aammalu atortorissaarutini innaallagiatortuni atorneqartarluni. Aammattaaq oqarasuaatini angallattakkani innaallagiatortunilu allani kiisalu silaannarsualiartaatini biililiorfinnilu atorneqartarluni.

Niobium tantalummimut assingoqaaq saffiugassallu manngernerulersinniarlugit saffiugassani akuleriinni atorneqartarluni, kiisalu innaallagissamut aqqutini pitsassuarni atorneqartarluni.

REE (aatsitassat qaqutigoortut) amerlanerujartuinnartunut atorneqartarput; soorlu atortorissaarutitut mingutsitsinngitsunut qassiinut aammalu atortorissaarutitut allanut soorlu anorisaatinut, batteriitut immeqqittakkanut, biilinit innaallagiatortunut ikummatissatortunullu, qarasaasianut angallattakkanut, oqarasuaatinut oqarasuaatinut angallattakkanut aammalu lpodinut. Aamma aatsitassat qaqutigoortut ilaat biilit pujoorfiinut paaviaatitut silaannarmillu unerartitsissutitut atorneqartarput.

Zirkonium saffiugassaavoq oqitsoq, manngertorniaatsoq saffiugassanilu akuleriissani atorneqartarluni. Aammattaaq marrarni immikkut sanaani atorneqartarpoq, soorlu silaannarsualiartaatini.

Kalaallit NUnaannut iluaqutissat - naatsumik

Suna	Nalinga/Iluaqutaanera	
	500.000 tpa (tonsit ukiumut)	
Aallartisarnermi aningaasaliissutit	DKK 1.135 millioner	
Ingerlatsinermi aningaasartuutit	DKK 140 millioner pr år	
Akissarsianit akileraarutit (ukiut sanaartorfiusut 2 ingerlatsineq ukiut 10)	DKK 154,9 millioner	N/A
Suliffeqarfiup sinneqartoorutaanit akileraarutit	DKK 1.021 millioner	
Royalty	Akileraarutit piiaanermi sinneqartoornermi pisut Kalaallit Nunaanni naalakkersuisunni ilanngunneqassapput (soorlu kap. 4.2.2.-mi tamanna eqqaaneqartoq). Kisiannili imm. 2-mi ilassummi nr. 3-miittumi, imm. 2.01-mi aatsitassanik ujarlernermit atugassarititaasut naliginnaasut pillugit naapertorlugu, aatsitassat qaqutigootut nalingisa 5%-iat allallu nalingisa 2,5%-iat akuersissummik pigisaqartumit akilernerqartassapput.	
Sulisussat (sanaartornerup nalaani)	Inuit 60	N/A
Sulisussat (ingerlatsinerup nalaani)	Inuit 72	N/A
Sulilernermit atugassarititaasut	Akissarsiat, suliffimmik misiliineq Qaqortumi najugallit aallaavigalugit, pisariaqassappat aamma allani najugallit, angalanermi aningaasarsiat, piiaaffimmi najugaqarneq	
Ilinniartitaaneq suliffimmillu misiliineq	Sioqqutsisumik atorfinitsitsinerit sulinermilu msileraaneq pilersaarusiugaq, Fortescue-mi periuseq naapertorlugu. Pilersaarusiarni KN-ni ilinniarfiit, sumiiffimmi oqartussat, qitiusumi ilinniarfiit Aatsitassalerinermillu Ilinniarfiup peqataanissaat kissaatigineqarpoq.	
	Nunap qaavani aatsitassarsiornermut tunngasut annertunerusumik ilinniartitaanermut ilaanissaat aallaavigineqassaaq	
	Ilinniarfissat	
Inuussutissarsiutit suliffeqarfiillu	Sulisorisassatut pisariaqartinneqartut siunnersorneqartarnissaat/pissarsiarineqarnissaat siunertaralugu suleqatigiissitaliorneq.	
	Pilersuinermit kiffartuussinermullu, tassunga ilanngullugit nerisassaqaqtitsineq, eqqiaaneq, errorsineq assigisaallu, sumiiffimmi nerisassanik pilersorneqarneq pillugit ataatsimoortumik isumaqatigiissusiorsinnaaneq	

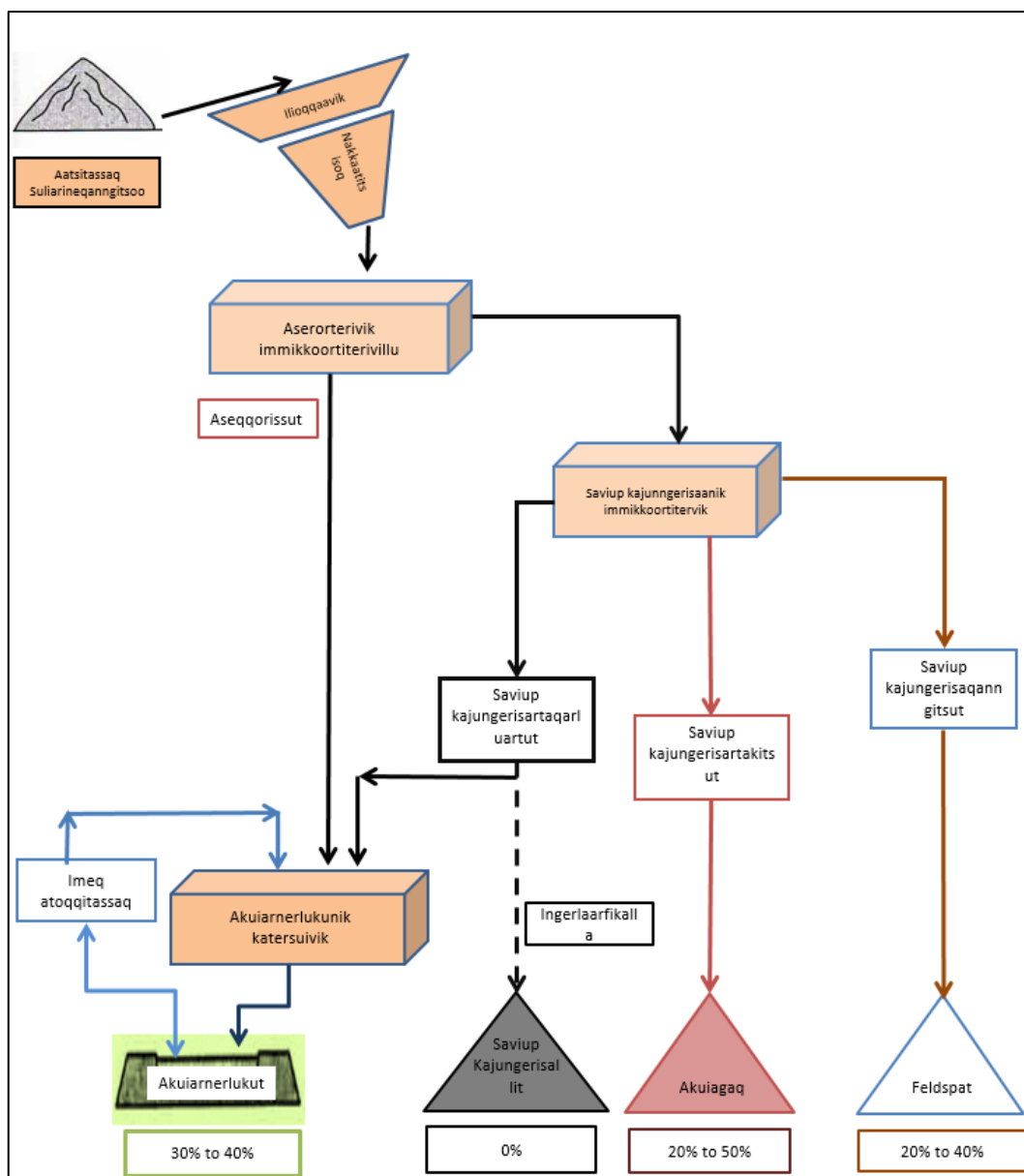
	Atortunik sulisussanillu angallassinermut ataatsimoortumik isumaqatigiissusiorsinnaaneq
	Sumiiffimmi assarsorluni suliffeqarfiit, soorlu sanasut, ingeniørit, innaallagisserisut il.il. ataatsimoortumik isumaqatigiissusiorsinnaaneri
	Qarasaasialerineq attaveqatigiinnerlu pillugit isumaqatigiissusiorsinnaaneq.
	Ikummatissanik pilersuisinnaasunik (soorlu Polaroil) isumaqatigiissusiorsinnaaneq. Ikummatissat immikkut isiginiarneqassapput taassumalu piiaaffimmut angallanneqarsinnaanerat
	Immikkut suliasat pillugit, soorlu timmisartortartunik, umiarsuarnut, qaartiterisartunik peqqinnissamullu tunngasunik kiffartuussisinaasunik isumaqatigiissusiorsinnaaneq.

Malugeqqusaq: Amerlassutsit KN-ni piiaaffimmut tunngapput. Kemikaliat atorlugit arrortitsivik nunatta avataanut inissitassatut naatsorsuussaavoq, soorlu Danmarkimi. DKK/USD naligat 5,82 atorneqarpoq, M.T. Højgaard (2012) Annertusaasinnaanermut periarfissat qinnuteqaammi nutartikkami isumaqatigiissut naapertorlugu ilanngunneqarput, Namminersorlutik Oqartussanit akuerineqartussaallutik.

1. DKK 1.463 millioninut ilaapput aallartisarnermi aningaasaliissutit DKK 1.135 millioner, tasunga aamma ilaallutik DKK 328 millioner sapusiornissamut ukiullu 7-anniit annertusaanissamut aningaasaliissutissat. $\text{DKK } 328 \text{ millionit naatsorsorneqarsimapput naatsorsueriaaseq una naapertorlugu: } 873 / (1 + 15\%)^7$.
2. DKK 242 millionit naatsorsuugaapput ukiuni siullerni 5-ni ingerlatsinermut aningaasartuutissat DKK 140 millionit agguaqatigiisillugit kiisalu DKK 343 millionit ukiuni kingullerni 5-ni ingerlatsinermut aningaasartuutissat, piffissamut naleqqusagaanngitsut.

Aatsitassarsiorfik

Aatsitassarsiorfik ammaannartuussaaq, akuiaavittaqaassalluni, umiarsualiveqarluni (aamma qulimiguulinnut mittarfeeraq), najugaqarfik sullissivittalik, akuiaarnerlukunik ilioqqaavik, aammalu aqquserngit attaveqaataasut. Saffiugassat akuutissanik atuinani immikkoortiterneqartassapput, tassa aserorterveqassaaq saviullu kajungerisaa atorlugu immikkoortiteriveqassalluni. Immikkoortitikkat pingasuiujussapput: qernertut assut saviup kajungerisallit, aappalaartut (eudialyte), aammalu qaqortoq saviup kajungerisartaqaanngitsoq (feldspar). Aatsitassat qanoq suliarineqartarnerat takussutissiaq 1.3-imi takuuk. Qernertoq saviup kajungerisartalik aatsitassanik silikatinik akoqarpoq akuiaarnerlukutullu toqqorterneqassalluni. Feldspar aamma silikatiuvoq nioqqutigineqassallunilu. Feldspar igalaaminiliornermi, marriornermi, aammalu sanaartornermi atorveqarsinnaavoq. Taamaakkaluartoq, feldsparip aamma Arfedsonite-p piiarneqarnerisa inuiaqatigiinnut sunniutigisinnaasai, nalunaarusiami uani ilanngunneqanngillat.

Takussutissiaq 1-3 Aatsitassanik immikkoortiterinerup ingerlarnaga.

Akuiakkat aallarunneqannginnermi toqqorterneqartassapput.

Makku aatsitassarsiorfimmiissapput:

- Aatsitassarsiorfik ammaannartoq
- Akuiaavik (aserorterivik immikkoortiterivillu)
- Akuiarnerlukuusivik (Fosterip tasia)
- Najugaqarfik
- Umiarsualivik (Kangerluarsummiittoq, umiarsuit atortussanik sulisussanillu pajuttut tikittarfissaat)
- Quersuaq (umiarsualivimmi akuiakkanik toqqorsivissaq)
- Orsussaasivik umiarsualiviup eqqaaniittoq
- Qulimiguullit mittarfeeraat
- Attaveqaatit (aqquuserngit makku akornanni: aatsitassarsiorfik, akuiaavik, najugaqarfik, akuiarnerlukunik eqqaavik, aammalu umiarsualivik)
- Nukissiorfik (innaallagissiutit kinertumik ingerlatillit)
- Imeqarfik (tarajoq kangerlummeersoq imerlu tatsinit qatsissunit pisoq atorineqassapput)
- Imerpalasumik igitassamik salivik (imerpalasoq igitassaq najugaqarfimmeersoq salinneqartassaaq kangerlummuk kuutsinneqartassalluni)
- Eqqagassat (eqqagassat imerpalasuunngitsut najugaqarfimmeersut ikuallaavimmi suliarineqartassapput).

Pilersaarutigineqarpoq ukiumut 500.000 tons piiarneqartassasut. Aatsitassaqarfik 4,700 million tonsinik piiagassaqartut naatsorsuutigineqarpoq, taamaammallu aatsitassarsiorfik kinguaariinni qassiini ingerlasinnaavoq.

Massakkuugallartoq sanaartornerup piiaanissamut akuersisoqareernerani ukiuni marlunni pingasuniluunniit ingerlanneqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq. Aatsitassarsiorfiup ingerlanissaa massakkuugallartoq ukiunik qulinik sivilisuseqartussatut missingerneqarpoq.

Periuserineqartut suleriaatsillu

Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermut Najoqqutassai 2009-meersut aammalu SIA Guidelines Inuussutissarsiutinut, suliffeqarnermut, niuernermit nukissiuuteqarfimmeersut, aprilimmi 2016-meersut naliliinerup imarisaasa minnerpaaffissaannik aalajangersaaffiuvoq, tassa makku eqqarsaatigalugit paasissutissat, imarisa ilusissaa.

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliineq attuumassuteqartunik sapinngisaaq tamaat naliliinerup ingerlarngani tamarmi akulikitsumik pitsaasumillu peqataatitsinikkut suliarineqarpoq.

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi suliariniakkap sunniutigisinnaasaatut siunnersuutigineqartut aammalu inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut sunniutisaasa qanoq imminnut attuumassuteqartiginerat paasiniarneqassaaq.

Suliariniakkamut attuumassuteqartut aammalu oqartussat aarleqqutiginerpaasaat tunngavigalugit sunniutaasinnaasut attuumassuteqartut tamarmik nassaarineqarsimapput.

Sunniutaasussatut paasineqartut tamarmiusut eqqarsaatigalugit Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi sunniutissap qanoq annertutiginissaa naliliivigineqartarpoq sunniutinillu minnerpaatitsiniutaasinnasunik siunnersuuteqartoqartarluni. Sunniutaasussanik minnerpaatitsiniutaasut atorineqareerneranni sunniutip qanoq annertutiginissaa aamma nassuiarneqassaaq.

Suliariniakkap iluaqutissartarisinnaasai nassaarineqarsimatillutik naliliivigineqartassapput aammalu qanoq ilioinnikkut annerpaangortinneqarnissaannut siunnersuuteqartoqartassalluni.

Misissugassat suunissaannik paasiniaaneq

Siulliullugu suliarineqartoq tassaavoq suut misissuiffigineqarnissaannik attuumassuteqartut peqatigalugit paasiniaaneq, tamatumani lu siunertaasoq tassaavoq attuumassuteqartut suleqatigalugit Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi paasiniaqassat pingaarnert nassaariniassallugit. Attuumassuteqartunik isumasioqatigiisitsinerit 2010-imi apriliimi ingerlanneqarput.

Isumasioqatigiinnerni qulequttat makku qaqqinneqarput:

- Suliffissaqartitsineq, ilinniartitsineq sungiusaanerillu, kiisalu inuussutissarsiornikkut periarfissat
- Inuussuteqarneq aammalu kulturikkut pissutsit

Suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaaneq misissuineri tunngavissiornermik inerneqarpoq.

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi suliariniakkap immikkoortui makku tikinneqartassapput:

- Sanaartornerup nalaa (Piianissamut akuersissuteqartoqarnerata ukiut 2 – 3 kingorna)
- Aatsitassanik qalluinerup nalaa (sivikinnerpaamik ukiut 10 sanaartornerup kingorna)

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliineq aamma aatsitassarsiorfiup matunerata Inuiaqatigiinnut sunniutissai pillugit isumaliutinik qassiinik imaqaassaaq.

Suliareqqiineq

Inatsisitigut piumasaqaataavoq qaarsup piiakkap suliareqqinneqarneratigut qanoq naleqalissanersoq, piianissamut akuersissuteqannginnermi, naatsorsorneqassasoq.

Tanbreez-ip siunnersortit arlaqartut aatsitassat immikkoortitereerneqarnerisa kingorna Kalaallit Nunaanni suliareqqiinnissamut periarfissanik misissueqqullugit sulisinneqarsimapput. Tamakkununga ilaallutik MT Højgaard, Paradyne Pty Ltd., ALS/Ammtec aamma Eureka Matallurgy kiisalu Copenhagen Economics. Taamaannga killinnermi Tanbreez isumaqarpoq suliareqqiineq aningaasarsiornikkut, inuiaqatigiinnut avatangisilluunniit eqqarsaatigalugit, imminut akilersinnaangitsoq, taamatullu inerniliineq Naalakkersuisunut nalunaarutigineqarsimalluni.

Taamaakkaluartoq suliffeqarfiup ineriartorneq nakkutigiuassavaa, pingaartumik nunatsinni pisinnaasat tamakkununga tunngasut pitsanngoriassappata imaluunniit aningaasarsiornikkut sunniutigisinnasai pitsanngoriassappata.

Pissutsinik atuutereersunik misissuineq

Pissutsinik atuutereersunik misissuinikkut inuit agguataarsimanerat, aningaasarsiorinnikkut atukkat tamatumalu allanngoriartornera, politikkikkut aaqqissutaanerit, suliniaqatigiiffiit, kulturikkut ilisarnaatit, aammalu pissutsit allat nunaqqatigiikkuutaat aatsitassarsiornermit sunnigaallutik allannguuteqarnerinut apeqqutaasinnaasut paasiniaavigineqartarput. Aammattaaq pissutsinik atuutereersunik misissuinikkut aatsitassarsiorfiup taakkununga qanoq sunniuteqarnissaa eqqoriarneqarsinnaanngortarpoq. Pissutsinik atuutereersunik misissuineq aammalu sunniutaasinnaasunik paasiniaaneq imminnut attuumassuteqaqaat ataatsikkoortillugillu suliarineqartarlutik.

Suut pingaarutillit paasineqaraangata inuit akornanni aalajangersimaqqissaartut suliariniakkamit sunnerneqartussat sukumiinerusumik misissuiffigineqartarput.

Pissutsinik atuutereersunik misissuineq paasissutissat allanit pigineqareersut aammalu paasissutissat kisitsisitalersuinikkut, naliliisarnikkut aammalu pegataatitsinikkut pissarsiarineqartut tunngavigalugit nalilersuiffigineqartarpoq.

Sunniutissanik misissueqqissaarnermi periaatsit

Sunniutissanik uuttortaariaaseq aalajangersimasooq (Impact Matrix) atorlugu sunniutit pitsaasut aamma / imaluunniit pitsaanngitsut nalilersuiffigineqartarput. Inuiaqatigiit atugaannut aningaasaqarnerannullu tunngasut (suliffissaqassuseq, inuussutissarsiorneq, peqqissuseq, innuttaasut ajornartorsiortitaaleratarsinnaasut, il.il.) suliariniakkap immikkooortuisa (assartuineq, nioqqutissanik pilersuineq, najugaqarfiup ingerlanneqarnera, aatsitassarsiorfik aammalu akuiaavik il.il.) sunniutissaanik uuttuutitut atorineqartarput.

Aatsitassarsiorfimmi sulianut aammalu inuit atugaannut / inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut tunngasut, tassa sanaartorerup nalaani aammalu aatsitassarsiorfiup ingerlalereernerani, sunniutissat pitsaasut pitsaanngitsullu siumut eqqoriarneqartarput ajornanngippallu qanoq annertutiginissaat aamma eqqoriarneqartarluni.

Sunniutit pitsaanngitsut paasineqarsimasut tamarmik, akunnattumik annertuumillu sunniuteqarnissartik pillugu akiorniariaqartut, millisarniarlugit pinngitsoortinniarlugilluunniit qanoq iliussissat nassarineqarsimapput.

Inuit atugaasa pioreersut nassuiarneqarnerat

Innuttaasut agguataarsimanerat

Kalaallit Nunaata inui tassaapput kalaallit, taavalu 10%-it missaat danskiupput imaluunniit europami allameersuullutik.

2009-imiit nuna kommuninut sisamanut avissimalersimavoq, Qaasuitsup Kommunia, Qeqqata Kommunia, Kommuneqarfik Sermersooq, aammalu Kommune Kujalleq. Qaasuitsup kommunia 2018-mi marlunnut avinneqarpoq Avannaata Kommunianut aamma Kommune Qeqertalimmut, taamaalilluni kommunit tallimanngorlutik. Kommune Kujalleq pingasunik illoqarfeqarpoq: Narsaq, Qaqortoq aammalu Nanortalik.

Kalaallit Nunaata inui 55.847-iupput, taakkunanngalu 6.671-it Kommune Kujallermi najugaqarlutik. Kommune Kujallermi innuttaasut 2012-imi qinnuteqaatip siullermeerluni tunniunneqarnerata nalaani 7.417-iusimapput. Kommunimi utoqqalinersiutillit 300-t missaannik amerleriarsimapput, taamatullu aamma ilinniartut amerleriarsimallutik. Tamatuma kinguneranik inuit sulisinnaassuseqarlutik ukiullit malunnatilimmik ikileriarsimapput. (Kalaallit Nunaanni naatsorsueqqissaartarfik, 2016.)

Angutit 0-60-nik ukiullit toqusartut arnanit amerlanerupput angutit akornanni imminortartut amerlanerunerat aammalu sila pissutigalugu aalisartut / piniartut ajunaartartut amerlanerunerat pissutigalugu (Inuuneritta II, 2013 - 2019).

Ataatsimut isigalugu kalaallit nuttatorujussuusarput. Kalaallit inuusunnerusut eqqarsaatigalugit ilinniagaqarneq aammalu ilinniarsimasutut suliffissat aammalu suliffissat akissarsiaqarnarusut nuttarnermut pissutaanerupput. Pingaartumik arnat inuusuttut ilinniagaqarnissartik allanilluunniit anguniagaqarusunnertik pissutigalugu nuuttarput. (Nuttarneq pillugu aqutsisoqatigiit, 2010).

Kulturikkut pingaartitat

Issittumi Inuuniarnikkut Atukkat pillugit Misissuineq SliCA naapertorlugu Kalaallit Nunaanni ileqqutoqqat kulturikkullu pisartut nalinginnaasumik nunaqqatigiinnut pingaarutilerujussuusarput (Poppe, B. et al, 2004).

Kulturikkut kingornussarsiat

Thule kulturimeersunik (Inuit kulturiat kalaallit kingoqqiffigisaat) qallunaatsiaaneersunillu illukoqarpoq. Nunatta Katersugaasivianiit inassutigineqarpoq allamik iliuuseqartoqartinnagu nassaat tamakku nalunaarsorneqartassasut pisoqaassusilerneqartassasullu. Qaqortukuluumi qallunaatsiaat illukui qeqertaasami tassanissaaq ipput, kisiannili siunissami suliaqarfiusussamiit ungasiarlutik.

Pinngortitap pisuussutaanik atuineq

Innuttaasut akornanni pingaarnerit pingasuit Kalaallit Nunaanni pinngortitap pisuussutaanik atuisuupput. Siulliit tassaapput inuussutissarsiutigalugu aalisartut piniartullu, aappaat tassaallutik suliffimminnut tapertaralugu aalisartartut piniartartullu aammalu pingajui tassaallutik aliikkutaralugu pinngortitamik atuisartuusut. Tamatuma saniatigut Kujataani qassiinik savaatileqarpoq tuttuutileqarlunilu.

Inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut tunngasut

Kalaallit Nunaanni aningaasarsiorneq aalisarnermik piniarnermillu tunisassianik tunngaveqarpoq. Aamma, Kalaallit Nunaat ukiumut 3,695 milliardinik (2015), Danmarkimiit tapiissutisisarpoq, tassa pisortat isertitaasa 35 %-iisa missinginik. (www.stat.gl, Offentlige finanser, 2016)

Kalaallit Nunaanni namminersortut tasaanerupput inuussutissarsiutinik ingerlatsisut anginngitsunnguakkuutaat, soorlu niuertut, sanaartortut, aalisartut, akunnittarfinnik nerisarfinnillu ingerlatsisut, iluarsaassisartut, taakkulu saniatigut suliffeqarfeqarpoq angisuunik Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartunik. Suliffeqarfiit namminersorlutik oqartussat pigisaat taakku sulisinnaasut amerlanersaannik sulisitsisuupput, suliffeqarfiillu minnerusut ikinnerusunik sulisoqarlutik (Akileraartarneq Atugarissaarnerlu pillugit Ataatsimiititaliarsuaq, 2010).

2014-imi suliffissaaleqisut qaammammut agguaqatigiissillugu 2.754-inik amerlassuseqartarput, tassa sulisinnaasut 11,5%-ii. 2013-imi kisitsit taanna 6,3%-iuvoq. Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu 2014-imi Qaqortumi suliffissaaleqisut 152-iusimapput, Nanortalimmi 121-t kiisalu Narsami 133-t. (www.stat.gl, 2016)

Ineriartortitsinermut pilersaarutit

Kommune Kujalleq kommunip ineriartortinneqarnissaanut 2011-2022 (Kommune Kujalleq, 2010) pilersaarusiorsimavoq. Taanna august 2016-imiit atuussimavoq.

Ilinniartitaaneg

Kalaallit Nunaanni universititini ilinniarneg akeqanngilaq (akileraarutitigut akilerneqartarami) Nuummilu taamaallaat ingerlanneqarsinnaalluni. Ilinniarnertuunngorniarfinni aalajangersimasumik qaffasissusilimmik angusaqarsimasut tiguneqartarput.

Inuussutissarsiutinut niuernermullu ilinniarnert akeqanngillat (akileraarutitigut akilerneqartaramik) aalajangersimasumillu angusaqarsimanissaq piumasaqaataasarluni. Ilinniartut amerlanerit ilinniagaqarnersiuteqarnissamut pisinnaatitaapput. Ilinniarfiit amerlanerit ilinniartunut najugassaqaartitsisarput (ineeqqat imaluunniit inissiaaqqat).

Pegqinnissaqarfik

Pegqinnissaqarfimmi sullissinerit tamarmik akeqanngillat, aammalu nakorsaatiit kigutilerivinnilu sullinneqarnerit akileraarutitigut akilerneqartarput (www.naalakkersuisut.gl).

Kalaallit amerlanerujartuinnartut kalaallisut inuusaasitoqqamik nerisartakkanillu qimatsillutik kitaamiutut inuuneqalersimapput, tamatumalu kingunerisaanik kitaamiutut inuusaaseqarnerup nappaatit nassatarisai soorlu uummalluutit, taqarluutit aammalu pualavallaarnerit 1993-imili atugaalersimallutik. (Bjerregaard, P. og Aidt, E.C., 2010).

Tuberkuluusi (TB) Kalaallit Nunaanniajuutitut siammasissutut nassiuarneqarpoq, 1980-
kkullu qeqqaninngaanniit atugaanerulerallutuinnaarluni. Ukiut tallimat kingulliit ingerlaneranni agguaqatigiissillugu inuit 88-it ukiumut TB-mik tunillanneqartarsimapput (www.tuberkulose.gl).

Nappaatit atoqatigiinnikkut tuniluuttartut (kinguaassiutitigut nappaatit) paasineqartut ukiorpassuarni Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutaavoq, ukiullu qulit kingulliit ingerlaneranni gonorrémik klamydiamillu tunillatsittartut amerliartorlutik (Kalaallit Nunaanni nakorsaanerup allattoqarfiata ukiumoortumik nalunaarutaa 2014/2015).

Inuit ajornartorsiutinit eqqorneqariaanaasut

Innuttaasut ilaat immikkut misissuiffigineqarlutik apersorneqartut ajornartorsiutinit eqqorneqariaanaasutut paasineqartut tassaapput anaanat inuusuttut, utoqqaat, innarluutillit, ilaqutariit ataatsimik arlalinnulluunniit imigassamik ikiaroornartumilluunniit atuisortallit aammalu suliffissaarusimasut.

Imigassamik ikiaroornartumillu atonerluineq peqqiilluuteqarnermut ilaqutariillu ajornartorsiutinit eqqorneqarnissaminut qanittuunerannut attuumassuteqakkajoqaaq.

Sunniutaasinnaasut

Sanaartornerup aatsitassarsiornerullu ingerlanerata nalaani, aammalu aatsitassarsiorfiup matuneqarnerani TANBREEZ-ip sunniutigisinnaasai.

Inooqatigiinnermi inuiaqatigiillu aningaasaqarneranni pingaarutillit aallaavigalugit sunniutinik naliliinerit pisimapput, tassalu makku:

- Aningaasarsiornermut tunngasut (suliffissaqartitsineq, akileraarutit isertitallu aammalu inuussutissarsiornikkut periarfissat
- Ilinniartitaaneq pikkorissaanerlu
- Innuttaasunik sullissinerit pilersaarutillu
- Isumaginninnermut tunngasut
- Peqqissuseq
- Kulturi pinngortitarlu pillugit pingaartitat

paasiuminarsakkami tassani sunniutit akunnattut annertuullu kisimik ilanngunneqarput.

Sulisitsineq

Suliariniagaq aatsitassarsiorfiup sanaartorneqarneranut aammalu aatsitassarsiorfiup ingerlaneranut avinneqarsimavoq. Sanaartorneq aallaqqaammut sulisunik 30-40-inik pisariaqartitsiviussaaq. Kisitsisit taakku ukioq 1 aamma 2-mi aasap qaammataani sulisut 120-140-inut amerlissapput (taassuma akuersissuteqareernerup kingorna ukiuni 2 – 3-ni pinissaa naatsorsuutigineqarpoq). Aatsitassarsiornerup ingerlanerata nalaani sulisut 80-it missaani amerlassusillit suliani Tabeli 1-1-imi nassuiarneqarsimasunisut ittut sulisinneqassapput. Nerisaqartitsineq eqqiaanerlu qularnanngitsumik suliffeqarfinnut kujataaniittunut suliassiissutigineqassapput, taakkuli Tabeli 1-1-mut ilanngunneqarput. Sulisut amerlanerit sapaatit akunnerini sisamani sulierarlutik sapaatit akunnerini marlunni sulinngiffeqartassapput.

Sulisartut suliffissaqanngeratarsinnaasut suliffissanik sanaartornerup ingerlatsinerullu nalaani TANBREEZ-imit pilersinneqartunik iluaquteqarsinnaapput. Ilimanarneruvorli sulisut suliffinni allani sulereersut suliamut kajumilersinneqassasut. Taama pisoqarneratigut suliffissaqanngitsut toqqaannanngikkaluamik nutaanik periarfissinneqassapput.

Nanortalimmi sulisussaqqarpoq annikitsunnguamik sungiusarneqareerlutik TANBREEZ-imi sulinissamut piumasaqaatinut naleqqussuseqalersussanik. Aammattaaq ilimanarpoq inuit suliffissaqannginnertik pillugu Kommune Kujallermik qimatsisimasut suliffissaqaleriarpat Narsamut Qaqortumullu uteqqissasut. Ataatsimut isigalugu Kalaallit Nunaanni nuttarneq annertoqaaq inuillu suliffissalimmut nuunnissaat ilimanartaqarluni (Nuttarsinnaassuseq pillugu Aqutsisoqatigiit, 2010; SLICA, 2015; Grethe Nielsenip oqaloqatigineqarnera).

Suliariniakkami siunertarineqarpoq suliani tamani nunaqavissut sapinngisamik annertunerpaamik atorineqassasut. Aqutsisut immikkullu ilisimasallit qassissunnguit eqqaasanngikkaanni suliffissat tamarmik nunaqavissunut neqeroorutigineqassapput. TANBREEZ-ip sulinerata aallartinnerani sulisut nunaqavissut sulisinneqartut amerlassusissaattut missingikkat Tabeli 1-1-imi takutinneqarput.

Tabeli 1-1: Ingerlatsinerup nalaani kalaallit sulisussatut naatsorsuutigineqartut kissaatigineqartullu pillugit takussutissiaq

Suliffiup suussusia	Sulisussatut naatsorsuutigineqartut	Nunaqavissut naatsorsuutigineqartut	Nunaqavissut naatsorsuutigineqartut %-inngorlugit
Aqutsisut	2	0	0%
Immikkut ilisimasallit	6	0	0%
Ingerlatsisut	22	22	100%
Teknikkerit	28	28	100%
Ilinniartut	4	4	100%
Akuiaavimmik maskiinanillu ingerlatsisut	6	6	100%
Allaffimmiut	4	4	100%
Suliassat nalinginnaat	6	6	100%
Igasut	2	2	100%
Katillugit	80	72	91%

Immikkut ilinniarsimasut (soorlu sulisoqarnermik ataqatigiissarisooq saffiugassanullu ilisimasalik)

Soorlu assaatinik ingerlatsisoq, usisaatinik ingerlatsisoq, qillerisoq aammalu nivaattanik ingerlatsisoq))

Teknikkerit (soorlu qaartiterisut, misiligutissanik piareersaasoq, Misissueqqissaartoq aammalu umiarsualivimmi sulisoq)

Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaani sunniutissat akunnattumik pitsaassusilimmiit annertuumik pitsaassuseqartussatut naatsorsuutigineqarput, tamatumalu nalaani aatsitassarsiorfimmi suliat akuiaavimmilu suliat amerlanerpaanik suliffissaqartitsissallutik. Suliffissat amerlanerpaat Kommune Kujalleri najugaqartunit tiguneqarsinnaassapput, suliffissalli tiguneqarsinnaasut amerlanerpaanissaat anguniarlugu qanoq iliuuseqartoqartariaqarpoq. Aatsitassarsiorfiup unitsinneqarneratigut suliffissaqartitsineq unittussaagaluartoq taamaattoq suliffeqarnerup iluaqutissartai, soorlu piginnaasaqarnerulernerq misilittagaqarnerulernerlu, soraarnerussutisianik ileqqaarneq aningaasanillu toqqorterineq, aammalu allat suliffeqarnerup kingornagu aamma sunniuteqassapput.

Inuussutissarsiutinik ingerlatallit

Aatsitassarsiorfiup TANBREEZ-ip nioqqutissanik sulisussanillu assartuinerit aammalu najugaqarfimmi sullissinerit, soorlu nerisaqartitsineq, eqqiaaneq aammalu allaffeqarneq errorsinerlu suliffeqarfinnut allanut isumagisassanngortissavai.

Kalaallit Nunaanni toqqaanartumik suliffissaqartitsinermut sanilliullugu inuussutissarsiutinik ingerlatallinnut sunniutaasussat annertuutut isigineqarput.

Inuussutissarsiutinik ingerlatsinermut sunniutit pitsaasut makkununga tunngassuteqassasut naatsorsuutigineqarpoq:

- Nioqqutissanik sulisussanillu angallassineq
- Najugaqarfimmi sullissinerit
- Orsussamik pilersuineq

- Nioqqutissanik nerisassanillu pilersuineq
- Teknikkikkut sullissinerit

Sulisut aningaasanik atuinerata malitsigisaanik inuussutissarsiutinik ingerlatalit taakkununga assingusunik aamma toqqaannangikkaluamik sunnerneqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq. Sunniutit pitsaasut illoqarfinni minnerusunik akunnattuniliu malunnaateqarnerussapput, pingaartumik Nanortalimmi, Narsami aammalu Qaqortumi, aammali sulisut assersuutigalugu Nuummiit Sisimiuniillu aggersuusimappata taakkununga sunniutit siaruassallutik.

Kalaallit Nunaanni suliffissuaqarnikkut pisussat pilersaarutigineqartut ingerlasullu (Alcoap aatsitsiviliorniarnera aammalu uuliaqarneranik misissuinerit) saniatigut suliffissaqartitsinerup qanoq siammartigisarnera naatsorsorneqarsimavoq. Kuultisiorfik Nalunaq eqqarsaatigalugu saniatigut suliffissaqartitsineq 1,3 -1,6-mut missingerneqarsimavoq. Tassa imaappoq aatsitassarsiorfimmi suliffik ataaseq pilersinneqarpat taava kujataani suliffissat 0,3 -0,6-inik amerlassusillit pilersinneqassapput. Oqaatigineqarsinnaavoq suliffiit saniatigut pilersinneqartut ilaat suliariniakkamit pilersinneqartussaassagaluartut taamaattoq taakku suliffinnit toqqaannartumik pilersitaniit aammalu inuussutissarsiornikkut periarfissaqarnerulernikkut pilersinneqartunit allanit annikinnerusumik sunniuteqarumaartut.

Inuussutissarsiornikkut ingerlatsinermut sunniutissai pitsaassuusasut aammalu akunnattumik annertuumilluunniit annertussuseqartussatut nalilerneqarput.

Akileraarutit isertitalu

Aatsitassarsiorfimit TANBREEZ-imit toqqaannartumik iluaqutissarsiarineqartut pingaarnertit tassaapput suliffeqarfiit tamaaniittut aammalu immikkut ilisimasallit nunanit allaneersut akileraarutaannit isertitat taakkumi Kalaallit Nunaanni akileraarneq pillugu inatsit nr. 12, 2. november 2006-imeersoq, Inatsisartut inatsisaannit nr.3, 30.november 2009-mmersumik, nr.20 18.december 2010-meersumillu allanngortinneqartoq naapertorlugu Kalaallit Nunaannut akileraarutissaatitaassammata.

Akileraarutinit isertitanillu iluaqutissarsiat akunnattumiit annertuumut angissuseqassapput. Tamakku tassaassaput akileraarutit (tassa iluanaarutiniit), sulisut akissarsiaminnit akileraarutaat, toqqaannartumik suliffissaqartitsineq aammalu tamaani inuussutissarsiornertup siuariarnera (aamma immi akileraarutitigut isaatitsinerulernermik nassataqartussaq.

Ilinniartitaaneq piginnaanngorsaanerlu

Siunissami pisuussutinik qalluiffiusumik inuussutissarsiulernissamut piareersimanissaq pillugu sulisut piginnaasaannik pitsanngorsaannissaq sulilu ineriartortitseqqinnissaq Kalaallit Nunaanni kissaatigineqarlunilu pisariaqartinneqarpoq.

Suliat aatsitassarsiorfittut TANBREEZ-itut itttut Kalaallit Nunaanni piginnaasanik ineriartortitsinermut peqataasutut isigineqartarput. Ineriartorneq taanna iluaqutitut qaffasikannersutut isigineqarpoq tassami Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornermit ilisimasat misilittakkallu annikitsuinnaammata.

Usisaassuarnik ingerlatsinermut akuiaavimmilu sulinermut sungiusarnerit aalajangersimasut iluaqutitut qaffasikannersutut isigineqarpoq Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassuseq qaffasippallaartuunngimmat.

Isumaginninneq peqqissaanerlu

Kommune Kujallermi massakkut isumaginninnikkut sullissinerit ilungersunartorsiorfiupput. Tamanna ukiup ilaanni annertuumk suliffissaaleqisarnermik suliffissaaleqisullu aningaasatigut tapersersornissaannut aningaasassaaleqinermik pissuteqarpoq. Suliariiniagaq manna suliffissaaleqinermut ukiullu ilaanni suliffissaaruttarnermut iluaqutaassaaq taamalu aamma suliffissaaleqisunut ikiorsiisarnermut iluaqutaassalluni.

Angalaniarnikkut attaveqaatilunneq, sulisut naammattut pigineqannginnerat aammalu aningaasat naammattut pigineqannginnerat pissutigalugu Kommune Kujallermi aammalumi Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut sullissineq ilungersunartorsiorfiuvoq.

TANBREEZ Kommune Kujallerlu suleqatigiinnissamik isumaqatigiissusiorput (MOU, memorandum of understanding), ataatsimoorussamik sulilernissamut sungiusartitsinermik, ilinniartitaanermik najugaqarfimmilu TANBREEZ-IMUT sulisussanik pissarsiniarnermi suleqatigiinnissamik siunertalimmik.

Inuit atugaannut tunngasut – illoqarfiit naligiinnginnerat

Illoqarfiit marluk, Qaqortup Narsallu oqimaatigiinngitsumik iluaqutissarsinissaat sunnerneqarnissaallu ilimanarpoq. Qaqortup Narsamiit annerusumik iluaqutissarsinissaat apeqquserneqarsimavoq. Illoqarfinnit taakkunannga aatsitassarsiorfimmut angallassinert assigiittussatut pilersaarutigineqarput. Aamma, Narsami peqqumaasiviliorneq Narsami suliassaqaartitsisussatut naatsorsuutigineqarpoq.

Inuit atugaannut tunngasut – innuttaasut ajornartorsiulerataannaasut

Narsami Qaqortumilu misissuineri paasineqarpoq ilaqutariit ikiaroornartumik imigassamillu ajornartorsiuteqartut, aammalu arnat inuusuttut naatusut nunaqqatigiit akornanni ajornartorsiutinut qaninnerpaajusut.

Imigassamik ikiaroornartumillu atoneruluinerup aammalu naartuliaartarnerup kinguneri nunaqqatigiinnut amerlanngitsukkuutaanut ilungersunartuupput. Inooqatigiinnikkut ajornartorsiutaalersinnaasut taakku siunissami qanoq ikkumaarnerannik siulittuinissamut misissuinerit taakku naliliiffigineqarnerat naammattumik tunngavissiiingilaq. Taamaattorli apersuisarnerni isumasiuinernilu aarleqqutit ersersinneqartut aallaavigalugit, aammalu inooqatigiinnut ajornartorsiutaasinnaasunik naliliinissami siumut sillimagaanni kinguneri annikitsuinnaasussatut akunnattumilluunniit ajornartorsiutaasussatut nalilernerqarput aammalu ajornartorsiutit millisarniarlugit iliuuserineqartussanik siunnersuuteqartoqarpoq.

Kalaallit Nunaanni pinngortitap artornartuunera aammalu maskiarsuit sulineri atorneqartarnerat aammalu inuit kukkuluttorsinnaanerit annermik pissutigalugit usinik, sulisussanik aammalu akuiaariikkanik assartunermi ajutoortoqartarsinnaavoq. Naak taakku kinguneri ataavartussanngortaraluartut taamaattoq ataatsimut isigalugu naliliineri ajutoornerup ilimanassusii annikitsuinnaajumaartutut naatsorsuutigineqarput.

Aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmilu ingerlatsineri ajutoornerit annermik maskiarsuarnik, qaartiterutissanik akuiaanermilu suliaqarnermi kukkuluttornikkut pinngortitallu pissusaata ilungersunarneranik pissuteqartumik pisinnaapput. Taamaammat ingerlatsineri ajutoorfiusinnaasut akunnattumik pitsaanngissusilittut nalilernerqarput.

Sulisut aatsitassarsiorfimmi sulilerunik kinguaassiutitigut nappaateqannginnerat imaluunniit tuberkuluusimik nappaateqannginnerat qularnaarumallugu misissortittarnissaat pisariaqassaaq.

Pegqissuseq – innuttaasut pegqissusiat

Aatsitassarsiornerit sulisut innuttaasullu peqqissusiannut inuunerisalu pitsaassusiannut sunniuteqassaaq. Sunniutit pitsaanngitsut tamakku illoqarfimmiut aammalu sulisut tikerartut akornanni pissutsinik pissuteqassapput.

Aatsitassarsiorfimmi TANBREEZ-imi sulisut annermik Kommune Kujallermit aggersuunissaat naatsorsuutigineqarpoq, aammalu sulisut nunanit allaneersut Kalaallilu Nunaata sinneraneersut killilimmik amerlassuseqassammata kinguaassiutitigut nappaatit tuberkuluusertullu, aammalu kissaatiginngisamik naartulersut naartuersittartullu amerlinerat pissutigalugu peqqinnissakkut ajornartorsiutaalersussat annikitsuinnaajumaartutut naatsorsuutigineqarput.

Taamaattorli innuttaasut peqqissusiannut uuttuutitut pingaarutilittut tuberkuluusimik kinguaassiutitigullu nappaatinik nappaalasooqartarnera aammalu kissaatiginngisamik naartusoqalersarnera malinnaavigineqartariaqarput. Pissutsit allannguuteqarpata aammalu sulisut nunanit allaneersut avataaneersullu amerlanerusut aatsitassarsiorfimmi sulilissagaluarpata sunniutaasinnaasut suli naliliivigeqqinneqartariaqassapput.

Mianersortumik pissuseqartoqarpat aammalu pitsaasumik pinaveersaartitsiniartoqarpat kiisalu peqqissuunissaq pitsaasumillu inuuneqarnissaq pillugu sulisut akornanni paasititsiniaasoqarpat peqqissutsimut sunniutaasut pitsaanngitsut akunnattumik annertussusilittut nalilernerqarsinnaapput.

Avatangiisinut sunniutit

Nuna tamanna kulturikkut eriagisassanik peqarnersoq paasiniaarlugu Nunatta Katersugaasivianeersut tamaani misissuisimapput aammalu uumassusilinnik misissuisut naasunik uumasunillu misissuisimallutik. Misissuinerit tamarmik taakku Avatangiisinut Sunniutissanik Nalililineq pillugu nalunaarusiamut ilanngussatut ilanngunneqarput. Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliinermut ilanngullugu paasissutissat allat atorneqarsimapput, soorlu tamaani siusinnerusukku misissuisimanerit aammalu Issittumi aatsitassarsiorfinnit allanit misissuinerit.

Aatsitassarsiorinissamik pilersaarutit pillugit aammalu aatsitassarsiorfissaq, aammalu uumasut tassaniittut pillugit paasissutissat katersorneqarsimapput kiisalu aatsitassarsiorfimmi suliat avatangiisinut ajoqutaasinnaasut mingutsitsisuusinnaasulluunniit suussusersineqarsimapput. Sunniutaasinnaasunit suut sunnerneqassanersut aammalu suna aqutigalugu sunnerneqassanersut paasinierneqarsimavoq.

Akuiarnerlukut aammalu ujaqqat igitassat imermiitsillutik saffiugassanik oqimaatsunik toqunartulinnik seerititsinermikkut mingutsitsisuusinnaapput. Taama pisoqassappat Fostersø-mi akuiarnerlukunik ujaqqanilluunniit igitassanik eqqaaneq tasermik kuummillu aammalu kangerlummik mingutsitsisinaavoq. Mingutsitsineq tasermi aalisakkanut aammalu puisinut kangerlummiittunut ajoqutaasinnaavoq. Tamanna misilittaaviginiarlugu akuiarnerlukut ujaqqallu igitassat akuutissaqassusiinik misissuiffiqeqqissaarneqarsimapput aammalu Fostersømi akuiarnerlukut saffiugassanik seerititsinerata imeq aqqutigalugu ingerlaarnissaa missingersorneqarsimalluni. Missingersuusiornep takutippaa piffissap ingerlanerani taseq immerneqariartuinnartillugu saffiugassaqaassusia annertusiartuinnassasoq. Aatsitassarsiorneq ukiut qulit sinnerlugit ingerlareerpat erngup aqerlortaa Kalaallit Nunaanni erngup pitsaassusianik piumasaqaatinut annerutsialissaaq. Saffiugassat allat annertussusiartuinnartup pitsaassusissaa piumasaqaatinut sulit annikinnerussaaq. Fostersøp aammalu kuut annertuumik aqerlortaqareermata sunniut annikitsuinnaassaaq. Fostersøp ernga Lakseelvelp erngata 20%-iata missigaa aammalu erngup akuneqarnerujussua pissutigalugu Fostersøp aqerlortaqareermata Lakseelvemi malunniunnissaa naatsorsuutigineqanngilaq. Taamaammat Fostersøp aqerlortaqareermata kingunerit pingaaruteqartussaannigitsutut nalilerneqarput.

Aatsitassarsiorfiup TANBREEZ-ip sunniutissai assigiinngitsorpasut qanoq kinguneqassanersut tassunga assingusumik nalilersuiffiqeqqissaarneqarsimapput. Assersuutigalugu illulortiternikkut nunap naasuisa innarlerneqarnerat qanoq immap, erngup aammalu nunap uumasuisa naasuisalu qanoq sunnerneqaatigissaneraat naliliiffiqeqqissavog. Misissukkanut ilaapput sananeqaatit ulorianartut soorlu uuliap eqqagassallu allat aniatinneqarnerat.

Inerniliunneqartoq tassaavoq sunniutissanik millisaatit Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliinermi siunnersuutigineqartut atornerqarpata aammalu avatangiisit eqqarsaatigalugit aatsitassarsiorneq pitsaasumik ingerlanneqarpat avatangiisinut sunniutissat annikitsuinnaassusiatut nalilerneqarmata. Annertuumik toqunartunit mingunnilluunniit allanik mingutsitsisoqarnissaa ilimagineqanngilaq. Pujoralatsitsineq annertunavianngilaq aammalu aatsitassarsiorfik pissutigalugu uumasut tamaaniittut aammalu uumasut pingaarutillit (soorlu nattoralik aammalu eqallut) naasulluunniit ikiliartulernavianngillat ingiarneqarnaviaratilluunniit. Avatangiisinut sunniutaasinnaasut pillugit sukumiinerusumik annertunerusumillu tamatumunnga tunngasumik nalunaarusiami takuneqarsinnaapput.

Kulturikkut pinngortitarlu pillugu pingaartitat

Kalaallit kulturikkut aammalu pinngortitaq pillugu pingaartitaat inooqatigiinnikkut pingaartitanut qanittuararsuupput suliat ileqqutoqqanut kulturimulu tunngasut inuit akornanni peqatigiinnernik kitaamiunut sanilliullugit anneroqisunik imaqtarmata. Aalisarneq piniarnerlu, atsiisarnikkut ileqqutoqqat, aammalu atisat massakkut kitaamiunit sunnigaanikkut qerlerneqariartulersimapput sulili atorluagaqaqalutik.

Sumiiffiit kulturimut pingaarutillit sunnigaanerit akunnattumik annertussuseqartussatut isumaqarfigineqarpoq tassami sanaartornerup ingerlanerani sumiiffinnik innarliisarnissaq pinngitsoorneqarsinnaanavianngimmat. Taamaakkaluartorli qanganitsanik nassaar arlaannaalluunniit qaqutigoortuusutut pingaaruteqavissutulluunniit isigineqanngillat. Allaammi Qaqortukuluumi illukut qaqutigoortut alimasissumiippat aatsitassarsiorfissamiillu takuneqarsinnaanatik. Suliffeqarfik ilusilersuinermit sanaartornermullu akisussaasoq, MTH, sunniutinik minnerpaatitsiniutit akuerineqarsinnaasut nassaariniaarlugit kommunimi nunamilu tamarmi oqartussanut attaveqarsimavoq.

Nunamik atuineq eqqarsaatigalugu “Killavaat Alannguat”-ni nunamik atuineq pillugu nalunaarusiaq siunnersuisarfimmit Orbiconimit november 2010-imi naammassineqarpoq. Nalunaarusiami tassani nunap tamatuma atorneqarnera oqaluttuarineqarpoq. “Nunamik atuineq” assigiinngitsunik imaqarpoq soorlu aalisarnermut, piniarnermut, savaateqarnermut, ujaqqanik katersisarnermut, takornariartitsinermut aammalu tamaani najugallit nunami tassani sukisaarsaartarnerannut tunngatinneqartarluni.

Nunamik atuineq pillugu nalunaarusiami inerniliunneqarpoq aatsitassarsiornermi suliat tamaani najugallit nunamik atuinerannut annikitsuinnarmik sunniuteqarnerlussasoq. Nunamik atuineq pillugu misissuinermi paasisat inerniliussallu Inuiaqatigiinnut sunniutissanik nalilersuisut innuttaasunik immikkut misissuiffigisanik apersuisarneranni uppernarsarneqarput.

Sanaartornerup ingerlanerani aammalu aatsitassarsiornerup ingerlanerani sunniutit pitsaanngitsut annertunngitsut misigineqartassapput.

Sunniutininik millisaatissatut siunnersuutit

Sunniutissatut ilimagineqartut millisaatissaannik suussusersiisoqassaaq, tamatumani sunniutit pineqartut tassaapput sunniutit pitsaanngitsut ima annertussusillit allaat millisartariaqarlutik (akunnattut annertuullu (pitsaanngitsut)).

Tabeli 1-2 Sunniutissat, sunniutininik minnerpaatitsiniutit aammalu sunniutininik minnerpaatitsiniutit pereerpata sunniutissat sinneruttut pillugit takussutissiaq (Iluaqutissat sunniutissallu pilersaarummut missingiusiaq).

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Aningaasarsiorneq			
Sanaartornerup siorna / kingorna suliffissaqartitsineq (toqqaannartumik)			
Sanaartornerup aallaqqaataaniit sulisunik nunaqavissunik peqataatitsineq. +L	Aatsitassarsiornermut Ilinniarfimmi pikkorissaanerit. Kalaallit Nunaanni pernaataasumik sulisut piginnaasaannik Kommune Kujallermit nalunaarsuineq.	- Suliffiulersussami piumasaqaatinik paasinninnissamut ikiunneq, soorlu peqqissusermut isumannaallisaanermullu tunngasunik, aningaasarsiornermut tunngasut allallu, tamatumani kujataani oqartussat suleqatigineqassallutik. - Sanaartornerup ingerlanerani suliffinni assigiinngitsuni suliaassanilu assigiinngitsuni piumasaqaatit sukumiisumik nassuiarneqarnerat - Kujataani oqartussat suleqatigalugit piginnaanngorsaanernik pisariaqartinneqartunik naliliineq - TANBREEZ tamaani nunaqartunut suliffittu kajungernartunngortinniarlugu sulisunik piginnaanngorsaanermut pilersaarusiorneq aammalu iluaqutissanik allanik pilersaarusiorneq¹ - Sulisut akornanni kulturit akimorlugit paaseqatigiinneq annerulersinniarlugu aammalu nunaqatigiit akornanni sunniutit millisarniarlugit assigiinngitsunik kultureqarneq pillugu isumasioqatigiinneq - Sulisut Narsameersut Qaqortumeersullu angallanegarnissaat qularnaarlugu	Siunertaasoq tassaavoq aatsitassarsiorfimmi sulisut 75%-ii tamaani najugaliussasut ++
Aatsitassarsiorfiup ingerlanera sioqqullugu / nalaanilu suliffissaqartitsineq (toqqaannartumik)			
Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata akuiaavimmilu suliffissaqartitsinerup sunniutissai akunnattumiit annertuumut pitsaasuussatut oqaatigineqarput, taavalu aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmillu ingerlatsineq amerlanerpaanik suliffissaqartitsissallutik. Suliffissat amerlanersaat tamaani najugaqartunit (Kommune Kujalleq) tiguneqarsinnaassapput. Siunertaasoq tassaavoq suliffiit 85-90%-ii tamaani najugaqartunut negeroorutigineqassasut ++	Aatsitassarsiornermut Ilinniarfimmi pikkorissaanerit. Kalaallit Nunaanni pernaataasumik sulisut piginnaasaannik Kommune Kujallermit nalunaarsuineq.	- Suliffinni pisariaqartinneqartuni suliiigaluni piginnaanngorsaanernik ineriartortitsineq - Aatsitassarsiornerup ingerlanerani suliffinni assigiinngitsuni piumasaqaatit nassuiaasersorneqarnerat - angutillu suliffinnut qinnuteqarsinnaanngortinniarlugit sulisussanik suaassuseq mianeralugu naliliineq - Ingerlatsinerup nalaani sulisussarsiornermi naliliisarnermut ilanngullugu suleriaasissiorneq. - TANBREEZ kujataamiunut suliffittut kajungernartunngortinniarlugu sulisunik ineriartortitsinerup suleriaasissiorneq aammalu iluaqutissanik aalajangersaaneq.	Siunertaq tassaavoq aatsitassarsiorfimmi sulisut 90%-iisa missaat tamaanimiuussasut ++
Inuussutissarsiornikkuk periarfissat			

¹ Ensuring that local workers are able to continue their traditional way of living, within the frame of the rotation schemes of TANBREEZ and the existing logistic opportunities. If the logistic opportunities change (new roads, airport etc) can more flexibility occur in the rotation schemes.

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Najugaqarfimmi aqutsineq aammalu angallassineq tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatalinnut isumagisassanngortinneqassapput Pisariaqartitsineq naapertorlugu suliffeqarfiit tamaanngaaneersut sullissisorineqartassapput +H	Sulisitsisut (GA) aammalu taassuma ataatsimiittaliai aatsitassarsiornermi suliffeqarfiit siuarsarneqarnissaannik suliniuteqassapput (attaveqatigiiffiliorneq)	Iliuserineqartut tamarmik akilersinnaassusermik, imaluunniit akitigut unammillersinnaassusermik, imaluunniit sulisitsineq pillugu isumaqatigiissutit akianut ajoqutaannginnissamik tunngaveqassapput. - Tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatsisut aammalu tamaani oqartussat oqallittarfissaannik pilersitsineq. Oqallittarfik taanna sullissisuulersussanik nassaarniarneq sioqqullugu ingerlanerani atorneqassaaq aammalu sullissisuulersussat paasissutissinneqarnissaannut atorneqassalluni. - Sullissinernik isumaqatigiissutit assigiinngitsut pillugit oqallinnerit aammalu apeqqarissaarfiit. - Sullissisut Kalaallit Nunaanneersut (najukkameersut siulliunneqassapput taavalu Kalaallit Nunaannit tamarmeersut tulliuunneqassallutik) pilersuinermik, sulisunik nioqqutissanillu aammalu orsussamik allanillu assartuinermik suliaqartussat salliuinneqassapput, aamma suliariumannittussarsiornermi paasissutissat, piumasaqaati allallu inniminartut eqqarsaatigalugit. - Aatsitassarsiornermi aningaasartuutitut akornutaassanngippat suliassat pilersuinerillu assigiinngitsut attarmoortunngornagit siammarlugilli suliassiissutigineqartassapput. - Aatsitassarsiorfiup najugaqarfittaani nioqqutissanik sullissinnernillu pisisarnermi salliuitsineq. Errorsineq, nerisaqartitsineq, allaffimmi atortut, qarasaasianik allanngutsaaliineq il.il. - Nerisassanik pilersuisussamat isumaqatigiissuteqarnermi najukkami nerineqartartut (kalaalimerngit) ilanngullugit sassaallutigineqartassasut.	Najugaqarfimmi aqutsineq aammalu angallassineq tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatalinnut isumagisassanngortinneqassapput Pisariaqartitsineq naapertorlugu suliffeqarfiit tamaanngaaneersut sullissisorineqartassapput +H
Akissarsiat qaffannerat			
TANBREEZ najukkami aningaasarsiornermik siursaassaaq. +M	Soraarnerussutisianut sillimmasiisarnermullu aaqqissuussinerit atuutereersut.	- Atugassarititaasut akissarsiaannaanngitsunik iluaqutissartallit (soorlu pikkorissarnissamat ilinniarnissamullu periarfissat. - Toqqaannartumik sulisorisat aammalu taakku ilaqutaat tapersersorniarlugit aningaaseriviit peqatigalugit isumasioqatigiisitsisarnerit.	TANBREEZ najukkami aningaasarsiornermik siursaassaaq. +H
Ilinniartitaaneq			
Aatsitassarsiorfik Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassusermik qaffassaassaaq, tassa piginnaasanik nalinginnaanerusunik pitsanngorsaaneq aammalu piginnaasanik immikkut ittunik pitsanngorsaaneq eqqarsaatigalugit. +M		- Tamaani oqartussat suleqatigalugit sulisussarsiornermi periaatsinik ineriartortitsineq. - Suliat aalajangersimasut, isumannaallisaaneq allallu pillugit sulisunut pikkorissaanerit. - Sulisunut pilersaarutini tamani pikkorissaanerit aammalu sulitigaluni sungiusarnerit ilaasassapput. - Aatsitassarsiorfiup matunerata kingorna sulisut suleqqilernissaannut tamaani oqartussat peqatigalugit pilersaarusiorneq	Sunniutinik millisaatissatut siunnersuutigineqartut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassusermik suli pitsanngorsaaqqissapput, tassa piginnaasassat nalinginnaasut immikkullu piginnaasassat eqqarsaatigalugit. +H

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Innuttaasunik sullissineq aammalu ineriartortitsinermut pilersaarutit			
Attaveqaatit pioreersut aammalu pilersaarutigineqartut			
Tamaani najugallit iluaqutissiorniarlugit tamaani attaveqaatinik pitsanngorsaaneq -L	Najukkami nunamilu tamarmi pilersaarutit suliniutillu	- Silarlutsillugu angallassinermut / najugassaqaqtitsinermut sillimmatissanik pilersaarusiorneq - Angallassinikkut periarfissanik atuuttunik takussutissiorneq (immakkut angallatit, qulimiguullit aammalu timmisartut).	-L
Innuttaasunik sullissisut ilungersornerat		Politiit oqartussallu allat peqatigalugit upalungaarsimanermut pilersaarusiortoqassaaq	
Inooqatigiinnikkut peqqissisuseq sullissinerillu			
Kinguaassiutitigut nappaatit nappaatillu allat tunillaassuuttut amerlanerulernissaat ilimagineqarmat peqqinnissaqarfik ilungersortitaanerulerluni pitsaanngitsumik sunnigaasussaavoq. -L	Najukkami nunamilu tamarmi pilersaarutit suliniutillu	- Najukkami oqartussataammalu suliffeqarfiit annerit suleqatigalugit najukkami peqqinnissaqarfimmik atuinerup qanoq pisarnissaanik erseqqissunik najoqqutassiorneq piumasaqaasiornierlu taakkulu peqqinnissamik suliaqartunut tamanut ingerlateqqinneqarnerat. - Piffimmi peqqinnissaqarfik attaveqarfigissaaq, suleqatigiinnissamillu pilersaarusiortoqassalluni, taamatuttaaq piffimmi suliffeqarfiit annerit allat. - Sulisut nunanit allaneersut peqqinnissamut sillimmaserneqassapput	-L
Peqqissuseq			
Suliffimmi peqqissuseq aammalu ajutoorfiusinnaasut			
Aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmilu ajutooratarsinnaanerit maskiinaruarnik aammalu qaartiterutissanik atuisoqarneranik aammalu akuiaavimmi sulinerimik kiisalu inuit kukkuluttorsinnaanerannik silap ilungersunartuuneranik ilaqartumik pissuteqartussaapput -M	Malittarisassat ilitersuinissamik siunertallit aammalu ajutoornerit ikilisarniarlugit nakkutilliinerit kiisalu peqqissutsimik suliffimmilu isumannaallisaanermik aallussineq.	- Aatsitassarsiorfimmi sulisut peqqissusiat isumannaassusiallu pillugu aqutsinermut pilersaarusiorneq pilersaarummillu timitaliineq. - Peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit ataatsimiititaliorneq, tamatumani sulisut peqataatinneqassapput taakkulu aastitassarsiorfimmi peqqissutsikkut isumannaallisaanikkullu suliniutit malinnaaffigineqarnerannut peqataassapput aammalu siunnersuuteqartassallutik. - Aatsitassarsiorfimmi isumannaallisaanermut ikiuukkasuarnermullu sulisunut tamanut sungiusaaneq. - Ajutoornerit pinaveersimatinniarlugit, ajutoortoqartillugu, aatsitassarsiorfimiit angallassigasuartoqassatillugu naleqquttumik piaarnerpaamillu qisuariartarnissaq anguniarlugu angallassisartut (Air Greenland, angallatit attartortakkat sulisui allallu isumannaallisaaneq, iliuuseqarnissamut piffissat allallu pillugit isumaqatigiissutikkut piumasaqaasiorfigineqassapput. - Angallatit ingerlanneqarneri angalanerilu pillugit oqartussat siumoortumik nalunaarfigineqartassapput. - Kalaallit Nunaanni Aatsitassanut Aqutsisoqarfiup ataani Suliffeqarnermi Peqqinnissaq Upalungaarsimanissarlugu pillugit Pisortaqaarfik aammalu suliffeqarfiit annertuut allat suleqatigalugit iliuuseqarasuarnissamut pilersaarusiorneq sillimmataasumillu pilersaarusiorneq.	-L

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Innuttaasut peqqissusiat			
Kinguaassiuutitigut nappaatit naartuersittartullu amerlinerat pissutigalugu innuttaasut peqqissusiata sunnigaanissaa annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarpoq sulisussat amerlanersaasa Kommune Kujallermit pisussaannerat pissutigalugu. Mianersortumik pissuseqartoqarpat aammalu pitsaasumik pinaveersaartitsiniartoqarpat kiisalu peqqissuunissaq pitsaasumillu inuuneqarnissaq pillugu sulisut akornanni paasititsiniaasoqarpat peqqissutsimut sunniutaasut pitsaanngitsut akunnattumik annertussusillit nallilerneqarsinnaapput. -M	Nunaqqatigiit peqqissusiat pillugu paasititsiniaaneq	- Peqqinnartunik nerinissamut timersorluarnissamullu qaammarsaaneq kajumissaarinerlu. - Sulisut sulileqqaarnerminni sulinerminnilu peqqissutsimikkut misissortittarlugit. Aatsitassarsiorfimmi peqqinnartunik toqqaanissap ajornanngitsuunissaa ineriartortillugulu atuutilersinneqassaaq: sulisunut nerisassat peqqinnartut, kalaalimerngit, timigissarfissat kajungernartut pissarsiarineqarsinnaasullu, asattarfiit allallu. Sulisunut siunnersuisarneq. Peqqissuseq pillugu paasititsiniaanermut peqataalluarneq (soorlu isumannaatsumik atoqatigiinneq, imigassaq, pujortartannginneq pillugit) - Sulisut nunaqavissut nunanillu allaneersut peqqissusaannik misissuineq. Misissuinerit imaat peqqinnissamik pisortaarfik ilutigalugu aaqqissorneqassapput.	Innuttaasut peqqissusiannut sunniutit annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarput. -L
Kulturikkut pinngortitamilu pisuussutit			
Inuiaqatigiinni kulturimilu naleqartitat		- Nerisarfimmi kalaaliminernik pisinnaaneq - Kultuurit assigiinngitsut akornanni suleqatigiissitsineq, sulisut kultuurit assigiinngitsut akornanni paasinnissinnaanerannik nukittorsaaneq, inuiaqatigiinnilu sunniutissanik ajortunik annikillisaaneq.	
Sumiiffiit kulturikkut pingaarutillit sunnigaanissaat akunnattumik annertussuseqartussatut isumaqarfigineqarpoq tassami sanaartornerup ingerlanerani sunik aseruisoqartarnissaa pinngitsoorneqarsinnaanaviannngimmat. Taamaakkaluartorli qanganitsanit nassaar arlaannaalluunniit qaqutigoortutut pingaarutillitulluunniit isigineqanngillat. Qaqortukuluumi illukut (Unesco-mit eriagisassatut nalunaarsugaasimasut) aatsitassarsiorfiup avataani tassunga saqquminngitsumiipput. -M	Sumiiffiit nalinginnaasumik misissuiffiqineqarnerat nalunaarsuiffiqineqarnerallu	Nunatta Katersugaasivia Toqqorsivialu attavigalugu qinnuigalulugulu qanganitsat attorneqartussat sukumiinerusumik misissuiffiqeqqullugit.	Sumiiffiit nalunaarsorneqareermata sunniut malunnaateqanngitsussatut nallilerneqarpoq tassami nassaar qaqutigoortuunngimmata immikkuullarissuunngimata. -L

Sunniutissatut ilimagineqartut, pitsaanngitsut aammalu ima annertutigisussat (akunnattumik annertuumillu) allaat millisartariallit tamarmik millisaatissaannik suussusersiisoqassaaq sunniutissat millisarniarlugit imaluunniit malunniutaarutsinniarlugit.

Naliliinerup inerneru qalipaattit tulluuttut atorlugit saqqummiunneqassapput, sunniutip pitsaasuunera, malunnaateqannginnera ajortuuneraluunniit aammalu sunniutip annikitsuinnaanera, akunnattuunera annertuujuneraluunniit qalipaasersorneqassallutik.

	Annkitsoq	Akunnattoq	Annertoq
Pitsaasoq	+L	+M	+H
Malunnaanngitsog	0		
Pitsaanngitsog	-L	-M	-H

Sunniutissanik nalunaarsukkat, sunniutininik millisaaniutit suli atorneqartinnagit annertuujusussat, akunnattuusussat annikitsuusussallu tulluuttumi saqqummiunneqartut atorneqarput.

Sunniutit suussusii	Sunniut	Millisaanerup kingorna sunniut
Suliffissaqartitsineq (sanaartorneq)	+L	+H
Suliffissaqartitsineq (ingerlatsineq)	+H	+H
Inuussutissarsiornikkut periarfissat	+L	+H
Akissarsiat qaffannerat	+M	+H
Ilinniartitaaneq piginnaanngorsaanerlu	+M	+H
Attaveqaatit atuuttut pilersaarutigineqartullu	-L	-L
Innuttaasut peqqissusiat sullissinerlu	-L	-L
Suliffimmi peqqissuseq ajutorfiusinnaasullu	-M	-L
Innuttaasut peqqissusiat	-M	-L
Kulturikkut pinngortitamilu pisuussutit	-M	-L

Innuttaasunik peqataatitsineq

Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqaarfiup najoqqutassiai (2009) aammalu tamaani najugallit ilisimasaat aallaavigalugit TANBREEZ-ip suliariniagaanut attuumassutillit naleqquttut nassaarineqarsimapput. Attuumassutillit nassaarineqartut 2010-imi apriliimi suut misissuiffigineqarnissaanik paasiniaanernut Narsami Qaqortumilu ingerlanneqartunut aggersarneqarsimapput.

Juni 2010-imi inuiaqatigiit aningaasaqarniarnerannut aammalu inuttut atugaannut tunngasut suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanermi paasisat tunngavigalugit misissuiffigineqalerput. Narsami Qaqortumilu immikkut paasiniaavissat nassaarineqarput, taakkulu innuttaasunut amerlanerusunut assersuutissaalluurtutut isigineqarput. Aamma, Nanortalimmi innuttaasunut sinniisuusutut isigineqartut oqarasuaatikkut attaveqarfigineqalerput.

Aamma, attuumassuteqartunut paasissutissiineq Nuummi juni 2010-imi ingerlanneqarpoq.

2 NASSUIAATIT NAALISAANERILLU

Oqaasertaa naalisagarluunniit	Nassuiaat
APP	Aalisartut piniartullu peqatigiiffiat
AVATAQ	Kalaallit Nunaanni avatangiisinik illersuinaqatigiiffik
Pissutsinik atuutereersunik misissuinerit	Pissutsinik atuutereersunik misissuinerimi aatsitassarsiorfiup piviusunngornissaa sioqqullugu najukkami aningaasarsiornikkut inooqatigiinnikkullu atukkanik aatsitassarsiorfimmitt sunnerneqarsinnaasunik nassuiaasarsiorfiusarpoq. Pissutsinik atuutereersunik misissuinerimi aatsitassarsiorfiup sunniutissaattut naatsorsuutigineqartut suunerit paasiniarneqartarput.
BAT	Periaatsit atorineqarsinnaasut pitsaanerpaat
BIP (Iluaqutissat sunniutillu pillugit pilersaarut)	Iluaqutissat sunniutissallu pillugit pilersaarut – Aatsitassarsiorfiup iluaqutissartaanik piviusunngortitsiniarluni pitsaanerpaajutitsiniarlunilu iliuusissatut siunnersuutigineqartunut pilersaarut aammalu sunniutissat pitsaanngitsut minnerpaatinnaannik pilersaarut. Iluaqutissat sunniutillu pillugit pilersaarummut missingiut Sunniutissanik Iluaqutissanillu Isumaqaatigiissutissap isumaqaatigiinniutigineqarnerani aallaaviussaaq. Iluaqutissat sunniutissallu pillugit pilersaarut inaarutaasoq Sunniutissat Iluaqutissallu pillugit isumaqaatigiissummut ilanngunneqassaaq.
BMP / MLSA	Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik (Ullumikkut
DKK	Danskit koruunii
DWT	Utsertussuseq – utsertussuseq usisinnaassutsimut, tassa orsussamik, toqqorsivinnik, ilaasunik allanillu usisinnaassutsimut uttuutaasarpog.
EIA	Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliineq
FIFO	Suliatortunik sulinngiffeqartunillu angallassisarneq
GE	Kalaallit Nunaanni Sulisitsisut Peqatigiiffiat
Greenlandic workforce	Sulisartut nunaqavissut
GWQG	Kalaallit Nunaanni erngup pitsaassusia pillugu najoqqutassat
HIV/AIDS	Nappaat HIV / AIDS
HS	Peqqissuseq isumannaallisaanerlu
HR	Sulisoqarneq
IBA	Sunniutit Iluaqutissallu pillugit Isumaqaatigiissut
ICC	Inuit Issittormiut Siunnersuisoqatigiiffiat
ICMM	Aatsitassarsiorneq saffiugassallu pillugit nunat tamalaat siunnersuisoqatigiiffiat
IFC	Aningaasaqarneq pillugu nunat tamalaat suleqatigiiffiat
ILO	Sulineq pillugu Naalagaaffit Peqatigiit suleqatigiiffiat
Inuit	Kalaallit Nunaata inoqqaavi

<i>IUCN</i>	Pinngortitamik allangutsaaliuineq pillugu nunat tamalaat suleqatigiiffiat
<i>KANUKOKA</i>	Kalaallit Nunaanni kommunit kattuffiat (Atorunnaarnikuuvog)
<i>KNAPK</i>	Kalaallit Nunaanni aalisartut piniartullu kattuffiat
<i>Local workforce</i>	Kommune Kujallermi sulisussat pissarsiarineqarsinnaasut
<i>MARPOL</i>	Umiarsuit imaani mingutsitsinnginnissaat pillugu nunat tamalaat isumaqatigiissutaat 1973/1978-imeersoq.
<i>NUSUKA</i>	Nunaqavissut sulisitsisut kattuffiat
<i>Naalakkersuisut</i>	Kalaallit Nunaanni naalakkersuisut
<i>OHS</i>	Suliffimmi peqqissuseq isumannaallisaanerlu
<i>PAARISA</i>	Pinaveersaartitsinermik suliaqarfik
<i>PFA</i>	Danskit Soraarnerussutisianut aningaasaateqarfia
<i>RAL</i>	Royal Arctic Line A/S
<i>REE</i>	Aatsitassat qaqutigoortut
<i>RD</i>	Aatsitassanut Pisortaqarfik
<i>ROM</i>	Aatsitassarsiorfiup ingerlanera
<i>SIA</i>	Inunnut sunniutissanik naliliineq
<i>SIK</i>	Sulinermik Inuussutissarsiuqqatut Kattuffiat
<i>SISA</i>	Sulinermik inuussutissarsiuqqatut soraarnerussutissiaqarnermut aningaasaateqarfia
<i>SLiCA</i>	Issittumi inuuniarnikkut atukkat pillugit misissuineq
<i>SOLAS</i>	Imaani isumannaallisaaneq pillugu nunat tamalaat isumaqatigiissutaat
<i>STD</i>	Kinguaassiutitigut nappaatit
<i>SU</i>	Ilinniagaqarnersiutit
<i>TANBREEZ</i>	TANBREEZ tassaavoq aatsitassat eudialytemiit (aappalaartut) piiarneqartussatut pilersaarutigineqartut naalisarneri: (Ta tassa tantalum, Nb tassa niobium, REE tassa aatsitassat qaqutigoortut aammalu Z tassa zirkonium oxid.
<i>TB</i>	Tuberkuloosi
<i>ToR</i>	Najoqqutassat – Allakkiami tassani inunnut sunniutissanik naliliinermi suut sammineqassanersut pilersaarullu nassuiarneqarput.
<i>TPA</i>	Ukiuumut tonsit
<i>UNESCO</i>	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Naalagaaffiit Peqatigiit ilinniartitaanermut, ilisimatusarnermut aammalu kulturimut suliniaqatigiiffiat
<i>Q&A</i>	Apeqqutit akissutaallu

3 AALLARNIUT

3.2 Tunuliaqutaq

Nalunaarusiaq manna tassaavoq aatsitassarsiorfiup TANBREEZ-ip inuiaqatigiinnut sunniutissaanik naliliineq, Grontmij A/S-imit suliarineqarsimasoq. TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaa Kujataani Kommune Kujallermi Qaqortup Narsallu akornanni, Killavaat Alannguanni, Kangerluarsuup qinnguutungaani ippaq.

Aatsitassarsioritseqatigiiffiit Kalaallit Nunaanni aatsitassanik piiaanissaminnik qinnuteqaraangamik Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfimmiit piumaffigineqartarput Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermik suliaqassasut. Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliineq manna Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermut najoqqutassiaanik 2009-meersunik tunngaveqarpoq (RD, 2009) aamma SIA-Guidelines (MILT, 2016).

TANBREEZ Mining Greenland A/S inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermut matumunnga peqatigitillugu 2010-11-imi Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliinermik suliaqarpoq, taannalu arlaleriarluni nutarsarneqarpoq – kingullermik juli-mi 2020-mi.

TANBREEZ Mining Greenland A/S tassaavoq suliffeqarfik nunatsinni angerlarsimaffilik (2010-miit), australiami suliffeqarfimmit namminersortumit pigineqartoq, Rimbal Ltd., 100%-mik The Barnes Family Trust-imit pigineqartoq. Rimbal qitiusumik Perth-imi Australiami allaffeqarfeqarpoq, allaffeqarfiata aappaa Nuummiilluni. Tamatuma saniatigut Qaqortumi sinniisoqarpoq.

Greg Barnes 1992-imi nunatsinneeqqaramili misissueqqaarnernik ingerlataqartarsimavoq, aatsitassarsiorniarlunilu suliniutinut arlalinut peqataasarsimalluni, soorlu London Mining, Nordic Mining, Ivigtut, Nussuup qeqertaasaani Qeqertarsuarmi Pulateriami aamarsuarsiorniarluni suliniummi, Kuannersuarni Greenland Minerals sullillugit kiisalu Inngili Qernertumi, Angel Mining sullillugu.

Ukiut 40-t sinnerlugit aatsitassarsiornermik misilittagaqarpoq, taamaalilluni nunarsuup ilaani aatsitassanik piiavinnik marlussunnik iluatsittumik aallarniisimalluni.

Siunnersortitut sulisut allat taaneqarsinnaasut tassaapput Hans Kristian Schønswandt, ukiuni 12-ni Tanbreez-imi sulisimasoq, Aatsitassanullu Pisortaqarfimmi Kalaallit Nunaanni pisortaasimasoq. Kuupik Vandersee Kleist, siornatigut politikeriusimasoq aamma Bolette Maqe Nielsen, ukiut 16-it sinnerlugit nunatsinni aatsitassarsioratigiiffinni sulisarsimasoq.

Suliffeqarfiup nunap ilaa pineqartoq 2001-imili misissuiffigisimavaa katillugit toqqaannartumik toqqaannangitsumillu 225.000.000 Dkr.-nit aningaasartuutigisimalerlugit.

3.3 Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi siunertaq

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi siunertaasoq tassaavoq aatsitassarsiorinissamik pilersaarutit sunniutigisinnaasaat suussusersissallugit misissoqqissaassallugillu kiisalu piujuartitsineq tunngavigalugu ineriartortitsineq aallarnerniarlugu iliuusissanik inassuteqaateqassalluni aammalu suut sunniutaasinnaasut pitsaanngitsut qanoq minnerpaatinniarneqarnissaannut siunnersuuteqassalluni.

Nunaanni aatsitassarsiornerit inuiaqatigiinnut sunniutissaannik naliliinermi siunertat pingaarnerit tassaapput (Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik, 2009):

- suliap ingerlanerani oqaloqatigiinnikkut aammalu tamanut ammasumik tusarniaanikkut soqutigisaqartut attuumassutillit peqataatinnissaat,
- suliaqarnerup allartinnginnerani inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit aallaaviusup (aallaaviusutut tunaartarineqartussaq), inerisaanissamut pilersaarusiormut, piujuartussamik iluaqutaasumik sunniuteqartitsinissamut aammalu siunissami alapernaarsuinissamut tunngaviusussap sukumiisumik nassuiarneqarnissaa,
- najukkami aammalu nunami namminermi pitsaasumik ajoqutaasumillu sunniutissat paasinarsisinniarlugit, aallaaviusunut tunaartarineqartussanut nalunaarsuutit katersorneqartut tunngavigalugit nalilersuinissaq,
- suliaqarfiup ingerlanneqarnera tamaat iluaqutaasumik sunniutissanik pitsaanerpaamik atuutsitsinissaq aammalu ajoqutaasumik sunniutaasussat annikinnerpaamiitinnissaat,
- iliuusissatut pilersaarutigineqartut atuutsinneqarnissaannut iluaqutaasussanut sunniutaasussanullu pilersaarusiamik inerisaanissaq.

4 POLITIKKIKKUT, INATSIITIGUT ALLAFFISSORNIKKULLU ATUGASSARITITAASUT

4.1 Kalaallit Nunaanni politikikkut pissutsit

Kalaallit Nunaat 1979-imili Danmarkip ataani namminersornerusimavoq. Junip 21-ianni 2009 nunap inissisimanera allannguuteqarluni "namminersulerpoq". Kalaallit oqaasii kisimiillutik Kalaallit Nunaanni pisortatigoortumik oqaasiulerput. Kalaallit Nunaanni namminersorluni oqartussaannerup malitsigisaanik Kalaallit Nunaat nammineq oqartussaaffigisaminut tunngasuni nunat tamalaat inatsisaannik malinnittussanngorpoq. Taamaalilluni Kalaallit Nunaat naalagaaffinnut ataasiakkaanut arlalinnulluunniit nammineerluni isumaqatigiissuteqarsinnaanngorpoq.

Namminersulerneq Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornermut sunniuteqartussanngoqaaq isertitammi aatsitassarsiornermit uuliasiornermillu pisut Danmarkimut tuttarunnaarlutik nammineq pigiinnartussanngormagit. Isertitat 75 mio. kr.-init amerlaneruleraangamik Aatsitassanut Inatsit naapertorlugu Danmarkimit ataatsimoortumik tapiissutinut ilanngaataasalissapput.

Kalaallit Nunaat Nordisk Rådimut aammalu Nordisk Ministerrådimut ilaasortaavoq. Taama nunat avannarliit nunallu namminersorneruffiusut peqatigalugit ilaasortaanikkut inatsisartut aqutigalugit suleqatigiinneq aqutissiuunneqarsimavoq pingaartumik pinngortitamut avatangiisinullu tunngassuteqartutigit. Avatangiisitigut Iliuusissanik Pilersaarut 2013-2018-mut tunngasoq mingutitsinerunngitsumik ineriartortitsinermit aamma silap allanngoriartorneranut, pinngortitap tamalikaassusaanut uumassusillillu imminnut ataqatigiinnerannut kiisalu akuutissanik ulorianartunik inunntut avatangiisinullu peqqissutsikkut sunniutilinnut tunngassuteqarpoq.

Kalaallit Nunaat aammattaaq 1996-imili Issittumi Siunnersuisoqatigiinnut Danmarki peqatigalugu ilaasortaanermigut suleqataalluarsimavoq.

4.2 Inatsisitigut atugassarititaasut

4.2.1 Kalaallit Nunaanni inatsisit

Immikkoortumi matumani malittarisassat najoqqutassallu pingaartumik inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermut pingaarutillit nalunaarsorneqarlutillu nassuiarneqarput.

Taaguut	Summary & Relevance	Ukioq
Aatsitassat pillugit ingerlatallu tamatumunnga pingaarutillit pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 7, 7. december 2009-meersoq. (Aatsitassanut ikummatissanullu inatsit), allannguutit Inatsit nr. 26, 18. December 2012-meersoq aamma Inatsit nr. 6, 8. Juni 2014-meersoq ilanngullugit.	Inatsisartut inatsisaatigut tassuuna anguniarneqartoq tassaavoq aatsitassat nunallu pisuussutaasa allat eqqortumik piiarneqarnissaat, suliat aatsitassarsiornermut nunallu pisuussutaanik allanik atuinermut tunngasut malittarisassaqaqtissallugit. Aammattaaq siunertarineqarpoq suliat inatsimmi pineqartut isumannaallisaaneq, peqqissuseq, avatangiisit, pisuussutinik atuneq eqqarsaatigalugit eqqortumik ingerlanneqassasut aammalu inuiaqatigiinnit nammaneqarsinnaallutik eqqortumik aammalu nunat tamalaat akornanni periaatsit pitsaanerpaat malillugit ingerlanneqassasut.	2009 2012 2014

	Pingaartumik inatsimmi §29 (a–f) suliffeqarfiup pisinnaatitaaffiit, kalaallillu suliffeqarfiutaasalu sapingisamik amerlanerpaat sulisorineqarnissaannut tunngasoq, aammalu Kalaallit Nunaanni suliareqqisarnissamut (§18 imm. 1 – 3) naapertorlugit tamana pissasoq. Suliniummi Inuiaqatigiinnut Sunniutissat pillugit Nalunaarusiaq (imm. 16) aamma sioqqutsisumik isumasiuinerit (imm. 189) naammassereerpai. Suliffeqarfiup aamma tusarniaalluni ataatsimiisitsinerit, inatsit naapertorlugu piumasaqaataasut, naammassereerpai. Inatsit nr. 7 december 2009-imi pilersinneqarpoq 1. januar 2010-imilu atuutillerluni, tamatuma kingorna 2012-imi 2014-imilu allannngortinneqarluni.	
Kalaallit Nunaanni sulinermit avatangiisit pillugit inatsimmik nalunaarut nr. 1048 af 26.oktober 2005-meersoq aammalu inatsit nr.1382, 23.decemberimeersup allannngortinnera. Peqqussutit allat aamma tamatuma ataani immikkoortoq 4.2.2-mi taaneqartut takuneqassapput.	Kalaallit Nunaanni sulinermit avatangiisit pillugit peqqussummi suliffimmi avatangiisit isumannaatsuunissaat qularnaarniarneqarpoq. Tamatumanilu inuiaqatigiinni kalaallini teknikkikkutinoqatigiinnikkullu ineriartornermi ineriartorneq qaqugukkulluunniit atuuttoq malinneqassaaq kiisalu sulisitsisut sulisartullu kattuffiisa najoqqutassiat aammalu Sullivinnik Nakkutilliisoqarfiup najoqqutassiai maleqqusaalu naapertorlugit suliffeqarfiit namminneerlutik aaqqissinnaasaat tunngavigineqassallutik. Piiaanermik misissueqqaarnermillu, aatsitassanik Kalaallit Nunaanni piiaanissaq siunertaralugu suliaqarneq.	2005 2012 2015
Danskis inatsisaat nr. 150, 23.februar 2001-meersoq (§9, imm.2, nr.3 Kalaallit Nunaanni nunami allamiunut inatsisip atortuulersinnissaanut qinnuteqaatip atulersinnera.	Nunasisarnermut inatsisat. Sulinissamut najugaqarnissamullu akuersissutit naliginnaasumik qallunaat nunanut allanut ministereqarfiannut qinnutigineqassapput. Uuliamik aatsitassanillu piiaanermik suliaqartunut sulinissamut najugaqarnissamullu akuersissutit sukkaasumik nikerartumillu sullinnissaannut ingerlatseriaaseq aalajangersimasooq pilersinneqarnikuuvoq. Qinnuteqaatit taama ittut Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussanut nassiunneqassapput.	2001
Danmarkimi aalajangersakkap Imaani isumannaallisaaneq pillugu, inatsisip nr. 882, 25. August 2008-imeersup Kalaallit Nunaannut atuutillersinneqarnera, aamma Nalunaarut nr. 1697, 11. december 2015-meersoq Kalaallit Nunaanni imaatigut isumannaallisaaneq il.il. pillugit, nalunaarullu nr. 1866 28. December 2015-imeersoq.	Imaani isumannaallisaaneq pillugu nunat tamalaat angerfigeqatigiissutaata (SOLAS) 1973-imeersup Kalaallit Nunaanni atulersinneqarneranik malittarisassat, umiarsuarniit mingutsitsinerup pinngitsoorneqarnissaanik nunat tamalaat angerfigeqatigiissutaat 1973-imeersoq kingorna allannguutitaqartinneqartoq (MARPOL), 1978	2008 2015

Kalaallit Nunaanni annaassiniarnissamut upalungaarsimaneq aamma ikuallattoornissamik qaartoornissamillu pitsaaliuinermi iliuusissat pillugit Inatsisartut inatsisaat nr. 14, 26. maj 2010-meersoq, aamma inatsimmut allannguutaasoq Inatsit nr. 14, 3. December 2012-meersoq.	Una nalunaarusiaq imaani ajutoornernik ajunaarnernillu, umiarsuarnik Kalaallit Nunaanneersunit peqataasulinnik misissuineranut naleqqussagaavoq, misissuinerillu Dansk Imarsiornermut Aqutsisoqarfiannit suliarineqassallutik.	2010 2012
Aatsitassanut ikummatissanullu inatsimmi immikkoortoq 24: Najuulluni sulinermi, aatsitassat ikummatissallu atortussianit pisut pillugit nalunaarusiornermi inatsit.	Immikkoortortaq Kalaallit Nunaanni aatsitassanik ikummatissanillu siliniuteqarnermut, Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfirmut suliniuteqarnermik inernerisanillu nalunaarsuusiornissamut inatsisinik maleruagassanillu imaqarpoq.	2000
Pinngortitamik illersuineq pillugu Inatsisartut inatsisaat nr.29, 18.december 2003-meersoq, allanngortsinneqartoq Inatsisartut inatsisaat nr. 9, 22.november 2011 aamma Nalunaarut nr.5, 27.marts 2013- imeersoq aqqutigalugit.	Inatsit Kalaallit Nunaata pinngortitaanik illersuiniartuuvooq aammalu pineqarput pinngortitamut sunniuteqarsinnaasunik nalilersuineq kiisalu avatangiisinik nakkutilliinermi akiliuteqartitsisarneq.	2003 2011 2013
Eqqissisimatitsisarneq aamma allatigut kulturikkut eriagissassanik kulturikkut kingornussatut illersuineq pillugu Inatsisartut Inatsisaat nr. 11, 19. maj 2010-meersoq	Inatsisip siunertaraa kulturikkut eriagissassat immikkoorutillit allanngorartullu illersorneqassapput Kalaallit Nunaata kulturikkut kingornussaasa ilaattut aammalu Kalaallit Nunaata kulturikkut oqaluttuarisaaneramik paasinninnissamut tapertatut.	2010
Aningaasarsianit akileraarutinut inatsit nr. 12, 2.november 2006- meersoq, inatsimmilu nr.3, 30.november 2009-meersumi aamma inatsit nr. 20, 18.december 2010-meersumi allannguutit.	Akileraaruserineq pillugu inatsimmi inuit suliffeqarfiillu isertitaminnit akileraartarnerat malittarisassiorneqarpoq.	2006 2009 2010

4.2.2 Peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit nalunaarutit aatsitassarsiornermut attuumassuteqartut

Taaguutaa	Ukioq
Kalaallit Nunaanni piffissaq qasuersaarfissaq aamma ulloq unnuarlu sulinngiffeqarneq pillugit nalunaarut nr. 32 23. januar 2006-meersoq	2006
Kraninik, kivittaatinik assigisaanillu maskiinanik ingerlasunik ikkussuinissaq atuinnissarlu pillugit nalunaarut nr.151, 18.april 1972-meersoq	2010
Naqitsinermik imallit il.il. pooritinneqartatut nunamiittut pillugit nalunaarut nr.155, 18.april 1972-meersoq.	1972
Aamaajuitsoq (Asbest) pillugu nalunaarut nr.133, 5.februar 2010-meersoq.	2010

Sulinermi avatangiisit isummannaallisaanerlu pillugit ilinniartitaaneq pillugu nalunaarut nr.363, 6.april 2010-meersoq.	2010
Suliap ingerlaneranut tunngasunik nalunaarut nr. 395, 24. juni 1986-imeersoq.	1986
Atortussanik akoorutissanillu suliagarneq pillugit nalunaarut nr.396, 24.juni 1986-meersoq.	
Teknikkikkut atortorissaarutit pillugit nalunaarut nr. 398, 24. juni 1986-imeersoq.	1986
Sulliviit aagqissuunneqarnerannik il.il. nalunaarut nr. 399, 24. juni 1986-imeersoq.	1986
Sulinermut attuumassutilimmik ajoquserneq pillugu nalunaarut nr.401, 24.juni 1986-meersoq.	1986
Kalaallit Nunaanni suliffeqarfinnik nalilersuinerit pillugit nalunaarut nr. 1168, oktober 2007-imeersoq.	2007
Kalaallit Nunaanni sullivinni isumannaatsuunissamik peqqinnissamillu sulineq pillugu nalunaarut nr. 1346, 15. december 2005-imeersoq, inatsimmilu nr.364, 6.april 2010-meersumi allannguutit.	2005
Sulisunut inuusuttunut suliffissat pillugit nalunaarut nr.1347, 15.december 2005-meersoq.	2005
Atortussianut, imerpalasut ilanngullugit peqqinnissamut navianaarteqartunut nalunaarut nr. 396, 24. juni 1986-imeersoq.	1986
Sanaartorfissanik assigisaattullu suliagarfiusunik aagqissuussineq pillugu nalunaarut nr. 1348, 15. december 2005-imeersoq	2005
Sanatitsisup pisussaaffii pillugit nalunaarut nr. 1344, 15. december 2005-imeersoq.	2005
Kalaallit Nunaanni sullivinni isumannaallisaanermik peqqinnissamillu sulineq pillugu nalunaarut nr. 364, 6. april 2010-meersoq	2010
Kalaallit Nunaanni aatsitassanik piiaanermik suliagarneq kiisalu piiaanissaq siunertaralugu misissueqqaarneq pillugit Nal 302, nalunaarut nr. 302, 26. marts 2015-imeersoq	2015
Kalaallit Nunaanni teknikikkut atortorissaarutininik atuineq pillugu nalunaarut, nr. 656, 12. maj 2015-imeersoq	2015
Kalaallit Nunaanni teknikikkut atortorissaarutininik aagqissuussineq pillugu nalunaarut nr. 655, 12. maj 2015-imeersoq	2015
Kalaallit Nunaanni sulisilluni avatangiisinik ilinniartitaanerit tamanit peqataaffigisassat pillugit nalunaarut, nr. 914, 26. juni 2013-imeersoq	2013

4.2.3 Kalaallit Nunaanni najoqqutassiat

Taaguutaa	Eqikkarnera qanorlu attuumassuteqarnera	Ukioq
Inuiaqatigiinni piujuartussamik iluaqutaasumik sunniutissanik nalilersuinerit maleruagassat	Aatsitassarsioqatigiiffiit taakkulu siunnersortaasa sunniutissanik nalilersuineranni najoqqutassatut suliart, Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqrarfiup inissisimaneranik, sunniutissanik nalilersuinerup qanoq ingerlanissaanik qanorlu imaqrarnissaanik najoqqutassiat	Nov 2009
Guidelines for Social Impact Assessment for mining projects in Greenland (version 2) Tuluttoq	Aatsitassarsioqatigiiffiit taakkulu siunnersortaasa sunniutissanik nalilersuineranni najoqqutassatut suliart, Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqrarfiup inissisimaneranik, sunniutissanik nalilersuinerup qanoq ingerlanissaanik qanorlu imaqrarnissaanik najoqqutassiat	2016

Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornermi avatangiisinut sunniutissanik naliliinermi Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup najoqqutassiai	Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliinermi aatsitassarsioqatigiiffiit najoqqutassaat. Nalunaarusiaq piffissamut aatsitassanik piiaaffiusumut tamarmut atuutissaaq, tassa aatsitassarsiorfiup ineriartortinneqarneraniit matuneranut kingornalu piffissamut pissutsinik malinnaaffiusumut. Najoqqutassanut ilaapput avatangiisitigut pissutsit allanngunngikkallarnerini pissusiusunik misissuinissamut piumasaqaatit aammalu avatangiisinut sunniutissanik naliliineq sioqqullugu ukiuni pingasuni suliariniagaq pineqartoq aallaavigalugu misissuinissamik piumasaqaat. Piumasaqaatinut ilassutaavoq aatsitassanik radiup qinngorneranik pinngoqqaatiminni akulinnut tunngasut.	Jan 2011 2015
Misissuiffinni sulineq pillugu, aatsitassallu pillugit nalunaartarneq	Malittarisassat Kalaallit Nunaanni aatsitassanik misissueqqaarnermut tunngapput (uulia ilanngunnagu)., Namminersorlutillu Oqartussanut nalunaartussaataaneq, misissuinerinilu paasisat pillugit.	2000
Kalaallit Nunaanni aatsitassaqarneranik misissueqqaarnermi piumasaqaatit nalinginnaasut (uuliasiorneq pinnagu)	Aatsitassat pillugit inatsisip ataaniittoq. Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup najoqqutassiai misissueqqaarnissamut akuersisummik qinnuteqarneq, misissueqqaarnermut pisinnaatitaafiit malittarisassallu pillugit nassuiaateqarfiusoq.	2010
Kalaallit Nunaanni aatsitassaqarneranik misissuineq pillugu piumasaqaatit nalinginnaasut (uuliasiorneq minillugu)	Aatsitassat pillugit inatsisip ataaniittoq. Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup najoqqutassiai misissuinermi akuersisummik qinnuteqarneq, misissueqqaarnermut pisinnaatitaafiit malittarisassallu pillugit nassuiaateqarfiusoq.	2010
Annikitsumik misissueqqaarneq pillugu piumasaqaatit nalinginnaasut, Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik	Annikitsumik misissueqqaarnissamut qinnuteqarnermi najoqqutassaaq aammalu akuersisummi tassani malittarisassat	2009
Annikitsumik piiaaneq pillugu piumasaqaatit nalinginnaasut, Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik	Annikitsumik piiaanissamut qinnuteqarnermi najoqqutassaaq aammalu akuersisummi tassani malittarisassat	2009

Nunat tamalaat akornanni suleqatigiiffiit aammalu angerfigeqatigiissutit

Taaguutaa	Egikkarnera qanorlu attuumassuteqarnera	Ukioq
Silap allanngoriartornera pillugu Naalagaaffiit Peqatigiit isumaqatigiissutaat	Isumaqatigiissutikkut siunertaasoq tassaavoq gassinik kiatsikkiartortitsisartunik aniatitsinerup millisarneratigut silarsuatta kiatsikkiartornera pinngitsoortinniassallugu millisarniassallugulu. Isumaqatigiissutikkut Kyotomi aalajangersagaq 2005-imi atuutilersoq naqissuserneqarpoq. Kyotomi aalajangersagaq gassinik kiatsikkiartortitsisartunik aniatitsinermik killilersuinissamut inatsisitigut pisussaaffiliisuvoq.	1997

Silarsuarmi kulturikkut kingornussuarsianik nunallu namminneq kingornussarsiaannik illersuinissamut naalagaaffiit angerfigeqatigiissutaat (UNESCO/ World Heritage Convention)	Siunertaq tassaavoq kulturikkut kingornussarsiat nungujartornerannit aammalu inuiaqatigiit atugaannik aallaaveqartumik aserorneqarnissaanik illersussallugit tammatsaaliussallugillu. Kulturikkut pinngortitamiluunniit kingornussarsiat ajorsartornerat tamararneralluunniit pissutigalugu silarsuarmi nunat tamarmik kingornussarsiamikkut piitsunngoriartuinnarnerat ulorianaateqarmat.	1972
Pinngortitap allanngutsaaliorneqarnissaanik nunat tamalaat suleqatigiiffiat (IUCN)	, Pinngortitap allanngutsaaliorneqarnissaanik nunat tamalaat suleqatigiiffiat, avatangiisitigut ajornartorsiutit ineriartortitsinikkullu ajornartorsiutit annerpaat pitsaasumik aaqinniarneqarnissaannut ikiuuttarpoq.	1948

4.2.4 Akileraarutit aningaasallu isertitat

Immikkoortumi uani Kalaallit Nunaanni inatsisit aammalu akileraarutit isertitallu pillugit malittarisassat aatsitassarsiorfiliariniakkamut atuuttut oqaluttuarineqarput. Akileraarutit isertitallu aatsitassarsiorfiup pilersitaasa qanoq sunniuteqarnissaannik misissueqqissaarneq inatsisitigut atugassarititaasunik immikkoortumi uani oqaluttuarineqartunik tunngaveqarluni suliarineqarpoq. Kalaallit Nunaata pissarsiassai eqqarsaatigalugit akileraarutininik isertitanillu misissueqqissaarnermit missingikkat paasisallu immikkoortoq 8.1.7-mi saqqummiunneqarput.

Paasissutissat matumani saqqummiunneqartut Aatsitassanut Inatsimmik nr. 7, 7. december 2009-imeersumik januaarip aallaqqaataani 2010-imi atuutilersumik, aammalu akileraartarnermut inatsimmik kingullermik 9. november 2010-imi allanngortinneqartumik aallaaveqarput. Immikkoortoq piaanissamut akiliutinut aammalu akileraarutinit akileraarusiisarnermullu tunngasuupput.

Akuersissummut akiliutit

Piaaenarmi sinneqartoorutinit akileraarutit, Naalakkersuisunit atorineqassapput – aamma takuuk imm. 4.2.2. §2-p ataani ilanngussaq nr. 3, imm. 2.01, d (2), aatsitassanik misissueqqaarnermi atugassarititaasut naliginnaasut naappertorlugit aatsitassanut qaqutigootunut 5%-iussaaq allanullu 2,5%-iussalluni akuersissuteqartumit akiligassaq.

Akileraarutit pillugit malittarisassat

Immikkoortumi matumani Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiormi suliffeqarfiit akileraarutaat, kiisalu sulisut isertitaminnit akileraarutissaannik missingikkat oqaluttuarineqassapput. Ingerlatseqatigiiffinnut Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffeqartunut akileraarusiissutit assigiinngitsut tulluittuni nassuiarneqarput Aammalu mars 2012-imi Deloittemit Naalakkersuisunillu pissarsiaallutik:

Ingerlatseqatigiiffinnut akileraartitsisarneq

Aningaasaliineq

Aningaasaliinermut akileraarusiisoqarneq ajorpoq.

Piginneqataassutinit pissarsianit akileraarutit

Kalaallit Nunaanni suliffeqarfiit piginneqataassutinit pissarsiat akileraaruserneqartussaapput kommunini inuit akileraartarnerannut assingusumik. Aatsitassat pillugit Inatsit naapertorlugu akuersissummik pissarsisimasut piginneqataassutinit pissarsiaminnit 36 %-inik akileraarutassaapput.

Akileraarutitigut annaasat

Suliffeqarfiit Aatsitassanut Inatsit naapertorlugu misissueqqaarnissaminut imaluunniit piiaanissamut akuersissummik pissarsisimasut akileraarutitigut annaasaminnik piffissami killiligaanngitsumi nalikilliliisinnaatitaapput.

Ingerlatseqatigiiffiit akileraarutaat

Nalinginnaasumik ingerlatseqatigiiffiit akileraarutaat allanngorartuunngitsoq 25 %-iusarpoq kiisalu suliffeqarfinnut Kalaallit Nunaanni aammalu nunani allani immikkoortortanut atuuttarluni. Isertitat akileraaruteqaataasussat tassaapput ukiumoortumik nalunaarummi iluanaarutitut allassimasut, akileraartarnermi malittarisassat naapertorlugit iluarsisat. Ingerlatseqatigiiffiit aatsitassarsiorneq pillugu inatsit naapertorlugu akuersissummik pissarsisimasut 25 %-imik akileraartussaataapput.

Akileraarutitigut ilanngaaitit nalikilliliinerillu imaapput:

- Illuutit atortorissaarutillu taakkununga attuumassutillit ukiumut annerpaamik 5%-imik ilanngaatigineqarsinnaapput.
- Timmisartut immakkullu angallatit ukiumut annerpaamik 10%-imik ilanngaataasinnaapput.
- Maskiinat, atortut allallu tamarmik annerpaamik 30%-imik ilanngaataasinnaapput
- Pigisat 100.000 kr. inorlugu nalillit ukiumi pissarsiarineqarsiminni ilanngaataasinnaapput / nalikilliliissutaasinnaapput.

Aningaasatigut nalikilliliineq

Akileraartartortuq akileraarutitigut iluanaarutissaqaruni pissarsiat 50%-ii suli aamma ilanngaataasinnaapput. Nalikilliissutit nalikillivissat / ilanngaatissat pingasuusut arlaannut sorlermulluunniit ilanngaatigineqarsinnaapput, ilanngaasikkalli sinneri minusiussanatik.

Suliffeqarfiit Aatsitassanut inatsit naapertorlugu piiaanissamut akuersissummik peqartut isertitaminnit akileraarutissanik naatsorsuinerminni aatsitassarsiorfiup aningaasatigut isumannaatsumik matuneqarnissaa qularnaarniarlugu ilanngaasiisinnaapput.

Akuersissutit nalikilliliissutigineqarnera

Akileraartarnermi inatsisat inatsisartunit 1. januar 2011-limi atuutilersussamik november 2010-imi allanngortinneqarneratigut akuersissutit nalikilliliissutigineqarnissaat allanngortinneqarpoq. Aatsitassarsiornermut akuersissutit maanna ukiuni sisamani aalajangersimasumik angissusilikkaamik nalikilliliissutigineqarsinnaanngorput.

Nuussinermut akit

Akileraartarnermut inatsisat maanna suleqarfiit imminnut attuumassutillit akornanni niueqatigiinnermut uppersaatinik aalajangersaaffiusimapput. Suleqarfiit / immikkoortut akornanni isumaqatigiissutit uppersaaserneqartassapput, aamma suliffeqarfiup iluani nuussisarnerni akit piumasaqaatillu qanoq aalajangerneqartarnerat uppersaaserneqartartussanngorluni.

Aningaasatigut matussutissat ikittuinnaanerat pillugu malittarisassat

Akilerartarnikkut malittarisassat aningaasatigut matussutissat ikittuinnaat pillugit malittarisassanik imaqarput. Tassa suliffeqarfiit / immikkoortut suleqatigiissut akornanni taarsigassarsisitsarnermi immikkuullarissuunissap maluginiarnissaa pingaaruteqarpoq.

Sulisorinegartut akileraarutaat

Akilerartarnermut inatsimmut allannguutikkut november 2010-imeersukkut nunat allamiut illoqarfiit nunaqarfiillu avataanni aatsitassarsiorfinni sulisuusut Kalaallit Nunaanniit akissarsiaminnit 35%-mik aalaakaasumik akilerartarnerat atulersinneqarpoq. Inuit ukiup affaani kingullermi Kalaallit Nunaanni kommuninut akilerartartuusimanngitsut kisimik aalaakaasumik angissusilimmik akilerartitsineri pineqarput.

Akileraarneq pillugu Kalaallit Nunaata, Danmarkip, Islandip, Norgep aammalu Savalimiut akornanni isumaqatigiissusiortoqarsimavoq. Tamatuma saniatigut akilerartitseriaaseq danskit akilerartarnerat malillugu aqqissugaavoq.

Kommune Kujallermi 2016-imi akilerarut 44%-iuvoq, kiisalu kommunip avataaneersutut naatsorsuussanut 36%-iulluni. 2016-imi inummut ilannga 58.000 kr.-iuvoq.

TANBREEZ-ip suliaasa iluaqutigineqarneranni Kalaallit Nunaata akilerartitigut pissarsiassanik missingiineq

Kalaallit Nunaata isertitassai akilerartitigullu pissarsiassanik missingiinerit inernernillu immikkoortoq 8-imi takutinneqarput.

4.3 Nunat Tamalaat Sulineq pillugu Suliniaqatigiiffianni Isumaqatigiissutit

Nunat tamalaat sulineq pillugu suliniaqatigiiffianni isumaqatigiissutaasimasut suliffimmi atukkat pillugit Kalaallit Nunaanni inatsisinut ilanngunneqarsimapput.

4.4 Najoqqutassat

Inunnut sunniutissanik naliliineq suliarineqarpoq Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqaarfiup Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornermi inunnut sunniutissanik naliliinermut najoqqutassia April 2016-imeersut malillugit. Aammattaaq IFC-p aammalu Mackenzie Valleyip najoqqutassiai atorneqarput.

- International Finance Corporation (IFC), Nunat tamalaat aningaasaqarneq pillugu suleqatigiiffiat (IFC), Suliniutit inunnut tunngasortaannik sammisaqarneq – Suleriaatsit pitsaasut pillugit allakkiaq 2003-imeersoq.
- Mackenzie Valley, inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut sunniutissanik naliliineq, Mackenzie Valleyimi avatangiisitigut sunniutissat pillugit naliliisoqatigiit, 2007 Mackenzie Valley.
- Nunat tamalaat akornanni Aatsitassarsiorneq pillugu Siunnersisooqatigiit killissarititai ilitsersuutaalu

Inuiaqatigiit ineriartorneranni periusaasinnaasut pillugit Verdensbanken, nunat tamalaat akornanni Aatsitassarsiorneq pillugu siunnersisooqatigiit kiisalu Energy Sector Management Assistance Program-ip suliaat.

4.5 Naalagaaffiup pigisaanut iliuusissat naleqquttut

Immikkoortup matuma iliuusissat nutaat ilaat, Naalakkersuisunit suliarineqartut, TANBREEZ projektimut naleqquttut ilisaritippai.

4.5.1 Kalaallit Nunaanni uuliamut aatsitassanullu iliuusissat 2020 - 2024.

Iliuusissami suliniutit tallimat salliutinneqarput: 1) Nunap sananeqaatai pillugit paasisanik avitseqatigiittarneq pitsaanerusoq 2) Allaffissornikkut sullissinermi angusaqarnerusarnissaq, naatsorsuutigineqarsinnaanissaq isertuaatsumillu suleriupeqarnissaq, 3) Misissuinermit piiaalernissamut ikaarsaariarneq eqaannerusoq, 4) Aatsitassarsiornermi attanneqarsinnaasumik ineriartortitsineq, 5) Unammillersinnaasumik akileraartitsillunilu royalty-mik akiliisitseriaaseq.

Aatsitassanut akileraaruseeriaaseq

Naalakkersuisut kajumissaarutigaat saffiugassanut aatsitassanullu allanut, uraniunngitsunut, saffiugassat qaqutigoortuunngitsunut saffiugassallu erlinnartuunngitsunut akileraaruseeriaatsimik peqassasoq, atuinnermut akiliutit 2,5%-iussasut, taakkunanngalu ingerlatsiviup akileraarutai/iluanaarutit akileraarutai ilanngaatigineqartassallutik.

Saffiugassanut qaqutigoortunut atuinnermut akiliutit 5%-unissaat siunnersuutigineqarpoq, taakkunanngalu ingerlatsiviup akileraarutai/iluanaarutit akileraarutai ilanngaatigineqartassallutik.

Ataavartumik ineriartortitsineq

Naalakkersuisut erseqqissarpaat Aatsitassanik isumaginnittoqarfiup ineriartortinnissaa ataavartumik tunngaveqassasoq. Taamaammat pingaarpoq ineriartorneq avatangiisimut aarlerinartortaqaassanngitsaq, taavalu ilinniartitaanerup aaqqissuunneqarnera, attaveqarneq, inuussutissarsiornerup aaqqissuunneqarnera, suliffeqarfeqarneq il.il. ataavartumik tulluarsarneqartassasut, ineriartornermut naleqquttumik ilaallutillu tunngavilersueqataaniassammata.

4.5.2 Sulilersitsinnermut iliuusissat 2015-imi

Suliffissuaqarnermut, Sulinnermut Niiuernernullu Naalakkersuisuusimasup sulilersitsinissamut iliuusissanik piareersinikuuvoq. Anguniagavoq suliffissaaleqinerup annikinnerpaatinneqarnissaa sulisartut nunaqavissut sulilersinnerisigut sulisartullu avataaneersut nakkutigineqarnerunerisigut. Tamanna tunuliaqutigalugu suliniutissat 16-it suussusersineqarput:

1. Akeqanngitsumik nunalu tamakkerlugu atuuttumik suliffissarsiorarfimmik ammaasoqassaaq
2. Suliffissarsiuussisarfii Majoriaq-Illu atorluarneqarnerussapput
3. Sulisunik Kalaallit Nunaanneersunik immikkut pikkorissaasoqassaaq
4. Inuusuttut suliffissaaleqinerat millisarujussuarneqassaaq
5. Sulereernerup kingorna nuunnissaq ajornannginnerussaaq
6. Sulisunik nunanit allameersunik nakkutillineq annertusineqassaaq
7. Amerlanerit peqqissarneqarnissamut neqeroorfigineqassapput
8. Immikkut ittumik aningaasanik agguagassanik pilersitsisoqassaaq, tulluurtunik immikkoortiterinissaq sulisussarsiorturnillu sulilernissamut piareersimanngitsunut toraartuussalluni

9. Sanaartornermup Nutarterinerermullu Aningaasaateqarfiup ataani sulianik inaarinninneq.
10. Nunaqarfinni tunitsiviit nalunaarsorneqarnerat
11. Suliffeqarfinni nutaani siuariartorfiusunilu suliffissat nutaat ataavartut
12. "Inuiaqatigiinnut iluaqutaasinnaasut pillugit isumaqatigiissutit (IBA) sumiiffinni suliffissanik pilersitsinissaq qulakkeertassagaat
13. Aalisarnermi, pisuussutillu uumasut pillugit iliuusissat
14. Ingerlatseriaatsimik allanngortitsinerit, pilerinarsaanerit ilinniartitaanikkullu siuarsaaneq
15. "Mandetimeordning"
16. Ujaraaqqanik qallikkanik illoqarfinni minnerni mittarfiliorneq

Taassuma saniatigut takuuk:

[https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanog/Files/Publications/Arbejdsmarked/KAL/Beskæftigelsesstrategi%20KAL%2030092015%20\(4\).pdf](https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanog/Files/Publications/Arbejdsmarked/KAL/Beskæftigelsesstrategi%20KAL%2030092015%20(4).pdf) (Oktober 2015).

4.5.3 Inuuneritta II 2013-2019

Inuuneritta II Naalakkersuisunit 2013-2019-mi inuiaqatigiit peqqissusaannut iliuusissanut anguniagassanullu pilersaarutaapput. Inuuneritta II-p takorluugaraa, Kalaallit Nunaanni innuttaasut tamarmik ajunngitsumik takisuumillu inuuneqarnissamut ajunnginnerpaamik periarfissaqassasut. Inuuneritta II-p kalaallit inooriaasaata kinguneri aamma inooriaatsimut pissutsit peqqissutsimut pingaarnerpaasut sammisarai.

Taamaammat Inuuneritta II-p sammisat sisamat nakkutarisassatut toqqarnikuuai:

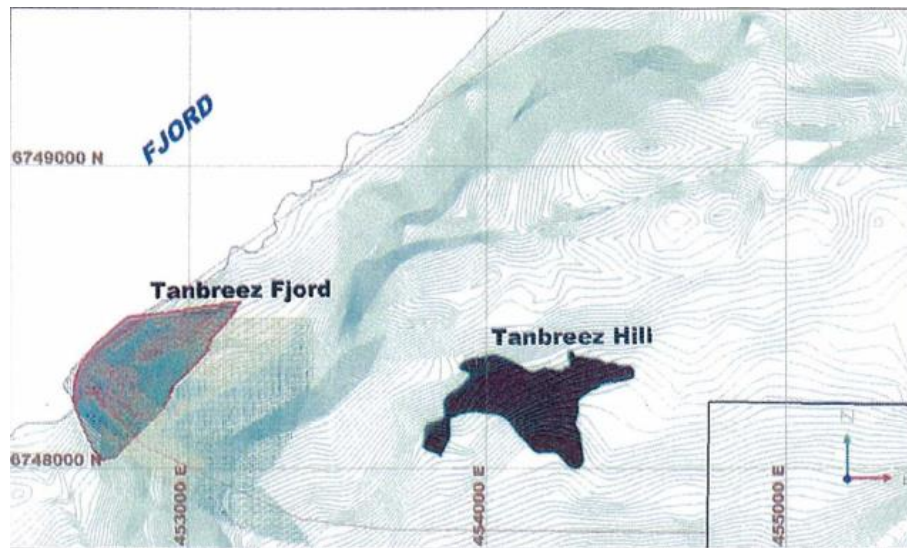
- Imigassaq hash-lu
- Pujortartarneq
- Timi atorlugu sammisaqarneq
- Nerisaqarneq

Atornerluineq hashilu pilersaarutip sammisarai pingaarnersat, pilersaarutillu suliarinera tamaat ingerlanneqassallutik.

5 SULIARINIAKKAP OQALUTTUARINEQARNERA

5.1 Aatsitassaqarfik

TANBREEZ-ip aatsitassanik ujarlerfissatut akuersissummik pigisaqarfia aatsitassaqarfiup annertuup Ilimmaasaq-p ilagaa. Aatsitassaq pineqartoq aatsitassaqarfiup appasinnerusuaniippoq, qaarsumut Qaqortokit-mut atalluni, akuersissuteqarfiusumilu sumiiffinni marluusuni nassaarineqarsimalluni: Qaqqami (Hill Site) aammalu kangerlummumut qanittumi (Fjord Site) (Takussutissiaq ataaniittoq takuuk)

Takussutissiaq 5-1: Aatsitassamik piiaaffissat marluk (Kangerlummi qaqqamilu)

Aatsitassaqarfiup qillerinikkut misissuiffigineqarnerani paasineqarpoq 4,9 milliarder tonsinik peqarfiusoq taakunannga 1,9% ZrO_2 , 0,6% REO, 0,2% Nb_2O_5 , 0,03% Ta_2O_5 , taakkunanngalu 49 millioner tonsit Australiami JORC kode naapertorlugu ilisimasaqarlumut nalilerneqarsimalluni. Suliniut piffissamut agguataarneqarsinnaavoq ukiuni 10-ni ingerlatsiffiusutut, ukiuni marlunni sanaartorfiusutut, missigersorneqarsimavorlu matusineq ukiuni pingasuni ingerlanneqassasoq (takussutissiaq 5.2 ataaniittoq takuuk)

Sanaartorfik	Ukiut marluk
Ingerlatsivik	Ukiut qulit
Matusineq	Qaamm. 5 miss. (Piffissaq ukiumut suliffiusoq) ukiunilu 3-ni nakkutillineq

Takussutissiaq 5.2: Suliniutip ingerlanngani piffissaliussat

Tanbreez-imit pilersaaruttaavoq piiaaffissat marluk ukiuni qulini piiaaffigissallugit ukiumut 500.000 tonsinik. Qularutissaanngilarli piiaakkat annertunerusinnaanerat aningaasaqarneq akuersissutillu tulluurtuunersut apeqqutaalluni.

Kapitalimi uani suliniutip ingerlanerani aqqusaagassat eqikkallarlugit allaaserineqarput. Immikkuualuttut teknikkimut tunngasut tamakkiisut imminut akilersinnaassuseq pillugu allaaserisami atuarneqarsinnaapput. Kapitalimi aallarniutigalugu tunisassiorneq allaaserineqarpoq (Imm. 5.2), tassaagami suliniummi sivisunerpaajusussaq, aamma ingerlatseqatigiiffimmut Kalaallilu Nunaanut pingaarnarpaajulluni, sunniutissat pitsaasut – akileraarutit, suliffissat, suliffeqarfissuaqarnermik ineriartortitsineq (aatsitassanik suliareqqiineq), nunatsinnilu suliffeqarfiit periarfissaat eqqarsaatigalugit. Tamatuma kingorna sanaartornissaq pillugu (5.3) aammalu matusiniarneq pissutsillu qanoq ittuusimanerannut utertitsinissaq nassuiarneqarput.

5.2 Tunisassiornerup/ingerlatsinerup nalaa

Tunisassiornerup allaaserineqarnerani qaarsup piiakkap suliarineqarnissaani ingerlaaseq aallaavineqarpoq, tassa piiakkap piaffimmiit suliarineqarqilluni tunisassiatut imaluunniit piiakkamiit sinneruttutut naammassineqarnissaata tungaanut. Suliffeqarfiup aaqqissuussaana kiisalu sulinermi piumasaqaataasut aamma allaaserineqarput.

TANBREEZ-ip paaavia suliareqqiisarfialu ingerlanneqassaaq, akuutissap eudialyt-iusup pilersinneqarnissaa tunisassiarineqarnissaalu siunertaralugu.

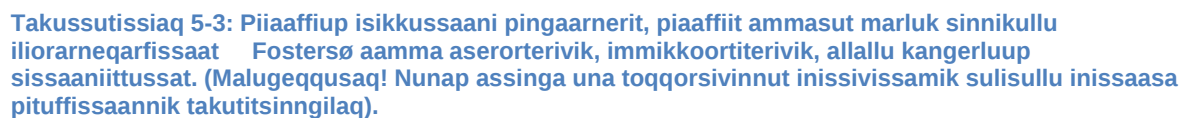
Aatsitassalerinermi sumiiffissat toqqartorniarneqarneranni tunngaviusumik aallaaviusimavoq, sumiiffiit avatangiisinik mingutsitsisoqarsinnaaneranut annikinnerpaaffiusut piviusorsiortullu. Ingerlatsinermi periusissat eqqarsaatigalugit, Teknikkikkut Periutsit Pitsaarnarpaaffissaat (Best Vailable Technique – BAT) salliutinneqarput. Tamatumani pineqarput maskiinat atugassatut toqqarneqartut, suliareqqiineri periutsit kiisalu igitassatut sinneruttut suliarineqarnerat, taakkununga tunngatillugu sapinngisamik mingutsitinerup annikinnerpaaffissaa siunertaralugu teknikkikkut periutsit, tassunga ilaallutik teknologi mingutitsinnginerpaajusoq aammalu sinneruttussat minnerpaatinnissat.

5.2.1 Kalallit Nunaanni piaaffiit ilusaat pingaarnertit

Piaaffimmi makku atorineqassapput:

- a. Piaaffiit ammasut marluk (qaarusaqarfik)
- b. Suliareqqiiffik, tassani pineqarlutik aserorterivik toqqorsivillu
- c. Tunisassianut toqqorteriffik
- d. Umiarsualiveqarfik
- e. Atortorissaarutit taakkununga atasut
- f. Igitassanut suliarinniffiit
- g. Sulisut tunisassiallu angalanneqarnissaat

Aatsitassarsiorfiup sunniutissai pingaarnerit takussutissiami 5-.1-mi takuneqarsinnaapput. Piiakkat, piiaffinnit ammasunit marlunnit piiarneqartussat, ukiumut 500.000 tonsit missaanniissapput; piiaffiit marluusut tassaassapput Piaaffik 1 Killaavaat Alannguata qaqqartaaniittoq aamma Piiaffik 2 kangerluup sineriaani umiarsualiviup kujataata kitaani. Tunnisassiorneq ukiuni siullerni tallimani piiaffimmi 2-mi ingerlanneqassaaq tamatumalu kingorna ukiuni tallimani piiaffimmi 1-mi ingerlanneqassalluni.

a. Kalaallit Nunaanni aatsitassanik piiaaviit

Qaarsoq piiarneqartoq ukiuni siullerni qulini ukiumut 500.000 tonsit missaanniissapput (tpa). Qaarsoq piiaaffinniit aamasuniit marlunniit piiarneqassaaq; Piaaffik 1 Killaavaat Alannguata qaqqaaata qaavani (Qaqqamiittoq) aamma Piaaffik 2 sinerissami umiarsualiviup kujataata kitaaniittussaq (Kangerlummi).

Kangerlummi piiaaffik ukiuni siullerni tallimani piiaaffigineqassaaq, qaqqamiittorlu ukiut arfernanniit piiaaffigineqalissalluni. Ukiumoortumik piiaakkat annertussusiat il.il. ataani takussutissiaq 5.4-mi takuneqarsinnaapput.

Ukioq (ingerlatsiffik)	1-10
Ukiumut piiakkat	500.000 tons
Sumi	Kangerlummi aamma Qaqqami
Piiakkat katillugit	5 Mill. tons
Piiaaffiup eqqaani sulisut amerlassusaat (Piiaaffimmi)	19

Takussutissiaq 5-4: Ukiumoortumik piiakkat kangerlummi qaqqamilu.

Piiaanermi qillerisoqarlunilu qaartiterisoqartassaaq. Ukiumut 500.000 tonsit ukiuni qulini piiassagaanni sapaatit akunnerannut marloriarluni annerpaamik qaarsoq 3.000 m³ (4.800 tons) qaartitsinikkut piiarneqartassaaq. Piiakkat sapaatit akunnerini tulleriini assigiinngittuusarsinnaapput. 500.000 ukiumut piiarneqarneranni, sapaatit akunnerani ulluni sisamani putut 306-it qillerneqartassapput kingornatigullu qaartitsisoqarluni. Qaartitsinerit qillerinerlu ukiup ingerlanerani sapaatit akunnerini 50-ini ingerlanneqartassapput. Tamatuma kingorna, assartuutit 35 tonsinik nassataqarsinnaasut atorlugit piiakkanik katersuiffimmut assartorneqartassapput, Tanbreez-ip aallarniutaasumik qaarsumik aserorteriviata eqqaaniittumut. Ukiuni qulini piiaanermi assartuutit taamaattut siamat atorneqassapput. Sulisussatut piiaaffimmi pisariaqartinneqartut 19-iussapput.

b. Kalaallit Nunaanni sakkut mekaniskiusut atorlugit suliareqqiineq, aserorterutit inissiiviillu ilanngullugit

Piiaaffiit marluusut suliareqqiisarfiullu, Kangerluarsuup sissaaniittussap, akornanni aqqusineqassaaq.

Aqqut assartuivissaq Piiaaffik 1-miit suliareqqiiffiup tungaanut 4,6 km-iussaaq, Piiaaffik 2-miit 1,3 km-iussalluni. Suliareqqiivimmi qaarsoq aserorterneqqaassaaq kingornalu kajungerisut atorlugit immikkoortiterneqassalluni.

i. Aserorterineq

Aserorterineq siulliup (ilivitsukaanik) kingorna aserortikkat nakkartitsivimmut marlunnik nakkartitsivilimmut ingerlatinneqassapput. Aseqqukut minnerit aserortivimmut allamut (kegleknuser) ingerlaqqittassapput. Taava tassanngaanniit nakkartitsivimmut utertinneqartassapput. Tamatuma kingorna nakkartitsivimmut putukinnerusumut ingerlassaaq, sequtsikkallu angivallaartut naqitsinermik sakkortuumik aserorterneqaaqqissallutik. Tamatuma kingorna aamma nakkartitsivikkoortinneqaaqqissapput. Nakkartitsivimmiit aserortikkat mikivallaartut immikkoortinneqassapput. Tamakku igitassanut ilanngunneqartassallutik, imaluunniit misileraanerit ilimagineqartutut iluatsissappata maficmineralinik (arfvedsonit) akullugit tunisassiarineqartassallutik. Aatsitassartallit aserortikkanit immikkoortiteriikkanillu anginerusut toqqorsivinnut kajungerisut atorlugit immikkoortiteriviup eqqaaniittunut ingerlanneqartassapput.

ii. Saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortiterineq.

Akuiagassat aserortikkat angissutsinullu immikkoortitikkat toqqorsivinniittut ingerlaartitsiviit aalataartut aqqutigalugit saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortitsiveriliartinneqassapput tassanilu saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortiteriviup immikkoortuini arlalinni ingerlaartinneqassallutik. Saviup kajungerisaani immikkoortitikkat pingasuutut makkuusapput:

- aatsitassat sakkortuumik saviup kajungerisallit (arfvedsonite)
- eudialyte annikitsumik saviup kajungerisartalik, aammalu
- feldspar saviup kajungerisartaqaangitsoq

Ukiut qulit ingerlaneranni ukiumoortumik eudialyt akuiagaq 100.000 tons missaaniittoq tunisassiarineqartassaaq, feldspat akuiagaq 200.000 tonsit missaat kiisalu maficmineraler (arfvedsonite) 200.000 tonist missaat. (Takussutissiaq 5.3 takuuk)

Ukioq	Mafic (Arfvedsonit)	Feldspat akuiagaq	Eudialyt akuiagaq	Sulisut
1-10	200.000 tons	200.000 tons	100.000 tons	29

Takussutissiaq 5-5: Suliareqqiineq mekaniskiusoq atorlugu ukiumut tunisassiat

Inissiiviusinnaasut allat: Suliareqqiisarfissaaq piiiafimmut qanittumi inissinneqarnissaa eqarsaatersuutigineqarsimagaluarpoq, tamannali sakkortuumik anorlerajunnera, akuttunngitsumik 50 m/sek. qaangerlugu anorlersinnaasarnera pissutigalugu qimanneqaaqqippoq.

c. Tunisassianik toqqorsivik Kalaallit Nunaanni

Akuiakkat Kangerluarsummi talittarfiup eqqaani toqqorsivinni matuissimasuni marlunni toqqortarineqartassapput (Takussutissiaq 5-105). Taamaammat akuiakkat pisisussanut aallarunneqannginnerminni panertumiitsillugit isumannaarlugillu toqqortarineqartarput. Akuiakkanik toqqorsiviup isaariaa ussissagaavoq silaannarlu tassannga aniasoq nakkartitsiveqartinneqarluni.

Usisaatit assakaasunik sisamanik ingerlatillit pisariaqartinneqassapput.

Toqqorsivittut periarfissat allat: Marficmineralit (arfedsonit) tunineqarsinnaassappata. Taava toqqorsiviit tankit pingasut tunisassianut pingasunut qulaani taaneqartunut toqqorsivissatut sananeqassapput.

d. Kalaallit Nunaanni umiarsualivik

Umiarsualivik Kangerluarsummiissaaq (takussutissiaq 5- 3). Talittarfik asseqummik 15 meterisut takitigisumik ujaqqanik/sioqqanik immikkoortitigaanngitsunik sananeqassaaq, manngersakkanik qallerneqassalluni saneraalu ujaraassalluni. Malinnut illersuusiap isua kipparissuussaaq ujaqqanik sioqqanillu immikkoortitigaanngitsunik immigaq. Malinnut illersuusiap isuanit umiarsuit ikkivigineqarsinnaassapput, aatsitassanik akuiakkanik usilersuinermut aammalu atortussanik tikittunik usigiaanermut atatillugu.

Sulisut inissaat eqqarsaatigalugit pisariaqassappat talittarfik alla kangiatungaani sananeqassaaq.

Inissivissatut periarfissaq alla: Umiarsualiviup kangerluup ilorpasinnerusortaani inissinneqarsinnaanera eqqarsaatersuutigineqaralarpoq, piiiaffimmit qaninneruniassammat, tamannali taamaatiinnarneqarpoq, ilaatigut ikkappalaanera pissutigalugu.

e. Kalaallit Nunaanni attaveqatigiinnikkut atortulersuutit

i. Innaallagissiorneq peqqumaateqarfeqarnerlu

Innaallagiamik pilersorneqarneq pissaaq innaallagissiuutit dieselitortut pingasut tamarmik 2,6 kw-mik pilersitsisinnaasut atorlugit. Innaallagissiuutit umiarsualiveqarfimmiissapput. Dieselimut toqqorsiviit aamma umiarsualiveqarfimmiissapput. Toqqorsiviit marluussut immikkut 1.150 m³-inik imaqsinnaapput. Ataatsimut 2.300m³-inik imaqsinnaasut. 2.300m³-it qaammatini pingasuni ataavartumik ingerlatsinissamut naammassapput. Innaallagissiorfimmi toqqorsivinnilu Ikuallattooratarsinnaanermut upalungaarsimasooqassaaq.

Periarfissaq alla, sulisussat inissaanni innaallagiamik pilersuinermi ingerlatsinermut innaallagialersuinissamut sinneqarataannaavoq.

Inissiivissatut periarfissaq alla: Suliareqqiivissaq, sulisut inissaat innaallagissiorfissarlu piiiaffissap 1-ip eqqaanut inissinneqarsinnaanerat misissunernut ilaatinneqarpoq, tamannali periarfissaatinneqanngilaq, sakkortoorujussuarmik anorlersinnaasarnera, ilaatigut 50 m/s tikillugit, kiisalu qaarsoq piiiaffimmiit 2-miit piiagassaq ungasinnersumut qummullu ukiuni siullerni tallimani assartortariaqassammat. Anorimit innaallagissiorsinnaaneq periarfissaassaaq, angallammik naleqquttumik nassaarsinnaaneq apeqqutaalluni.

ii. Iermik pilersuineq

Tarajuaavik akuiaaviup eqqaaniittoq imeqarfiussaaq.

iii. Sulisut inissaat allaffeqarfiillu

Sulisut aatsitassarsiorfimiittut aalajangersimasumik paarlakaattassapput, qularnanngitsumik sapaatit akunneri sisamat sulieriarlutik sapaatit akunneri marluk sulinngiffeqartarlutik. Aatsitassarsiorfimi sulisut najugaqarfinni nutaaliaasuni umiarsualiviup eqqaaniittuni ineqartinneqassapput. Najugaqarfik inunnut 100-inut najugaqarfiussaaq tamakkiisumik imminut isumagisuulluni. Maluginiarneqassaaq sukumiisumik sulinissamut pilersarusiorneq Suliffimmi Isumannaallisaanerup inatsisaa §41 aamma §4 nr.23, 23.januar 2006-meersut, eqqissisimaarnermut sulinngiffeqarnermullu tunngasut malinneqassammata.

Inissiiivissatut periarfissaq alla 1: Sulisut najugaqarfissaasa aatsitassarsiorfiup qutsinnerusortaanut inissinneqarsinnaanerit eqqarsaataagaluarpog, tamaanili sakkortuumik 50m/s tikillugit anordersuartarnera pissutigalugu periarfissatut isigineqarani.

Inissiiivissatut periarfissaq alla 2: Siunnersuut alla tassaavoq sulisut najugaqarfiisa umiarsuarmut pramimulluunniit inissinnissaat. Tamanna avatangiisit eqqarsaatigalugit piukkunnarluinnartutut isigineqarpog; taamaakkaluarpog, tamanna aatsaat piviusorsiorfumik pilersarusiorneqarsinnaavoq, piffissap aggersup nalorninaatsumik susoqarfiunissaata paasereerneratigut, angallatit naleqquttut pissarsiarineqarsinnaanerit piffissami killilimmi periarfissaasarmat, imaanilu angallanneq pillugu akuersissutit pisariaqartinneqartut piffissaq eqqorlugu pissarsiarineqarniartariaqmata.

iv. Sulliviit toqqorsiviillu

Sullivik pingaarnaq angallassissutit aserfallatsaalinerannut, assartuutillu oqinnerit suliarineqartarfissaannut atorneqartussaq sananeqassaaq. Suliareqqiisarfiup qanittuani minnerusunik sulliveqassaaq, aserfallatsaaliineq taakkunani ingerlanneqarsinnaassalluni.

v. Najugaqarfimmiit suliffissuarmiillu igitassat isumagineqarnerat

Najugaqarfimmiit suliffissuarmiillu igitassat ikuallaavik atorlugu suujunnaarsinneqartassapput. Eqqagassat ikumasinnaanngitsut tamarmik aatsitassarsiorfimiit aallarunneqartassapput. Najugaqarfimmiit imeq igitassaq kangerlummot aniatinneqartinnani saliivikkoortinneqartassaaq.

vi. Piiaaffimmi perusersartarfinniit imerpalasog

Najugaqarfimmiit anartarfiit imaat sullulikkoortillugu saliivimmukartinneqassaaq. Naammattumik suliarineqareeruni, tassa periaatsini pitsaanerpaani atorneqarsinnaasuni aammalu Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfimmi piumasaqaatigineqartut naapertorlugit, imerpalasortaa aatsitassarsiorfiup kussinerinut imaanut kuuttussianut aniatinneqassaaq. Igitassartai imertaajakkat ikuallaavimmut assartorneqartassapput. Piiaaffinni assakkani anartarfiit imaartakkat inissinneqassapput.

vii. Igitassat ikumasinnaasut

Ikuallaavik umiarsualiviup eqqaaniittoq suliariniakkamut ilaavoq. Sanaartornerup aallartilaarnerani suliassani ikuallaavik salliutinneqassaaq sanaartornerullu ingerlanerani ikuallagassanngortunut naammattumik pisinnaassuseqassalluni. Aatsitassarsiorfiup ingerlalereernerani atorneqaannassaaq.

Umiarsualiviup eqqaaniittoq sananeqaruni atorneqalerunilu makkuninnga ikuallaaviusassaaq:

- Najugaqarfinni igitassanngortut
- Imerk igitassamik saliivimmi imertaajakkat
- Suut ikuallanneqarsinnaasut tamarmik (qisuit, plastikkit, pappiaqqat, poortuutikut il.il.) Arsaqut ikuallaavimmeersut aatsitassarsiorfiup matoorussisarfiannut iginneqartassapput

vii. Igitassat allat

Igitassat ikuallanneqarsinnaanngitsut imaluunniit ulorianaatilittut taaneqarsinnaanngitsut eqqarsaatigalugit periaatsit aalajangersimasut allat atorneqassapput. Igitassat tamakku tassaapput:

- Akkumulatorit, batteriit, atortut innaallagiatortut, igalaamerngit allallu (ikittuinnaasussatut naatsorsuutigineqartut). Taakku containerinut toqqorallarneqassapput akuttunngitsumillu Qaqortumi eqqagassalerivimmut ingerlanneqartassallutik malittarisassat malillugit isumaqatigiissutaareersimasullu malillugit suliareqqinneqartussanngorlugit.
- Assakaasut umiarsualivimmi toqqorallarneqartassapput akuttunngitsumillu nunani allani atoqqitassanngorlugit nioqqutigineqartassallutik.
- Saviminert assigisaallu umiarsualivimmi toqqorneqartassapput akuttunngitsumillu nunani allani atoqqitassanngorlugit nioqqutigineqartassallutik.
- Sanaartorfimmit igitassat (cementit, qarmasissiat, qisuit assigisaallu) sapinngisamik sanaartornerni allani atoqqinneqartassapput, soorlu aqqusinniornerni.
- Igitassat ulorianartut. Igitassat tamakku igitassat ulorianartut pillugit Kommune Kujallup malittarisassia naapertorlugit isumagineqartassapput. (Eqqagassat ulorianartut pillugit ileqqoreqqusat 2009-meersut). Nalinginnaasumik kommunimi igitassat ulorianartut Danmarkilianneqartarput EU malittarisassai sukumiisut naapertorlugit suliarineqartarlutik. Igitassat ulorianartut kodelersorlugit nalunaarsorneqartassapput malittarineqartassallutillu (europamiut igitassanut nalunaqqutsersuutaat).

Eqqagassalerinermi suleriaasissat taaneqareersut eqqagassalerinermut ilitersuummut sukumiisumut, avatangiisit pillugit pilersaarummut ilanngunneqartussammut, sanaartornerullu nalaani atorneqartussamut kingornalu sukumiinerusunngorlugu ingerlatsinerup nalaani atorneqartussamut, ilanngunneqassapput. Suleriaatsit eqqagassanut ulorianartunut immikkut tunngasut Qaqortumi eqqagassalerivik Kommune Kujallup ataaniittoq suleqatigalugu sukumiisumik suliarineqassapput.

Takussutissiami matuma ataaniittumi attaveqatigiinnikkut suliaassani sulisussatut missigersorneqartut takuneqarsinnaapput

Ukioq	Sulisussat amerlassusaat
1 – 10	28

Takussutissiaq 5-6: Attaveqatigiinnermi sulisussat missigersorneqarneri

f. Sinnikunik inissiivissaq aamma ujaqqat atunngitsuukkat Kalaallit Nunaanni Ujaqqat atunngitsuukkat igitassat tatsimut akuarnerlukuusivimmut (Fostersø) toqqortorneqassapput.

Akuiarnerlukut, aseqqorisut aammalu pujoralaat akuiaavimmi katersorneqarsimasut akuiarnerlukuusivimmut ingerlatinneqassapput tassanilu imililerlugit marrangortinneqassallutik. Marraq taanna kingusinnerusukku Fostersø-mut (470 meterinik qatsissusilimmiittumut) sullulik polyethyleusiq ussissagaq aammalu 7 kilometeriusoq atorlugu ingerlatinneqassaaq tassanilu imermik qallersimaneqarluni toqqortarinneqassalluni. Sullulik atuarlugu naqitsissutit innaallagiatortut tallimat sananeqassapput. Sullulik alla atorlugu imeq tatsimeersoq kangerluup sinaani akuiarnerlukunik katersuivimmut ingerlatinneqartassaaq. Marraq imerpalasooq 23 liter missaat issariarnermut ingerlaartinneqassaaq akunnermullu 60 tonsit missaat tasiliamut akuiarnerlukunik toqqorsiviusumut ingerlaartinneqassallutik. Marraq imerpalasooq ukiukku qerisaqqunagu sullulit oqorsarneqassapput.

Inissiivissatut periarfissaq alla: Qaarsoq sinneruttussaq kangerlummi inississallugu eqqarsaatersuutigineqaralarpoq, tamannali qimanneqaaqqippoq, taamaaliussagaanni kangerlummi aammalu immap sunnerneqarsinnaaneraniq misissueqqissaarnerit pisariusorujussuit aqqusaaqqaarneqassammata.

g. Assartuineq

Immakkut angallatit ilaannilu qulimiguullit aatsitassarsiorfimmut angallatigineqartassapput. Umiarsualivimmiit piiiaffimmut biilit usisaatillu angallatigineqartassapput.

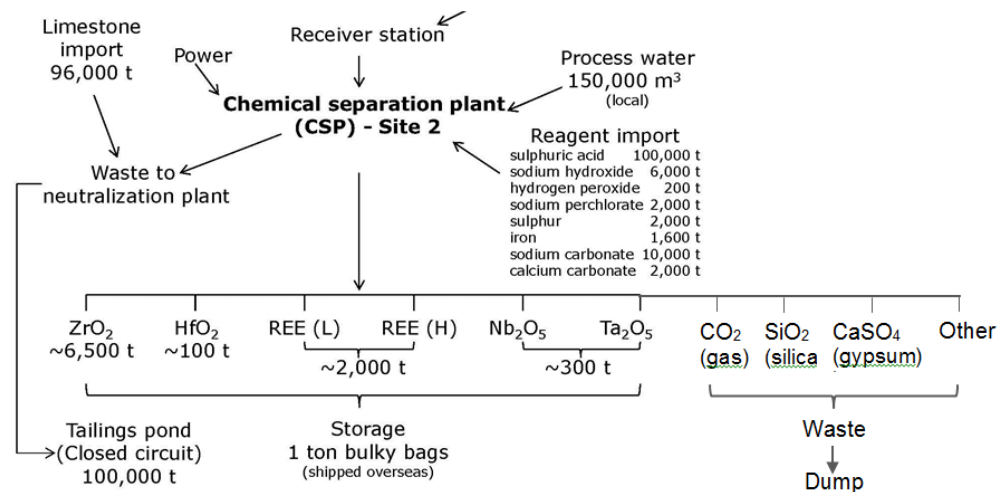
Kangerluarsummut tassanngalu assartuineri umiarsuit assartuutit 57.000 DWT-iusut pisariaqartinneqartunik utsertussusillit atorneqassapput. Usisaassuit ukiumut arfinileriarlutik umiarsualivissittarnissaat naatsorsuutigineqarpoq (arfvedsonite tunineqarsinnaassappat arfineq pingasoriarluni) kiisalu immami sikulimmi angalasinnaanngorlugit suliarinneqassallutik akuersissuteqassallutillu. Pilersuineq eqqarsaatigalugu 15.000 DWT-iusut immani iluliaqartuni angalanissamut akuerisaasut ukiumut qassissoriarlutik pajullutik umiarsualivimmut tikittassapput. Kiisalu ukiumut sisamariarluni orsussamik umiarsuaq 2.300 DWT-iusoq atorlugu pajuttoqartassaaq.

Tamakku saniatigut naatsorsuutigineqarpoq pisariaqartitat allat ukiup ingerlanerani containerit umiarsuakkoortitat atorlugit apuunneqartassasut.

5.2.2 Arrortitsilluni suliareqqiineq

a. Kemikaliat atorlugit arrortitsineq

Tanbreez-ip siunertaraa eudialyte akuiagaq pisisussamut tuniniassallugu, taassumalu kemikaliat atorlugit arrortitsivimmi (Chemical Processing Plant – CSP) suliareqqissavaa, aatsitassatut qaqutigoortutut akuiakkatut suliareqqitassanngorlugu. Ukiuni qulini tunisassiornermi kemikaliat atorlugit arrortitsiviup, aatsitassat qaqutigoortut akuiakkat 2000 tonsit suliarisinnaassagai aammalu zirconium/Tantalum/hafnium 6900 tonsit ukiumut naammassisinnaassallugit (takussutisiaq ataani takuuk).

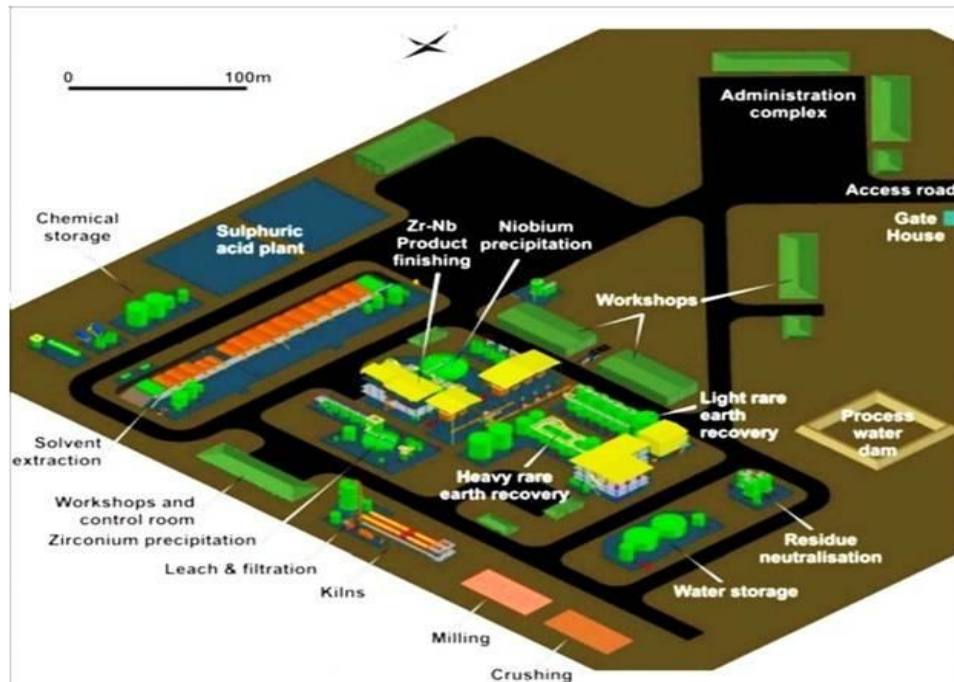
Takussutissiaq 5-7: Kemikaliat atorlugit immikkoortiterinerup ingerlarnga

Kemikaliat atorlugit arrortitsivissap ilusilersorneqarnerani ukiumut eudialyte 100.000 tons tunisassiat nalituut soorlu zirconium tunisassiallu allat tantalum, niobium, hafnium aatsitassallu qaqutigoortut oxidit, tunisassiarineqartarnissaat aallaaviuvoq.

Eudialytimit akuiakkamit tunisassiarineqarsinnaasut sularissagaanni periutsit assigiinngitsut arlariit aqquasaagasaapput, assersuutigalugu; "syrebagning", immikkoortiterineq kiisalu syrinik akulinni arrortitsineq. Imerpalasoq atoriigaq nakkartitsivikkoortinneqassaaq, tangiilu sinneruttut errortorneqarlutik nalillit sinneruttut ilanngullugit iluaqutigineqarnissaat siunertaralugu. Tamatuma kingorna suliareriikkat peritsit assigiinngitsut allat atorlugit nalillit sinnerinik piiiaaffigineqassapput. Immikkoortitereqqinnermi aatsitassaq zirkonium-imik aatsitassanillu qaqutigoortunik akulik pilersinneqassaaq.

Missigersuutit naapertorlugit kemikaliat atorlugit arrortitsivik ingerlatsinerup nalaani sulisussanik 160-it missaanniittunik pisariaqartitsissasoq. Tassanili naammassineqartut inaarutaasumik tunisassiaassanngillat, tamannami anguniarlugu nunami allami suliareqqiinnissaq pisariaqassaaq.

Arrortitsivissap ilusissaatut siunnersuut takussutissiami 5.8-mi takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 5-8: Akoorutissianik atuilluni sulliviup ataatsimut isigalugu ilusilersorneqarnera

b. Arrortitsiviup Kalaallit Nunaanni inissinneqarsinnaaneranik naliliineq
 Tanbreez-imit arrortitsivimmik inissiiviusinnaasut piiiaffiup ungasinngisaaniittut misissuiffigineqarsimapput, piukkunnarsinnaasunillu pingasunik nassaartoqarsimalluni, soorlu tamanna takussutissiami 5.7.-mi matuma ataaniittumi takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 5.9: Arrortitsivimmik inissiiviusinnaasut, piiaaffimmiit 11 aamma 25 km-sut ungasitsigisut (taamallaat allaffissornikkut misissukkat). Pingajuat Ivittuut eqqaanniitoq misissorneqarsimavoq.

Takussutissiami 5.9.-mi takuneqarsinnaasut naapertorlugit arrortitsiviup inissiffissaa immikkut ittuusariaqarpoq umiarsualiveqartariaqarlunilu (nunaminertaq 25 hektar miss. pisariaqartinneqassaaq, massakkut piiaaffissatut pilersaarusiortiusumiit 25 km-nik ungasitsigisog), piiaaffiup qanittuani inissaqassanngimmat. Nunatsinni arrortitsiviliorneq makkuninnga kinguneqassaaq:

- Annertunerusumik nunamik sanaartorfigissaaneq
- Umiarsulivimmik allamik sanasoqartariaqarnera, sullivinnillu allanik
- Illut amerlanerit, takussutissiami 5.8.-mi takuneqarsinnaasunut assigusut, aammalu ilimanarsinnaalluni syre-p atoreerneqarsimasup suliarineqarfissaanik, kalciumkarbonat eqqussugassatut toqqarneqarsimassanngippat

Tamakku saniatigut, soorlu takussutissiami 5.7.-mi takuneqarsinnaasoq, nunatsinni arrortitsiviliuassagaanni taava ukiumut svovlsyre 100.000 tons aamma ilimanarluni saltsyre 35.000 tons eqqunneqartariaqassasut.

Tanbreez-imi nalilersuineq naapertorlugu qulaani taaneqartunik nunatsinnut eqqussuiniaraanni, umiarsuarmik nutaamik 24.000 DWT-iusumik sikoqartartumilu assartuinissamut akuerisaasumik sanatitsisoqartariaqassaaq (umiarsuit taamaattut ullumikkut pigineqanngilat).

c. Arrortitsivimmik nunatsinni nunattaluunniit avataani inissiinerup aningaasatigut kingunissaanik naliliineq

Nunatsinni arrortitsivimmik inissiisinnaaneq pillugu misissueqqissaarnermi Europami Nunatsinnilu pissutsinik assersuussisoqarpoq. Naalakkersuisut Tanbreez-ilu nunatsinni arrortitsiviliorsinnaanerupmalunnaatilimmik pisariunerunersoq akisunerunersorlu pillugit assigiinngitsunik isumaqarput. Taamaakkaluartoq Tanbreez Naalakkersuisullu peqatigiillutik inerniliussaata tassaavoq apeqqut tamanna tunisassiulernermit ukiut qulingat aallartitsinnagu aalajangiiffineqassasoq. Taamatut aalajangiinissap tunisassiornerup aallartinneqareerneranuk kinguartinneqarnera nunani aatsitassarsiorfiusunni arlalissuarni periusarinnearpoq. Kinguartitsinerup pitsaaqutigivaa, Kalaallit Nunaata aatsitassarsiornermit suliamit pitsaaqutit pissarsiarissagamigit pitsaaqutit allat peersinnagit, aarrortitsilluni ingerlatitsineq Kalaallit Nunaata avataaniissinnaanngippat, ingerlatitsinerup ukiuisa qulissaanninngaanniit.

Ingerlatseqatigiiffiup suliareqqiineq sapinngisamik annertunerpaq nunatsinni ingerlanneqassasoq siunertaraa.

Maannakkut nunatsinni arrortitsiviliorinissaq aningaasarsiorneq, inuiaqatigiit avatangiisillu eqqarsaatigalugit periarfissaanngilaq. Taamaakkaluartoq ingerlatseqatigiiffiup pissutsit nalilersortuassallugit siunertaraa, aatsitassaqaqfiup imminut akilersinnaasumik avatangiisinullu innarliinngitsumik piaaffigineqarsinnaanera apeqqutaatillugu aammalu tamaani najugalinnit akuersaarneqarsinnaanera aningaasaliisussaqaqarpallu, aalajangerneq tamanna naliliiffeqqissallugu.

- 5.2.3 Aatsitassarsiorfimmitt qallukkat suliareqqartarnerat
Aatsitassat piiaaffimmit qallorneqartut usisaassuit 35 tonsinik usisinnaasut atorlugit TANBREEZ-ip akuiaaviani ingerlaartitsiviliaanneqartassapput. Piiaaffik 1-imiit akuiaavimmut aqqusineq 4,6 kilometeriussaaq piiaaffik 2-mullu aqqusineq 1,3 kilometerinik takissuseqqassalluni.

Aserorterineq

Aseqqorluttussanik aserorterivimmit aniasut nakkartitsivimmut quleriilimmut ingerlasassapput. Aseqqorinnerusut nakkartitsivimmut putukinnerusumut ingerlasassapput aseqqorlunnerusullu aserorterivimmut talartiusaasumut ingerlanneqartassallutik. Aserorterivik talartiusaq aseqqorluttunik aserorterivimmut attaveqarpoq aatsitassat aserortikkat nakkartitsivimmut quleriilimmut ingerlaqqittartussanngorlugit.

Aatsitassat aserortikkat taava nakkartitsivimmut putukitsumut ingerlasassapput angisoortai toqqaannartumik naqitsineq sakkortoq atorlugu aserorterivimmut aserorteqqitassanngortarlutik. Aserorteqqitat nakkartitsivikkoorteqqinneqartassapput. Aatsitassat mikisuaranngorlugit aserortikkat nakkartitsivimmeersut nakkartitsivimmut putukitsuararsuarmut ingerlanneqartassapput tassanilu aseqqorinnerfaat toqqaannartumik akuianerlukuusivimmut ingerlateqqitassanngortinneqartassallutik. Aatsitassat nakkartitsivikkut nakkarsimanngitsut aseqqorissunik toqqorsivimmut ingerlanneqassapput saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortiterivimmut ingerlaqqittussanngorlugit.

Saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortiterineq.

Akuiaqassat aserortikkat angissutsinullu immikkoortitikkat toqqorsivinniittut ingerlaartitsiviit aalataartut aqqutigalugit saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortitsiveriliartinneqassapput tassanilu saviup kajungerisaa atorlugu immikkoortiteriviup immikkoortuini arlalinni ingerlaartinneqassallutik. Saviup kajungerisaani immikkoortitikkat pingasuut makkuusapput:

- aatsitassat sakkortuumik saviup kajungerisallit (arfvedsonite)

- eudialyte annikitsumik saviup kajungerisartalik, aammalu
- feldspar saviup kajungerisartaqanngitsoq

Eudialyte aammalu feldspar aallarunneqannginnerminni quersuarnut immikkoortunut inissinneqassapput, tamatumalu kingorna tunisassiatut aallarussassat umiarsuarmut usilersuutigineqassallutik – sinneri 3%-itit appasitsigisinnaasut, eqqaavigineqartussamut/imermik atoriikkamik eqqaavissamut inissinneqassapput imaluunniit nunami qallersuutitut atorneqassallutik.

5.2.4 Akuiarnerlukulerineq

Akuiarnerlukut, aseqqorisut aammalu pujoralaat akuiaavimmi katersorneqarsimasut akuiarnerlukuusivimmut ingerlatinneqassapput tassanilu imililerlugit marranngortinneqassallutik. Marraq taanna kingusinnerusukku Fostersø-mut (470 meterinik qatsissusilimmiittumut) sullulik polyethyleusiq ussissagaq aammalu 7 kilometeriusoq atorlugu ingerlanneqassaaq tassanilu imermik qallersimaneqarluni toqqortarineqassalluni. Sullulik atuarlugu naqitsissutit innaallagiatortut tallimat sananeqassapput. Sullulik alla atorlugu imeq tatsimeersoq kangerluup sinaani akuiarnerlukunik katersuivimmut ingerlatinneqartassaaq. Marraq imerpalasoq 23 liter missaat issariarnermut ingerlaartinneqassaaq akunnermullu 60 tonsit missaat tasiliamut akuiarnerlukunik toqqorsiviusumut ingerlaartinneqassallutik. Marraq imerpalasoq ukiukku qerisaqqunagu sullulit oqorsarneqassapput.

5.2.5 Ujaqqat atunngitsuukkat igitassat

Ujaqqat atunngitsuukkat tatsimut eqqaavigineqartussamut (Fostersø) iginneqartassapput.

5.2.6 Pujoralaat nakkutigineqarnerat

Aatsitassarsiorfiup immikkoortuini qassiini pujoralatsitsineq nakkutigineqartariaqarpoq. Pingaarnarpaat tassaapput piiiaffik ammaannartoq, aqqusineq, akuiaavik, aammalu umiarsuarmut usilersuinerup nalaa. Toqqorsiviit, ingerlaartitsiviit, immikkoortiteriviit, aserorteriviit, saviup kajungerisaa atorlugu immikkkoortiteriviit aammalu nuussiviit pujoralannik katersuiveqassapput katersukkallu akuiarnerlukuusivimmut eqqarneqassallutik.

Aqquserngup pujoralai biilersuit imermik seqqittaatit atorlugit annikitsumik masatsernarnerisigut teqqartinneqaveersarneqassapput sermertoornissarlugu pinaveersaarniarlugu ukiukku peqqissaartumik seqqittaasoqartassalluni.

5.2.7 Tunisassianut toqqorsiviit

Akuiakkat taakkununga toqqorsivissianut matoqqalluinnartunut, Kangerluarsummi talittarfiup eqqaaniittussanut toqqorterneqassapput (Takussutissiaq 5.3 takuuk). Akuiakkat taamaalillutik panertumiissapput isumannaatsumillu toqqortaassallutik pisisussanut aallarunneqarnissaasa tungaanut. Toqqorsivik isaariaq isumannaallisagaq aqutigalugu iserfigineqarsinnaassaaq, silaannarlugu aniasussaaq minguaafikkoortinneqaaqartassaaq.

5.2.8 Umiarsualivik

a) Sananeqarnera

Umiarsualivik Kangerluarsummiissaaq (Takussutissiaq 5-1 aamma Takussutissiaq 5-10). Umiarsualivik 15 meterinik atitussuseqarluni ujaraaqqanik sanaassaaq ujaqqanillu annerusunik qajannaqqusersorneqassalluni. Talittarfiittaa issoqqaarissuussaaq ujaraaqqanik immersimalluni. Talittarfimmiit umiarsuarmut akuiakkanik usilersuisoqarsinnaassaaq tikisitanillu niooraasoqarsinnaassalluni. Sulisunut inissaqartitsinissaaq eqqarsaatigalugu pisariaqassappat talittarfik alla, talittarfiup siulliup kangiatungaaniittussaaq sananeqassaaq.

b) Assartuineq

Kangerluarsummut tassanngalu assartuinermi umiarsuit assartuutit 57.000 DWT-iusut pisariaqartinneqartunik utsertussusillit atorineqassapput. Usisaassuit ukiumut arfinileriarlutik umiarsualivissittarnissaat naatsorsuutigineqarpoq (arfvedsonite tunineqarsinnaassappat arfineq pingasoriarluni) kiisalu immami sikulimmi angalasinnaanngorlugit suliarineqassallutik akuersissuteqassallutillu. Pilersuineq eqqarsaatigalugu 15.000 DWT-iusut immami iluliaqartuni angalanissamut akuerisaasut ukiumut qassissoriarlutik pajullutik umiarsualivimmut tikittassapput. Kiisalu ukiumut sisamariarluni orsussamik umiarsuaq 2.300 DWT-iusoq atorlugu pajuttoqartassaaq.

5.2.9 Attaveqaatit

a) Aatsitassarsiorfimmut taassumallu iluani assartuineq

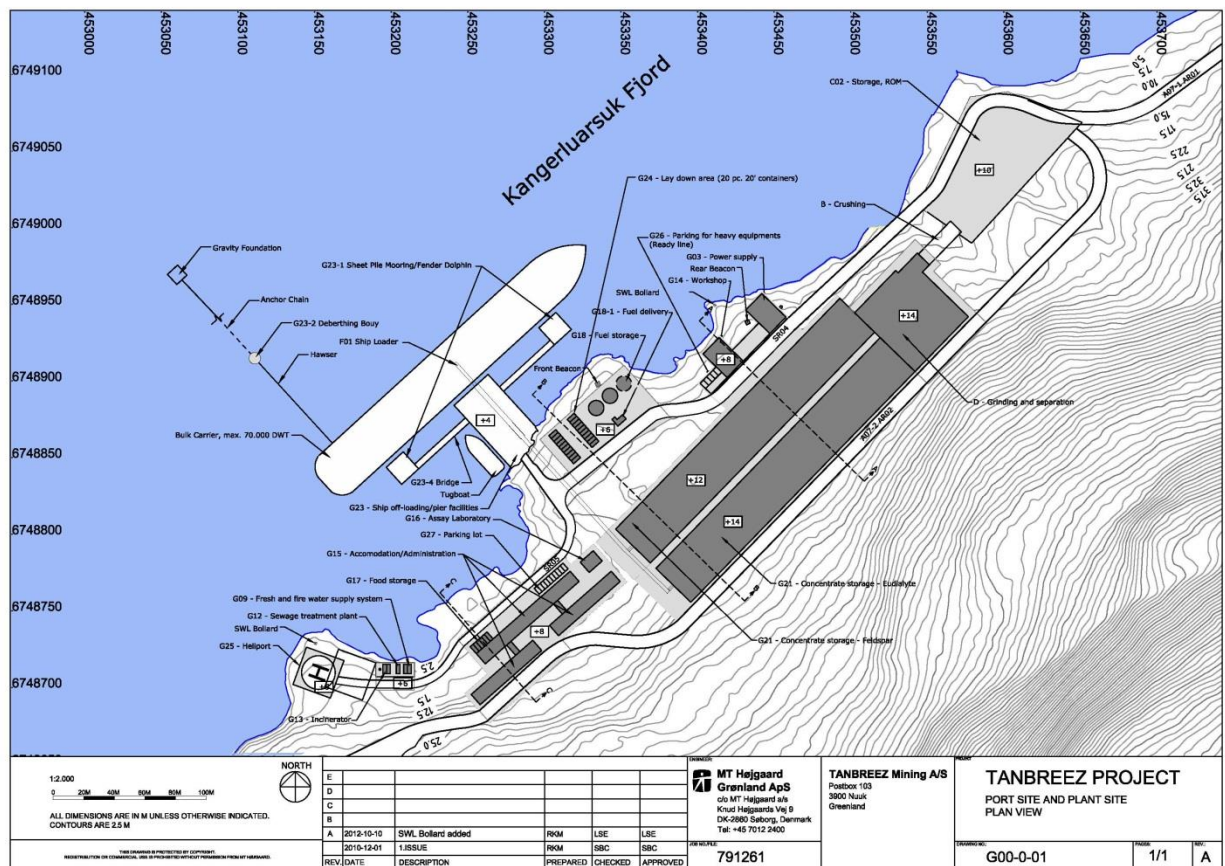
Aatsitassaqarfimmut angalaneq naloginnaasumik umiarsuit atorlugit ingerlassaaq, ilaatigullu qulimiguulimmik. Umiarsualivimmiit piiiaffinnut biilnik usisaatinilluunniit angalasoqartassaaq.

b) Innaallagissiorneq toqqorsivillu

Aatsitassarsiorfik dieselimik innaallagissiutinit pingasunit 2,6 KW-iusunit sarfalersorneqassaaq. Innaallagissiorfiit umiarsualivimmiissapput. Innaallagissiorfiup orsussai ataatsimut orsussaasivinni aamma umiarsualivimmiittuni toqqortarineqassapput. Orsussaasiviit marluusut tamarmik 1150 m³-inik imartussuseqarput. Katillutik 2300 m³-inik imartussuseqarlutik aatsitassarsiorfiup qaammatini pingasuni unigani ingerlanissaannut naammapput. Innaallagissiorfik aammalu orsussaasiviit ikualattoornissamut isumannaallisarneqassapput.

c) Iermik pilersuineq

Tarajuaavik akuiaaviup eqqaaniittoq imeqarfiussaaq.

Takussutissiaq 5-10: Kangerluarsummi aatsitassarsiorfimmi sulliviit (Malugiuk! Talittarfik alla umiarsuarmut sulisut najugaqarfissaannut, talittarfissap takuneqarsinnaasup avannaata kangiitungaaniittussaq, pisariaqassappat sananeqassaaq.

d) Najugaqarfiit allaffeqarfillu

Sulisut aatsitassarsiorfimiittut aalajangersimasumik paarlakaattassapput, qularnanngitsumik sapaatit akunneri sisamat sulierarlutik sapaatit akunneri marluk sulinngiffeqartarlutik. Aatsitassarsiorfimmi sulisut najugaqarfinni nutaaliaasuni umiarsualiviup eqqaaniittuni ineqartinneqassapput. Najugaqarfik inunnut 100-inut najugaqarfiussaaq tamakkiisumik imminut isumagisuulluni. Maluginiarneqassaaq sukimiisumik sulinissamut pilersaarusiorneq Suliffimmi Isumannaallisaanerup inatsisaa § 41 aamma § 4 nr.23, 23. januar 2006-meersut, eqqissaarnermut sulinngiffeqarnermullu tunngasut malinneqassammata.

e) Iluarsaassisarfiit toqqorsiviillu

Aatsitassarsiorfiup illutaanut ilaassaaq nunakkoorutitut assigiinngitsunut iluarsaassisarfik. Akuaavik aamma mikisunnguamik iluarsaassisarfiitaqassaaq tassani iluarsaassisoqartarsinnaanngorlugu.

f) Najugaqarfimmiit suliffissuarmiillu igitassat isumagineqarnerat

Najugaqarfimmiit suliffissuarmiillu igitassat ikuallaavik atorlugu suujunnaarsinneqartassapput. Eqqagassat ikumasinnaanngitsut tamarmik aatsitassarsiorfimmiit aallarunneqartassapput. Najugaqarfimmiit imeq igitassaq kangerlummot aniatinneqartinnani saliivikkoortinneqartassaaq.

g) Piiaaffimmi perusuersartarfinniit imerpalasoq

Najugaqarfimmiit anartarfiit imaat sullulikkoortillugu saliivimmukartinneqassaaq. Naammattumik suliarineqareeruni, tassa periaatsini pitsaanerpaani atorneqarsinnaasuni aammalu Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfimmi piumasaqaatigineqartut naapertorlugit, imerpalasortaa aatsitassarsiorfiup kussinerinut imaanut kuuttussianut aniatinneqassaaq. Igitassartai imertaajakkat ikuallaavimmut assartorneqartassapput. Piiaaffinni assakkani anartarfiit imaartakkat inissinneqassapput.

h) Igitassat ikumasinnaasut

Ikuallaavik umiarsualiviup eqqaaniittoq suliariniakkamut ilaavoq. Sanaartornerup aallartilaarnerani suliasani ikuallaavik salliutinneqassaaq sanaartornerullu ingerlanerani ikuallagassanngortunut naammattumik pisinnaassuseqassalluni. Aatsitassarsiorfiup ingerlalereernerani atorneqaannassaaq.

Umiarsualiviup eqqaaniittoq sananegaruni atorneqalerunilu makkuninnga ikuallaaviusassaaq:

- Najugaqarfinni igitassanngortut
- Imerkik igitassamik saliivimmi imertaajakkat
- Suut ikuallanneqarsinnaasut tamarmik (qisuit, plastikkit, pappiaqqat, poortuutikut il.il.)

Arsakut ikuallaavimmeersut aatsitassarsiorfiup matoorussisarfianut iginneqartassapput

i) Igitassat allat

Igitassat ikuallanneqarsinnaanngitsut imaluunniit ulorianaatilittut taaneqarsinnaanngitsut eqqarsaatigalugit periaatsit aalajangersimasut allat atorneqassapput. Igitassat tamakku tassaapput:

- Akkumulatorit, batteriit, atortut innaallagiatortut, igalaamerngit allallu (ikittuinnaasussatut naatsorsuutigineqartut). Taakku containerinut toqqorallarneqassapput akuttunngitsumillu Qaqortumi eqqagassalerivimmut ingerlanneqartassallutik malittarisassat malillugit isumaqatigiissutaareersimasullu malillugit suliareqqinneqartussanngorlugit.
- Assakaasut umiarsualivimmi toqqorallarneqartassapput akuttunngitsumillu nunani allani atoqqitassanngorlugit nioqqutigineqartassallutik.
- Saviminert assigisaallu umiarsualivimmi toqqorneqartassapput akuttunngitsumillu nunani allani atoqqitassanngorlugit nioqqutigineqartassallutik.
- Sanaartorfimmit igitassat (cementit, qarmasissiat, qisuit assigisaallu) sapinngisamik sanaartornerni allani atoqqinneqartassapput, soorlu aqqusinniornerni.

- Igitassat ulorianartut. Igitassat tamakku igitassat ulorianartut pillugit Kommune Kujallup malittarisassia naapertorlugit isumagineqartassapput. (Eqqagassat ulorianartut pillugit ileqqoreqqusat 2015-meersut). Nalinginnaasumik kommunimi igitassat ulorianartut Danmarkiliaanneqartarput EU malittarisassai sukumiisut naapertorlugit suliarineqartarlutik. Igitassat ulorianartut kodelersorlugit nalunaarsorneqartassapput malittarineqartassallutillu (europamiut igitassanut nalunaaqquatersuutaat).

Eqqagassalerinermi suleriaasissat taaneqareersut eqqagassalerinermut ilitsersuummut sukumiisumut, avatangiisit pillugit pilersaarummut ilanngunneqartussammut, sanaartornerullu nalaani atorneqartussamut kingornalu sukumiinerusunngorlugu ingerlatsinerup nalaani atorneqartussamut, ilanngunneqassapput. Suleriaatsit eqqagassanut ulorianartunut immikkut tunngasut Qaqortumi eqqagassalerivik Kommune Kujallup ataaniittoq suleqatigalugu sukumiisumik suliarineqassapput.

j) Peqqissuseq isumannaallisaanerlu

Peqqissuseq isumannaallisaanerlu malittarisassat malillugit isumagineqassaaq. Tamanna nunani tamalaani ajutoornissamut sillimaneq aallaavigalugu periaatsit pitsaanerpaat malillugit TANBREEZ-imi anguneqassaaq.

k) Ajutoornissamut upalungaarsimaneq

TANBREEZ ajutoornissamut upalungaarsimanermut pilersaarusiortariaqassaaq ajutoorfiusinnaasut qanoq ilimanaateqartiginerinik nalilersuutit atorlugit, aammalu pilersaarutit atorsinnaanngeriataassagaluarpat sillimmatissanik pilersaarusiortariaqarluni. Ajutoortoqassagaluarpat iliuusissatut pilersaarutit aalajangersimasunik najoqqutassiorfiussapput aqutsinermilu periusissanik malittarisassat taakku timalerneqaatissaannik aalajangersaasoqassalluni. Ajutoornerit ilimagineqanngikkaluilluunniit pilersaarusiortifigineqarnissaat aallaavigineqartassaaq.

5.3 Sanaartorneq

Sanaartorneq marlunnik immikkoortortaqaassaaq;

Immikkoortog siulleg:

Qaammatini siullerni qulingiluani tupernik najugaqarfissanik nappakaasuisoqassaaq, quersuaq suliarineqassalluni umiarsualiveqarfimmilu sanaartorfissaq suliarineqassalluni. Aammattaaq umiarsualivissaq nunniorneqassaaq. Ukiumi siullermi erngit angallattakkat kisimik atorneqassappu. Aammattaaq anartarfiit igitassartaat pillugit EU-p piumasaqaatai naapertorlugit anartarfiit igitassartaannik saliivik utaqqiisaasoq ikkunneqassaaq. Eqqagassat poorsuarnut katersorneqassapput aallarunneqartassallutillu.

Immikkoortut aappaat:

Immikkoortut aappaanni sanaartugassat sinneri suliarineqassapput. Taakku tassaapput aatsitassarsiorfimmi piiaaffinnut marluusunut aqquuserngit, aserorterivik aammalu aatsitassanik immikkoortiterivik, akuiarnerlukunut sulluliaq aammalu umiarsualiviup naammassineqarnera.

5.4 Matusinissamut nunallu isikkuata pilerseqqinnissaanut pilersaarutit

Missigersuusiorneq tunngavigalugu matusinissamut nunallu isikkuata pilerseqqinnissaanut aningaasartutissatut 6 mio. USD piumasaqaataanikuupput. Kultisiorfikumi atortorissaarutit piiarneqarnerat nunaqavissut kisingajaasa sulisoralugit ingerlanneqarsimavoq, suliassallu pineqartut nunaqavissut kisingajaasa sulisoralugit pilersuisoralugillu naammassineqarsinnaanerat ilimanarluinnarpoq. Matusiniarnermi sulisussat 98-iunissat missigersorneqarpoq. (Sulinerup imm. 3)

6 SULERIAATSIT

6.1 Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi suleqatigiit

TANBREEZ Miningip Grontmij A/S inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermik suliaqaqqullugu sulisippaa. Naliliinermik suliallit pingaarnerit tassaapput aatsitassarsiornerit inuiaqatigiinnut sunniutigisartagaannik naliliinermut immikkut piginnaanngorsarsimasut, Kalaallit Nunaat pillugu (oqaatsit kulturilu), aatsitassarsiornermi suliat pillugit, attaveqarneq aammalu sulianik ingerlatitseqqittarneq pillugu ilisimasaqarluartut. Grontmij A/S arlaannaannulluunniit attuumassuteqarnani inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermik ingerlatsisimavoq kiisalu inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi kikkut attuumassutillit (aamma innuttaasut allat) peqataatinneqarnissaat aqquattissiorsimallugu.

6.2 Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinerup qanoq suliarineqarnera

Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi najoqqutassiai 2009 novemberimeersut tassaapput inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup paasissutissartaanik, imarisaanik aammalu ilusissaanik minnerpaaffiliinermi najoqqutarisavut.

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup pilersaarusiorneqarnerani ineriartortinneqarneranilu najoqqutassat allat aatsitassarsiornerit inuiaqatigiinnut sunniutissaannik naliliinermi periaatsinik pitsaanerpaanik ujartuinermi maleruarneqarsimapput (Aatsitassat Saffiugassallu pillugit Nunat Tamalaat Siunnersuisoqatigiiffiat, Suliffissuit pisuussutininik piiiaffiusut nunani tamalaani nalunaaruteqartarneri), kiisalu inuit atugaannik taakkunungalu sunniutinik nalilersuineri ilisimalerneqarsimasut misilittagarineqalersimasullu tunngavigneqarsimallutik.

Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermi attuumassuteqartunik peqataatsineq aallaavigneqarmat kikkut suliamut attuumassutillit sapinngisamik annerpaamik naliliinerup immikkoortuini tamani peqataatinneqartarput. Attaveqatigiinneq annertusimavoq pingaartumillu inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup aallarteqqaarnerani atorluarneqarsimalluni.

Inuit atugaannik misissuinermi uuttuutit assigiinngitsut issittumi inuuniarnermi atukkanut ersiutaalluurtutut isigineqartut toqqarneqarsimapput. Inuit tikillugit misissuineq eqqarsaatigalugu; paasissutissanik katersineq apersueriaatsillu suliariniakkamut tassungarpiaq ineriartortitat, attuumassutillit toqqarneqartut aammalu Kalaallit Nunaanni inuusaatsimut sulinermullu immikkut ilisarnaataasut nassaarineqarsimapput atorneqarsimallutillu.

6.2.1 Suleriaaseq ataatsimut isigalugu

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliiniarnermi sunniutaasinnaasutut isigineqartut aammalu inuiaqatigiit aningaasarsiornerannut tunngassutillit pingaarutillit qanoq imminnut attuumassuteqarnerat immikkut isiginiarneqassaaq. Suut imminnut attuumassuteqartut paasiniarneqarnerat (sunniutit pitsaanngitsut, iluaqutissiissutit, sunniutit toqqaannartuunngitsut, allallu) inuit atugaannik pioreersunik misissuinermik, suliariniakkap taassumalu immikkuualuttortaasa nalilersorneqarneranik aammalu inuit atugaannik paasinaanermi pingaartillugit misissuiffigisariaqartunik toqqammaveqarluni nalilersorneqassapput.

Sunniutaasinnaasut misissunngitsuugassaannngitsut tamakkerlugit nassaarineqarsimapput kiisalu suliariniakkamut attuumassuteqartunit oqartussanillu pingaartinneqarnerpaasut sorliuneri tikkuarneqarsimallutik.

Sunniutaasinnaasutut paasineqartut eqqarsaatigalugit inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi sunniutissap qanoq annertutigina sunniutissallu qanoq ililluni minnerpaatinniarneqarsinnaanera naliliiffigineqarsimapput. Sunniutissaq minnerpaatinniarlugu iliuuserineqartut pereerpata sunniutip sinneruttup qanoq innissaa aamma nassuiarneqassaaq.

Iluqutissiissutissat eqqarsaatigalugit inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi iluqutissiissutit tamakku aammalu qanoq iliorluni annerpaatinniarneqarsinnaaneri ilanngullugit naliliivigineqarput.

6.2.2 Suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanermi periaaseq

Suliaq siulleg tassavaoq inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi apeqquutit samminngitsoorneqarsinnaanngitsut nalunaarsussallugit. Nalunaarsukkat taakku allakkianik qassiinik tunngaveqarluni nalunaarsorneqarput, soorlu inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi najoqqutassiat (aatsitassanut ikummatissanullu pisortaqarfik), "Inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut sunniutissanik naliliinermi najoqqutassiaq (Mackenzie Valley) aammalu "Suliffeqarfiit namminersortut suliniutaasa Inuiaqatigiinnut sunniutaannik naliliineq" (Nunat tamalaat aningaasaliisannik sulleqatigiiffiat – World Bank Group) Aamma, Issittumi inuuniarnermi atukkat pillugit kalaallit misissuinerat SLICA 2007-imersoq atorineqarpoq.

Suliaq tulleg tassavaoq nalunaarsukkanik taakkuninnga aamma paasisaagallartunik oqartussanut kingornalu suliariniakkamut attuumassuteqartutut isigineqartunut isumasioqatigiinnerni marlunni saqqummiussineq, taakkulu Qaqortumi 16. April 2010 aammalu Narsami 20. April 2010 ingerlanneqarput. Suliariniakkamut attuumassuteqartut tamarmik oqaaseqaateqaqqikkumagunik nassiussinissaminnut kajumissaarneqarput.

Isumasioqatigiisitsinerni taakkunani quleqquttat makku saqqummiunneqarput:

- Suliffissaqartitsineq, ilinniartitaaneq aammalu sungiusaanerit kiisalu inuussutissarsiornikkut periarfissat
- Inuuniarnermi atukkat aammalu kulturikkut atugassarititaasut

Suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanerup inernera tassavaoq naliliinermi najoqqutassiaq.

6.3 Sumiiffiit misissuiffiusut piffissarlu misissuiffiusoq

Sumiiffiit aatsitassarsiornermit tassungalu attuumassuteqartunit (umiarsualiviit, akuiaavik, najugaqarfik il.il.) toqqaanartumik sunnigaasussat aammalu illoqarfiit suliffissaqartitsinermi, inuussutissarsiornikkut periarfissanit aammalu toqqaannartumik toqqaannangitsumillu ineriartortitsinermi sunnerneqarlutillu iluquserneqartussat malunnarnerusumillu sunniuteqarfiusussat misissuiffigineqarput.

Sumiiffiit malunnaateqarnerusumik sunniuteqarfiusussat tassaaapput Narsaq Qaqortorlu aammalu taakku eqqaamiui.

Annikinnerusumik sunniuteqarfiusussat tassaaapput Kommune Kujalleq tamarmi aammalu Kalaallit Nunaat tamaat ataatsimut isigalugu.

Inuit atugaannik pioreersunik misissuineri paasisat pingasuinnngorlugit suliarineqarput nalilersuiffigineqarlutillu: Nuna tamaat isigalugu, kommune eqqarsaatigalugu (Kommune Kujalleq) aammalu illoqarfiit pingasuusut (Narsaq, Qaqortoq aammalu Nanortalik) eqqarsaatigalugit.

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliineri suliariniakkap immikkoortui makku sammeneqassapput:

- Piffissaq sanaartorfiusoq (Piiaanissamut akuersisoqareernerani ukiut 2 - 3)
- Aatsitassarsiorfiup ingerlaffia (Sanaartornerup kingorna ukiuni 10-ni)
- Aatsitassarsiorfiup matuneqarnera

6.4 Pissutsinik atuutereersunik misissuineq

Pissutsinik atuutereersunik misissuinnikkut innuttaasut katitigaanerit, aningaasarsiorinnikkut atukkat allanngoriartornerillu, politikkikkut aqqissugaaneq, najukkani suliniaqatigiiffiit, kulturikkut pissutsit, aammalu pissutsit allat allannguutinit suliariniakkamit pilersinneqartussatut ilimagineqartunit nunaqqatigiit sunnigaanerannut sunniuteqarsinnaasut paasissutissanik katersivigineqartarput. Aammattaaq pissutsinik atuutereersunik misissuinnikkut suliariniakkap pissutsinut misissuiffigineqartunut qanoq sunniuteqarnissaa eqqoriarneqarsinnaanngortarpoq. Pissutsinik atuutereersunik misissuineq aammalu sunniutissanik paasiniaaneq imminnut attuumassuteqarput ataatsikkoorlutillu ingerlanneqartarlutik.

Suut pingaaruteqarluinnartut nassaarineqaraangata inuit immikkut toqqakkat suliariniakkamit sunnerneqartussat aallaavigalugit sukumiisumik misissuinnissat ilusilersorneqartarput.

Pissutsinik atuutereersunik misissuineri paasissutissat allanit pissarsiarineqareersimasut nalilersuisarnikkut, kisitsitaleresuinnikkut aammalu peqataatitsinnikkut nalilersuilluni tunngavigineqartarput.

Pissutsinik atuutereersunik misissuineri misissuiffigisassanik aalajangiineri sammisat qassiit isumaliutigineqarsimapput. Misissuiffigisassat aalajangerneqarsimapput Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup najoqqutassiai, Issittumi inuuniarneri atukkanik misissuineq 2007-imeersoq aallaavigalugu, aammalu Nunat Tamalaat akornanni Aningaasaliisarnikkut Siunnersuisoqatigiiffiata allakkiaa suliffeqarfiit namminersortut inunnut tunngasortaanik naliliisarnermut tunngasoq (IFC, 2003) naapertorlugu. Qulequttat qulequtaaqqallu eqqarsaatigalugit paasissutissat qanoq aqqissorneqarnissaat misissoqqissaarneqarnissaallu inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermik suliaqartunit nalilersorneqartarpoq.

6.5 Paasissutissanik allat pissarsiareriigaannik katersineq misissuinerlu

Pissutsinik atuutereersunik misissuineri suliaq siulleg tassaaavoq paasissutissanik allat pissarsiareriigaannik nalilersuineq. Paasissutissat allanit katersorneqareersimasut tassapput Kalaallit Nunaat, Nuuk aammalu aatsitassarsiorfik Tanbreez pillugu paasissutissat pisortatigoortut. Aammattaaq misissuinnerit nalunaarusiat aammalu nalunaarusiat misissuinerillu allat soqutiginaateqartut pissutsinik atuutereersunik misissuineri aallartisarnermi toqqammavigineqarsimapput.

6.6 Paasissutissat nammineerluni katersukkat misissukkallu

Paasissutissat namminerluni katersukkat misissukkallu nalilersuinikkut kisitsisitalersuinikkullu pissarsiarineqarsimapput.

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik nalilersuisoqatigiit apersuinermi apeqqutinik akisassanik suliaqarsimapput kiisalu kisitsisitalersuilluni misissuinermi atortussanik suliaqarsimallutik nunat tamalaat tamakkuninnga suliaqarnermi najoqqutarisartagaat kiisalu tamaani misilittakkat tunngavigalugit aammalu TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiata inuiaqatigiinnut sunniutissaanik naliliinermi anguniakkat sammisassallu aalajangersimasut aallaavigalugit.

Periaatsit atortussallu tutsuiginartuunissaat immikkut ilisimasalinnit nunanit tamalaaneersunit qularnaarneqarsimapput. Kalaallit Nunaat pillugu ilisimasaqarluartunit paasissutissanik katersuinerup najukkami pissutsinut naleqquttuunissaat naammannissaallu qularnaarsimavaat. Misissuinermi atortussat tamarmik atorsinnaassusii misissuineqarsimapput.

6.6.1 Naliliisarluni misissueriaatsit

Naliliisarluni misissueriaatsit inuit qanoq isiginnittarnerannut tunngassuteqartarpoq, inuit qanoq imminnut isigisarnersut aammalu silarsuarmut avatiminniittumut qanoq isiginnittarnersut. Nunaqatigiit qanoq assigiinngissitaartiginerat amerlatiginerallu apeqqutaatillugu periaatsit assigiinngitsut atorneqarsimapput.

Inuit amerlanerusut eqqarsaatigalugit eqimattakkuutaanik ataatsimiititsinerit apersuinerillu atorneqarput. Inuit ikinnerusut eqqarsaatigalugit inunnik immikkut apersugassanik apersuisoqartarpoq aammalu eqimattakkaanik apersuisoqartarluni, taakkulu inunnet amerlanerusunut sinniisutut isigineqartarput. Inunnik immikkut toqqakkanik oqallitsitsinermi attuumassuteqartut aarleqqutigisaat pillugit paasissutissanik pissarsisoqartarpoq. Inuit immikkut toqqakkat oqallitsinneqarneranni apersuinermi najoqqutassat aammalu peqataatitsinermi periaatsit paasissutissanik, isummanik aamma paasinnittaatsinik katersuinermi atorneqarsimapput.

Inuit ataasiakkaat ilisimasaqarluartut apersorneqartarput paasissutissanik katersinermi aammalu pisut paasiuminaanerusut qangaanerusorlu pisimasut paasisaqarfigilluarumallugit.

6.6.2 Kisitsitalersuilluni misissuinerit

Paasissutissanik pissarsiniarluni kisitsisitalersuilluni misissueriaatsit atorneqarsimapput annermik inoqutigiinnut tunngatillugu aammalu issittumi inuuniarnermi atukkat eqqarsaatigalugit.

Misissuinerit sukumiisut pitsaasullu qaninnerusukkat pisimasut soorlu Issittumi inuuniarnermi atukkanik misissuineq SLiCA 2007-meersoq, Nuttarneq pillugu misissuineq 2010-meersoq ujarlerfissiatut pingaarnertut atorneqarsimapput, nutarterneqarsimallunilu SIS Guideline, April 2016-meersoq naapertorlugu.

6.7 Sunniutininik nalilersuinermit periaatsit

Sunniutininik uuttueriaaseq tuluttut Impact Matrix-imik taagugaq atorlugu inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut atugaat assigiinngitsut pitsaasumik aamma / imaluunniit pitsaanngitsumik sunnerneqarnissaannik naliliinermit atorineqartarpoq. Inuiaqatigiit atugaannut aningaasaqarnikkullu atugaannut tunngasut (suliffissaqarneq, inuussutissarsiorneq, peqqissuseq, innuttaasut ajornartorsiulerataanaasut il.il.) uuttuutigalugit suliariniakkap immikkoortuisa assigiinngitsut (assartuineq, nioqqutissanik pilersuineq, najugaqarfimmik, aatsitassarsiorfimmik aammalu akuiaavimmik ingerlatsineq il.il) sunniutissaat naliliivigineqartarput.

Aatsitassarsiorfimmil suliat assigiinngitsut ataasiakkaat eqqarsaatigalugit inuiaqatigiit atugaannut aningaasarsiornerannulu tunngasut, tassa aatsitassarsiorfiup sanaartorneqarnerata ingerlanneqarneratalu nalaani pisut, pitsaasunik pitsaanngitsunillu qanoq sunniuteqarfigineqarnissaat eqqoriarneqartarpoq sapinngisamillu sunniutip qanoq annertutiginissaa missingerniarneqartarluni.

Makku aallaavigalugit sunniutissatut paasineqartut nalilersorneqartarput:

- **Sunniut qanoq qularnaatigiva?** - Qularnaappa, ilimanarpa, ilumut pissanersaq ilisimaneqarpa ilisimaneqanngilaluunniit?
- **Sunniutit sumi pissappat?** Sunniut sumiiffimmi aalajangersimasumi pissava (Kommune Kujallermi, Kalaallit Nunaanni imaluunniit nunani tamalaani? Nunat immikkoortui "iluanaartut" aammalu "ajutoortut"?)
- **Sunniutit qanoq sivilisutisumik atuutissappat qanorlu akulikitsigissappat? – Sunniut qanoq takkutissava** - takkutillatsiaannassava, sivilisutisumik atuutissava imaluunniit ataavartuussa?
- **Sunniut qaqugukkut malugineqassava? –Nunaqqatigiinnit** erngerluni malugineqassava imaluunniit malugiartuaarneqassava?

Sunniutit qanoq annertutiginissaannik naliliinermit aamma innuttaasut aarleqqutigisaat ilanngullugit isumaliutigineqartarput.

Sunniutit ilimanatillit tamarmik, pitsaanngitsut aammalu millisarneqaatigisariaqakkamissut annertussusillit (akunnattumik annertuumilluunniit sunniutaasut (pitsaanngitsut)) qanoq iliorluni millisarniarneqarnissaat aamma tikkuarneqarpoq.

7 INOOQATIGIINNERMI TUNNGAVIUSUMIK ATUKKANIK ALLAASERINNINNEQ

7.1 Aallarniut

Kapitalimi matumani Kommune Kujallermi - tassunga ilanngullugit illoqarfinni Qaqortumi, Narsami aamma Nanortalimmi kiisalu nalinginnaasumik Kalaallit Nunaanni - inooqatigiinnermi aammalu inooqatigiinnermi aningaasaqarnikkut pissutsit atuuttut allaaserineqarput. Paasissutissat saqqummiunneqartut tunngavigaat allagaatit naatsorsueqqissaarnikkullu paasissutissat pissarsiarineqarsinnaasut kiisalu paasissutissat inunnit tamaani najugalinnik ataatsimeeqateqartarnertigut oqaloqateqartarnertigullu katersukkat.

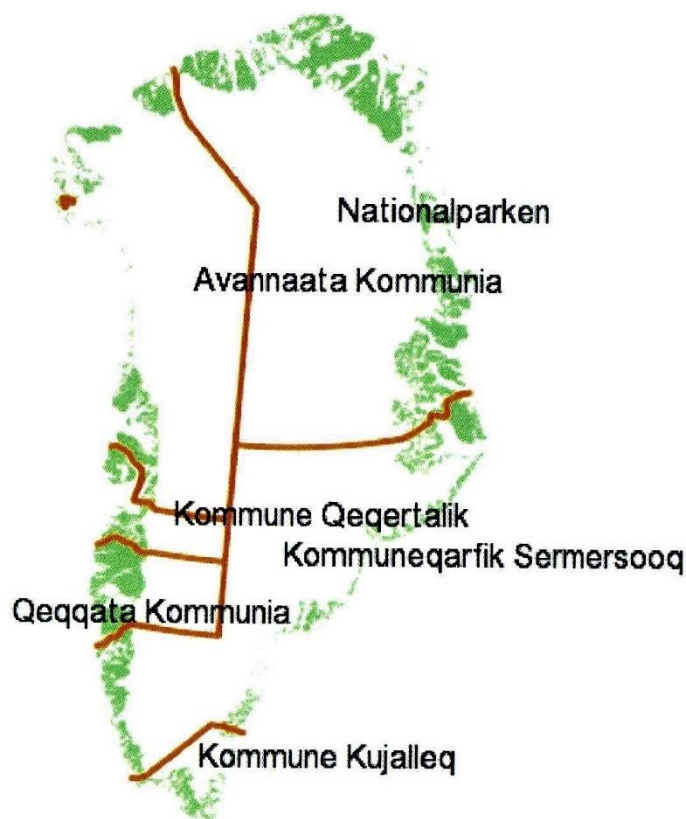
2012-imili nalunaarusiap tunniunneqaqqaarneraniit, suliffeqarfiup piffissaq sivisooq atorsimavaa, nunaqavissunik pilersuisoqarsinnaaneq sulisoqarsinnaanerlu misissugaralugit. Sulisussanik nunaqavissunik ilinniarsimasunik amigaateqartoqassappat, suliffiit inuttalersornissaat ajornakusuusaaq. Akuiaanerni siullerni nunaqavissunik amerlasuunik sulisoqarnissaq siunertaavoq. Kapitalimi uani takuneqarsinnaasutut taamatut anguniagaqarneq Namminersorlutik Oqartussat namminersorlutillu inuussutissarsiuteqartut naliliinerat naapertorlugu iluatsippallaarsimanngilaq. Tamanna tunngavigalugu, pissutsillu malinnaavigiiuarnissaat siunertaralugu suliffeqarfik suleqatigiissitaliorpoq naalakkersuisunut siulittaasuusimasumit Kuupik Vandersee Kleist-imit siulersorneqartumik, Aatsitassanullu Naalakkersuisoqarfinni pisortaasimasumit Hans Kristian Schönwandt-imit suleqataaffigineqartumik. Australiami Fortesque Mining-imit iluatsilluartumik sulisussarsiornermik ilinniartitsinermillu periuseq ingerlanneqartoq tunngavigalugu nunaqavissut sulisorineqarnissaat ilinniartsinneqartarnissaallu siunertaralugu periutsimik inerisaasoqarpoq.. Periutsit atorneqartut takutippaat nunaqavissunik immikkut suliassanut ilinniartitsisoqarsinnaasooq iluatsittumik. Ajuusaarnaraluartumik akuiaaneq annertunerusoq manna tikillugu Nunatsinni periarfissaanngilaq, nunani tamalaani aningaasaliisartunit aningaasalersorneqarusunngimmat.

7.2 Innuttaasut aallaavimmikkut assigiinngiaarnerat

Inuit kulturii siulliit Kalaallit Nunaanni najugaqarsimasut Kristusip inunngornera ukiunik 2.500-nik sioqqullugu Aasiap Qeqqaniit tamaanga pisimapput. Massakkut inuisa siulerpiaat tassaatinneqartarput Arfanniat Thule-kulturimik europamiut taagugaanik kulturillit, taakkulu Kalaallit Nunaata kitaanut ukiup 1.000-ip missaani siaruariartulersimasorineqartarput. Ukiumi 986-imi vikingeq Erik Aappalaartoq Nunatta Kujataani nunassarsigaluarpoq 1721-milu ajoqersuiartortitaq Hans Egede qallunaatsiaat amiakkorisinnaasaannik ujarlerluni Nunatsinnut tikimmat qallunaatsiaat nungoreersimapput.

Ullumi Kalaallit Nunaata inui tassaapput Kalaallit (tassa Inunnit aamma Europamiut kinguaavisa qassi procenterissagaluarneraannik akusat), taakkunanngalu 10 %-it danskit aamma europamiut allat.

Kalaallit Nunaanni innuttaasut illoqarfinnut 18-inut nunaqarfiillu 60-it missaannut agguataarsimapput. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup 2011-mi kisitsisitigut saqqummersippa illoqarfinmiut katillutik 47.857-iusut nunaqarfinmiullu katillutik 8.758-iullutik. 2009-mili nuna kommuneqarfinnut sisamanut aggorneqarpoq: Qaasuitsup Kommunia, Qeqqata Kommunia, Kommuneqarfik Sermersooq aamma Kommune Kujalleq. Kalaallit Nunaanni illoqarfiit annersaraat Nuuk 15.862-inik inulik (nunatsinni aamma Kommuneqarfik Sermersuummi illoqarfiit pingaarnersaat). Kommune Kujalleq pingasunik illoqarfeqarpoq tassaasunik: Narsaq, Qaqortoq aamma Nanortalik. Takussutissiaq 7-1-mi Kalaallit Nunaanni kommunit tallimat illoqarfiillu takutinneqarput.

Takussutissiaq 7-1: Kalaallit Nunaata assinga, takutinneqarput: Kommuneqarfiit aamma illoqarfiit pingaarnert (NunaGis © aamma Oqaasileriffik ©, KMS©).

Kalaallit Nunaanni angallanneq umiarsuartigut, qulimiguulitsigut aamma/imaluunniit timmisartutigut ingerlanneqartarpoq. Illoqarfinnik nunaqarfinnillu attaviliisunik aqqusineqaranilu qimuttuitsunut aqquteqanngilaq – marlussuinnarnillu aqqusineqartoqarluni.

Kalaallit immamut qanittumi najugaqartiterput (sissamiit miiterinik hunnorujunik marlussuinnarnik timerpasinnerusumi) imarlumi kalaallit inuuneranni pingaaruteqarluinnartuuvoq. Kalaallit Nunaata silaanaata pissusii naakkittaatsorujussuupput allanngujasorujussuulutillu. Pissutsilli piviusut tamakku kalaallit inooqataaffigissallugit anigussallugillu ilikkarsimavaat.

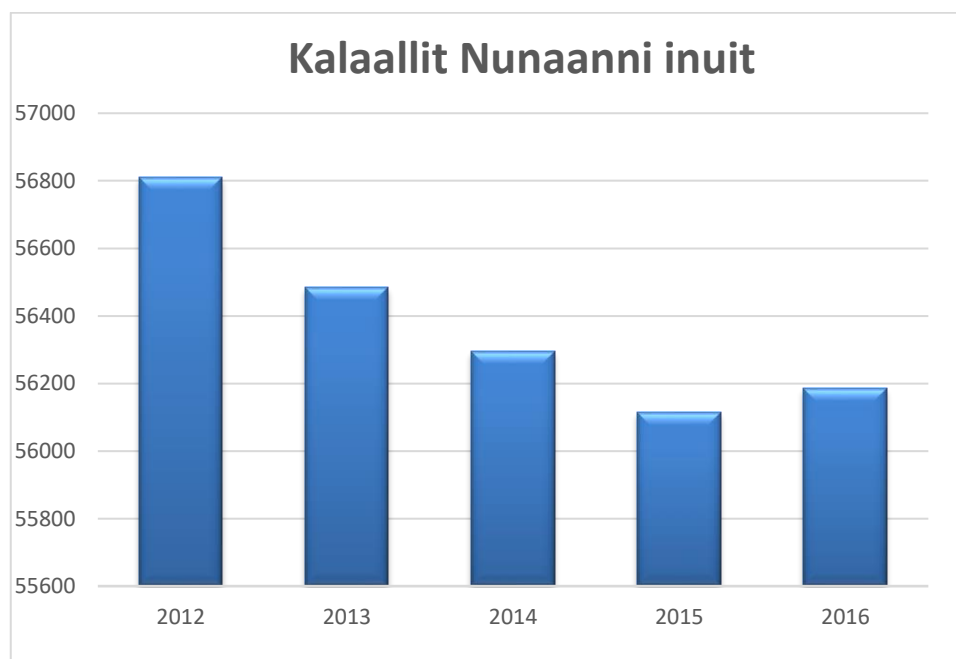
7.2.1 Inuiaat assigiinngitsut katitigaanerat

Kalaallit Nunaanni najugaqarput Inuit, danskit aammalu nunanit allamiut ikittuinnaat. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup siusinnerusukkut misissugai naapertorlugit inuiaat assigiinngitsut avissaruserneqarsinnaapput taakkununga angajoqqaajusut sumi inunngorsimanerat tunngavigalugu. Kalaallit Nunaata inuisa 90 %-iisa missaasa (inuit 51.000-it) minnerpaamik angajoqqaavisa aappaa Kalaallit Nunaanni inunngortuuvuq, taamaattumillu taakku kalaallinik taaneqartarlutik. Inuit 6.294-t Kalaallit Nunaata avataani inunngortuupput, taakku ilaat 5.416-it Danmarkimi inunngortuullutik (Kalaallit Nunaata Naatsorsueqqissaartarfia, 2011).

Innuttaasut akornanni inuiaat avissaruteqarnerannik nalunaarsuisarnerit akuerineqartut ilagaat innuttaasut pineqartut sumi inunngorsimanerat - pineqartut Kalaallit Nunaanni namminerimi imaluunniit Nunarsuarmi Qeqertat annersaata avataani inunngorsimanerat apeqqutaatinnaagu. Qaqortumi innuttasut 2.937-t Kalaallit Nunaanni inunngortuupput 293-lli Kalaallit Nunaata avataani inunngortuullutik. Narsarmiut ilaat 1.494-it Kalaallit Nunaanni inunngortuupput 104-lli Kalaallit Nunaata avataani inunngortuullutik (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2011).

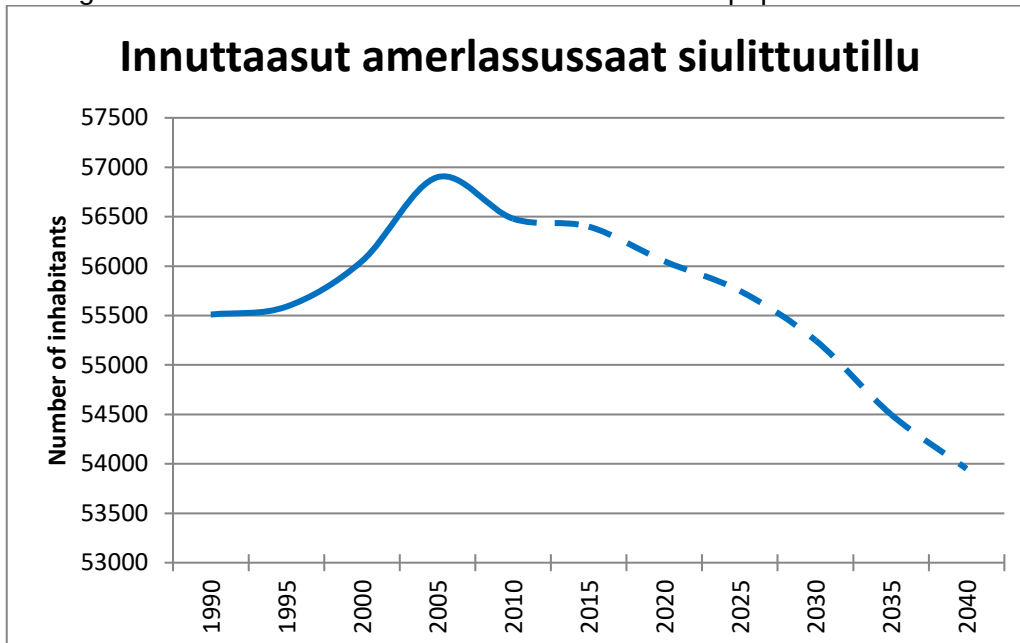
7.2.2 Innuttaasut

Kalaallit Nunaanni innuttaasut katillutik 56.081-iupput, taakkununga 6.439-t Kommune Kujallermi innuttaallutik. Nuuk, Kalaallit Nunaanni illoqarfiit pingaarnersaat sanilliukkaani tassani 17.492-it innuttaapput. Nunap ilaa sermeqanngitsaq agguaqatigiissillugu km²-imut 0,14-inik inoqarpoq. (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik Januar 2020).

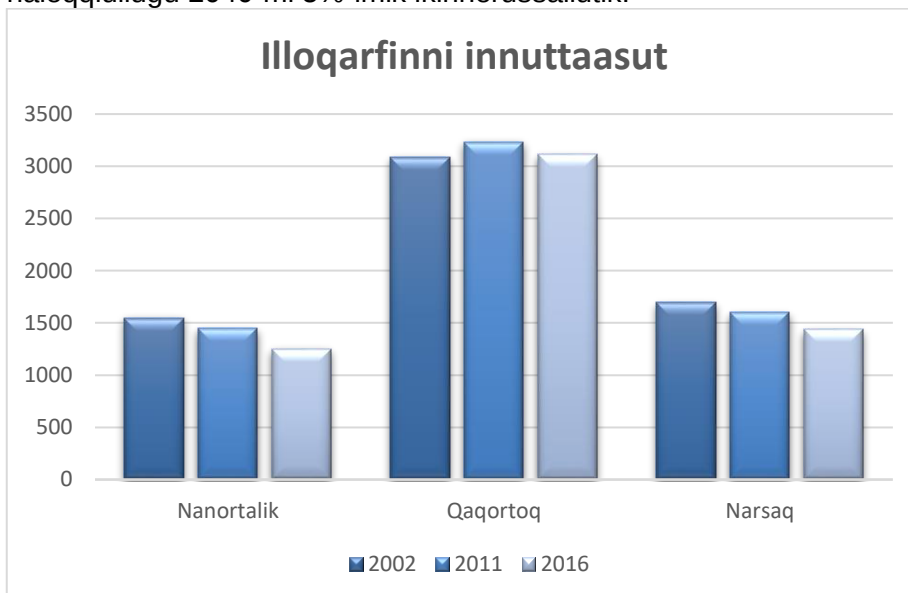
Takussutissiaq 7-2: Kalaallit Nunaanni innuttaasut 2012-miit 2016-imut (Naatsorsueqqissaartarfik Juli 2016)

Takussutissiaq 7-2-mi takuneqarsinnaavoq Kalaallit Nunaanni innuttaasut 2015-ip tungaanut ikiliartorsimasut taavalu 2016-ip qiteqqunnerani amerliartoqqilerlutik. Ukiuni 2012-15-mi, aallagartut nunasisuniit inunngortuniillu amerlanerulersimapput. Nunasisut aallarartullu imminnut naleqqiunneqarnerat taakkulu suaassusaat sumilu inunngorsimanerat immikkoortumi 7.2.6-imi allaaserineqarput.

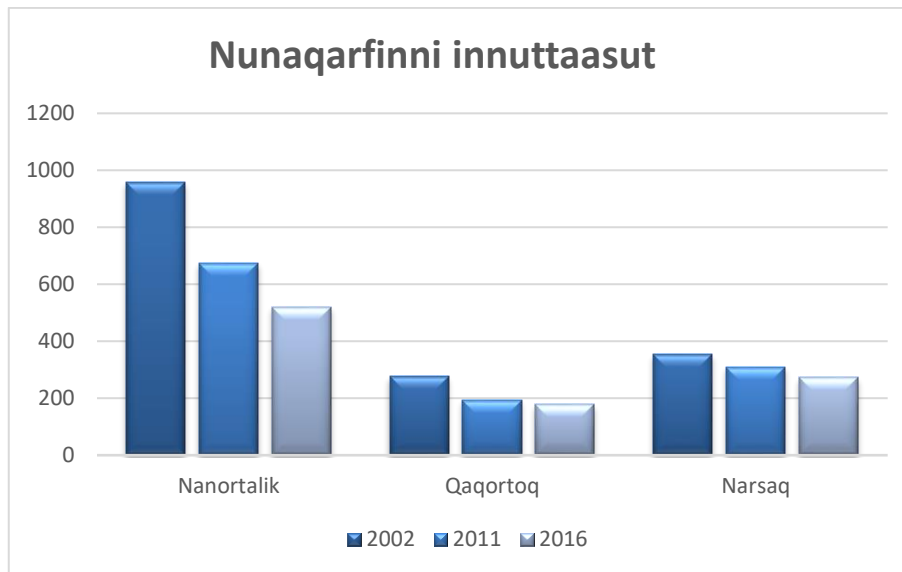

Takussutissiaq 7-3: Innuttaasut amerlassusaat siulittuutillu

Kalaallit Nunaata inuisa ikiliartornissaat naatsorsuutigineqarpoq, maannamut naleqqiullugu 2040-mi 5%-imik ikinnerussallutik.

Takussutissiaq 7-4: Kommuni Kujalliup illoqarfiini innuttaasut ukiut ingerlanerini agguataarsimanerat (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

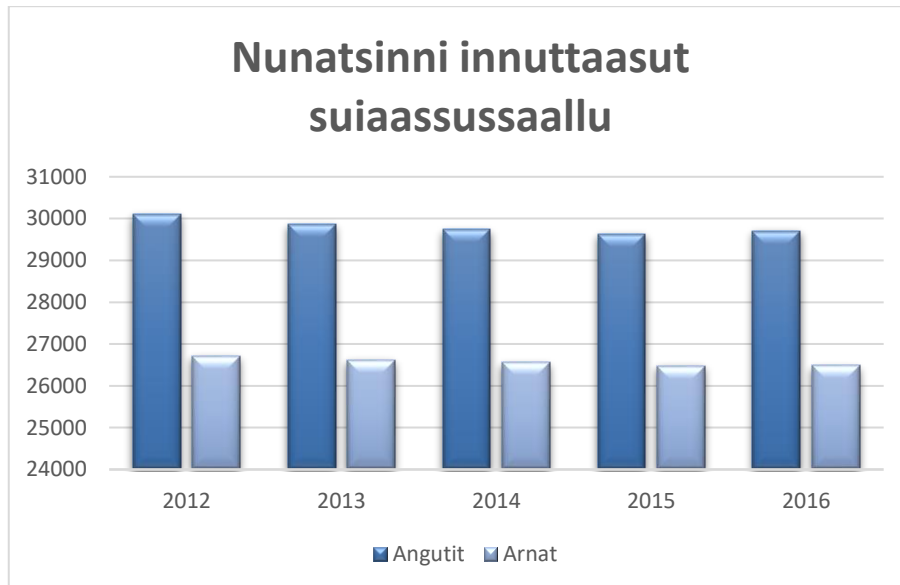

Takussutissiaq 7-5: Kommune Kujaliup nunaqarfiini innuttaasut agguataarsimanerat 2002-2011-2016 (Nunatsinni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Takusutissiaq 7-4-mi aamma 7-5-milu takuneqarsinnaavoq Kommune Kujallermi innuttaasut illoqarfinnut nunaqarfinnullu agguarsimanerat, januarip aallaqqaataani 2002-mi, 2011-mi aamma julimi 2016-imi.

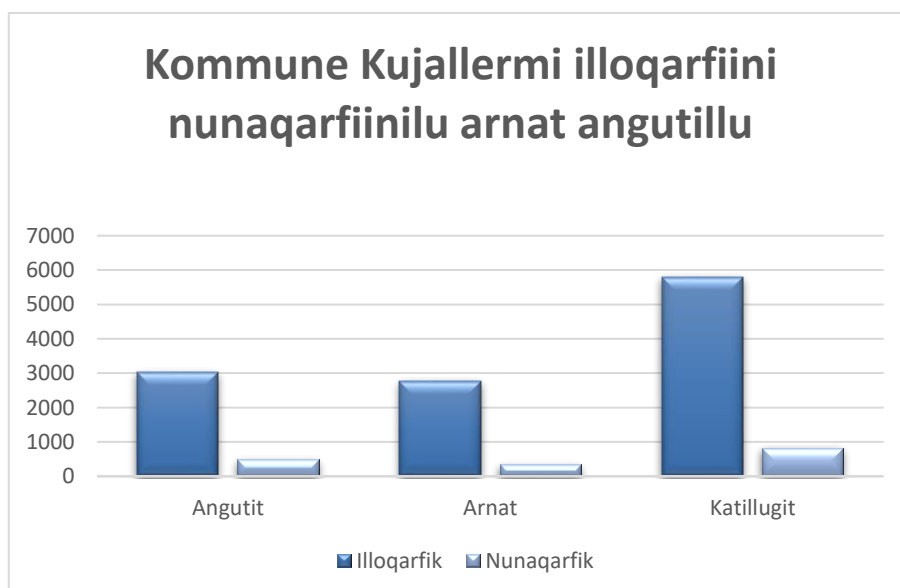
Takussutissiami erserpoq innuttaasut Nanortalimmi, Narsami Qaqortumilu ikileriarsimasut. Nunaqarfinni tamani innuttaasut ikileriarsimapput, pingaartumik Nanortalimmi. Inuit katillugit 4700-t nunaqarfiit qimassimavaat, soorlu nuna tamakkerlugu illoqarfinnut nutsertoqartoq.

7.2.3 Utoqqaassuseq aamma suaiaassutsinut agguataarneq

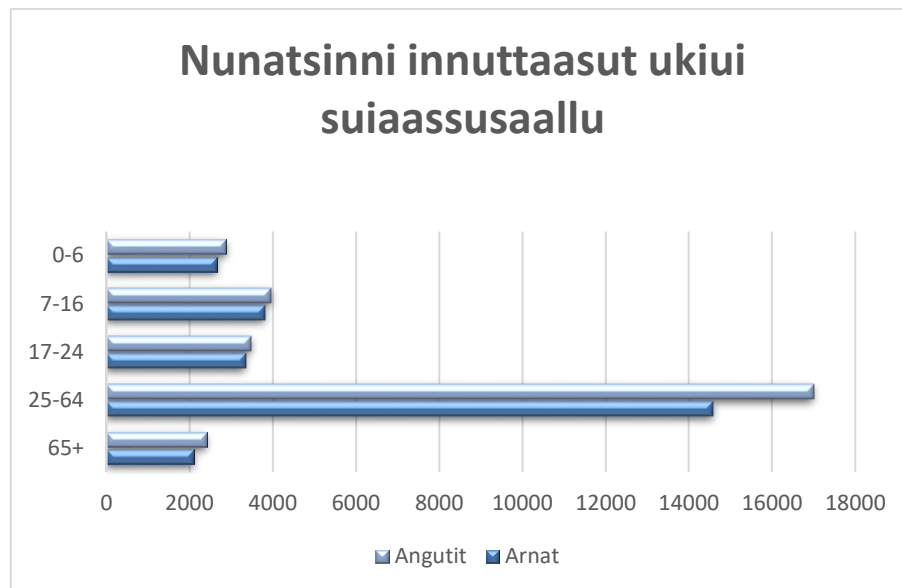
Takussutissiaq 7-6: Innuttaasut suaiaassusaallu (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

Takussutissiaq 7.6 naapertorlugu Kalaallit Nunaanni angutit 3.240-t missaannik amerlanerupput. Tamatumunnga pissutaavoq angutini suliaartortunik qassinilluunniit ukiulinnik, pingaartumilli Danmarkimit Nunanillu Avannarlernit allanit, nunatsinnut isaasoqartuarnera. Innuttaasut arnat pingaartumik ilinniagaqarnissaminnik siunertaqarlutik nunanut allanukartarput. Arnat angutillu tamarmik julimi 2016-imi amerleriaateqarnerat ukiup ingerlanerani suliffissat allanngornerat, aasakkullu ukiuuneranut naleqqiullugu amerlanerusarnerat pissutaavoq.

Takussutissiaq 7-7: Kommune Kujallermi arnat angutillu illoqarfinni nunaqarfinnilu agguataarsimanerat (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

Takussutissiaq 7-8 -ikkut takutinneqarpoq innuttaasut ukiumikkut suaassutsimikkullu qanoq agguataarsimanerat, tamakkulu pissutsinik siuliani taaneqareersunik tunngaveqarput.

Takussutissiaq 7-8: Nunatsinni innuttaasut ukiui suaassusaallu 1. juli 2016 (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

7.2.4 Inunngortartut amerlassusii aamma qanoq utoqqalitiginissamik naatsorsuutiginninnerit

2014-mi arnat 15-iniit 45-t sinnerlugit ukiullit 806-inik [taakkunannga arnanit Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut 738-iupput kingoqqisuullutik, (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2011)].

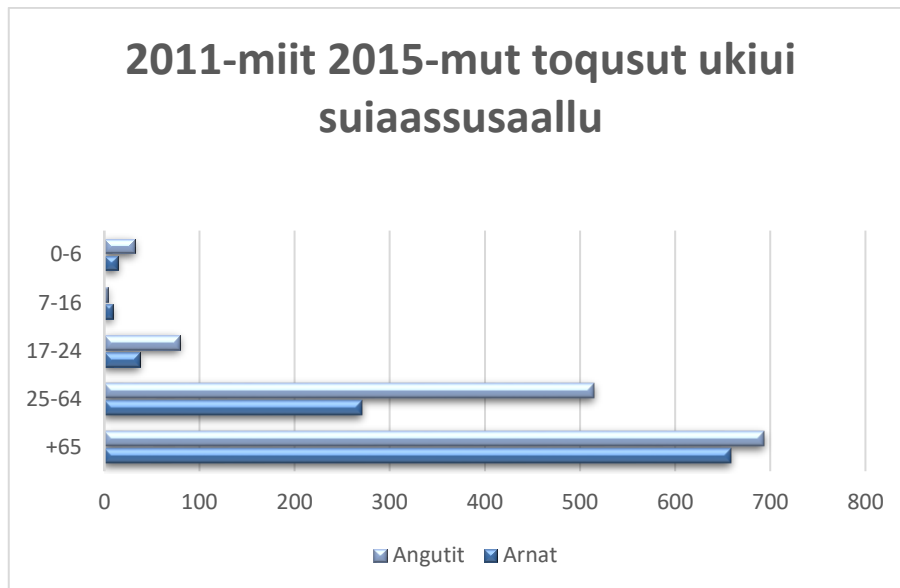
Arnat Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut siullermeerlutik qitornisut agguaqatigiissillugit 24,7-nik utoqqaassuseqarput. (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2014).

2016-mi agguaqatigiissillugu arnat 73,7-inik ukioqalertarnissaat naatsorsuutigineqarpoq angutilli 69,1-iinnarnik ukioqalertarnissaat naatsorsuutigineqarluni (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016). Taakku Nunanut Avannarlernut allanut aammalu Nunanut Issittumiittunut allanut sanilliutissagutsigit appasinnerungaatsiarput.

Sanilliunneqarsinnaavoq 2015-mi Danmarkimi arnat 82,5-inik ukioqalertarnissaat naatsorsuutigineqarpoq angutillu 78,5-inik ukioqalertarnissaat naatsorsuutigineqarluni. (www.statistikbanken.dk).

7.2.5 Toqujaartarnerit

2011-imiit 2015-imut innuttaasut 1.000-iugaangata 6,5-it toqukkut peeruttarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2015).

Takussutissiaq 7-9: Toqusartut suaassusaat ukiuilu 2011-2015 (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik 2016)

7-9-kkut ersersinneqarpoq angutit ukioqanngitsuniit 17-imiit 64-inut ukiullit akornanni arnanit taama ukiulinnit toqujaernerusartut, tamatumunnga pissutaallutik silaannaap pissusiata kinguneranik aalisarnermi piniarnermilu ajunaarnertigut toqusartut aammalu angutit immينوortartut amerlanerunerat.

Namminersornerullutik Oqartussat 1999-imili immينوortarnerup annikillisinnissaa siunertaralugu pinaveersaartitsiniutinik arlalinnik aallartitsipput pinaveersaartitsinermut suliniaqatigiiffiup PAARISA-p ataani (Inuuneritta II, 2013 - 2019).

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu 2005-imiit 2010-mut inoorlaat qulit toqusimapput, tassunga sanilliullugu 2000-imiit 2004-mut 13-nik toqusoqarluni (Inuuneritta II, 2013 - 2019). Meeqqat toqujaartartut ikileriarluarnerannut iliuutsit pinaveersaartitsinermut tunngasut arlallit pissutaapput, tassa peqqissutsimik sulialinniit aamma Peqqissutsimut Pisortaqaarfimmit suliniarluarnertigut aamma peqqinnerulernissamik kaammattuiarnertigut (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2015). Kisiannili nunamut tamarmut sanilliullugu Kalaallit Nunaata Kujataani meeqqat toqujaannginnerusarput, tamatumunnga peqqissutsimut atortulersuutit pitsaannerusut pissarsiarineqarsinnaaneratt patsisaalluni (Bjerregaard, 2004).

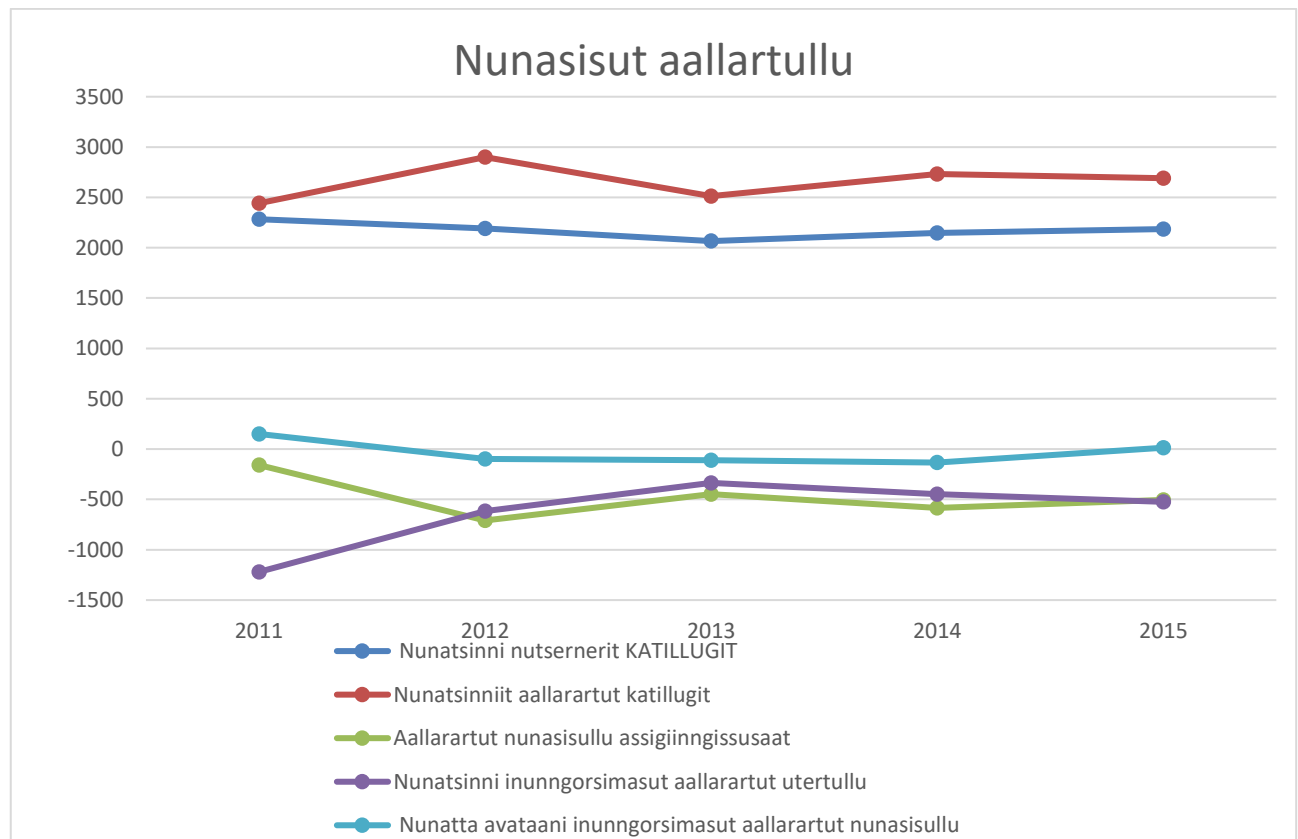
Tabeli 7-1 2009-mi angutit arnallu pissusissamisoortumik aamma pissusissamisuunngitsumik toqusut 2015 (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

	Katillugit	Angutit	Arnar
Toqusimasut	439	262	177
Pissusissamisuunngitsumik pissuteqarlutik	77	56	21

Tabeli 7-1-kkut erseqqissumik ersersinneqarpoq arnat pissusissamisuunngitsumik toqusartut angutinit taama toqusartunit affaannarnik amerlassuseqartut. Tamanna pissuteqarpoq angutit 15-imiit 35-nut ukiullit immينوortartut amerlavallaarnerannik.

7.2.6 Nutserneq

2011-ip 2015-illu akornanni Kalaallit Nunaanniit avammut nutsertut Kalaallit Nunaannut nutsertunit amerlanerupput (avammut nutsertut 482-nik amerlanerullutik), soorlu Takussutissiaq 7-10-mi tamanna ersersinneqartoq. Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut nunanut allanut nuuttartut 17-iniit 26-nut ukiullit amerlanerpaajupput, pingaartumik tassaallutik arnat inuusuttut ingerlaqqiffiusinnaasunik ilinniagaqalerumallutik Kalaallit Nunaannit nuuttartut (Nordisk Råd, 2010).

Takussutissiaq 7-10: Nunasisut aallartullu sumiuunerat naapertorlugu 2011-2015 (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

Tabeli 7-2-kkut takutinneqarpoq 2015-mi kommunit akornanni nutserneq. 2015-mi Kalaallit Nunaata iluani inuit katillugit 3.785-it nutsersimapput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Tabiillimi aamma takuneqarsinnaavoq kommune nutserfigiumaneqarnerpaaq tassaasoq Kommuneqarfik Sermersooq, tulleralugulu Qaasuitsup Kommunia. 2008-mi Kommune Kujalleq qimagarneqarnerpaasimavoq, Kommuneqarfillu Sermersooq nutserfiunerpaasimalluni, allannguutaali annikippoq. Massakkulli Kommuneqarfik Sermersooq qimagarneqarnerpaanngorsimavoq, kommunillu allat nutserfigineqarneri qaffakkiartorlutik, pingaartumillu Qaasuitsup Kommuniata nutserfigineqarnera qaffakkiartorluni.

Tabeli 7-2: 2015-mi kommunit akornanni nutsernerit (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

		Kommunimiit					
		Kal. Nun. katillugit	Kommune Kujalleq	Kommuneqarfik Semersooq	Qeqqata Kommuniar	Qaasuitsup Kommuniar	Kommunit avataaniittut
Kommunit	Kal. Nun. katillugit	3,785	1.128	863	863	1.122	17
	Kommune Kujalleq	479	-	268	102	107	2
	Kommune qarfik Semersooq	1.398	317	-	437	636	8
	Qeqqata Kommuniar	918	145	391	-	377	5
	Qaasuitsup Kommuniar	986	142	596	324	-	2
	Kommunit avataaniittut	34	1	1	10	2	-

Tabeli 7-3: 2015-mi Nunap immikkoortuisa akornanni nutsernerit (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

	Nunap immikkoortuini nuttarnert		Nuttarnert	
	Uunga	Uannga	Illumut	Avammut
Nanortalik	40	43	3	5
Qaqortoq	111	157	0	1
Narsaq	35	54	7	13

Tabeli 7-3-mi takutinneqartut Qaqortoq kisimi nutserfiulluarpoq, kisiannili Narsaq qimagarneqarnerpaajulluni.

Kalaallit nalinginnaasumik nuttartorujussuupput. Kalaallit inuusuttut nuuttarnerminnut tunngaviginerusartagaat tassaapput aalaakkaassumik ilinniagaqarnissaq aammalu pitsaasumik suliffissaqarnissaq aammalu tamakku kingunerannik qaffasinnerusunik akissarsiaqalernissaq. Pingaartumik arnat inuusuttut aalaakkaassumik ilinniagaqalerumallutik imaluunniit nutaannik unammilligassaqarumallutik nuuttarput. Utoqqaanerut nuuttarnerminnut pingaernerusumik tunngavigisarpaat suliffissamik isumannaarisimanissaq aammalu qaffasinnerusunik akissarsiaqarnissaq. Inuit sivilunerusumik ilinniagaqartatut akornanni atorfinni qaffakkiartorfissat ilinniaqqinnissanullu periarfissat kiisalu meeraasa atuartinneqarsinnaanissaat nuttarnermut pingaarutilimmik pissutaasarput (Nuttarnermik aqutseqatigiit, 2010). Issittumi inuuniarnikkut atukkat pillugit misissuinerit SLICA-mik taagukkat naapertorlugit inuit Nuummi Kalaallillu Nunaata qeqqani najugallit ukiut tulluuttut tallimat ingerlaneranni nuunnissaminut piareersimalersarput. (Poppel allallu, 2007). Kalaallit Nunaata kujataani apersorneqartut 37 %-ii ukiut tallimat ingerlaneranni nuunnissaminut piareersimasarput, nunali tamakkerlugu kisitsit taanna 36 %-iuvoq.

7.3 Pitsaasumik inuuneqarnissamut inooqatigiinnermi kultureqarnermilu perrassaatit

7.3.1 Illoqatigiit katitigaanerat

Kommune Kujallermi illoqatigiit agguaqatigiissillugit Kalaallit Nunaat tamakkerlugu illoqatigiiaannit ikinnerupput. Kalaallit Nunaanni nunaqarfinni illoqatigiiaat illoqarfinni illoqatigiiaat amerlassusiinit nalinginnaasumik amerlanerusarput, kisiannili aamma tamanna Kommune Kujallermi atuutinnghilaq, soorlu Tabeli 7-4-mi aamma 7-5-mi tamanna takutinneqartoq.

Tabeli 7-4: Kalaallit Nunaanni illoqatigiit amerlassusii aamma Kalaallit Nunaanni agguaqatigiissillugu illoqatigiiaat amerlassusii kiisalu Kommune Kujallermi illoqarfinni illoqatigiiaat amerlassusii (illoqatigiit meerartallit, najugaqarfiillu allat, soorlu kollegiat il. il.). Inuit inuit allattorsimaffianni nujakkami ataatsimi nalunaarsorneqarsimasut illoqatigiinni pineqartuni nalunaarsorsimasarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2012).

Illoqarfiit	Kal Nun. katillugit	Kommune Kujalleq
Inoqutigiit amerlassusii	19,106	2,607
<i>Inoqutigiit agg. Amerlassusii</i>	2.5	2.4

Tabeli 7-5: Kalaallit Nunaanni illoqatigiit amerlassusii aammalu Kommune Kujallermi nunaqarfinni illoqatigiit amerlassusiisa agguaqatigiissinnerat (illoqatigiit meerartallit najugaqarfiillu allat, soorlu kollegiat il. il.). Inuit inuit allattorsimaffianni nujakkami ataatsimi allattorneqarsimasut illoqatigiinni pineqartuni nalunaarsorsimasarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2012)..

Nunaqafiit	Total Greenland	Kommune Kujalleq
Inoqutigiit amerlassusii	2,826	449
<i>Inoqutigiit agg. amerlassusii</i>	2.9	2.2

Kommune Kujalliup illoqarfiini illuni ataatsiakkaani najugallit agguaqatigiissinnerat nuna tamakkerlugu agguaqatigiissitsinnermut qanippoq, taamaattorli Narsami allaassutsit allanisuulli malunniullutik, tassami tassani illumi ataatsimi inuit Nanortalimmut Qaqortumut nunallu agguaqatigiissinneranut sanilliullugit marloriaataasarmata.

Tabeli 7-6: Najukkat aamma illoqarfinni najukkani inuit agguaqatigiissillugit amerlassusii (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2012).

Illoqarfiit	Kal. Nun. katillugit	Nanortalik	Qaqortoq	Narsaq
Illut amerlassusii	19,402	610	1,379	761
<i>Illumi ataatsimi agguaq. inuit amerlassusii</i>	2.4	2.4	2.4	2.1

Tabeli 7-7: Najukkat aamma nunaqarfinni najukkani inuit agguaqatigiissillugit amerlassusii (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2012).

Nunaqarfiit	Kal. Nun. katillugit	Nanortalik	Qaqortoq	Narsaq
Illut amerlassusii	3,710	442	132	77
<i>Illumi ataatsimi agguaq. inuit amerlassusii</i>	2.3	1.6	1.7	3.9

SLICA, Issittumi Inuuniarnikkut Atukkat pillugit Misissuinerit (Poppel, B. allallu, 2004) naapertorlugit Kalaallit Nunaata Kujataani apersorneqartut 17 %-ii naammagisimaarinnilluarput, 47 %-ii ajorpallaanngitsumik naammagisimaarinnillutik kiisalu 36 %-ii naammaginnigatik imaluunniit "inigisamik pitsaassusia pillugu akissuteqarnatik", taakku nuna tamakkerlugu naammagisimaarinninnermut qanittuaraapput.

7.3.2 Nioqqutit pingaarutillit

Issittumi Inuuniarnikkut atukkat pillugit misissuikneq SLICA (Poppel, B., 2004) naapertorlugu kalaallit misissuinermit peqatasut qarasaasiatigut atortorissaarutiginerpaasaat tassaapput dvd-it, oqarasuaatit angallattakkat aamma qarasaasiat. Aamma qarasaasiat atorlugit sumorujussuaq atassuteqaataasinnaasut, radiot VHF-it aammalu GPS-it qarasaasiatigut atugaapput. Atortotissaarutit tamakku nuannaarniutit aammalu ilungersunartunik siunertaqarnermi soorlu piniarnermi aalisarnermilu atorneqartorujussuullutik, tassa GPS-itigut radiotigullu VHF-itigut atuinerni.

2008-mi inuit 100-ugaangata taakkunannga 62,8-t qarasaasiatigut atassuteqartarput aammalu taakku 2000-imiit amerliartuinnarput. 2008-mi inuit 100-ugaangata oqarasuaatinut attavillit katillugit 137,2-usarput (www.data.un.org, 2010).

Kalaallit Nunaanni illoqarfiit tamangajalluinnarmik namminerisaminnik timersornikkut atortorissaaruteqarfiupput. Nunaqarfinni annerni amerlanerni eqaarsaarfeqartiterlunilu katersortarfeqartiterpoq. Aamma illoqarfinni tamani katersortarfeqarpoq. Timersornikkut atortorissaarutit katersortarfiillu aamma nalliuttorsionernut, bingornernut, peqatigiiffinnut aammalu illoqarfimmi nunaqarfimmiluunniit pisunut allanut atorneqartarput. Atortorissaarutit tamakku sumiiffinni ataasiakkaani innuttaasunit tamanit atorneqartarput aamma pissutigalugu ataatsimoorfittut katersuuffittullu atorneqarsinnaasut taakkutuaannaannerat.

7.3.3 Naleqartitat pingaarutillit

Ileqqunik ingerlatitseqqiinerit, kultureqarnikkut aammalu ileqqulersuutitigut ingerlatsisarnerit SLICA, Issittumi Inuuniarnikkut Atukkat pillugit Misissuinerit (Poppel, B. allallu 2004) naapertorlugit Kalaallit Nunaanni nalinginnaasuullutillu pingaaruteqartorujussuupput. Pingaartumik oqaatigineqarsinnaapput kalaaliminertoqatigiittarnerit, kalaallisut oqaloqatigiittarnerit aammalu pinngortarsuaq pillugu isummersuutaasartut. Tassami ileqqutoqqanik ingerlatsisarnerit, soorlu piniarnermik aalisarnermillu, nuniagiartarnerit, atseeriaatsit, ileqqutoqqanik kultureqarnermut tunngasunik ingerlatsisarnerit, atisat, atuakkat il. il. misissuinermit apersorneqartunit tamangajalluinnarnit pingaaruteqartutut taaneqarput. Kalaallit Nunaat kultureqarnikkut pisoorujussuuvog, ilaatigut nipilersorneq, isumaliulersitsiniarneq oqaluttuaatinillu oqaluttuarinneqqittarnerit pingaaruteqaqalutik.

Inooqatigiinnermi inuusaatsimilu qilerutit

Kalaallit inooqatigiinnermi ataqatigiittorujussuuneq qangaaniilli ileqqoraat, tassami nunaqarfinni mikisuni inuit imminnut qilersorsimasutut ataqatigiilluinnartarmata. Taama ataqatigiinneq namminnerlu akunnernimmi qilersorsimasutut innerat inuit silaannaap pissusiini taama naakkittaatisuni aniguisinnaasimanerannut tunngaviusut ilagaat.

Ilaqutariit kalaallit tassaaginnartanngillat angajoqqaat qitornaallu, taakkumi ilaqartarmata ilaqutariinnut ilaasunik allanik, soorlu “affarmik” qatanngutinik, aanaakkunnik aataakkunnillu, ilortaanguakkunnik illortaarsuakkunnillu, qitornarsianik, qitornavissianik, il. il. Kalaallit Nunaanni ilaqutariit pingaaruteqartorujussuupput aammalu akuttunngitsumik ilaqutariissuit nerisassaminnik, angerlarsimaffimminnik isertitaminnillu agguasseqatigiittarput. Meerarisat qitornarsialluunniit aappanissimasut angajoqqaaminni angajoqqaarsiaminniluunniit najugaqartarnerat suli ilaatigut takussaavoq. Aappariit ilaqtalluunniit meeraqanngitsut ilaqtaminnit “meerassaminnik tunineqartarput”. Takornartaanngilaq ilaqutariit ingerlalluartut ilaqutariit allat ingerlalluanngitsut meraannik qitornavissiartaarnerat. Taamaakkaluartoq ullumikkut Europap Kitaamiusut inooriaaseqarneq nalinginnaalersimavoq, taamaallunilu angajoqqaat meerallit inooqatigiinnermi aqqissuussinermi pingaarnerpaanngorsimallutik.

Kalaallit inooqatigiinnermi aallutagaasa ilagaat peqatigiiffilerineq, nipilersorneq, erinarspeqatigiinneq aammalu kusanartuliorluni suliaqarnerit. Nalinginnaavoq siumut nalunaqaanngikkaluarluni europamiut inooqatigiinnerminni killigisartagaat akimorlugit pulaqqattaattarneq. Kaffisoqatigiittarnerit, qallunaat taasagaat “kaffemik”, tassaapput kalaaliminernik, kaaginik kaffimillu kikkunnut tamanut sassaalliinerit, tassa Kalaallit Nunaanni ileqqoq nukittoq sumi tamani ileqqusoq. Kalaallit Nunaanni inooqatigiinnikkut qilerutit aamma nakussassarneqartarput tukkusuuinnikkut, ammasuunnikkut kissalaartuunnikkullu.

Inooqatigiinnermi aqqissuussinert

Innuttaasut oqallinnerannut peqataasunik kalaallit inooqatigiinnerminni aqqissuussinernik ileqqoqarsimannngillat. Kisianni peqatigiiffiit naallakkersuisunit aqunneqanngitsut amerliartorput. Ukiuni kingullerni meeqqat sumiginnagaasut ikiorneqarnissaat siunertaralugu peqatigiiffiliortoqartarpoq, taakkununga ilaallutik “Foreningen for Grønlandske Børn” aamma “Nanu Børn”.

Avatangiisinik uumasunillu illersuiniarfiit ilagaat Avataq, Earth Charter aamma Timmiaq.

Kalaallit Nunaat Inuit Circumpolar Council aallartimmalli tassunga (ICC-mut) ilaasortaavoq, taanna tassaavoq naalagaaffiit killeqarfii pitaannarlugit Inuit Issittormiut Siunnersuisoqatigiiffiat.

Inuusaatsikkut kingornussarsiat

Immikkoortuni tulluittuni Kalaallit Nunaata Kujataani assaasarnernit nassaar pillugit Nunatta Katersugaasivianit nalunaarut eqikkaavigineqarpoq (Algreen Møller, N., 2007)

Kalaallit Nunaata Kujataa ukiumit 200-miit maannamut pingasoriarluni nanassiffiqineqartarsimavoq, siulliupput Torngit (ataasersiut: tuneq, qasseersiut: torngit) Inuit kulturiisa ilaat. Ajoraluartumilli Torngit kulturiata amiakkuinik takussutissat sinneri immap killerluinnaaniittartut mallinit amoorarneqareersimapput.

Qallunaatsiaat 986-imi tamaani kangerlunni nunassipput ammami ulloq manna tikillugu illukui assaanikkullu nassaar suli takussaalluarpot. Qallunaatsiaat tamaangaaniit peerupput ukiut 1400-kkut qiteqqunneranni.

Nanortallip Nunap Isuatalu eqqaannut Thulekulturi (tassa Inuit kulturiata allap, arfanniat, uagut kalaallit nagguippiarisatta) takkuteqqaarnera 1300-kkut 1400-kkkullu ingerlaneranni pisimassangatinneqarpoq. Tamatumani nassaar tassaanerusimapput issumit ujaqqanillu illuliat, tupersuaqarfik aammalu ilerit. Thulekulturi qallunaatsiaat peerunnerisigut tamaani siaruaapput ukiunilu 1600-kkunni tamaani naalagaalerlutik. Tupersuaqarfik nassaarineqartut ilaat Thulekulturi pisogaanerussangatinneqartut aatsitassarsiorfimmu ungasinngitsumiippu aammalu kangerluup sissaanut ungasigatik. Nunatta Katersugaasiviata kaammattuutigaa nunap ilaani tamaani sumilluunniit iliuuseqartoqartinnagu nassaar tamakku nalunaarsorneqassasut pisogaassusilersorneqassasullu. Kuup Eqalullip kujatinnguani nalunaarsorneqarsimanngitsumik qallunaatsiaat illukoqarpoq. Illukoqarfik taanna eriagissallugu pingaaruteqarpoq imaluunniit nunaminertap tamatuma aatsitassarsiornermik suliaqarniarneq pissutigalugu sulianit sunnerneqartinnagu assaavineqartariaqarluni.

Aamma Kuup Eqalullip avannaani Thulekulturi meersunik amikkoqarpoq. Nassaalli taakku serlersaarfineqarsimappu. Nuna tamanna aatsitassarsiornermik suliaqarniarnermit sunnerneqarumaartussatut isumaqarfigineqanngilaq.

Aatsitassarsiorfiup kujataani-kitaani assaanikkut assigiinngitsunik nassaartoqartarsimavoq, isumaqartoqanngilarli nassaar tamakku aatsitassarsiorluni sulinermit akornuserneqarumaartut.

Aatsitassarsiorfiup kujataani kangianiippoq Qaqortukulummi Oqaluffikoq 1300-ip missaani napparneqarsimasoq. Nunaminertaq tamanna UNESCO-p Nunarsuarmiunit Kingornussassarititaanut (World Heritage Site) ilannguttussanngorlugu toqqarneqartussatut siunnersuutigineqarsimavoq (www.whc.unesco.org, 2010). Illukut tamakku aatsitassarsiornermit sunnguamilluunniit sunniivigineqarnaviannngillat.

7.3.4 Oqaatsit

Kalaallit oqaasii Inuit oqaasiini sumiorpaluutit Canadami, Alaskami, Sibiriap ilamernani aammalu Kalaallit Nunaanni oqalunneqartut ilagaat. Kalaallit oqaasii pingaarnernut pingasuinnut avinneqarsinnaappu: Kitaamiutut, Tunumiutut aamma Avanersuarmiutut. Sumiorpaluutitulli assigiinngissutsit nunaqarfimmiit nunaqarfimmut aamma illoqarfimmiit illoqarfimmut erseqqilluartarput (Rischel, J., 2007).

Kalaallit Nunaanni inuit amerlanersaat kalaallisut oqallorissuullutillu paasilluartarput. SLICA, Issittumi Inuuniarnikkut Atukkat pillugit Misissuinerit naapertorlugit illoqarfinni inuusut 60 %-ii aammalu nunaqarfinni inuusut 75 %-ii isumaqarput kalaallisut oqalulluarsinnaallutik. Danskit Kalaallit Nunaanni inooqataasut procentii ikittuaraanaat (2%-ii imaluunniit 12 %-ii angullugit, Poppel allallu 2007.) kalaallisut oqalulluarsinnaappu.

Danskit oqaasii atugaalluarput aammalu Kalaallit Nunaanni atuarfinni ilinniartitsinermillu sullissivinni amerlanerni danskisut ilinniartitsisoqartarpoq. Nalinginnaavoq illoqarfinni marluinnik oqaaseqarneq, tassa kalaallisut aamma danskisut, kisiannili nunaqarfinni annerusumik kalaallisut oqaluttoqartarluni. Ikinnerussuteqavissut allat danskisuinnaq ilitsoqqussaralugu oqaaseqarput, taamaattorli taakku Kalaallit Nunaanni kulturimut inooqatigiinnermullu nukittuumik attuumassuteqarput. Inuit tamakku namminneq kalaalliusutut isigisarput (Lund amma Nathanielsen, 2007).

Tuluut oqaasii atuarfinni tamani ilinniarnegartarput kisiannili innuttaasunit qaqtigorsuaannaq atornegartarlutik, inuusunnerusulli tuluut oqaasiinik atuinerujartorput.

Kalaallit Nunaat namminersulermalli kalaallit oqaasii pisortatigoortumik oqaasiulerput. Taamaakkaluartoq Kalaallit danskillu oqaasii allaffissornermi Inatsisartunilu oqaasiullutillu atugaapput (Valgreen, 2004).

7.3.5 Pinngortitami isumalluutinik atuineq

Kalaallit Nunaanni pinngortitami isumalluutinik atuisut angisuunut pingasuinnut immikkoortinneqarsinnaapput. Immikkoortut siulliit tassaapput inuussutissarsiutigalugu aalisartut piniartullu, taakkumi aalisarnermit piniarnermillu isertitaqarnerpaajusaramik. Immikkoortut aappaat tassaapput sukisaarsaatigalugu pinialuttarlutillu aalisaluttartut, taakku nalinginnaasumik sulinerminnit imaluunniit ukiup kaajallakkiartornerani piffissami aalajangersimasumi sulinerminnit isertitatik tamatumuuna saniatigoorisarpaat. Immikkoortut pingajuisa (nalinginnaasumik ilaqutariit tamakkerlutik aamma/imaluunniit ikinngutitik ilanngullugit) peqqisuunissartik pingaartillugu sap. akunnerisa naanerini imaluunniit aasap ingerlanerani aasiartarfimminnut kangerlunnnulluunniit pulasarlutik ilaatigut ukiussamut piliniarnerminnik ilaqartittarpaat. Immikkoortut kingulliit taakkua aamma pinngortitami isumalluutinik qimatulisarput, tamakkuli tamatigut isertitaqarnermut tapiliunneqartanngillat.

Kalaallit Nunaanni Avatangiisinik Misissuinerit (Kalaallit Nunaata Avatangiisit pillugit Sullissivia) Narsap kommuniani pinngortitami isumalluutinik atuineq pillugu 1989-imi misissuinerminnik naammassinnipput (Dietz, 1989).

Aamma Orbicon misissuinerimik taasuminngarpiaq ingerlataqarpoq, tassa Kangerluarsummi pinngortitami isumalluutit ukiut qaangiuttut atornegarnerat nutaamik paasisaqarfiginiarlugu misissuigami (Orbicon, 2010). Aallaatigisat matuma kinguliiniittut tassaapput misissuinerinit taakkunannga tigulaarinerit, tassa allaneersuusinnaanerit aerseqqissumik allassimatinnagu.

Kommune Kujallermi pinngortitami isumalluutinik atuinerit tassaanerupput piniarneq, aalisarneq, savaateqarneq nunaateqarnerlu kiisalu peqqissuunissaq pillugu pinngortitamik atuinerit. Aamma aasaanerani annikitsuinnarmik takornariaqartarpoq.

Inuussutissarsiutigalugu aalisartut piniartullu aamma pingasuinnngorlugit avinneqarsinnaapput: immikkoortut ataatsit aalisarnerinnavimmik ingerlatsipput, immikkoortut aappaat piniarnerinnavimmik ingerlatsipput, immikkoortut pingajui aalisarnermik piiarnermillu ataatsikkut ingerlatsipput, tassa umiatsiaaqqanit aquuteralalikkaniit imaluunniit kutteriniit. Aalisartut tamakku aalisagartatik aalisakkanik suliffissuarnut nunaqarfimminniittunut imaluunniit Narsami saattuaarniarfimmuut tuniniartarpaat. Piniartut silami kalaalimineerniarfinni tuniniaasarput, pisortat ingerlatsiviinut nerisarfiusunut assigiinngitsunut tuniniaasarlutik imaluunniit namminneq atugassamittut toqqorterisarlutik.

Aalisartut piniartullu akunnerminni ikioqatigiittarnerat nalinginnaasorujussuuvoq, aammalu aalisartut piniartullu nuliarmik sulinerminni akissarsiaat aamma tapertarilluartaapaat. Kalaalimernit sumiiffinni tamani innuttaasunut pingaaruteqartorujussuupput, tamakkulumi aamma pinngortitami isumalluutit qanoq pissarsiariuminartiginerannik killilerneqartarput. Aalisartut piniartullu pinngortitami isumalluutinik atuinerat ukiup qanoq ilineranit qanorlu peqartigineranit allanngorartinneqartartorujussuuvoq, taamaattumillu aamma isertittagaat ukiumiit ukiumut allanngorarluartartuullutik (aalisarneq piniarnerlu pingaarnerutillugit Narsami Qaqortumilu aalisartunik piniartunillu suleqatigiissitsinermi).

Peqqissuunissartik siunertarinerullugu pinialuttartut sulinngiffimminni namminneq atugasaminnik aalisalunnermik pinialunnermillu pingaartumik aasaanerani ingerlataqartarput. Immikkoortut taakkua pujortuleeqqanik imaluunniit umiatsiaaqqanik aquuteralalinnik angallateqartarput aammalu angallamminni, illuaqqani aasarsiortarfimminni tuperniluunniit unnuisarlutik. Immikkoortut taakku aamma paarnanik, kigutaarnanik kimmernanillu nuniattarput, uilortartarlutik, eqalliartarlutik, saarullinniartarlutik, uugarniartarlutik, kanajorniartarlutik ammassisarlutillu, soorunami aqqumminni puisinik timmissanillu siumuigaangamik aamma tamakkuninnga pisaqartarput ilaatigullumi mannissartarlutik (aalisarneq piniarnerlu pingaarnerutillugit Narsami Qaqortumilu aalisartunik piniartunillu suleqatigiissitsinermi).

Piniarneq

Aallaaserineqartut tulliit tassaapput Orbiconip nalunaarusiaanit tigulaakkat, tassa allamik nalunaaruteqartoqarsimatinnagu (Orbicon, 2010).

Piniartut aalisartullu tamaani najugallit ukioq kaajallallugu puisiuernerusunik natsernik (*Phoca hispida*), aataannik (*Phoca groenlandica*), akuttusuumik ussunnik (*Erignathus barbatus*) aamma qasigissanik (*Phoca vitulina*) piniagaqartarput, taamaattorli natsersuarniarneq (*Cystophora cristata*) taamaallaat sikorsuaqartillugu upernalernerani qoorortuumik sakkoqarluni ingerlanneqartarluni. Tikaagullittoqartaannarpoq (*Balaenoptera acutorostrata*), ikinnerpaamik ukiut tamaasa pingasunik-sisamanik). Tikaagulliusaat (*Balaenoptera physalis*) akuttusuumik pisarineqartarput tassa angallatiniit qamutilimmik sakkoqarluni arfanniartoqartarmat. Pisarineqartartut allat tassaapput niisat (*phocoena phocoena*) aamma nannut (*Ursus maritimus*). Pisarineqartut tamakku tamarmik kalaallimineerniarfinni tuniniarneqartarput aammalu innuttaasunit namminernit nerisarineqarnermikkut atorluarneqartarlutik.

Timmissat timmiarsiummik piniarneqartarput. Timmissat pisarineqarnerpaasartut tassaapput appat (*Uria lomvia*) aamma mitit (*Somateria molissima*) oktobarimiit marsimut piniagaasartut kiisalu aqissit (*Lagopus muta* *Lagopus*) aggustimiit aprilimut piniagaasartut.

Aalisarneq

Aallaaserineqartut tulliit tassaapput Orbiconip nalunaarusiaanit tigulaakkat, tassa allamik nalunaaruteqartoqarsimatinnagu (Orbicon 2010).

Kangerluarsummi maajimiit oktobarimut qassusersorluni saarullinniartoqartarpoq (*Gadus morhua*). Sumiiffimmi tamaani saarullit ukiisartut pisarineqartarput akuttunngitsumik angisuujusinnaasartut. Siusinnerusukkut saarullit tamakku kangerluarsunni immamilu avammut ammaannartumi amerlanerujussuupput, ukiunili kingullerni 20-ni assut saarulleerukkiartorsimalluni.

Aalisakkat amusat aalisakkanik suliffissuarnut imaluunniit kalaallimineerniarfinni tunineqartarput aammalu nammineq atugassanik aalisartoqartarluni (Qaqortumi Narsamilu aalisartut piniartullu suleqatigiissitat).

Nipisat (*Cyclopterus lumpus*) marsimi aprilimilu qassutinik Kangerluarsummi tamanilu kangerlunni allani aalisarneqartarput. Arnarluit piffissami sivikitsumi suaat pissutigalugit aamma aalisakkanik suliffissuarnut tuniniarneqartalerput, taamaattorli angusalluit kalaallimineerniarfiinnarni tuniniarneqartarput imaluunniit nammineerluni atorneqartarlutik.

Kapisillit (*Salmo salar*) kangerluarsummi kangerlunnilu allani qassutinik aggustimiit oktobarimut pisarineqartarput kalaallimineerniarfinnilu aammalu pisortat nerisaqarfiutaannut tuniniarneqartarlutik imaluunniit nammineq atugassatut pisarineqartarlutik.

Ammassat (*Mallotus villosus*) Kangerluarsummi kangerlunnilu allani maajimiit juulimut qassutinik pisarineqartarput. Ammassat kalaallimineerniarfinni tuniniarneqartarput imaluunniit nammineq atugassatut pisarineqartarlutik.

Eqaluit (*Salvelinus alpinus*) juulimiit aggustimut qassutinik qissattaatinillu Kangerluarsummi eqaloqarluartartumi aammalu kangerlunni allani aalisarneqartarput. Eqaluit pisarineqartut kalaallimineerniarfinni tuniniarneqanngikkaangamik nammineq atugassatut pisarineqartarput. Kisianni eqaluit suliffissuarnut tuniniarneqarneq ajorput (Qaqortumi Narsamilu aalisartunik piniartunillu suleqatigiissitsinermi).

Uillut Kangersuarsummi aammalu kangerlunni allani sinerissallu avammut killerpiaani katersorneqartarput kalaallimineerniarfinnilu tuniniarneqartarlutik imaluunniit nammineq atugassatut katersorneqartarlutik (Qaqortumi Narsamilu aalisartunik piniartunillu suleqatigiissitsinermi).

Saattuut (*Chionoecetes opilio*) pullasersorluni kutterinit angisuunit aalisariutinillu allanit 100 m. missaanni itissusilimmi pisarineqartarput. Nalinginnaasumik Kangerluarsuk saattuarniarfiusanngilaq. Saattussat kangerlunni itisuuni tamaaniittuni pullasersorfigineqartarput Narsamilu saattualerivimmuut tuniniarneqartarlutik (inuttut nammineq atassuteqarnikkut paasisat, 2010).

Savaateqarneq

Aallaaserineqartut tullit tassaapput Orbiconip nalunaarusiaanit tigulaakkat, tassa allamik nalunaaruteqartoqartinagu (Orbicon, 2010).

Kalaallit Nunaata Kujataani sumiluunniit savaatillit savaateqarfegartarput. 2007-mi Kommune Kujallermi 51-inik savaateqarfegartarpoq (Namminersornerullutik Oqartussat, 2009). Savaateqarneq nalinginnaasumik ilaqutariinnit ataasiakkaanit ingerlanneqartarpoq aammalu savaateqarfiit tamarmik ukiuunerani savanut inissaateqartarput aammalu nunaminertat tamatuma eqqaaniittut nerukkaatissanik naatitsiniarnermut atorneqartarlutik. Savat upernaleqqaarneraniit asimi neriniartussanngorlugit savaasivinnit aniatinneqartarput, septembarimiit oktobarimut savanik toqoraanerup nalaani qimmit hiistillu aamma ikiortigalugit Narsami toqoraavimmuut Neqi A/S-imut tuniniagassanik savaaraarniarpoq. Aamma savat merqui katersorneqartarput. Aamma savaatillit katorfilinik, ruuanik guleruujunillu naatitsisarput. Nunaatillit ilaat aamma nersussuaateqarput. Savaatillit ilaat amerlasuut takornarianut unnuiffissaateqartarput. Savaateqarfik qaninnerpaaq aatsitassarsiorfiup kujataani-kanganiippoq, savat tamaani aasakkut neriniartarput. Aatsitassarsiorfiup eqqaa mequippallaarami savanut kajungernanngilaq (Qaqortumi Narsamilu aalisartunik piniartunillu immikkut sammisaqarluni suleqatigiissitsinermi).

Tuttuuteqarneq

Kalaallit Nunaata Kujataani marlunnik tuttuuteqarfeqarpoq, tassa Isortumi aammalu Tuttutuumi. Tutuuteqarfiit taakku aatsitassarsiorfimiit ungasissorujussuarmiipput. Isortormiut tuttuutitik Isortumi namminneq toqoraaviminni, ukiumut 2.000-inik toqoraaffiusinnaasumi, toqorartarpaat. Isortormiut EU-mut ilaasortanut tuniniarneqartussanik aamma tammajuitsorsiffissatut toqoraasinnaanerminnut akuersissuteqarput. Tuttutuumi tuttuuteqarfik Isortormiutut tuttuuteqartiginngitsoq Narsap Ikerasaaniippoq illoqarfimmit ungasigani. Tuttut Tuttutuumeersut Narsap tunisassiorfianut Neqi A/S-imut nassiunneqartarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2009).

Takornariaqarneq

Aallaaserisap matuma "Takornariaqarneq kisitsisinngorlugu" tunngavigaa (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, takornariaqarneq kisitsisinngorlugu, 2016).

Kisitsisit takutinneqartut takornariat avataasigut tassaapput takornariaqarnermi naatsorsueqqissaarnerit, amatumani inuit niuerlutik angalasut ilanngullugit aammalu ingerlatseqatigiiffinni nunani allani angerlarsimaffilinni sivikitsuinnarmik atorfeqartartut. Kalaallit Nunaanni takornariaqarneq 2002-miit qaffakkiartuinnarsimavoq. 2008-mi Kalaallit Nunaata Kujataani juulimi aggstumilu takornariaqarnerpaajusimavoq, aammalu juuni septembarilu takornariat tikerarfigilluarsimavaat.

Narsami, Qaqortumi Nanortalimmilu akunnittarfinni 21.246-it (2008-imi 36.070-iusimallutik) unnuisarsimapput, taakkunannga 16.759-t Kalaallit Nunaani najugaqavissuullutik, 2.826-innaat Danmarkimeerlutik kiisalu 1.661-t nunanit allaneersuullutik.

2015-mi Kalaallit Nunaat umiarsuarsuarnit ilaasorpassuaqartartunit imarpikkoortaataasunit 87-nit takornarianit 22.000-it missaanniittunit ilaaffigineqartunit tikinneqarpoq. Taama ikitsigisimanerannut akitsuutit nunanut allanut naleqqiullugit qaffasinnerannik patsiseqartinneqarpoq, akitsuutillu qanittukkut apparneqarput nunatsinnut takornarianut pilerinarsarniarlugu.

Kalaallit Nunaata Kujataa takornarianit tikikkumaneqarluartarpoq nillerpallaanngitsumik silaannaqarnini, asimi aqqusineeqqanik pisuffissaqarluarnini, aalisarfiusinnaanini, qaqqasiorfigineqarsinnaanini aammalu qaqutigoortorsuarnik qallunaatsiaat illokoqarfiunini pissutigalugit. Tamakku avataasigut nunap ilaa tamanna ujarassiuunit tikikkumaneqartorujusuvoq nuna pinngortitaassutimini assigiinngitsorpassuarnik ujaqqanik akisuunik peqartitermat. Takornariat unnuisartussat amerlanersaat timmisartukkut Narsarsuakkoortarput tassanngaaniillu qulimiguulimmik angallammilluunniit nunap ilaanut tamatuma eqqaaniittumut ingerlaqqittarlutik.

Nuna pisuffigissallugu ilungersunartoq aatsitassarsiorfiup eqqaaniippoq, tamannali tikinneqarpallaarneq ajorpoq qaqutiguinnarlu atorneqartarluni.

Nunap ilaani tamaani sunngiffimmi sammineqartartut

Inuit tamaani najugallit amerlasuut sunngiffimminni angalaatiminnik angalaartarput (umiatsiaaqqanik aquuteralalinnik imaluunniit pujortuleeqqanik kulisanik). Inuit tamaani najugallit amerlanersaasa sulinngiffitik kangerlunni sinerissamilu angalaarnerminnut atortarpaat, tuperni umiatsianilu unnuisarlutik aalisartarput, puisinniartarlutik, eqalunniartarlutik paarnanillu nuniattarlutik. Inuit ilaat aasarsiiortarfissaminnik illuaraliortarsimapput aasaanerani imaluunniit sap. akunnerisa naaneranni najugarisartakkaminnik. Kalaallit Nunaata Kujataa avannaamiuinit nuannarineqartorujussuuvog.

7.3.6 Angerlarsimaffeqannginneq pinerlunniartarnerillu

Angerlarsimaffeqannginneq

Immikkoortut tulluuttut Angerlarsimaffeqannginneq pillugu Naalagaaffimmi Illuutini Misissuisarfiup 2013-imi nalunaarusiaanit pissarsiarineqarput.

2013-mi inuit 600-it missaanniittut angerlarsimaffeqanngitsutut nalunaarsorsimapput, kisitsisilli nalorninartortaqarput ilaatigut angerlarsimaffeqannginneq sivikitsuusinnaasarmat aamma 250-it inissamik allamik pissarsisimammata.

Tabeli 7-8: 2005-imiit 2013-imut Kalallit Nunaanni najukkamiit anisitsinerit amerlassusii (Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik 2008).

Illoqarfik	Amerlassusii	Agguaqati-giisillugu ukiumut	Agguaqatigiisillugu illoqutigiit
Total	1,176	147	13
Nanortalik	85	11	29
Qaqortoq	57	7	8
Narsaq	96	12	29

Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffeqanngitsut amerlaqatigiinngajannut marlunnut immikkoortinneqarsinnaapput. Taamatut inissisimagallartarput ilinniartut sanngiinerit, inuit aveqqammersimasut avissimasulluunniit, inuusuttut angerlarsimaffimminniit qimagukkusuttut aammalu inuit initaarnissaminnut pisinnaatitaaffeqanngitsut. Inuit aveqqammersimasut avissimasulluunniit siviluunik taama inissisimasinnaasarpot aammami inunnit inooqataanermanni inunnik allamik siviluunik ajornartorsiutillit, soorlu siviluunik suliffissaarusimasut, assigiinngitsunik atornerluisut, pinerlunniartartut, isumaloriaatsimikkut innarluutilinnit aammalu sulisinnaajunnaarsimasut.

Angerlarsimaffeqanngikkallartut ajornartorsiutitik namminneerlutik aaqqinniartarpaat taamaattorli aamma sanngiilleqqissinnaasarlutik taamalu piffissap sivisuup ingerlanerani sivisuumik angerlarsimaffeqanngitsunut ilannguttarlutik. Sivisuumik angerlarsimaffeqarsimanngitsut imminnut ikiorsinnaasanngillat taamaattumillu avataaniit ikiorserneqarnissaminnik pisariaqartitsisarlutik. Misissuinerup takutipkaa angerlarsimaffeqanngitsut 13 %-ii meerartaqartut.

Pinerlunniartarnerit

Kalaallit Nunaata Eqqartuussisoqarfia (politiit, eqqartuussivik pinerluttunillu isumaginittuqarfik) Namminersorlutik Oqartussanut nuutsinneqarnikuunngilaq. Inatsisiliorneq suli københavnimi Inatsiseqarnermut Ministereqarfiup ataaniippoq, eqqartuussisoqarnermili sulineq pillaatissiisarnerillu siunissami kalaallinut inuiaqatigiinnut ajunnginnerusumik tulluarsarneqassapput, Kalaallit Nunaannilu pinerluttunik isumaginittuqarfik nammineq annerusumik aalajangiisnaalissalluni.

Kalaallit nunaata Eqqartuussisoqarfia qallunaat eqqartuussisoqarfianit immikkuullarinnerungaatsiarpoq. Kalaallit Nunaanni eqqartuussisoqarnermi sulineq inuinnarnik tunngaveqarpoq, eqqartuussisut illersuisullu naliginnaasumik innuttaasuullutik, unnerluussinerli illoqarfiup politiivinit isumagineqartarluni. Kalaallit Nunaata pinerluttulerinermi inatsisaasa pillaatiniq pillaatissaatitaasullu killinganik eqqartuinngillat. Taamaakkaluartoq eqqartuussisoqarfiup pineqaatissiissutit arlallit pinerluttumut allamik pinerluttuliunnginnissaanut naleqquttut toqqartorpai.

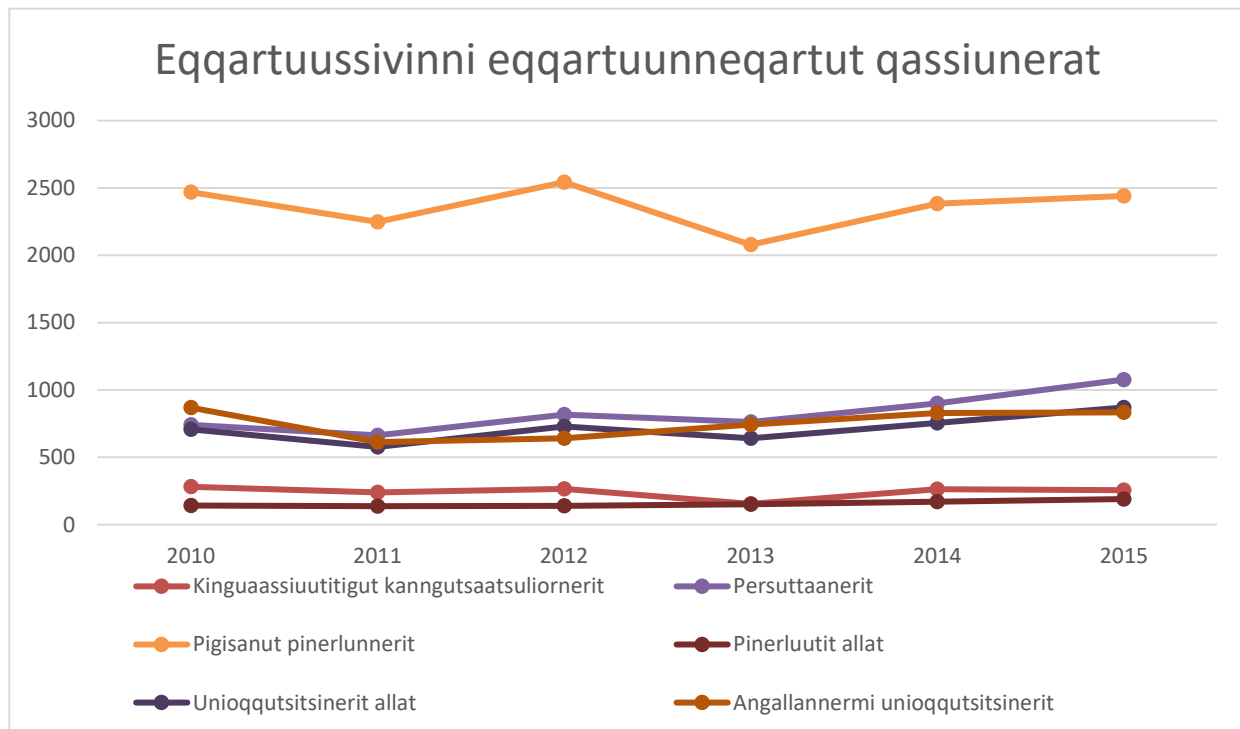
Kalaallit Nunaanni pinerluttuliortarneq ullumikkut nunanut allanut sanilliullugu annertuumik peqqarniitsumik persuttaanernik (taassuma ilagalugit kinguaassiutitigut atornerluisarnerit, toqutsinerit toqutseriarnerillu) imaqarpoq. Ukiuni kingullerni aamma ikiaroornartulerinikkut pinerluttuliornerit, annerusumik hashi, aningaasaqarnermilu pinerlunnerit assigiinngitsut takussaanerulernikuupput. Kalaallit inissiisarfimmut eqqartuunneqartut agguariissillugit nunani avannarlerni allani parnaarussat agguariissinnerannit pingasoriaammik amerlanerupput. Kalaallit Nunaanni isertitsivimmut parnaarussat nunap inuttussusaanut sanilliullugit nunarsuarmi amerlanersaat ilagaat.

Kalaallit Nunaanni Politiit ukiumoortumik naatsorsueqqissaarnerit tamanut takusussianngorlugit saqqummersittarpaat. Ukiumoortumik naatsorsueqqissaarneq saqqummersoq kingulleq 2011-meersuuvoq, uumallu ataani kisitsisit allassimasut tassannga tigusaapput. Pinerluttulerinermi inatsisinik unioqutitsisutut unnerluutiginninnerit annertussusaat 9,4%-mik apparsimapput, tassa 2010-mi unnerluussat 5.348-mit 2011-mi 4.844-mut. Immikkut inatsisinik unioqutitsisunik unnerluutiginninnerit 18,9%-mik apparsimapput, tassa 1.917-mit 1.554-mut.

Naak nakuusernerit unnerluutigineqartut annertussusaat 2008-mit ukiumut appartarluartoq, ukiullu kingullerni aqqanilinni aatsaat taama appasitsigigaluartoq, Kalaallit nunaanni innuttaasumut ataatsimut nakuusernerit amerlassusaat suli qaffasissorujussuuvoq, Danmarkimit tallimariaammik annerulluni. Kinguaassiutitigut atornerluinerit amerlassusaat 2006-mit apparnikuuvoq, Danmarkimit aqqanileriaammik annertunerulluni.

Pinerluttuliortarneq typi annerpaaq, illunut/pigisanut pinerlunnerit (uuma ataani tillinniarnert) Pinerlunnerit inatsisaannit 2/3-upput ukiut kingulliit qaffaqqajaareerlutit massakkut appaqqissimapput.

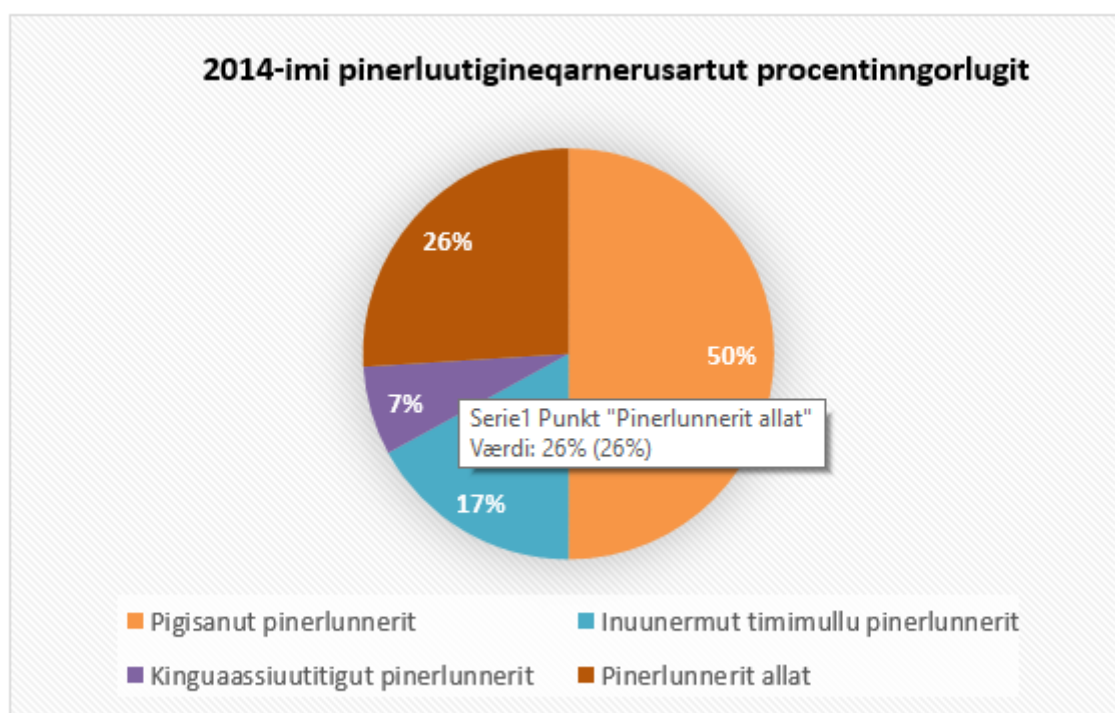
Imikkoortoq una www.politi.gl –mit aamma 2014-imi ukiumoortumiik nalunaarusiamik tunngaveqarput.

Takussutissiaq 7-11: Eqqartuussivinni eqqartuunneqartut qassiunerat 2010-2015 (Nunatsinni naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

Takussutissiaq 7-11-mi takutinneqarpoq Kalaallit Nunaanni inatsisinik unioqqutitsisimasut amerlanersaat pinerluttulerinermut inatsimmik unioqqutitsisimasut. 2010-imiit 2015-mut agguaqatigiissillugu ukiumut inuit 2460-it pigisanut tunngasunik pinerluuteqarsimasutut pisuutinneqarput, pinerluutillu tamakkununga tunngasut pinerluttulerinermut inatsimmik unioqqutitsinerit tamarmik amerlanerpaataarat. Pinerluutigineqartartut amerlanersaasa tulleraat persuttaanerit 2010-mi 867-iusimasut, 2011-imili aqqusinikkut angallannermi inatsinik unioqqutitsinerit pinerluutigineqartuni amerlanerpaanut tullinngorsimapput 848-inik pisuutitsiviusimalluni, 2012-imiillu 2015-imut . inatsisinik allanik unioqqutitsinerit tullinngorsimallutik, agguaqatigiisillugu ukiumut inunnit 984-init pinerluutigineqarsimallutik. Erseqqissaassutigineqassaaq inuk ataaseq naatsorsueqqissaarnermi arlaleriarluni kisitsisinut ilanngunneqarsinnaasarmat, tassa inuup pineqartup unioqqutitsinerit assigiinngitsut qassit pisuutitaaffigisimanerai naapertorlugit.

2014-mi iliutsini pineqaatissiisutaasussani tillinniartarnerit akulikinnerpaamik pisarsimapput, soorlu Takussutissiaq 7-12-mi tamanna takuneqarsinnaasoq.

Takussutissiaq 7-12: 2014-imi pinerluutigineqarnerusartut (www.politi.gl)

Persuttaaneq kinguaassiuutitigullu atornerluineq Kalaallit Nunaanni amerlasuunit pinerluutigineqartarput. Innuttaasunik misissuinermit apersuinikkut paasineqarpoq apersorneqartut 59 %-ii persuttaanermut qunusaarneqarnermulluunniit tunngasunik inersimasuunerminni misigisaqartarsimasut. Immigassartorsimaneq akuttunngitsumik pissutaaqataasarpoq (Bjerregaard, P. aamma Aidt E.C., 2010)

7.4 Inooqatigiinnermi aningaasaqarnermut tunngasut

Kalaallit Nunaata aningaasaqarnerani aalisarneq aalisakkanillu tunisassiorneq tunngaviupput. Ukiut tamaasa Kalaallit Nunaat Danmarkimit 3,696 mia. kr.-nik (2015) aningaasaliiffigineqartarpoq, taakku pisortat isertittagaasa 35 %-iisa missigaat.

7.4.1 Isertitat: isertitat agguaqatigiissinnerat, assigiinngissutsit

Immikkoortumi matumani allaaserisat Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup paasissutissaataanit katitigaapput, tassa allamik najoqqutaqartoqarsimannngikkaangat (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2011).

Tabeli 7-9: 2010 aamma 2009-imi inoqutigiit isertitaat suli akileraaruserneqanngitsut agguaqatigiisillugit (Naatsorsueqqissaartarfik, 2016)

	2014	2015
Kalaallit Nunaanni katillugit	381,000 DKK	406,000 DKK
Kommune Kujalleq	291,000 DKK	320,000 DKK
Nanortalik	248,000 DKK	268,000 DKK
Qaqortoq	312,000 DKK	351,000 DKK
Narsaq	296,000 DKK	313,000 DKK

Tabeli 7-9-mi takutinneqarpoq Kommune Kujallermi inoqutigiit isertitaat nuna tamakkerlugu agguaqatigiissitsinikkut inoqutigiit isertitaannit ikinnerupput, pingaartumik Nanortalimmi, taamaattorli Qaqortumi isertitat kommuni tamakkerlugu isertitat agguaqatigiissinnerannit amerlanerullutik. Aamma kisitsisitigut ersersinneqarpoq akileraarutinit akiliisoqannginnerani isertitat agguaqatigiissinnerat 2014-miit 2015-mut qaffariarsimasut.

Oqaatigineqassaaq SLICA-p nalilersuina naapertorlugu (Poppel allallu, 2007) Kalaallit Nunaanni inoqutigiaat isertitaat qangali ileqqoralugu piniakkanit aalisakkanillu nammineq atugassanik aammalu isumaliulersitsiniarnermi kusanartuliornertigut, il. il. tapertaqartuartaat. Tabeli 7-10-kkut ersersinneqarput tunngaviusumik ingerlanneqartat, soorlu aalisarneq, piniarneq, nunianneq, kusanartuliorneq, il. il.

Tabeli 7-10: Inersimasut piliniaqataasartut (Poppel et al., 2007).

Piliniartartut	
Aalisarneq, piniarneq naatitsinerlu	57 %
Piniariarnermut aalisariarnermullu piareersarneq	40 %
Piniutiniq piareersaaneq iluarsaassinerlu	66 %
Tammaarfinnik aserfallatsaallineq	47 %
Pilanneq, pilineq	36 %
Sanalunneq namminerlu atugassanik suliaqarneq	15 %
Tuttunnianut arfannianulluunniit ilaaneq	9 %
Aalisakkanik, neqinik paarnanilluunniit tuniniaaneq	10 %
Sanalukkanik tuniniaaneq	4 %
Kujataani apersorneqartut	5,597

Tabeli 7-11-kkut takutinneqarpoq inoqatigiit ataatsit qanoq kalaaliminertortiginerat.

Tabeli 7-11: Angerlarsimaffimmi kalaaliminertornerup annertussusia (Poppel et al., 2007).

Angerlarsimaffinni kalaaliminertorneq	
Soqanngitsaq	<1 %
50% inorlugu	30 %
50% missaani	38 %
50% sinnerlugu	31 %
Kujataani apersorneqartut	5,507

Tabeli 7-12: 2015-imi inuit ataasiakkaat isertitaat akileraaruserinnagit agguaqatigiissillugit (Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Kalaallit Nunaanni katillugu	213,000 DKK
Kommune Kujalleq	173,000 DKK
Nanortalik	139,000 DKK
Qaqortoq	193,000 DKK
Narsaq	169,000 DKK

Tabeli 7-12-imi takuneqarsinnaapput 2015-mi isertitat akileraaruserneqannginnerminni agguataarnerat. Nalinginnaasuvoq nunaqarfimmiut isertitaat illoqarfimmiut isertitaannit ikinnerusarmata. Taakkununga ilanngunneqarsinnaagaluartut taamatulli eqqugaanngitsut tassaapput Pituffimmi Sakkutooqarfik aamma Issittumi Sakkutooqarfik Kangilinnuaniikkallarmat Grønlands Kommandomik taaguuteqarluni, tamatumunngalu pissutaavoq taakkunani atorfillit amerlanerpaat sakkutooqarfinni sulisuunerat.

Angutit ukiumoortumik isertitaat agguaqatigiissillugit 2015-mi 246.000 kr.-upput, arnalli 177.000 kr.-ullutik. Angutit arnallu isertitaasa assigiinngitsuunerat ingerlajuarpoq apeqqutaatinnagu agguaqatigiissitsineq qanoq periaaseqarluni naatsorsugaanersoq, nunaqarfinni, illoqarfinniluunniit, nunap suaniinneq, sumi inunngorsimaneq imaluunniit ukioqatigiiaannut agguataarinerit tunngavigalugit naatsorsuisoqaraluarpuunniit (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Kalaallit Nunaanni pisortatigoortumik piitsuussutsimut killiliisoqarsimanngilaq, tamaattorli pissutsit naapertorlugit siusinnerusuklut killiliisoqarsimavoq isertitat atoriaanaat agguaqatigiissillugit 60 %-iisa nalinginit isertitakinnerusunut. 2015-mi inoqutigiit 16,2 %-ii 60 %-it pineqartut inorlugit isertitaqarsimapput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, Isertitat agguataarsimanerat 2015).

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiorlut isertitakinnersaat tassaapput aalisartut piniartullu, tamatumani piniarnermit aalisarnermillu pissarsiat nammineq atugassat aammalu kusanartuliagit saniatigoorisat ilanngukkaluaraaniluunniit isertitat ukiumut agguaqatigiissillugit illoqarfinni 72.794 kr.-upput, nunaqarfinnilu 59.863 kr.-ullutik (Akileraartarnermut pitsaasumillu inuuneqarnissamut Kommissionip sulinermini pappiaraatai, 2010).

7.4.2 Inuuniarnermi aningaasartuutit, atuisunut akit allanngorarnerisa nalunaarsorneri, sanaartornermi akit allanngorarnerisa nalunaarsorneri nunanut allanut sanilliussorlugit

Atuisunut akit allanngorarnerisa naatsorsorneqarneranni Kalaallit Nunaanni januaarip 1-anni 2008-imi aamma julip 1-anni 2016-mi kisitsisit imminnut assersuukkaanni – tassa 118,7-tut naatsorsorneqarsimapput. Kisitsisip taassuma qaffariaateqarsimaneranut inuuniarnermut aningaasartuutit amerleriarsimanerat pissutaaneruvoq, ikinnerusunili sillimmasiinerlut aningaasartuutit amerliartorlutik. Tamatuma saniatigut Danmarkimi atuisunut akit allanngorarnerisa naatsorsorneqartarneranni danskit periaasii malinneqarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Julip 1-anni 2016-mi sanaartornermi akit allanngorarnerisa nalunaarsorsimaffianni 132,7-iuvoq ukiumut qaangiuttumut 111,6-nik sanilliullugu qaffariarneruvoq (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016). Taama qaffariaateqarnermut pissutaapput 2008-miit 2016-imut sanaartornermi atortussanut, umiarsuartigut angallassinernut aammalu akissarsianut aningaasartuuteqarnerulernerit. Nalunaarsuinermi kisitsisit Danmarkimeersut kisitsisinit Kalaallit Nunaanneersunit qaniitumik malinneqartuurtarput, soorluttaq sanaartornermi atortussat tamangajalluinnarmik Danmarkimit eqqussorneqartartut.

7.4.3 Suliffeqarfiit aaqqissuussaananerannik allaaserinninneq

Kalaallit Nunaanni pisortatigoortumik ingerlatat siaruarsimasorujusuupput, taakku ilarpassuisigut innuttaasut akornanni pitsaanerusunik atugaqarnissamik isumaginninneq ingerlanneqarpoq, soorlu peqqissutsimut inooqatigiinnermullu tunngasuni kiisalu ilinniartitaanikkut, il. il.. Ukiuni kingullerni suliassat ilaat namminersortunit ingerlatassanngortinneqartarput, taamaattorli Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat tassaapput suli Kalaallit Nunaanni suliffeqarfiit annersaannik – akuttunngitsumik tuniniaavimmini kisermaassisuusartunik – amerlanerussuteqarlutik piginnittuunngikkaangamik tamakkiisumik piginnittut. Ingerlatseqatigiiffiit tamakku tassaapput: Royal Greenland A/S, KNI A/S, TELE Greenland A/S, Royal Arctic Line A/S aamma Air Greenland A/S (Akileraartarnermut pitsaanerusumillu inuuneqarnissamut Kommissioni, 2010).

Kalaallit Nunaannit avammut tuniniakkat pingaarnersaraat aalisakkat, kinguppaat aammalu aalisakkanit tunisassiat; tamakkulumi Kalaallit Nunaata aningaasaqarneranut aalajangiisuulluinnartumik pingaaruteqarput. Taamaattorli aalisarneq ukiup kaajallakkiartornerani peqassutsit silaannaallu allanngorarnernit eqqorneqajasuararsuuvuq. Ukiuni kingullerni 20-ni aalisarneq kinguariarsimaqaaq, taamaattumillu aalisakkanik suliffissuit aammalu tunitsiviullutillu tunisassianik tigooraaviit arlallit matuinnartariaqartarsimapput, tamatumalu kinguneraa sulisartut kalaallit akornanni suliffissaarusimanerulerneq aammalu isertitakinnerulerneq.

Kalaallit Nunaanni namminersorlutik ingerlatsisut amerlanersaat suliffeqarfinnik mikisuinnarnik ingerlatsisuupput, soorlu: pisiniarfiutuliullutik, sanaartortuullutik, aalisartuullutik, akunnittarfinnik neriniartarfinnillu piginnittuullutik kiisalu iluarsagassanik isumaginnittartuullutik, taakkununga ilaannngillat inuiaqatigiit suliffeqarfiutaat angisuut ikittuinnaalli Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartut. Inuiaqatigiit suliffeqarfissuaataasa innuttaasuni sulisinnaasut amerlanersaat sulisitarisarpaat, suliffeqarfiilli minnerit sulisinnaasut tamarmiusut ikinnerpaartaat sulisorisarlugit (Akileraartarnermut pitsaasumillu inuuneqarnissarmut Kommissioni, 2010).

Kommunimi Kujallermi nalinginnaasumik Qaqortoq inuussutissarsiornikkut eqeersimaarfiulluartaarpoq, ajoraluartumilli tamatumuuna Narsaq Nanortalillu ukiorpassuarni katataasimapput.

Aatsitassarsiornermi kiffartuussinermut suliallit, soorlu LNS, 60° North Greenland, Xploration Services Greenland, (GNC), tamaani aatsitassarsiornermut tunngasuni ilisimasaqarluartuupput. Suliniut manna aallartinneqarmalli tamakku ilaat suliffeqarfinnik allanngortiterisimapput, assersuutigalugu GMS aamma LNS kujataani aatsitassarsiornermi kiffartuussinernik ingerlatsiunnaarsimapput, allalli sulisorineqarsimasut suli maani najugaqarneri pissutigalugu tamakkuninnga suliaqartarlutik, soorlu 60° North.

7.4.4 Sulisoqarnermi pissutsit atuuttut allaaserineqarnerat

Akissarsiallit amerlasuut Sulinermik Inuussutissarsiiutillit Kattuffiat, SIK, katersuuffigalugulu sinniisoraat. Aamma ilinniagaqarneq tunngavigalugu peqatigiiffeqartitertoqarpoq, soorlu aviisiliortut, perorsaasut, ilinniartitsisut aammalu ilinniagartuut.

Sulisitsisup akiliisinnajunnaarneratigut, toqukkut peerunneratigut sulliviulluunniit matuneratigut sulineramik inuussutissarsiutillit Lønmodtagernes Garantifond (nammaqatigiilluni sillimmasiisarfik sulisitsisut namminersortut tamarmik akileeataaffigisartagaat) aqqutigalugu sillimmasigaapput (www.atp.dk).

Namminersorlutik sulisitsisut Grønlands Arbejdsgiverforening, GA, katersuuffigalugulu sinniisoraat suliffeqarfinnit 400-t missaannit ilaasortaaffigineqartoq, kiisalu NUSUKA peqatigiiffiuvoq nutaanerusoq ikinnerusunit ilaasortaaffigineqartoq (www.knr.gl).

Sulinerami avatangiisinut isumannaallisaanermullu tunngasut Danmarkimi Arbejdstilsynep, danskit naalakkersuisuisa immikkoortortaqaafiata, Kalaallit Nunaanni imikkoortortaqaarfianit isumagineqartarput (www.at.gl).

1999-imiillu akissarsiortut nunaqavissut tikisitalu assigiimmik ilinniagallit aammalu assigiinnik suliallit assigiinnik pisinnaatitaaffeqalerput. Sap. akunneranut nal. akunneri nalinginnaasumik suliffiusussat 40-pput aammalu piffissaq tamaat atorfillit nal. akunnerini 200-ni sulinngiffeqarsinnaallutik. Sulisitsisut ukiumut akissarsiat 12 %-iinik sulinngiffeqarnersiaqartitsisarput. Massakkorpiak Kalaallit Nunaanni marlunnik soraarnerussutisiaqalernissamut aningaasaateqarfeqartoqarpoq: SISA (Sulineramik Inuussutissarsiutillit Soraarnerussutisiassanut Aningfaasaateqarfiat) aamma PFA Soraarneq, soraarnerussutisiassanik katersuivik Danskit Soraarnerussutisiassanut Aningaasaateqarfiata, PFA-p, ataaniittoq (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik 2009).

2008-mi Sisimiuni Aatsitassarsiornermik Ilinniartarfik Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornerup inuussutissarsiutigineqalernissaani sulisussanik ilinniartitsiviususaaq allartinneqarpoq, oktoberilu 2016 tikillugu pikkorissartut 1108-simapput, naak tamanna inuit qassit ilinniartit qassiusimanerannik takutitsinngikkaluartoq, tassa inuit ilaat pikkorissarnernut arlariinnut peqataasarmata. Tamatuma saniatigut pikkorissarsimasunit qassit aatsitassarsiornermik suliaqalersimanersut nalorninarpoq, aatsitassarsiorneq aallartivissimasutut oqaatigiuminaammat.

Sulinerami atugassarititaasut imaluunniit sulisinnaasut pillugit naatsorsueqqissaarnerit tamarmik 18-iniit 64-inut ukiullit akornanni naatsorsugaapput, tassa 2014 sioqqullugu ukiumut 40.000 kr.-nit sinnerlugit isertitaqartarsimasut tunngavigalugit..

Tabeli 7-13-mi takutinneqarput arnat angutillu suliffinni assigiinngitsuni 2013-imi sulisorineqartut amerlassusii. Aammattaaq tabiilikku ersersinneqarpoq pisortat ingerlatsivii, illersornissamut tunngasut inunnillu isumaginninnerit arnanik sulisoqarnerpaajusut. Suliassaqarfinni taakkunani kalaallit arnartaat inooriaasitoqqamut sanilliullugit toqqissisimanerupput, aammalu suliffinni tamakkunani 1970-ikkut naalernerannili amerlanerulersimallutik. Angutit qangali inuuniutiminni amerlanerupput, soorlu aalisarnermi, niuernermi, assartuusineri kiisalu iluarsaassisarnerni sanaartornermilu.

Tabeli 7-13: 2006-imi Kalaallit Nunaanni sulisut sulianut suaassutsimullu agguataarlugit (Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

	Katillugit	Arnat	Angutit
Katillugit	25.167	11.282	13.884
Nunalerineq, piniarnek orpillerineq, aalisarnerlu	3.640	570	3070
	1,442	91	1,351
Pisuussutunik uumaatsunik qalluineq	110	20	90
Suliffissuaqarneq	225	60	165
Innaallagiarq, gas, kiassarnek	382	60	322
imermillu pilersuineq			
Sanaartorneq	1720	153	1567
Niuernek	2918	1424	1494
Akunnittarfiit nerisitsinerlu	742	405	338
Assartuineq	2499	625	1874
Inuussutissarsiornermi	1422	539	884
kiffartuussineq			
Pisortani aqutsineq kiffartuussinerlu	9826	6704	3122
Innuttaasunik inunnillu sullisinerit	890	455	435
allat			
Nunat tamalaat suliniaqatigiiffii	-		
Nalunaarutigineqanngitsut	792	268	524

Tabeli 7-14-mi takutinneqarput Kujataani inuit sulisinnaasut januaarip 1-anni 2010-mi amerlassusiat; inuit taakku tamarmik Kalaallit Nunaanni inunngorsimasuullutillu, illoqarfimmuiupput 15-iniit 64-inut ukiullit. Massakkut 65-inik ukioqaleraanni suliunnaarnissamut periarfissaqalerpoq, 2008-mi ukiut 63-iugaluarpur.

Tabeli 7-14: Sulisinnaasut – Kujataa 2014 (Naatsorsueqqissaartarfik, Sulisinnaasut 2014).

	Katillugit	Angutit	Arnat
Nanortalik	1115	621	494
Qaqortoq	2158	1127	1031
Narsaq	1119	590	529
Katillugit Kalaallit Nunaanni	36303	19323	16980

Kommune Kujallermi namminersorlutik inuussutissarsiutillit "Inuussutissarsiortut Oqaloqatigiittarfianni" ("Erhvervsforum") katersuuffeqarput, taakku Nanortalimmi, Narsami Qaqortumilu oqallittarfeqarlutik kommunip siulersuisuinut siunnersuisartuupput (Jim Riisip oqaloqatigineranit).

Suliffissaaleqisut

Suliffissaarusimasunik naatsorsueqqissaarnermi pineqarput inuit Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut (suliffissaaleqisut ikittuinnaat Kalaallit Nunaata avataani inunngorsimammata) 18-imiit 64-inut ukiullit, ilinniartuunngitsut sulinngiffeqartuunngitsullu aammalu kommuninit 2014-miilli suliffissaaleqisutut allatorneqarsimasut. Naatsorsueqqissaarnerni tamakkunani sulisut amerlanngitsuinnaat ilanngutinngitsoortorneqartarsimasinnaapput, tamakku suliffissaaleqisutut allatorneqarsinnaanneq ajorput, soorlu ukiup ilaanaani suliffeqartartut aammalu inuusuttuaqqat 18-it inorlugit ukiullit. Suliffissaaleqisut qaammatit suulluunniit eqqartorneqaraluarpata qaammatip ataatsip affaatalu ingerlaneranni suliffissaaleqisooreersimasarput.

Suliffissaaleqisut qaammammut agguaqatigiissillugit 2.754-pput, taakku 2014-mi qaammatini siullerni pingasuni sulisinnaasut 7,6 %-eraat. 2013-mi qaammatini siullerni kisitsit taanna 7,5 %-iuvoq.

Tabeli 7-15-imi takutinneqarput suliffissaaleqisut agguaqatigiissillugit amerlassusii aamma Kujataani aammalu Kalaallit Nunaani tamarmi suliffissaaleqisut qaammammoortumik procentinngorlugit naatsorsorneqarneri. 2006-imi qaammatini tamani Narsaq suliffissaaleqisukinnerpaavoq, tassami tassani nuna tamakkerlugu agguaqatigiissitsinermi kisitsisit ikinnerummata. 2012-mi procenti agguaqatigiissitsinikkut pilersaq Narsami marloriaatingajanngorsimavoq. Aamma Nanortalimmi suliffissaarusimasut Qaqortumi suliffissaarusimasunut sanilliullugit amerleriarsimapput, Qaqortumimi suliffissaarusimanerup nuna tamakkerlugu agguaqatigiissitsinikkut suliffissaarusimanerup qaninnerpaammagu. Narsami Nanortalimmilu suliffissaarusimasut amerleriarusuarnerannut aalisarnikkut kinguariarneq pissutaagunarpoq, tassami aalisagaarummat taamaattumillu suliffissuit ukiup kaajallakkiartornerani arlaleriarlutik matusarsinnaasarlutik.

Tabeli 7-15: Kujaani nunamilu tamarmi 2012-imi 2014-imilu suliffissaaleqisut katillugit (Naatsorsueqqissaartarfik 2016).

	2012	2014	2012	2014
Nanortalik	128	121	16,8%	16,4%
Qaqortoq	201	152	12,6%	10,1%
Narsaq	104	133	13,0%	16,4%
Katillugit Kalaallit Nunaanni	2,655	2,754	9,8%	10,3%

Paasissutissat amigarnarat pissutigalugu katinneri pissarsiassaaajuaannanngillat. Katinneri nalunaarutigineqartut amigartarnerannut iluarsineqanngillat. Siusinnerusukut sulisinnaasut 15-62-inik ukiulittut isigineqartaraluarput. 2009-imi sulisinnaasut tassaatinneqarput 18-63-inik ukiullit 2010-imilu 18-64-inik ukiullit.

Tabeli 7-16-imi takutinneqarpoq Kujataani 2010-mi maajimi suliffissaarusimanerup qanoq suliamik ilinniagaqanngitsut aamma suliamik ilinniagallit sunnernerai. Kisitsisit naatsorsorneqarput pisortat suliffissarsiuussisarfianni suliffissarsiorlutik nalunaarsorsimasut amerlassusiisa allattorsimaneri tunngavigalugit. 2010-mi qaammatinut siullernut pingasunut sanilliullugu maajimi kisitsisit appasinnerulaarnerannut tunngaviupput sanaartornerup annertusineratigut ukiup qanoq ilinerani suliat allanngorartarneri aammalu aasaanerani aalisarnerit piniarniarnerillu. Kujataani suliffissaaleqineq ukiup kaajallakkiartornerani suliaasaqassutimut qilersorsimasorujussuuvog aammalu suliffissaaleqisut porocentinnorlugit naatsorsorneqarneranni novembarip-decembarip ingerlaneriniit apriliip tungaanut qaffasinnerpaajusarlutik (Grethe Nielsenimik oqaloqateqarnermit).

Tabeli 7-16: Suliffissaaleqisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu 2014-ip sisamarerterutaani siullermi aappaanilu (Naatsorsueqqissaartarfik, suliffissaaleqisunik nalunaarsukkat 2014, 2016).

Illoqarfik	Procentinnorlugi Qaammatit siulliit pingasut Maj 2014	Qaammatini ukiup affaa siulleg i procentinnorlugi 2014
Nanortalik	20,1	16,6
Qaqortoq	13,1	10,0
Narsaq	19,9	17,4
<i>Kommune Kujalleq</i>	13,3	10,4

Tabeli 7-17-imi takutinneqarput 2014-imi suliffissaarusimasut qaammammut agguaqatigiissillugit amerlassusii suaassutsinut illoqarfinnullu agguataarlugit.

Tabeli 7-17: 2014-imi qaammatini kingullerni pingasuni suliffissaaleqisut agguaqatigiisinneri suaassusiinut illoqarfinnullu immikkoortiterlugit (StatBank Denmark, 2012).

	2014-imi amerlassusii			2014-imi procentinnorlugit		
	Katillugit	Angutit	Arnat	Katillugit	Angutit	Arnat
Nanortalik	102	62	41	13,5	14,2	12,9
Qaqortoq	132	85	47	8,9	10,8	6,7
Narsaq	109	64	44	13,3	14,0	12,2
<i>Katillugit Kalaallit Nunaat</i>	2439	1335	1104	9,2	9,2	9,2

Paasissutissat amigarnarat pissutigalugu katinneri pissarsiassaajuaannanngillat. Katinneri nalunaarutigineqartut amigartarnerannut iluarsineqanngillat. Siusinnerusukkat sulisinnaasut 15-62-inik ukiulittut isigineqartaraluarput. 2009-imi sulisinnaasut tassaatinneqarput 18-63-inik ukiullit 2010-imilu 18-64-inik ukiullit.

Arnat angutitut sanilliullugit suliffissaaleqisortaqarpiannngillat. Tamanna kalaallit arnartaasa immikkut ilisarnaatigaat, tassami inuiaqatigiinnut nutaalianut arnat angutitaminnit tulluarsarluarsinnaanerugamik, angutitaammi piniartutut aalisartutullu sulinerminni isumannaatsumik aalaakkaassusilinnik suliffeqanngisaannarsimagamik.

Tabeli 7-18-imi takutinneqarput qaammatikkaartumik agguaqatigiissitsineri ilinniarsimasunut suaassutsinullu agguaqatigiissitsinerit kisitsisitaat. Angutit arnallu suliamik ilinniagaqanngitsut suliffissaarusimasut amerlanersaraat.

Tabeli 7-18: 2008-imi suliffissaaleqisut qaammatini kingullerni sisamani ilinniagaannut immikkoortiterlugit (Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Ilinniagaq	Katillugit
Katillugit	2754
Meeqqat atuarfiat	2295
Ilinniarnertuunngorniat	44
Niuernermik Ilinniarfik	380
Eqqumiitsuliorneq inuiaallu	14
Niurneq, allaffissorneq, inatsilerineq	67
Ingeniør-ilisimatusarneq, tunisassiorneq aamma sanaartorneq	129
Nunalerineq, aalisarneq, uumasulerineq	35
Peqqinneq isumaginninnerlu	69
Kiffartuussineq	65
Niurneq allat	3
Nangittumik niurneq	4
Iliniakkat qaffasinnerit	31

7.4.5 Pisortat ingerlataat namminersortut ingerlataannut sanilliullugit

Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit pitsaasunik atugassalittut aaqqissugaapput. Soorlu immikkoortoq 7.4.4-mi oqaatigineqartoq Kalaallut Nunaanni niuernikkut aningaasarsiornikkullu ingerlatsinermit pisortat oqartussaasui sunniuteqarnerpaajupput. Immikkoortumi matumani allaaserineqarput suliffissaqartitsinikkut nunami aaqqissuussinerit inuussutissarsiutinut agguataarlugit pisortallu ingerlataasa angissusiisa ersersinneqarnerat, ersaripporlu oqartussaqaarfik annerpaasoq.

Pisortat ingerlataat oqartussaaffiullutik ingerlatsivinnut kiffartuussivinnullu pingasunut immikkoortinneqarsinaapput, tassalu illersornissamut eqqartuussiveqarnermullu, danskit naalagaaffiata oqartussaaffigisaannut, peqqissutsimik suliaqarnernut, tusagassiornermut, ilinniartitaanermut Namminersorlutik Oqartussanit oqartussaaffigineqartunut kiisalu allaffissornikkut, inunnik meeqqanillu isumaginninnermi paaqinnittarfinnik meeqerivinnillu ingerlatsinerit kommuninit oqartussaaffigineqartunut. Taakku tamarmik inuussutissarsiornermi ingerlatsiviupput angisuut. Pisortat inuussutissarsiutitigut ingerlataat aamma europamiunit namminersortunit ingerlanneqartartunik ilaqarput, soorlu Nukissiorfiit A/S (sarfaliornermik, imermik kiassarnermillu ingerlatseqatigiiffik) aammalu inuiaqatigiit pigisaat allat, soorlu Royal Greenland A/S, Tele Post Greenland A/S. Ingerlatseqatigiiffiit inuiaqatigiit pigisaat naalakkersuisunit amerlanerussuteqarlutik aktiaatilinnit pigineqarlutillu nakkutigineqarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2009). Suliffeqarfiit namminersortunit pisortanillu pigineqartut suliffissaqartitsissusiit pissutigalugu aammalu ingerlatsivinni innuttaasunit pigineqartuni kisermaassisutupajaaq pissuseqarfiusartuni, tassa pisortat ingerlataasa ilaasa unnammillertigilersinnaasaminut ajornartorsiortitsisarneri, takussaapput (Akileraartarnermut pitsaasumillu inuuneqarnissamut Kommissioni, 2010).

Pisortat aningaasartuutigisartagaasa 50 %-iisa missaat aningaasanit nunanit allanit pissarsiarineqartunit akilernerqartarput aammalu taakkku 40 %-iisa missaat akitsuutinit assigiinngitsunit akilersorneqartarlutik. Tamatuma avataatigut Kalaallit aningaasaqarnerat aalisarnermut qilersorsimalluinnarpoq, tamatumuunalu nunap aningaasarsiornera qajannarsisilluinnarqarluni (Aakileraartarnermut pitsaasumillu inuuneqarnissamut Kommissioni, 2010).

Taamaakkaluartog allannguisoqarpoq, tassami Naalakkersuisut namminneq kiffartuussiviit amerliartuinnartut namminersortunngortinniarsaraat, suliffeqarfippassuilli inuiaqatigiinnit pigineqartut Kalaallit Nunaata inuussutissarsiornikkut ingerlatsinerani sulii angisoorsuarnik ingerlataqarput.

7.4.6 Ilinniartitaanerup qaffasissusia

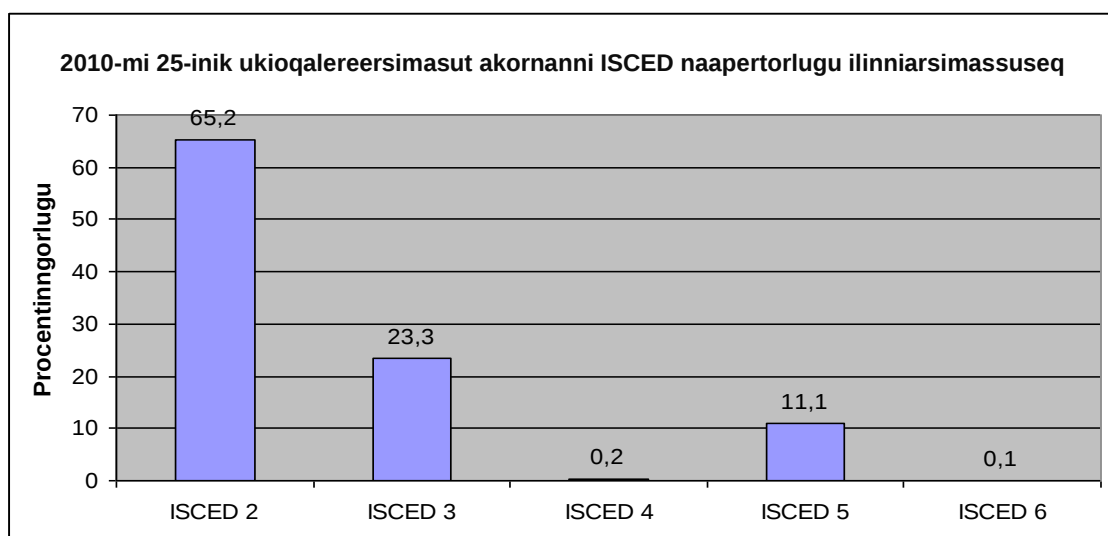
2006-mi Naalakkersuisut Kalaallit Nunaanni ilinniarnermut pilersaarussiaq akueraat. Anguniagaq pingarneq tassaavoq inuusuttut ukioqatigiiaat 70%-iisa 2015-imi 35-liisigatik ilinniagaqalersimanissaat.

Ilinniarnermut pilersaarussiaq ima inerreqarpoq:

-
- 2005-imut naleqiullugu 2012-imi ilinniagaqartut 47%-inik amerlanerupput. 2012-imi 978-it ilinniakkamik naammassinnipput, 2005-imi 553-iusimallutik.

Matuma kingorna saqqummiussat www.naalakkersuisut.gl -imit pissarsiarineqarput, allamik allassimasoqanngippat.

Meeqqat ukiuni qulini meeqqat atuarfianni atuarsimanissaat inatsisitigut piumasaqaataavoq. Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfiup siullermeerluni UNESCO-p perorsaanermut tunngavii ISCED-mik taagorneqartut Kalaallit Nunaanni innuittaasunut naammassisaqarfisinnaalersimavai. Tamaaliornissaq siusinnerusukkut ajornarsimavoq, tassa taamanikkut Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanermi aqqissuussineq peqataatinneqarsinnaasimanngimmat.

Takussutissiaq 7-13: ISCED UNESCO-p uuttuutai malillugit ilinniarsimassuseq

ISCED 2: Annikitsumik ingerlaqqinneq, ISCED 3: Qaffasinnerusumik ingerlaqqinneq, ISCED 4: Qaffasiartoq, ISCED 5-6: Qaffasissuq. Paasissutissat tamarmik Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu ilinniagaqarnersiuteqarfinnit pissarsiaapput. Inuit Kalaallit Nunaata Danmarkillu avataanni inuusimasut ilinniagaqarnersiuteqanngitsullu nalunaarsukkaniingillat. (Naatsorsueqqissaartarfik, 2011).

Paasissutissanik 1980-ip siornaneersunik pissarsisoqarsinnaanngimmat ISCED 1 atorneqarsinnaanngilaq. Nunat tamalaat akornanni malittarisat naapertorlugit Kalaallit Nunaanni inuit procentii amerlasuut meeqqat atuarfianni naammassereersimasarput, kisiannili ISCED 3-mi aamma 5-imi 6-imilu Europami nunanut allanut sanilliullugit inuit procentii ikittuinnaapput.

Tabeli 7-19-kkut takutinneqarput inuit ilinniartitaanikkut qaffasinnerpaamik angusaqarsimasut amerlassusii.

Tabeli 7-19 Qaffasinnerpaamik ilinniarsimasut (Poppel B., 2011).

	Illoqarfiit	Nunaqarfiit	Kujataa	Kalaallit Nunaat
Meeqqat atuarfianni ukiut 7 inorlugit	9,9%	15,2%	11,6%	10,8%
9. klasse	56,7%	68,2%	60,4%	43,4%
10. klasse	14,9%	6,1%	12,1%	18,9%
Meeqqat atuarfianni naammassisimasut	12,1%	4,5%	9,7%	17,2%
Ilinniagaqartut	4,3%	1,5%	3,4%	4,0%
Allat	2,1%	4,5%	2,9%	5,7%

Ilinniartut arnat 1998-imili angutitaminnit amerlanerulersimapput. Arnat ilinniarumaneruaat ilinniakkat akunnattumik sivilisussusillit aamma universitetini ilinniagassat (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2009) Kalaallit Nunaanni ilinniagaqarfissatut periarfissat killeqarput, tamannalu pissutaanerpaavoq kalaallit ilinniartut amerlanersaasa Danmarkimi ilinniarumasarnerannut. Taamaaliorsinnaassagaanili piumasarineqarpoq danskisut kalaallisullu oqaatsitigut pikkorissuunissaq.

Matuma ataani Tabeli 7-20-mi takutinneqarput inuit ukiuni atuarfiusuni 2002-3-mi aamma 2006-7-mi ilinniartitaanermi qaffasinnerpaannik angusallit amerlassusii.

Tabeli 7-20: Ilinniakkatigut angusat qaffasinnerpaat (Naatsorsueqqissaartarfik, 2009).

	2002/03	2006/07
Naammassisimasut, Katillugit	534	388
Inuussutissarsiutinut ilinniarsimasut, Katillugit	381	254
Niuerneq allaffissornerlu	127	45
Isumaginninneq peqqinnissarlu	121	79
Akunnattumik ilinniarsimassuseq Katillugit	132	89
Ilinniartitsisutut ilinniarsimasoq	41	26
Niuerneq, qarasaasialerineq il.il.	43	12
Universititimi ilinniarsimasut, Katillugit	21	44
Pinngortitalerineq	2	2
Inuiaqatigiilerineq	3	16
Kulturimut ilinniagaqarneq	4	10
Niuerneq	3	2
Ilinniakkat allat, Katillugit	-	1

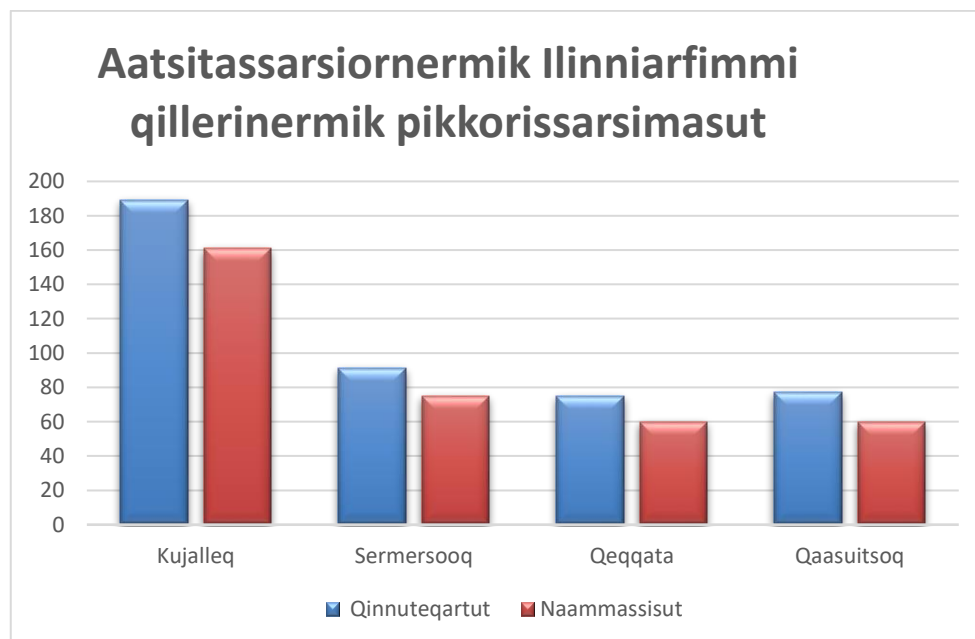
Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerup qanoq qaffasissuseqarneranik tatiginartunik nalunaarsuisoqarsimanngilaq, tassami naatsorsueqqissaarnermi massakkut pigineqartut ilaatigut nalorninartortaqlutillu annikkikaluanik kukkuneqarmata. Tabiilili 7.21 naapertorlugu kalaallit akornanni ilinniakkanik naammassinninnerusoqariartorpoq aammalu candidatinnngortartut amerlisimallutik. Tamatumali kingunerinnigilaa naammassinnittartut procentiisa ilinnialerumallutik nalunaartunut sanilliullutik amerlinerat Inuit ilinniagaqalerumallutik nalunaartut aammalu ilinniakkaminnik naammassinnittut immikkoortillugit naatsorsorneqarsimanngillat.

Tabel 7-21 Ilinniakkat assigiinngitsut, unitsiinnakkat 2009 (Kisitsisit Kalaallit Nunaanni, Danmarkimi allanilu ilinniagaqarnerisuteqartunit pissarsiaapput) (Naatsorsueqqissaartarfik, suliffeqalissutaasinnaasumik ilinniarneq 2009, 2010)

	Aallartittut 2009	Uniinartut 2009	Naammassisut 2009
Katillugit	1,216	557	518
Inuussutissarsiutit pikkorissarnerlu	791	373	331
Akunnattumik ilinniarneq	225	111	115
Universitit ilinniakkallu sivisunerusut	195	71	71
Ilinniakkat allat	5	2	1

Ilinniakkanik nammassinninnginnerpassuarnut pissutaasut ilagaat oqaatsitigut ajornartorsiteqarnerit, angerlarsernerit allatigullu naleqqussarnermi ajornartorsitit pilersarneri, ilinniartummi amerlanersaasa ilinniagaqarumallutik angerlarsimaffitik qimagartarpaat.

Kalaallit Nunaanni ilinniagaqanngitsunik ilinniarsimasunillu sulisartorpassuaqarpoq, tamakkuli ilinniarsimasaat ilinniartitaanerup qaffasissusianik naatsorsueqqissaarnermi takussaangillat. Pisinnaasat tamakku iluaqutiginiassallugit pingaaruteqarpoq, taakkuli Kalaallit Nunaanni ilinniartitaanerup qaffasissusianik naatsorsueqqissaarnermi takussaangillat. Pisinnaasat tamakku suussusiisa paasiniarneqarnissaannut suliniuteqartoqalerpoq, taamaalilluni naatsorsukkat tamakku aamma inuiaqatigiinnit atorneqarsinnaalerniassammata. Taama suliniuteqarneq inuussutissarsiuutinik ilinniartinnit, kommuninit aamma Niuernermut niuenermillu ilinniartinnut Naalakkersuisoqarfimmit ingerlanneqarpoq (Kommune Kujallermi apersuinerit, 2009).

Takussutissiaq 7-14 Aatsitassarsiornermik Ilinniarfimmi qillerinermik pikkorissarnermut peqataaniarlutik qinnuteqarsimasut naammassisimasullu (Kommune Kujalleq)

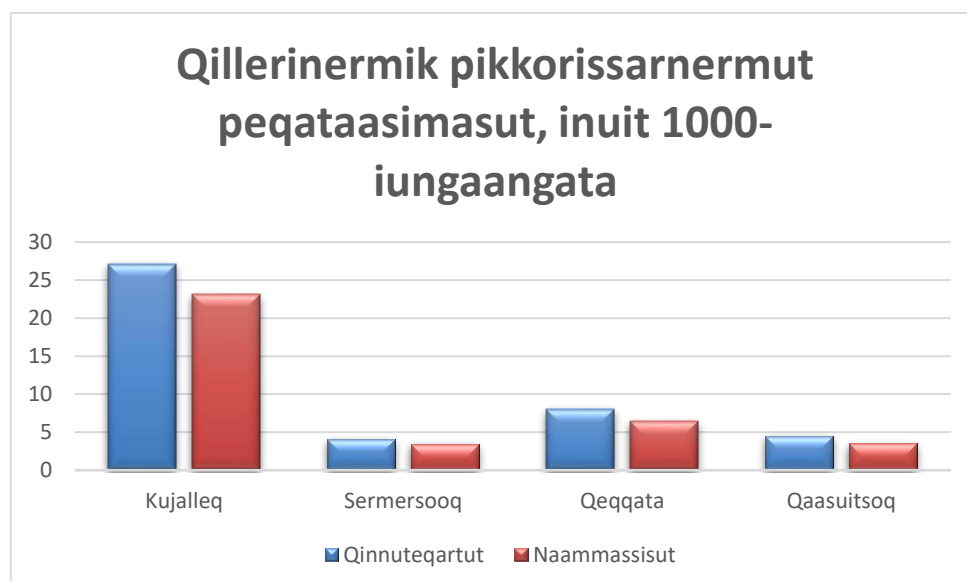

Figure 7-15 Inuit 1000-ngaangata Aatsitassarsiornermik Ilinniarfimmi qillerinermik pikkorissarnissamut qinnuteqarsimasut naammassinissimasullu (Kommune Kujalleq).

Takussutissiani 7-14-imi aamma 7-15-imi Sisimiuni Aatsitassarsiornermut Ilinniarfimmi pikkorissarnissamut qassit qinnuteqarsimanersut taakkunanngalu naammassinnissimanersut takuneqarsinnaavoq. Takuneqarsinnaavoq peqataasut 43,8%-ii Kommune Kujallermeersuusut, taakkulu Tanbreez-imit sulisinneqarsinnaapput.

7.4.7 Isertitat ingerlatseqatigiiffinnillu akileraarutit

Kalaallit Nunaanni akileraarsitsisarnikkut ingerlatsineq danskit periaasiat malillugu aaqqissuussaavoq, tamatumani ilinniartitaanikkut aaqqissuussinerit annertooujussuupput, tassami akileraarutinit isertitatigut peqqissutsimut aammalu inersimasunik meeqqanillu isumaginninnernut aningaasartuutit akilernerqartarmata.

Ingerlatseqatigiiffinnik akileraarusersuineq

Ingerlatseqatigiiffiit akileraarutaat

Nalinginnaasumik ingerlatseqatigiiffiit aalajangersimasumik akileraaruserneqartarput 25 %-inik, taamalu akileraarusersorneqartarput ingerlatseqatigiiffiit Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffillit aammalu ingerlatseqatigiiffiit nunani allani pigineqartut immikkoortortaat Kalaallit Nunaanni nalunaarsorsimasut. Isertitat akileraruteqaataasussat inatsisit naapertorlugit ukiumoortumik nalunaarummi iluanaarutit tunngavigalugit naatsorsorneqartarput, akileraartarnermi malittarisassanut atuuttunut naapertuuttumik iluarsissuteqarfigalugit. Ingerlatseqatigiiffinnut aatsitassanut inatsit naapertorlugu akuersissutaateqartunut akileraarut 25 %-iuvoq.

Iluanaarutinit akileraarut

Kalaallit ingerlatseqatigiiffiisa iluanaarutinit akileraarutissatik kommunimut inuup akileraarutissaatut amerlatigisut kommunimut nalunaarutigineqartussanngorlugit uninngatittassavaat. aatsitassanut inatsit naapertorlugu akuersissutaateqartunut massakkut iluanaarutinit akileraarut 36 %-iuvoq.

Akileraarutitigut ajunaarutit

Ingerlatseqatigiiffiit misissuinissamut iluaquteqarnissamulluunniit aatsitassanut inatsit naapertorlugu akuersissutaateqartut piffissap qanoq ilineratigulluunniit akileraarutitigut ajunaarutiminnik saqqummiussisinnaapput.

Inunnik akileraarusersuineq

Isertitanit akileraarutit pillugit inatsisip novembarimi 2010-mi allanngortinneqarneratigut isertitat tamarmik aaqqissuunneqarnerat nutaaq pilersinneqarpoq, tamatumunga ilanngullugu aatsitassarsiorluni suliffissuaqarnermi sulisunut 35 %-inik akileraaruteqartitsilerneq. Taama isertitat tamakkerlugit aaqqissuusivigineqarneq taamaallaat atuuppoq sulisunut tassani sulilinninnerminni qaammatini arfinilinni Kalaallit Nunaannut akileraartussaataaangitsunut. Isertitat suliariniakkamut attuumassuteqartuneersut tamarmik tamatumani naatsorsorneqartarput, taamaallaat pensionisiassatut Kalaallit Nunaanni Danmarkiluunniit akuerisaallutik katersukkat pinnagit.

Kalaallit Nunaat, Danmark, Island, Norge aamma Savalimmiut akileraarusersuisarneq pillugu isumaqatigiissuteqarput. Taamaakkaluartoq isertitanit akileraartarnermi Danmarkimi aaqqissuussineq, tassa akissarsinerit atuuttunut akileraartitsisarneq, atuuppoq. Kommune Kujallermit isertitatigut akileraarutit 44 %-iupput, sumiiffinnili kommunit agguataarnerisa avataaniittuni 36 %-iulluni. Ilangaatit katillugit ukiumut 58.000 kr.-upput.

7.4.8 Inooqatigiinnermi aaqqissuussineq

Naalakkersuinikkut aaqqissuussineq

Kalaallit Nunaat nunaavoq kikkut tamarmik oqartussaaqataanerannik tunngaveqartoq (demokratiskiusoq), tassanilu innuttaasut 18-inik ukioqalereersimasut tamarmik qinersisinnaatitaapput. Kalaallit Nunaat Danmarkimut ilaavoq Danmarkimut naalagaaffeqataalluni – aamma Savalimmiut naalagaaffeqataapput. Inuit taasitinneqareernerisigut Kalaallit Nunaat juunip 21-anni 2009-mi namminersulerpoq. Inatsisartut 31-inik qinersisartunit ukiuni sisamani qinigaasunik ilaasorta qarput, taakku ukiumut marloriarlutik sisamariarlutilluunniit ataatsimiittarput. Kalaallit Nunaat namminersortoq Naalakkersuisoqarpoq massakkut qulingiluanik ilaasortalimmik, Inatsisartunut ilaasortanit qinerneqartartunik, taakku massakkut Inuit Ataqtiginnit, Demokratinit Kattusseqatigiillu Partiiannit ilaasorta qarput. Namminersornerullutik Oqartussat 1979-imi aallartimmata suliassa qarfiit assigiinngitsut ingerlanneqarneri amerliartuinnartut Danmarkimit Kalaallit Nunaannut nutserneqarput, tamakkununga ilanngullugit ilinniartitaaneq peqqissutsimillu aaqqissuussineq. Suliassa qarfiit sinneruttut kingusinnerusukkat nuunneqarnissaat pilersaarutaavoq, tamakkununga ilaallutik politeeqarneq, nunanut allanut ingerlatseriaaseqarneq, illersornissaq, eqqartuussiveqarneq kiisalu aningaasat tunngavigalugit sullissinerit pisinnaasanik qaffakkiartortitsinissamut siuarsaassutissatut (www.stm.dk aamma www.naalakkersuisut.gl). Kalaallit Nunaat Danmarkimit ukiumut 3,4 mia. kr.-nik aningaasaliiffiqineqartarpoq (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik).

Kalaallit Nunaat kommunenut tallimanut aggugaavoq, taakku ilinniartitaanermut (tamatumunnga meeqqat atuarfii ilanngullugit), kultureqarnermut, inunnik isumaginninnermut, atortorisarusersornermut pilersuinerimullu ingerlatseqatigiiffinnut akisussaapput.

Ineriartortitsinissamut pilersaarutit

Kommune Kujalleq kommunip 2011-miit 2022-mut iliuusissaanik pilersaarusiornermik ineriartortitsisimavoq (Kommune Kujalleq, 2010). Qaqortoq illoqarfittut pingaarnertut nunap immikkoortuani tamaani peqqissutsimut tunngasunik kiffartuussivittut, ingerlaqqiffiusunik ilinniartitsivittut allaqissornikkullu ingerlatsivittut toqqarneqarpoq. Nanortalik, Qaqortoq Narsarluk ineqarnermi, inuussutissarsiornermi aammalu nuna qarfiit 11-it tamaaniittut kiisalu savaateqarfippassuit eqqarsaatigalugit sutigut tamatigut katersuuttarfissatut kiffartuussiviusussaapput.

Nunap ilaani tamaani siunissamut pilersaarusiornermi ilungersuunneqartussat tassaapput inuussutissarsiornikkut aammalu aatsitassarsiornikkut periarfissanik ineriartortitsinissap pitsaasunik atugassa qarfiunissaa, tamakkununga ilanngullugit sulisussa qarneq, nunap ilaani tamaani attaveqatigiinnikkutr ineriartortitsineq, ilinniartitaaneq, il. il.. Tamakku avataasigut pilersaarusiornermi pingaartinneqartussat tassaapput inuussutissalerinermi suliffissuaqarneq tassa aalisarnermit, piniarnermit, nunaateqarnermit uumasuuteqarnermillu, naatitat nioqqutissiallu aalajangersimalluinnartut pitsanerulersinnerisigut nammineq pilersulernissaq siunertaralugu. Ilungersuunneqartussat allat tassaapput takornariartitsinerup nakussassarneqarnera, qarasaasiatigut ingerlatsinerup ineriartortinneqarlunilu allartortinneqarnera aammalu inuussutissarsiornermi kiffartuussisarnerit inerisaavigineqarnissaat.

Suliffeqarnermi ilinniartitaanermilu ingerlatseriaatsini ilungersuuttariaqarpoq sivisuumik suliffissaarusimasarnerup pinaveersaartinnissaa, sulisinnaasunik pikkorissaanerit, ilinniarfissat pioreersut tapersersornissaat aammalu sulianik ilinniagaqanngitsunut pisinnaasaqarfissaannik nutaannik ineriartortitsineq kajunginnarsisissallugu kiisalu nunaqarfinni nammineq pilersorneq tapersersussallugu.

Kommune Kujallermi siunertarineqarpoq ilaqutariinnik meerartalinnik sullissinerup, meeqqanik paaqqinnittarfinni paarineqartartut siunnersorneqartartut il. il., nakussassarneqarnerisigut, ilaqutariinnut ajornartorsiutilinnut passusisarfiliorinnikkut aammalu utoqqalisunik kiisalu innorluutilinnik innarluuteqalersimasunillu tapersersuinertigut.

Kultureqarnikkut sunngiffinnilu sammisat, soorlu peqatigiiffilerinerit, timersornerit, nipilersornerit isumaliulersitsiniutillu allat nakussassarluarneqassapput.

Ilinniartitaaneq meeqqerinerlu aamma suliassaqaarfiupput. Tamatumani pineqartut ilagaat illoqarfinni taakkunani pingasuni atuqarfinnik iluarsartuussinissat, Ilinniartitsivinni ataatsimoorussaasinnaasunik pilersitsinerit, ungasissumit ilinniartitsineq aqutigalugu nunaqarfinni savaateqarfinnilu ilinniarnissamut periarfissanik nakussassaanerit, kiisalu nunap ilaani tamaani ilinniarfinni sulisut pisinnaasaqarluartut kajumittunngortinnissaat aalajaatsuunissaallu nakussassallugit.

Kommunimi kultureqarnikkut kingornussat nukittorsarneqassamaarput siornagornit qimatat takussaasut takussaaajuaannarnissaasa qulakkeernerisigut, tassa nunaminertani, illoqarfiit nunaqarfiillu ilaani avatangiisitigut kultureqarnikkullu naleqartitat pissusiisa allanngutsaalinerisigut aammalu naatitsivinnik ineriartortitsinikkut/naatiivinnik ineriartortitsinikkut.

Attaveqarnikkut aqqissuussinermi siunertarineqarpoq massakkut attaveqarnikkut aqqissuussinerup nakussassarneqarnissaa, tassa silaannakkut, nunakkut immakkullu, sinerissami angallannerup aalaakkaasuunissaata tapersersorneratigut aammalu angallannikkut isumannaallisaanerup pitsaanerulersinneratigut.

Ikiuiniarnermi tulleriiaarinerni anguniarneqarput imeqarnermut tunngasut nakussassarneqarnissaat, sarfamik naammattumik, kiassarnermik imermillu naammattumik pilersuinerup qularnaarneqarnissaa, kiassarnermi atorneqanngitsup atorneqartalernissaa kiisalu eqqagassanik immikkoorsiterinerup passussinerullu nakussassarneqarnissaat.

Aamma kommunip isumalluutit pinngortitamittut pigiinnarneqarnissaat kissaatigaa, suliat niuernermit tunngasut killilerneqarnissaat aammalu qularnaassallugu takornariaqarnerup pinngortitamut pitsaanngitsumik sunniuteqaannginnissaa qulakkiissallugu.

Aatsitassarsiorfissamut qanittumi immikkut soqutiginarpoq, tassalu Qaortukuluummi illukut. Nunaminertap tamatuma UNESCOp inuiassuit kulturikkut kingornussaasa nalunaarsorsimaffiannut ilanngunneqarnissaa kommunimit qinnuteqaatigineqareerpoq.

Angallannermi atortut attaveqaqatigiinnerlu

Kalaallit Nunaat angisoorujusuuvog aammalu illoqarfiit nunaqarfiillu imminnut ungasitsiterlutik inissisimarrapput. Angalasunik usinillu angallaasineq pingaartumik uniarsuartigut, timmisartutigut qulimiguulitsigullu pisarpoq. Nunani illoqarfiit nunaqarfiilluunniit akornanni aqqusineqanngilaq qimuttuitsunullu aqquteqarani, tamatuma sila ajortillugu attaveqarniarneq innarleruminarsisittarpaa. Illoqarfiit arfinillit timmisartutigut nalinginnaasumik tikinneqartarput aammalu nunaqarfiit annerit qulimiguulinnut mittarfeqarput (katillugit 40-nik qulimiguulinnut mittarfeqarpoq) ajutoornernut allamukaattariaqalernernullu aamma atortussianik.

Mittarfiit Narsarsuarmiittut Kangerlussuarmiittullu tulleriinneri malillugit 1.830 m-nik aamma 2.810 m-nik takissusillit nunanut allanut atassuteqarfiupput. Mittarfiit taakku aalaakkaasumik Danmarkimiit Danmarkimullu atassuteqaataasarput aammalu ukiup kaajallakkiartorerani amerlasuutigut Islandimut atassuteqaataasarlutik. Taakku avataasigut mittarfiit minnerit 11-t illoqarfiit eqqaanniipput. Maanna Nuummi Ilulissanilu mittarfiit nutaat sanaartorneqarput. Qaqortumi mittarfissap sananeqalernissaa 2021-mi pilersaarutigineqarpoq.

Kalaallit Nunaanni illoqarfiit 16-it umiarsualiveqarput aammalu nunaqarfiit 60-it minnerusunik umiarsualiveeraqarlutik. Umiarsualiviit taakku umiarsuarnik usisaatinik, inunnik angallassissutinik, angallataannarnik aammalu takornariat umiarsuarnik sullissinissaminnut assigiinngitsunik pisinnaaffeqarput. Kalaallit Nunaata Kujataani umiarsualivik qaninneq annerlu aamma containerinik inissaqartitsilluartoq Qaqortumiipput. Narsaq aalisakkanik tulaasuiffiullunilu umiarsuarnut umiarsualiveqarpoq, Nanortalimmi umiarsualivik aalisartunit allanillu aveqatigiiffigalugu atorneqarpoq. Usit containerimiitut amerlanersaat Nuummut apuutseqqaarneqartarput tassanngaaniillu Qaqortumut, narsamut Nanortalimmullu assartorneqartarlutik. Umiarsuit ilaasartaatit Kalaallit Nunaanni illoqarfiit nunaqarfiillu akornanni angalasut aalaakkaasumik ingerlasuupput. Avannaani umiarsualiviit ukiuunerani matoqqasarput (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2009).

Sarfalersuineq

Massakkut erngup nukinga atorlugu Qorlortorsuarmiit sarfalersuisoqarpoq katillugit 7,2 MW-inik sarfaliorsinnaasumit. Taama sarfalersuineq qaqqat aqqusaartorlugit kangerluillu ikaartarlugit kabelit aqqutigalugit ingerlasoq Narsamit Qaqortumillu aviffiqeqatigiiffiuvoq. Siusinnerusukkut sarfalersuutit motorinit dieselitortunit ingerlanneqartut massakkut ajutoortoqartillugu atorneqartarput. Nanortalik massakkut dieselitortumik nukissiorfeqarpoq. Sarfalersuineq Nukissiorfinnit pisortanit pigineqartumit aqunneqarpoq.

Imeq imertagassaq

Imeq imertagassaq tatsinit kuunillu pissarsiarineqarnerusarpoq. Imeq akuiarneqartarpoq akuneqartarlunilu arlallit akornanni ilaatigut chlorimik. Inoqutigiit ilaat kuuginnartinneqarsinnaasumik imeqanngillat, taamaattumik illoqarfinni nunaqarfinnilu tamani imermik imertagassamik imertartarfeqartiterpoq. Nukissiorfiit aamma Kalaallit Nunaani tamarmi imermik imertagassamik pilersuineq ingerlataraat.

Oqarasuaateqarneq internettikkullu attaveqarneq

Nunami telekkut atassuteqaqatigiinneq siornatigut TELE Greenlandip kisermaassisuuffigalugu ingerlataraa (tamatumani oqarasuaatikut nittartakkakkullu attaveqaatit). Ullumikkut kiffartuussisut arlaqarput. Illoqarfinni tamani, nunaqarfinnilu amerlanerni oqarasuaateqarlunilu nittartakkamut attaveqaateqarpoq.

2014-mi 13.736-inik oqarasuaatinut attaveqaateqartoqarpoq 62.005-inik angallattakkanik oqarasuaateqartoqarluni aammalu 11.918-inik internettimut aataveqartoqarluni (Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, 2016).

Ilinniarsiit

Meeqqat atuarnert aallartittarpoq arfinilinnik ukioqalernermit pinngitsooranilu ukiuni qulini ingerlanneqartussaalluni. Tamatuma kingornagut assigiinngitsutigut ilinniarnertuunngotniarluni ukiuni pingasuni ilinniartoqartarpoq (GU-mi, HTX-imi aamma HHX-imi). Atuariit arlallit 1. klassiniit 10. klassinut ilinniartoqartarput, taamaattorli nunaqarfinni mikisuni 7. klassi ilanngutiinnarlugu ilinniartoqartarput, tamatuma kingornagut meeqqat illoqarfinni atuarnut siniffissaqartitsillutillu nerisaqarfiusunut ingerlaqqittarput.

Ilinniarnertuunngorniartittut nalitutigisunik tallimanik Kitaani ilinniarfeqarpoq (Qaqortumi, Nuummi Aasiannilu GU-t, Qaqortumi HHX aamma Sisimiuni HTX). Inuusuttut ilinniarnertat taakkununga akeqanngilaq (tassa akileraarutitigut akiligaagami) aammalu ilinniartut kalaallit aningaasatigut ikiorserneqartarput. Kalaallit Nunaanni universitetimi ilinniarnertuunngotniarluni akeqanngilaq (akileraarutitigut akiligaagami) aammalu Nuummiinnaq ingerlanneqarluni. Ilinniarnertuussat soraarummeersimasut akornanni karakterit agguaqatigiissinneranni angusat apeqqutaatillugit ilinniarnertuunngortoqartarpoq.

Kalaallit Nunaanni arfineq pingasunik branchemik ilinniarfinnik ilinniakkamik inuussutissamik neqeroortunik. Inuuniutissamik ilinniarnertit takissusaat nikerarpoq, naliginnaasumik ukiut marlunnit ukiunut tallimanut. Inuuniutissamik ilinniarnertit Kalaallit Nunaaniinnaq ingerlanneqartarput, ilinniakkalli allat piffissap ilaani imaluunniit piffissaq tamaat Danmarkimi ilinniartarlutik. Inuuniutissamik ilinniarfissamut iserniaruit branchemik ilinniarfimmu akuerisaasimassaatiit praktikkerfissannillu nassaarsimassallutit.

Ataani allassimapput branchemik ilinniarfiik taakku arfineq pingasut

- Saviminilerinermik Ilinniarfik, Nuuk
- Sanaartornermik Ilinniarfik, Sisimiut
- Niuernermik Ilinniarfik, Qaqortoq
- Niuernermik Ilinniarfik, Nuuk
- Inuussutissalerinermik Ilinniarfik (Inuili), Narsaq
- Peqqinnermut Ilinniarfik, Nuuk
- Imarsiornermik Ilinniarfik, Paamiut
- Piniarnermut Aalisarnermullu Ilinniarfik, Uummannaq

Meeqquineq

Kujataani illoqarfinni pingasuni tamani assigiinngitsunik arlalinnik meeqqeriveqarpoq. Meeqqerivinni tamakkunani isumagfineqarnerusarput meeqqat ukioqanngitsuniit arfinilinnik ukiulinnut, taamaakkaluartoq iliarsunnut meqqanullu inorluutilinnut innarluuteqalersimasunullu angerlarsimaffeqartitsisoqarpoq. Angajoqqaat isertitaqassusiat tunngavigalugu Kommune Kujalleq aningaasanik tapersersuisarpoq. Kommune Kujallermi nalinginnaavoq meeqqerinnermut sapaatip akunneranut nal. akunnerini 40-ni suliffiusartumut angajoqqaat qaammammut akiliutigisartagaat 276 kr.-niit 2.106 kr.-nut amerlassuseqartarlutik (www.kujalleq.gl).

Peqqinneq

Napparsimasunik passussinerit tamarmik, tamakkununga ilanngullugit nakorsaatit aamma kigutileritinnerit, akeqanngillat akileraarutitigut akiligaagamik (www.naalakkersuisut.gl). Kalaallit Nunaanni massakut nakorsaqarfiit 16-iupput, taakkuli nutaanik marlunnik januaarini 2010-mi Qeqqani Qeqertarsuarmilu atuutilersussanik ilaneqassapput. Siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu nakorsaqarfiit tallimaannangortinniarnegarpur. Nakorsaqarfiit taakku tallimat nunap ilaani eqqaminni napparsimmaveqassapput aammalu nunaqarfinni peqqissuseq pillugu katerisimaartarfeqarlunilu illoqassaaq saaffiginniffiusinnaasumik (www.peqqik.gl).

Dronning Ingridip Napparsimmaviutaa, (ullut tamaasa Saana) Nuummiittoq Kalaallit Nunaanni napparsimmaviit immikkut suliaqarsinnaasut annersaraat aammalu muteerniunerpaannik atortorissaaruteqarluni. Sana katillugit 191-inik passunneqartussanut immikkullu suliarineqartariaqartunut siniffiuteqarpoq. Sanali aamma napparsimasunut akunnittarfiuteqarpoq (www.peqqik.gl).

Suli Kalaallit Nunaanni illoqarfinni allani 16-ini aamma napparsimmaveqartiterpoq, 60-it sinnerlugit napparsimasunik paaqqinnittarfeqarpoq aammalu saaffiginniffissanik illoqartiterluni. Taaneqartut kingullit nunaqarfinni 50-it sinnerlugit inulinni akulikinnerupput aammalu napparsimasunik paaqqinnittunik kiisalu inulerinermi ikiortimik ilaqartinneqartarlutik (www.peqqik.gl).

Illoqarfinni tamani ataatsimik kigutileriffeqarpoq. Nunaqarfiit kigutileriffeqanngillat (www.peqqik.gl).

Issittoq kaajallallugu peqqissutsimik misissuinerimik Kalaallit Nunaanni Instituti (Greenland Institute for Circumpolar Health Research, GIHR) 2008-mi pilersinneqarpoq siunertaralugu ilisimatuuttut misissugallit nunai allaneersut aamma Kalaallit Nunaanni peqqissutsimik suliallit akornanni suleqatiginnerup pitaanerulernissa aammalu Kalaallit Nunaanni ilisimatuuttut misissuisarnerit kajuminnarsisikkumallugit. Institutti taanna Nuummiippoq (www.pi.gl).

Peqqissutsimut tunngasunik ilinniartitsinermi pineqarput napparsimasunik paarsisunngorniarneq, peqqissutsimik sullissinermi ikiorti aammalu Nuummi kigutit nakorsassaattut ilinniartitaaneq (www.pi.gl).

Danmarkimi Københavnip ilaani Brønshøjimi napparsimasut kalaallit illuat, aamma Københavnip ilaani Østerbromi kalaallit nappatsimasut illuat napparsimasunut Kalaallit Nunaannieersunut taakkulu qanigisaannut napparsimmavimmut innartoqartinnalu aammalu makereernerup kingornagut inissaqartitsisarput (www.peqqik.gl).

2010-mi aasakut nakorsaqarfinni 16-ini ungasissumiit nakorsaasinnaanermut atortorissaarusersuisoqarpoq ("Pipaluk"-mik taagukkanik). Kingusinnerpaamik 2010-mi decembarimi illoqarfinni tamani aammalu nunaqarfinni 50-it sinnerlugit inulinni "Pipaluit" 77-it nappartiterneqassapput. (www.peqqik.gl).

7.5 Peqqissuseq

2005-imiit 2009-mut kalaallit Nunaanni inuttaasunik misissuisoqarmat (Bjerregaard, P. aamma Aidt, EF, 2010) kalaallit peqqissuunissaminut ileqqui, inooriaasiat, qanoq peqqitsiginerat aammalu namminneq qanoq peqqitsiginerminnik nalilertarnerat.

Misissuinermit tunngavigineqarput paasissutissanik inersimasunit 2.971-init illoqarfinni arfineq pingasuni aammalu nunaqarfinni qulini katersuinermit, taakkulu aamma siusinnerusukkut innuttaasunik misissuisarsimanernit paasisat ilanngullugit innuttaasut inuunerissuunissaannik suliniutip Inuunerittap 2007-mi allartittup suliaminik tulleriaarinera aallartinngikkallarmat innuttaasut peqqissutsimikkut killifiat paasineqarsinnaavoq.

Matuma kinguliiniipput inernilinnerit eqikkarnerat, tassa allamik nalunaaruteqartoqanngipput.

Kalaallit inooriaasitoqartik nerisartagatoqqatillu qimakkiartorpaat aammalu Europap kitaamiusut inuuneqarniarnerulerlutik, tamakkulu Europap kitaamiusa nappaatigisartagaannik nappaateqartalernernik kinguneqartitilerput, soorlu sukkornermik, uummalluutininik, uummammi taqqanik taqaaqqanillu milittoortarnerit aammalu pualavallaarneq 1993-imili ajornartorsiutaajartorpoq. Kalaallit peqqinnanngitsunik nerisaqariartorput inuillu amerliartortut oqimaappallaaleriartorput, pingaartumillu arnat oqimaappallaat amerliartorlutik. 1993-ipmiit inuit illoqarfinnut nutserariartornerat peqqanneruvoq aammalu inuit amerliartupiloorlutik aammalu inuussutissat niuertarfinni pisarineqartartut assigiinngiaartunngoriartorput pingaartumik paarnat assigiinngitsut naatsitallu eqqarsaatigalugit. Innuttaasut 28 %-ii 65-it sinnerlugit ukioqarput aammalu sukkornermik 2-mik (diabetes 2) pingaartumik nunaqarfinni amerlasuut eqqugaasimallutik.

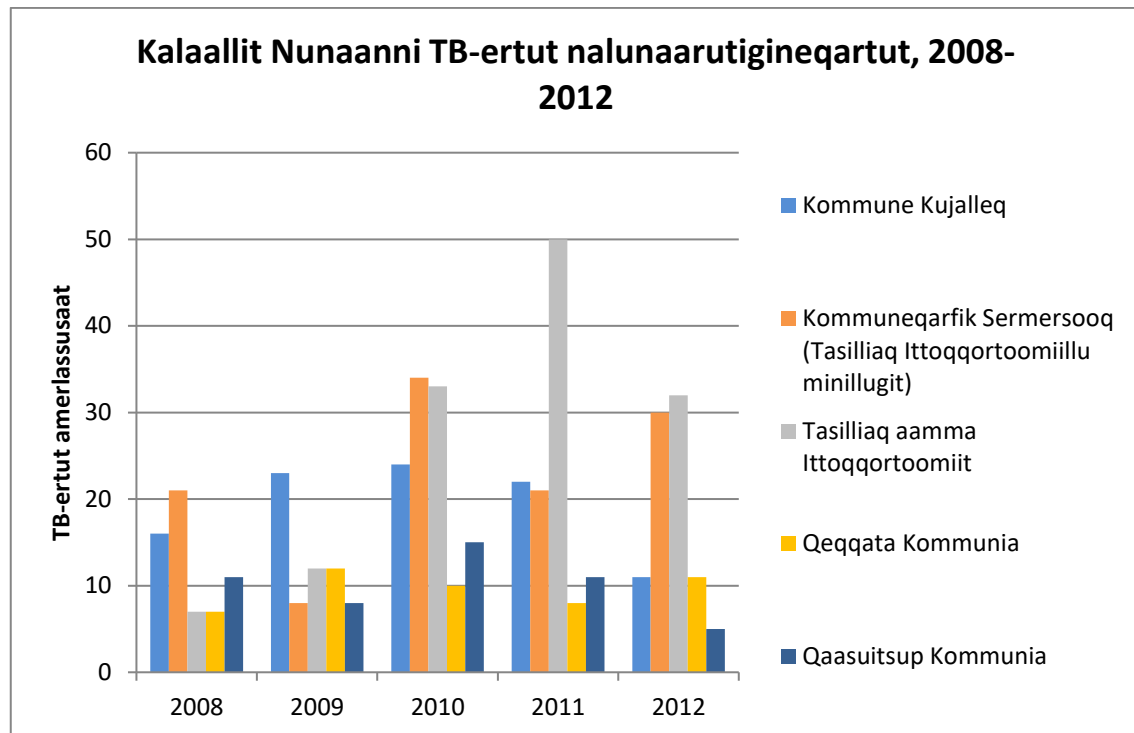
Inuit misissuiffigineqartut 66 %-ii pujortartuupput, taakku 1993-imiit ikinnerupput. Pingaartumik angutit pujortarunnaartarput massakkullu arnat angutinit pujortartartunit amerlanerupput. Taamaakkaluartoq pujortartartut nunanut allanut naleqqiullugit amerlanerupput. Aamma 1993-imiit imigassamik atuisut pingaartumik angutit akornanni ikinnerulerput. Aamma sap akunneranoortumik hashitortakkat 1993-imiit ikinnerulerput.

Innuttaasut peqqissutsiminnik namminneq qanoq paasinninnerat 1993-imut naleqqiullugu appariarsimavoq. Tamatumunnga pissutaasinnaavoq eqqiluisaarnikkut pissutsit pitsanngoriaateqarnerat pissutigalugu inuit peqqinnerulernissaminnik naatsorsuutigisaqarsimagaluarnerat. 96 %-iisa ullut kigulliit 14-it ingerlaneranni peqqissutsimikkut ajoquserneqartutut imaluunniit taama malunniuffigineqartutut misigisaqarsimapput.

Peqqissutsinik sullissinermi naammagisimaarinninneq 1993-imiit qaffasinneruvoq. Nalinginnaasuvoq kalaallit amerlanerusaunik nakorsaqaqumallutillu peqqissutsimik sullissinermi atorfilinnik ilinniarsimasunik amerlanerusunik atorfeqartitsiumanerat.

Tuberkulose nappaatillu atoqatigiinnikkut tuniluuttartut

Tuberkulose (TB) Kalaallit Nunaanni nappaatitut siaruarsimasutut akuerisaavoq, 1980-kkullu qiteqqusimalerneraniilli qaffakkiartorluni. Ukiut kingullerpaat tallimat ingerlaneranni agguaqatigiissillugu inuit 83-it ukiut tamaasa TB-mik nappaateqalersarput. Nappaateqalersut annerpaartaat Kommuneqarfik Sermersooq-miipput, tassani Tasiilami annerusumik 2010-p kingorna nappaateqalersarlutik, Takussutissiaq 7-116 takuuk (Kalaallit Nunaata nakorsaanerup allattoqarfiata ukiumut nalunaarusiaa, 2011 aamma 2012).

Takussutissiaq 7-16: Kalaallit Nunaanni TB-ertut nalunaarutigineqartut

Kinguaassiuutitigut nappaatinik tunillatsissimasut amerlassusii (STD) tabiilimi 7.23-mi takuneqarsinnaapput. Tunillatsittartut amerlassusii Kalaallit Nunaanni ukiorpasuarini ajornartorsiutaapput, ukiunilu qulini kingullerni gonorrémik klamydiamillu tunillatsissimasut qaffakkiartorlutik.

Tabel 7-22 2014-mi Kalaallit Nunaanni gonorrertut klamydiartullu nalunaarutigineqartut (www.stat.gl/2016)

Ukiut	<16	16+	Katillugit
Gonorré	138	1422	1560
Klamydia	402	3,054	3456

7.5.1 Inooqatigiinni ulorianartorsiortut

Illoqarfinni nunaqarfinnilu immikkut sammillugit misissuiffigisarialinnik aammalu inunnik ataasiakkaanik apersuinerneq inuiaqatigiit ilaat ulorianartorsiortutut isigineqartut tassaapput anaanat inuusuttuaqqat, utoqqaat, innorluutillit innarluuteqalersimasullu aammalu ilaqutariit imigassamik allanillu atornerluisunik arlalinnik ilallit aammalu suliffissaaleqisut.

Ataatsimoortunit immikkut sammineqartunit tikkuarneqarpoq inuusuttuaqqat amerliartuinnartut merartaartalernerat. Nalinginnaavoq niviarsiaqqap angajoqqaavisa meeqqamik perorsaaneq isumassuinerlu akisussaaffigilertarlugit, ilaanilu ima pisoqartarpoq: Meeraq ilaqutariit arlaannut allanulluunniit tunissutitut tunniunneqartarluni. Ataatsimoortut immikkut sammineqartut erseqqissarpaat imminut illersornissamik innuttaasunut paasititsiniaanerit siunertaasutut ingerlanngitsut aammalu paasititsiniaanerit kisitsisitaqarpallaarlutillu pikkunaapput. Anaanat inuusuppallaat ilaqutariinnit ilinniarsimanngitsukkunnit aammalu pissusissamittut ingerlanngitsunit pisuugajupput, taamaakkaluartorli aamma tamanna ilaqutariit ingerlalluartut akornanni takussaajartuinnarpoq (ataatsimoortut immikkut sammineqartut/ aamma Narsami Qaqortumilu inunnik isumagininnermi sullissivinnik suleqatigiissitsinnermit).

Qangali ileqquugaluarpog ilaqutariit utoqqartaminnik napparsimasortaminnillu angerlarsimaffiminni paaqqinnittarnerat. Pingaartumilli illoqarfinni utoqqaat utoqqaat illuini inissianiluunniit immikkut paaqqinniffiusuni imaluunniit immikkut annikitsuinnarmik paaqqinniffiusinnaasuni inissinneqartalerput, tamatumalumi kinguneranik utoqqaat illuinut inissinneqartarnissaq ujjartorneqarnerulerpoq (Tove Blidorfip oqaloqatigineqarneranit).

Imigassamik aammalu akuutissanik assigiinngitsunik atuinerlunnerit ilaqutariinnut eqqorneqartunut ajornartorsiutinik piulersussaannikkaluartunik eqquisarput, soorlu aporaannerit, sumiginnaanerit, kaatsitsinerit, nappaatit, tamakkununnga ilanngullugu tuberkulose, anersaartorfitsigut napaalalernerit il. il.. (ataatsimoortut immikkut sammineqartut/aamma Qaqortumi inunnik isumaginninnermi sullissivinnik suleqatigiissitsinnermit). Tamakkununnga ilanngunneqassapput ilaqutaarit ataatsimoortunut taakkununnga ilaasut inigisaminnut akiliutiminnik kinguartoornermikkut pitsaannngitsunik ineqartitermata.

Imminortarnerit

Imminornissaminnik isumaliuteqartarsimasut inuit apersorneqartut akornanni 1993-imisut akulikitsigaat, massakkulli arnat 25-iniit 34-nut ukiullit taama isumaliuteqartartut marloriaatinngorsimapput. Apersorneqartut 59 %-iisa oqaatigaat nakuusernernerik sioorasaarinernillu assigiinngitsunik misigisaqartarsimallutik, pingaartumik inuusunnerit akornanni. Kisitsisit nunanut allanut sanilliullugit qaffaseqaat (Bjerregaard, P. aamma Aidt, EF, 2010).

Naartuersittarnerit anaanallu inuusuttuaqqat

Naartuersittarnerit amerlassusaat ukiorpassuarni allannngornikuunngilaq. 2011-mi naartuersinnerit 737-pput 2012-mi 787-llutik. Kalaallit Nunaanni naartuersittarnerit (Arnat naartuersittartut 15-49-nik ukiullit 1000-kkaarlugit) 2011-mi 51,5-pput, 2012-milu 55,1-llutik. 2011-mi 2012-milu kalaallit arnat kinguaassiorsinnaanermik qaffasinnerpaaffissaminiittut, 15-49-nik ukiullit, naartuersittut agguaqatigiissillugit 2011-mi 1,8-pput 2012-milu 1,9-llutik. Kisitsit taanna nunanut tamanut sanilliullugu qaffasissupilussuuvog, tassami Danmarkimi naartuersittartut agguaqatigiissillugit 2009-mi 0,48-pput, Islandimi 2009-mi 0,43-llutik, Norgemilu 2009-mi 0,51-llutik. (Kalaallit Nunaanni nakorsaanerup allattoqarfiata ukiumut nalunaarusiaa 2011 aamma 2012).

2001-imi misissuinerup [Bjerregaard, P. (aappalaartumik unagalulik), 2001] takutippaa naartuersinniartartut ilinniagakitsuusartut aammalu danskisut pisinnaasaqarlussanatik aammalu naartuersinniat inuusunnerit utoqqaanerillu amerlaqatigiittut.

Naak imminut illersuusernissaq Kalaallit Nunaanni akeqanngikkaluartoq, paasissutissaateqarluartoqaraluartorlu aammalu imminut illersuusernarnissaq pillugu akuttunngitsumik paasititsiniaasoqartaraluartoq tamakkununnga tunngasut inooqatigiinnermit assut ajornartorsiutaapput. Ajornartorsiummut pissutaasinnaasut ilagaat imigassamik atonerluineq, inuusuttummi aalakuulersimariarlutik imminut illersuusernissartik puiortarpaat. Aamma anaanaaneq Kalaallit Nunaanni arnap inooqatigiinnermi inissisimanerani qaffatsitsisarpoq, tassami qanoq pisariaqartitaatiginerminik tamatumuuna uppenarsaasarallusooq [Bjerregaard, P. (aappalaartumik ungalulik), 2001]. Meerartaamik allanut tunniussisinnaaneq arnat naartuersinnatik erniumasarnernannut pissutaasut ilagigunarpaat.

Ilaqutariit atugarissaarnerlu

Sumiginnaanikkut ersertarpoq ilaqutariit ingerlalluarunnaarsimanerat. Meeqqanik paaqqinnittut akunnerminni inuiaqatigiinniluunniit ingerlalluanngikkaangata meeqqat eqqorneqartarput.

Meeqqat inuusuttuaqqallu nal. akunnerini 24-ni paaqqinnittarfiimmiitinneqartarnerannut sumiginnaasarnerit, aammalu angerlarsimaffinni imigassamik akuutissanillu atorneerluinerit pissutaanerpaapput, takuuk tabiili 7.28. Taakku avataasigut meeqqat qanoq amerlatiginersut angajoqqaarsiaqartinneqarput, matuma kinguliani tabiilimi ilanngunneqanngitsunik.

Tabel 7-23 2007-imi meeqqat inuusuttuaqqallu ulloq unnuarlu inissiisarfinnut inissinneqartarnerinut pissutaanerusut (Sparre L, 2009).

Pissutaasut	Amerlassusii
Angerlarsimaffimmi imigassamik ikiaroorartumillu atorneerluineq	17
Paarsisinnaannginneq pillugu sumiginnakkat	7
Sumiginnaaneg	18
Kinguaassiutitigut atorneerluineq	2
Tarnikkut peqqarniilliorneq	-
Timikkut peqqarniilliorneq	4
Iliarsuit	1
Innarluutillit	1
Allat	4

Tabiili 7.24 naapertorlugu meeqqat nal. akunnerini 24-ni paaqqinniffinniitinneqartartut Nartalimmut Narsamullu sanilliullugit Qaqortumi amerlanerupput. Naligiinngissuseq tamanna oqartussaaffiup pineqartup sulinerani aqutsinerlunermik kinguneqarsinnaavoq, tassa atortussanik naammattunik pissarsisinnaajunnaarnermik taamalu meeqqat ilaqutariinnit toqqakkanit paaqqutarineqartussanngortarlutik.

Tabel 7-24 2004-2006-imi meeqqat inuusuttuaqqallu1000-iugaangata ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinnut kommunimit inissitat (Sparre L, 2009).

Kommuni	Amerlassusii	Kommunimi meeqqat amerlassusiinut sanilliullugit
Nanortalik	6	8.6
Qaqortoq	16	16.0
Narsaq	4	7.2
<i>Katillugit Kalaallit Nunaat</i>	215	12.7

Kalaallit meerartaasa alliarturnermi ineriartornerannik misissuisimaneq (Christensen, E. allallu, 2008) naapertorlugu meeqqat apersorneqartut 12 %-iisa annerusumik minnerusumilluunniit sumiginnagaaneq misigisaqarfigisimasarpaat 15 %-iisalu ilungersunartumik sumiginnagaaneq misigisaqarfigisarsimallugu. Sumiginnaaneriit paaqqinnittut atugarissaannginnerannut atassuserneqarsinnaapput. Tamakku avataasigut anaananut angutaasernerit (timikkut suaassutsitigullu) imigassamik ajornartorsiuteqarnermut ilaallutik takussaajartorput.

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuartut misissuisimanerisa takutippaat, meeqqat qanoq amerlatigaluarnerisut kaallutik innartartut, takuuk tabiili 7.25.

Tabel 7-25 2006-mi meeqqat kaallutik innarsimasut apersorneqartut. Meeqqat 2,462 misissuiffigineqarput (Niclasen, B. et al., 2007).

Kaallutik innarsimanngisaannartut	Tamatigut akulikitsumilluunniit kaallutik innartartut	Ilaanneeriarlutik kaallutik innartartut
59 %	17 %	Ca. 22 %

Issittumi nuuniarnikkut atukkanik misissuineq naapertorlugu (Poppel, B. allallu, 2007) kalaallit isumaqarput nunaminni inooqatigiinnikkut ajornartorsiutaanerpaat tassaasut suliffissaleqineq, imigassamik atornerluineq aammalu imminortarnek. Takuuk tabiili 7.26.

Tabel 7-26 Kalaallit Nunaanni inersimasut isumaginninnermi ajornartorsiutinik isiginninnerat (Poppel, B. et al. 2007.)

Ajornartorsiutit	
Suliffissaqannginneq	84 %
Imigassamik atornerluineq	79 %
Imminorneq	67 %
Ikiaroornartumik atornerluineq	68 %
Ilaqutariinni peqqarniilliorneq	63 %
Kinguaassiutitigut atornerluineq	58 %
Katillugit apersukkat	37,401

Peqqissutsikkut ajornartorsiutit aammalu ilaqutariit eqqornerlunneqarsinnaasut uteqqiattunik ajornartorsiuteqalersarput: Ilaqutariinni imigassamik atornerluinernillu eqqugaasernerit.

8

**SUNNIUTAASINNAASUT AAMMALU PERIARFISSAT
INERIARTORTINNEQARNERISA ANNERPAATINNEQARNERAT KIISALU
SUNNIUTINIK PITSAANNGITSUNIK MINNERPAATITSINIARNEQ**

TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariiniagaata sunniutigisinnaasai aatsitassarsiorfimmik sanaartornerup aammalu ingerlatsilernerup nalaani pisussat, aammalu matuneqarnerani pisussat naliliivigineqarput.

Naliliisinnaajumalluni inooqatigiinnikkut aammalu aningaasarsiornermi pissutsit uuttuutigineqartussat attuumassutillit oqartussallu peqatigalugit april 2010-imi nassaarineqarput pingaarnersiorlugillu tulleriinnilersorneqarlutik, tamatumanilu Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqaqfiup najoqqutassiai 2009-imeersut atorineqarput kiisalu aprilimi Narsami Qaqortumilu suliariniakkamut attuumassuteqartut isumasioqatigiissinneqarneranni oqallinnerit aallaavigineqarlutik (Isumasioqatigiisitsinernit nalunaarusiat naliliineri tunngavissanut ilanngussaq 2-imiittunut ilanngunneqarsimapput.

Inuiaqatigiit aningaasarsiorneranni uuttuutit makkuupput:

- Aningaasaqarnermut tunngasut (suliffissaqarneq, akleraartut aammalu isertitat kiisalu inuussutissarsiornikkut periarfissat)
- Ilinniartitaaneq pikkorissaanerlu
- Innuttaasunik sullissineq pilersaarutillu
- Inooqatigiinnermut tunngasut
- Peqqissuseq
- Kulturikkut pinngortitamilu pingaartitat

Sunniutininik nalilersuineri aammalu sunniutininik minnerpaatitsiniutit suussusersiniarneqarneranni iluaqutissatut suliariniakkami suliat pingaarnert immikkoortulluunniit nalunaarsorneqarsimapput. Aamma, suliariniakkami ingerlatsineq sulianut assigiinngitsunut agguarneqarsimavoq:

- Nioqqutissanik sulisunillu assartuineq
- Akuiakkanik assartuineq nioqquteqarnerlu
- Najugaqarfiup, aatsitassarsiorfiup aammalu akuiaaviup ingerlanneqarneri
- Attaveqarnermi pilersuinermilu atortorissartut (innaallagialu, imeq igitassaq, eqqagassalerineq il.il.)

Suliariniakkap ingerlanerata immikkoortuini assigiinngitsuni sunniutininik uuttueriaaseq tuluttut Impact Matrix-imik taagugaq inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut atugaat assigiinngitsut pitsaasumik aamma / imaluunniit pitsaanngitsumik sunnerneqarnissaat naliliivigineqartarpoq.

Inuiaqatigiit atugaannut aningaasaqarnikkullu atugaannut tunngasut (suliffissaqarneq, inuussutissarsiorneq, peqqissuseq, innuttaasut ajornartorsiulerataanaasut il.il.) uuttuutigalugit suliariniakkap immikkoortuisa assigiinngitsut (assartuineq, nioqqutissanik pilersuineq, najugaqarfimmik, aatsitassarsiorfimmik aammalu akuiaavimmik ingerlatsineq il.il.) sunniutissaat naliliivigineqartarput.

Aatsitassarsiorfimmil suliat assigiinngitsut ataasiakkaat eqqarsaatigalugit inuiaqatigiit atugaannut aningaasarsiornerannulu tunngasut, tassa aatsitassarsiorfiup sanaartorneqarnerata ingerlanneqarneratalu nalaani pisut, pitsaasunik pitsaanngitsunillu qanoq sunniuteqarfigineqarnissaat eqqoriarneqartarpoq sapinngisamillu sunniutip qanoq annertutiginissaa missingerniarneqartarluni.

Makku aallaavigalugit sunniutissatut paasineqartut nalilersorneqartarput:

- **Sunniut qanoq qularnaatigiva?** - Qularnaappa, ilimanarpa, ilumut pissanersoq ilisimaneqarpa ilisimaneqanngilaluunniit?
- **Sunniutit sumi pissappat?** Sunniut sumiiffimmi aalajangersimasumi pissava (Kommune Kujallermi, Kalaallit Nunaanni imaluunniit nunani tamalaani? Nunat immikkoortui "iluanaartut" aammalu "ajutoortut"?)
- **Sunniutit qanoq sivilutigitsumik atuutissappat qanorlu akulikitsigissappat? – Sunniut qanoq takkutissava** - takkutillatsiaannassava, sivilutigitsumik atuutissava imaluunniit ataavartuussa?
- **Sunniut qaqugukkut malugineqassava? –Nunaqatigiinnit** erngerluni malugineqassava imaluunniit malugiartuaarneqassava?

Sunniutit qanoq annertutiginissaannik naliliinermi aamma innuttaasut aarleqqutigisaat ilanngullugit isumaliutigineqartarput.

Sunniutit ilimanatillit tamarmik, pitsaanngitsut aammalu millisarneqaatigisariaqakkamissut annertussusillit (akunnattumik annertuumilluunniit sunniutaasut (pitsaanngitsut)) qanoq iliorluni millisarniarneqarnissaat aamma tikkuarneqarpoq.

Narsami, Nuummi aammalu Qaqortumi suliariniakkamut attuumassuteqartunik isumasiuineri aarleqqutigineqartut tikkuarneqartut sunniutinik naliliinermi aamma isumaliutigineqartarput.

Naliliinerit inernerit qalipaait tulliuttut atorlugit saqqummiunneqarput, tassa sunniut pitsaasuunersoq, ajoranilu pitsaasuunnginnersoq, imauunniit pitsaasuunnginnersoq aammalu sunniut annikitsuinnaanersoq, akunnattuunersoq annertuujunersorluunniit nalunaarneqartarluni

	Annkitsoq	Akunnattoq	Annertoog
Pitsaasoq	+L	+M	+H
Malunnaangitsog	0		
Pitsaanngitsog	-L	-M	-H

8.1 Aningaasarsiornermut tunngasut

Aningaasarsiornermut tunngasuni makku misissuiffigeqqissaarneqarput:

- Suliariniakkamit toqqaannartumik suliffissaqartitsineq;
- Suliat suliariniakkamut attuumassuteqartut allanut suliaassiissutigineqarnerisigut suliffiit toqqaannangitsumik pilersinneqartut;
- Inuussutissarsiornikkut periarfissat ataatsimut isigalugit;
- Akileraarutit kaaviiaartitalu.

8.1.1 Suliffissaqartitsineq

Sanaartornermi pīanissamut akuersisoqareerneratigut aallartinneqartussami sulisut 30-40 pisariaqartinneqassapput. Sanaartornerup ukiuisa siullianni aappaannilu aasap qaammataani sulisut pisariaqartinneqartut 120-140-inut amerlissasut naatsorsuutigineqarpoq. Naatsorsuutigineqarpoq sanaartornermi sulisut ilarpassui nunaqavissuussasut aatsitassarsiorfik ingerlalerpat suliinnassasut. Najugaqarfik atavissussaq pīaanissamut akuersissoqareernerani sananeqassaaq.

Atsitassarsiorfik Kujataani suliffissaqarnissamut malunnaatilimmik iluaqutaassaaq. Suliffeqarfiup sulisoqarnikkut allaavigisaa, allaaserineqareersoq aamma tusarniaanerni saqqummiunneqartoq, tassaavoq suliassamut piukkunnartut tamarmik suliffissaqartinneqassasut, imatut tulleriinnilerlugit:

1. Inoqarfinni qaninnerni najugallit
2. Kalaalit nunaanni najugallit
3. Kalaallit nunani allani najugallit nunaminnullu uteqqikkusuttut
4. Naalagaaffeqatigiinni najugallit

Nunaqavissunik sulisoqarnermi ajornartorsiutaasinaasut suliffeqarfiup ilisimaarilluarpai, sulisussanik amigaateqalertarnerup inuuniarnikkut ajornartorsiulernermik kinguneqarsinnaasarmat. Tamanna kommuneqarfimmi annertuumik ajornartorsiutaasinnaanera pillugu annertuumik eqqartuisoqarpoq.

Amerlasuunik suliffissaqartitsisinnaagaluartoq arrortitsilluni akuiaavik aningaasaliisussaqaqngimmat, nunatsinni akuiaaviliortoqarsanngikkallarpoq.

Aatsitassarsiornermik ilinniarfimmi ilinniarsimasut qaavatigut ilinniaqqinngikkaluarlutik toqqaannartumik sulisorineqalersinnaapput. Aatsitassarsiornermik ilinniarfik aamma Tanbreez ilinniarfiup neqeroorutaasa suliffeqarfiup pisariaqatitaanut naleqqussarneqarsinnaaneri pillugit eqqartueqatigeereerput.

Tamatuma saniatigut piiaafimmi sulineramik sungiusartoqarsinnaanerata eqqartorneqarnera aallartisarneqareerpoq. Taamatut eqqartuinerit aallarnisarneqartut ilinniarfiup ineriartoqqinnissaanut periarfissiisinnaapput.

Isumassarsiat tamakku piviusunngortinneqarsinnaanerata Naalakkersuisunik, iliniarfimmik, kommunimik susassaqaqtunillu allanik oqaloqateqarnikkut piviusunngortinneqarsinnaapput.

Tamatigulli aatsitassarsiorfiup qanigisaani nunallu sinnera eqqarsaatigalugu aatsitassarsiorfimmi sulinissamut piukkunnaatillit piumassuseqartullu sulisussarsiornermi salliutinneqassapput.

Nunaqavissut piumasaqaatinut naapertuuttunik piginnaanillit tamakkunungalu tunngasunut iliniarfinni naammassisimasut, aningaasaliisussanillu akuersarneqarsinnaasut salliutinneqartassapput. Taamaanngippat suliffinnut piukkunnarsaalluni pikkorissaasoqartariaqassaaq.

Ingerlatsinermi sulisussat 80-it missaat allaaserineqartutut piginnaanillit pisariaqartinneqassapput.

Nerisaqartitsineq najugaqarfiillu ingerlanneqarnerat sumiiffimmi suliffeqarfinnut suliakkiissutigineqarnissaat ilimanarpoq. Sulisussat amerlanerpaat sapaatit akunnerini sisamani sulereernerminni sapaatit akunnerini marlunni sulinngiffeqartassapput.

Tabel 8-1 TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiani suliffiit sulianut assigniingitsunut agguataarlugit (najoqqutaq: TANBREEZ Mining).

Personnel Plan									
Description	Number/ shift	Shifts	Total	Local Personnel	Hours/day	Days/week	Weekly Hours based on 4 weeks on 2 off	Total Hours worked/wk	Job Category
Mine operations									
Mine manager	1	1	1		12	6	48	48	Manager
HS Coordinator	1	1	1		12	6	48	48	Professional
Metallurgist	1	1	1		12	6	48	48	Professional
Excavator operator	1	1	1	1	12	6	48	48	Operator
Secondary excavator operator	0,5	1	0,5	0,5	12	6	48	24	Operator
Truck operator	4	1	4	4	12	6	48	192	Operator
Wheel loader operator	0,5	1	0,5	0,5	12	6	48	24	Operator
Driller	6	1	6	6	12	6	48	288	Operator
Blaster	1	1	1	1	12	6	48	48	Technicians
Explosive worker	1	1	1	1	12	6	48	48	Operator
Maintenance Engineer	1	1	1		12	6	48	48	Professional
Apprentice	2	1	2	2	12	6	48	96	Apprentice
Mine Geologist	2	1	2		12	6	48	96	Professional
Sub total			22	16					
Process operations									
Plant manager	1	1	1		12	7	56	56	Manager
Chemist	1	1	1		12	7	56	56	Professional
Grinding and screen	1	2	2	2	12	7	56	112	Plant & machine operator
magnetics	1	2	2	2	12	7	56	112	Plant & machine operator
Analyst	2	2	4	4	12	7	56	224	Technicians
Sample preparation	3	2	6	6	12	7	56	336	Technicians
Plant foreman	1	2	2	2	12	7	56	112	Plant & machine operator
Day crew	3	1	3	3	12	7	56	168	Technicians
Training officer	1	2	2	2	12	7	56	112	Technicians
Apprentice	1	2	2	2	12	7	56	112	Apprentice
Wheel loader operator	7	1	7	7	12	7	56	392	Operator
Sub total			32	30					
Administration, camp and warehouse									
Camp Manager	1	1	1	1	12	6	48	48	Clerical
Accountant	1	1	1	1	12	6	48	48	Clerical
Secretarial	1	1	1	1	12	6	48	48	Clerical
Cleaners	2	1	2	2	12	6	48	96	Elementary occupation
Cook	2	1	2	2	12	6	48	96	Cook
Kitchen helpers	4	1	4	4	12	6	48	192	Elementary occupation
Medically responsible	1	1	1	1	12	6	48	48	Clerical
Mechanic	1	1	1	1	12	6	48	48	Technicians
Maintenance worker	6	1	6	6	12	6	48	288	Technicians
Lubrication vehicle	1	1	1	1	12	6	48	48	Operator
Electrician	4	1	4	4	12	6	48	192	Technicians
Instrumentation	1	1	1	1	12	6	48	48	Technicians
Haul road maintenance	1	1	1	1	12	6	48	48	Operator
			26	26					
Total			80	72					

Kalaallit Nunaanni 2014-imi suliffissaaleqineq 10,3 %-iuvoq, tassa kisitsisinngorlugu inuit 2754-it, taakkunanngalu 406-it Kujataani suliffissaaleqisuullutik. Pingaartumik Kujataani suliffissaaleqisoqarpoq, tassa Nanortalimmi 16,4 %-it, Narsami 16,4%-it aammalu Qaqortumi 10,1 %-it. Ilinniagaqarsimanngitsut annermik suliffissaaleqisuusarput, taamaattorli sulisartut inuussutissarsiutinut soorlu saviminilerinermut, sanaartornermut, niuernermet allaffissornermullu, assartuinermet umiartornermullu aammalu aalisarnermet ilinniarsimasut aamma suliffissaaleqisarput.

Suliffissaaleqisut suliffinnik TANBREEZ-imi sanaartornerup aatsitassarsiorfimmillu ingerlatsinerup nalaani pilersinneqartunik iluaquteqarsinnaapput. Taamaattorli ilimanarneruvoq suliffinni allani suliffeqareersut aatsitassarsiorfimmi sulisunngornissaat. Taamaalluni suliffeqanngitsut toqqaannanngikkaluamut nutaanik periarfissinneqassapput..

Kuultisiorfik Nalunaq Gold Mine A/S-ip inuiaqatigiinnut sunniutaanik naliliineq (Angel Mine, 2009) naapertorlugu aammalu paasissutissat Kommune Kujallermit pissarsiarineqartut naapertorlugit Nanortalimmi sulisusaqarpoq naleqquttumik ilinniartinneqatsiareerlutik TANBREEZ-imi sulilernissaminnut naleqquttunik piginnaaneqartunik.

Aamma ilimanarpoq inuit suliffissaaleqineq pissutigalugu Kommune Kujallermit qimagussimasut suliffissaqaqqileriarpat Narsamut Qaqortumullu uteqqikkumaartut. Ataatsimut isigalugu Kalaallit Nunaanni inuit nuttartorujussuusarput, ilimanarporlu inuillu suliffissalimmut nuuttarumaartut (Nuttarneq pillugu aqutsisoqatigiit, 2010), (Issittumi inuuniarnermi atukkat pillugit misissuineq 2007) (Kommune Kujallermeersunik apersuineq).

Suliariniakkami siunertaasoq tassaavoq suliani tamalaani nunaqavissut sapinngisamik amerlanerpaat atorneqassasut. Aqutsisut akuiaavimmilu sulisut eqqaasanngikkaani suliffiit tamarmik nunaqavissunut neqeroorutigineqassapput. TANBREEZ-ip aatsitassarsiuernerani sulisussat amerlassusissaattut ilimagineqartut Tabel 8.2-imi takutinneqarput.

Tabel 8-2 Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaani sulisussat amerlassusissaattut naatsorsuutigineqartut kalaallilu sulisoriumaneqartut amerlassusiinik takussutissiaq

Suliffiup suussusia	Sulisut amerlassusissaat	Nunaqavissut	Nunaqavissut %
Aqutsisut	2	0	0%
Immikkut ilinniarsimasut	6	0	0%
Ingerlatsisut	22	22	100%
Teknikkerit	28	28	100%
Ilinniartut	4	4	100%
Akuiaavimmik maskiinanillu ingerlatsisut	6	6	100%
Allaffimmiut	4	4	100%
Suliassat nalinginnaat	6	6	100%
Igasut	2	2	100%
Katillugit	80	72	91%

Immikkut ilinniarsimasut (soorlu sulisoqarnermik aqutsisut aammalu saffiugassanik ilisimatuut)

Ingerlatsisut (soorlu assaatinik, usisaatinik, qillerutiniq aammalu nivaattarsuarnik)

Teknikkerit (soorlu qaartiterisartut, misissugassanik piareersaasartut, misissueqqissaaartartut aammalu umiarsuavilimmi sulisut).

Aatsitassarsiorfiusimasunit misilittakkat apersuinerillu naapertorlugit nunaqavissut amerlasuut peqataanissaannut aporfiusinnaasut tassaasinnaapput:

- Suliffinni pisariaqartinneqartuni amigartunik piginnaasaqarneq / misilittagaqarneq
- Sulinermi atukkanut naleqqussarluarsinnaannginneq pissutigalugu sulisut nunaqavissut soraajaartarnerat
- Sulisinnaasut piginnaanillit peqqissutsimikkut aporfeqarnerat

Suliffissaqartitsineq inoqutigiinnut nunaqqatigiinnullu aningaasarsiornikkuinnaanngitsoq iluaqutaassaaq tassami ilaqtutanik pilersuineq kalaallit angutit suliassaattut pingaarnertut isigineqartarmat. Aatsitassarsiorfimmit iluaquserneqarnerusussat tassaassapput ilaqtariit inuusunnerusut meerartallit aammalu angutit / arnat inuusuttuujunnaarsut angerlarsimaffimminnit qimagutereersunik imminulluunniit isumagisinnaanngorsimasunik qitornallit. Aamma, nunaqarfinni illoqarfinniluunniit mikisuni najugallit illoqarfinni annerusuni najugaqartuniit malugusunnerussapput.

Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaani toqqaannartumik suliffissaqartitsinerup sunniutai akunnattumiit annertuumik pitsaasuussapput, tassa aatsitassanik piiiaffimmi aammalu akuiaavimmi suliat amerlanerpaanik suliffissaqartitsissallutik. Suliffissat amerlanersaat nunaqavissunit (Kommune Kujallermeersunit) tiguneqarsinnaassapput, nunaqavissulli sapinngisamik annertunerpaamik sulisorineqarnissaat anguniarlugu iliuuseqartoqassaaq. Aatsitassarsiorfik matuppat suliffissaqartitsineq tamarmi unittussaagaluartoq taamaattoq suliffissaqartitsinerup iluaqutissartai, soorlu piginnaasaqarnerulerneq aammalu misilittagaqalersimaneq, soraarnerussutisiassanik eqiterineq aningaasanillu ileqqaarneq il.il., suliffissaqartitsinerup kingorna aamma sunniuteqassapput.

Iliuusissatut siunnersuutigineqartut:

- Sanaartornerup ingerlatsinerullu nalaanni suliassani atorfinnilu assigiinngitsuni piumasaqaatit sukumiisumik nassuiarneqarnerat
- Suliffiulersussami piumasaqaatinik, soorlu peqqissutsimut isumannaallisaanermullu aammalu allanut piumasaqaatinik najukkami oqartussat suleqatigalugit paasititsiniaaneq
- Najukkami oqartussat suleqatigalugit pikkorissaanernik pisariaqartinneqartunik naliliineq
- Aatsitassarsiorfimmik ingerlatsinerup nalaanni suliffinnut pisariaqartinneqartunut pikkorissaaqqaarnerit aammalu sulitigaluni pikkorissaanerit ineriartortinneqassasut
- TANBREEZ-ip nunaqavissunut suliffittut kajungernartuunissaa anguniarlugu sulisoqarnermi periaasissanik iluaqutissanillu ineriartortitsineq²
- Arnat angutillu aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaanni suliffinnut qinnuteqarsinnaaqqullugit arnaassuseq angutaassuserluunniit naapertorlugu sulisussanik nalilersuineq
- Aatsitassarsiorfimmik ingerlatsinerup nalaanni sulisussarsiornermi periaatsinik ineriartortitsineq
- Sulisut assigiinngitsunik kulturillit paaseqatigiilluiarnissaat anguniarlugu aammalu inoqarfiit avatangiisut inooqatigiinnikkut eqqugaanissaat minnerpaatinniarlugu assigiinngitsunik kultureqarneq pillugu isumasioqatigiisitsinernik aaqqissuilluni.
- Narsap Qaqortullu akornanni sulisunik assartuinerit qularnaarlugit

8.1.2 Inuussutissarisorneq

Aatsitassarsiorfiup TANBREEZ-ip nioqqutissanik sulisussanillu assartuinerit aammalu najugaqarfimmi sullissinerit, soorlu nerisaqartitsineq, eqqiaaneq aammalu allaffeqarneq errorsinerlu suliffeqarfinnut allanut isumagisassanngortissavai.

Kalaallit Nunaanni toqqaanartumik suliffissaqartitsinermut sanilliullugu inuussutissarsiutinik ingerlatalinnut sunniutaasussat annertuutut isigineqarput: Suliffiit saniatigut pilersitassat ikittuinnaagaluartut uuliasiornermit aatsitassarsiornermillu saniatigut sunniutit annertoorejussuartut misigineqartarput. Cairn Energyp Qeqertarsuup tunuani uuliaqarneranik qanittukut misissuina assersuutigineqarsinnaavoq. Kalaallit sulisut amerlanngitsuinnaagaluartut taamaattoeq Nuummi sinerissallu kitaani inuussutissarsiornermut assut pitsaasumik sunniuteqarsimasutut misigineqarpoq (Kommuneqarfik Sermersuumi, GMS-mi GE-milu oqaloqateqartarnerit naapertorlugit.

Inuussutissarsiutinik ingerlatsinermut sunniutit pitsaasut makkununga tunngassuteqassasut naatsorsuutigineqarpoq:

- Nioqqutissanik sulisussanillu angallassineq
- Najugaqarfimmi sullissinerit
- Orsussamik pilersuineq
- Nioqqutissanik nerisassanillu pilersuineq

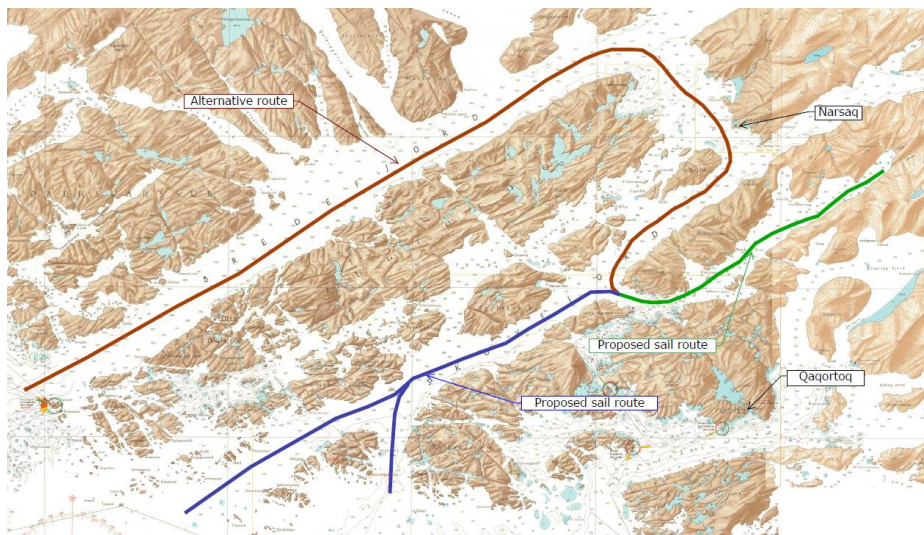
² TANBREEZ-imi paarlakaalluni sulinikkut aammalu angallassinert pioreersut atorlugit sulisut nunaqavissut inuusaassitoqamminnik attassiinnarnissaat qularnaarneqassaaq. Angallannikkut periarfissat allannguuteqarpata (aqquserngit, mittarfiit nutaat allallu) sulisut paarlakaannerat eqaannerusumik ingerlanneqarsinnaavoq.

- Teknikkikkut sullissinerit

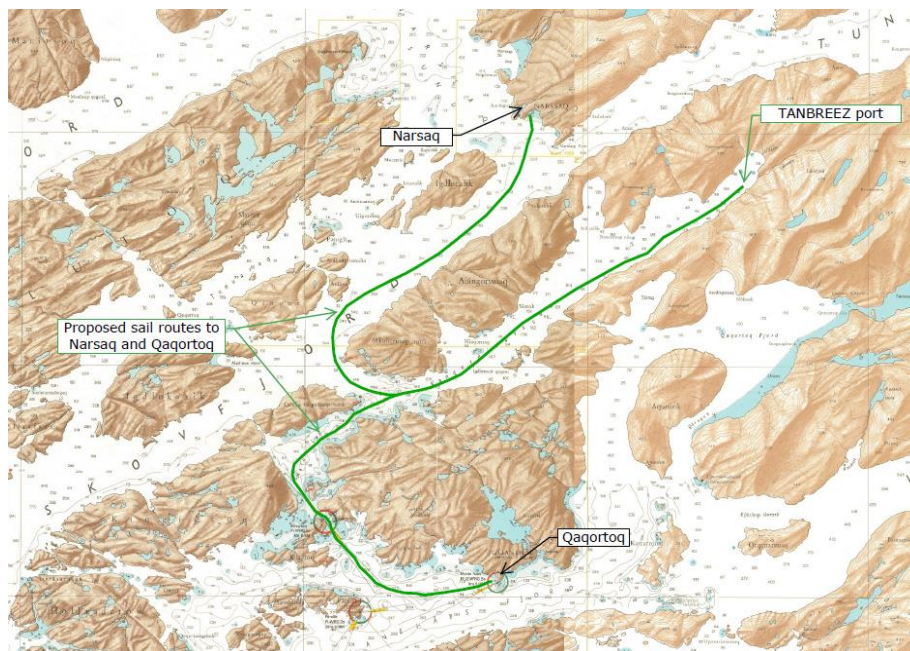
Qaqortup Narsallu aammalu aatsitassarsiorfiup akornanni **usunik sulisunillu** assartuineq annerusumik imaatigut angallatit atorlugit ingerlanneqassaaq. Angallatit ataatsit usunik sulisunillu assartuisuussapput. Assartuineq Narsamiit Qaqortumiillu sapaatit akunnerannuat ataasiarluni ingerlanneqartartussatut naatsorsuutigineqarpoq. Sullissineq taanna suliariumannittussarsiuunneqassaaq sullissisullu kujataaneersut piumasaqaatinik naammassinnissinnaasut saliutinneqassallutik.

Akuiakkanik aatsitassarsiorfimiit assartuineq ukiumut arfinileriarluni umiarsuit 57.000 BRT-iusut atorlugit ingerlanneqartassaaq. Orsussaq ukiumut sisamariarluni agguunneqartassaaq (pinerit tamaasa 1200 m3).

Aatsitassarsiorfik annermik imaatigut angallatit atorlugit tikiqqartassaaq. Aqqutit marluit atorlugit aatsitassarsiorfik tikiqqarsinnaavoq. Aappaa Ikarsuakkoorluni Narsaq saqqullugu kiisalu Narluakkoorluni, aappaalu Simiuttat eqqaqqullugit Matokkoorluni Narluamut. Aqqutit taakku tamarmik Kangerluarsummut ingerlaviusinnaapput.

Titartagaq 8 1: Aatsitassarsiorfimmuat aq 1

Titartagaq 8-1: Inunnik angallassinermi aqqutigineqarsinnaasut tassani takutinneqarput

Aamma, qulimiguullit aatsitassarsiorfimmi atorneqartassapput, qularnanngitsumik Air Greenlandip pigisai. Sulisut aalajangersimasut aammalu tikeraartut kiisalu pinartumik pisoqartillugu angallakkasuarneqartariaqartut qulimiguulinnik angallanneqartassapput.

Najugaqarfimmi sullissineq suliariumannittussarsiuunneqassaaq qulingiluanillu sulisoqassangatinneqarluni. Sullissinerit taakku tassaapput nerisaqartitsineq, eqqiaaneq, errortalerineq assigisaallu. Aamma inuussutissarsiuutiniq ingerlatallit qassiitigut sulisinneqassapput (sanasut, maskiinalerisut, innaallagisserisut assigisaallu). Aamma Aatsitassarsiorfiup ingerlanerani qarasaasialerisut sulisinneqartarsinnaapput kujataaniillu pissarsiarineqartassallutik.

Sullissinerit aatsitassarsiorfiup sananeqarnerata nalaaniit atorneqarlutik aatsitassarsiorfiup ingerlanerani amerlanerulissapput matunissaatalu tungaanut atorneqassallutik. Najugaqarfimmi sullissineq akunnattumik pitsaassusilimmik sunniuteqartussatut naatsorsuutigineqarpoq.

Najugaqarfimmi nerisaqartitsineq suliariumannittussarsiorneqartoq **nerisassanik nioqqutissanillu ulluinnarsiutinik** pisariaqartitsiviussaaq, ajornanngippallu taakku kujataaniit pissarsiarineqartassallutik. Kujataanit nerisassat / kalaalimerngit aammalu nunat allamiut nerisassaataat nerisarineqartassapput. Aalisakkanik neqinillu aammalu kalaaliminernik pissarsinissaq siunertaralugu aalisartut piniartullu nerisitsisuniit isumaqatigiissuteqarfigineqarsinnaapput. Niuertarfiit kujataaniittut soorlu Brugsen, Pilersuisoq aammal Pisiffik Qaqortumiittut Narsamiittullu nerisassanik nioqqutissanillu ulluinnarsiutinik nalinginnaasunik nerisarfimmi najugaqarfimmilu atorneqartussanik pisiniarfigineqartarsinnaapput.

Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaani pisiarineqartartussat allat tassaapput: angallatit mikisunnguit atortussaallu, najugaqarfimmi pequtit atortussallu, pappiaqqat, atisat skuullu isumannaallisakkat, atortut illersuutit. Tamakku amerlanersaat Kalaallit Nunaata avataaniit pisiarineqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq.

Orsussaq Polaroil A/S-imit, Namminersorlutik Oqartussanit pigineqartumit pisiarineqartassaaq

Unnuiffissat eqqarsaatigalugit naak sulisut nunanit allaneersut amerlanerit timmisartukkut tikiunneqartarlutillu aallarunneqartartussaagaluartut naatsorsuutigineqarpoq nunat allamiut ilaat immikkut ilisimasallit siunnersortillu sivilisunngitsumik Qaqortumi Narsamilu najugaqartarumaartut, ikinnerusullu Nuummiittarumaarlutik taamaammallu akunnittarfinni unnuisarfinnilu najugaqartassallutik nerisarfinnilu nerisassallutik.

Aatsitassarsiorfimmi atortut soorlu usisaassuit, assaatit, nivattaatit, qilleriviit allallu Kalaallit Nunaata avataanit toqqaannartumik pisiarineqartarnissaat naatsorsuutigineqarpoq.

Kalaallit Nunaannut assartuinerni nalinginnaasuni Royal Arctic Line A/S atorneqartassaaq. Amerlanaarlugit pisianik, atortorissaarutiniq assigisaannillu assartuineri umiarsuarnik RAL-imiit suliffeqarfinnilluunniit allanit attartortoqarsinnaavoq.

Usinik sulisunillu aatsitassarsiorfimmut assartuineq, najugaqarfimmi sullissineq, orsussamik pilersuineq, nioqqutissanik nerisasanillu pilersuineq aatsitassarsiorfiup sananeqalernerani aallartissapput, aatsitassarsiorfiup ingerlalerneqanngittooq annerpaalissallutik aammalu aatsitassarsiorfiup matunissaata tungaanut ingerlassallutik. Inuussutissarsiortunut sunniutissaat ingasaanaveersaarlugit nalilernerqarlutik akunnattumik pitsaassusilimmik sunniuteqartussat naatsorsuutigineqarput. Narsamiit Qaqortumiillu sullissinerit nioqqutissallu amerlanerusut pissarsiarineqartartillugit inuussutissarsiortunut sunniutit pitsaanerullutillu annertunerussapput.

Sulisut aningaasanik atuinerat pissutigalugu aamma inuussutissarsiortut toqqaannangitsumik sunnerneqassapput. Sunniutit pitsaasut illoqarfinni minnerusuni akunnattumillu angissusilinni malunnarnerussapput, pingaartumik Nanortalimmi, Narsami Qaqortumilu, kisiannili sulisut allameerpata, soorlu Nuummiit Sisimiuniillu, malunnginnerussallutik.

Qulaani allaqqapput aatsitassarsiorfiup illoqarfimmi inuussutissarsiortut tungaatigut periarfissanik ammaassiffissai assigiinngitsut suusinnaanersut, tassa suliffiit toqqaannartumik aatsitassarsiorfimiittussat, aammalu toqqaannangitsumik suliffissat, tassa aatsitassarsiorfimmut kiffartuussineq ikorfartuinerlu.

Toqqaannangitsumik suliffissat saniatigut aamma periarfissanik suliffissanillu, Kalaallit Nunaanni, pingaartumik Kujataani, aningaasaqarnerup qaffannerata kingunerinik, pilersitsisoqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq. Naatsorsuutigineqarpoq sulisut isertitaminnik Kalaallit Nunaanni atuineratigut tamanna pissasoq, taamaalillunilu illoqarfimmi suliffinnik allanik pilersitsissalluni, tassanngalu iluanaarutiniq. Iluanaarutit nutaat taakku sunniutitut pilersitanut pingaanninnertut ingerlaqqittunullu atorneqassapput. Suliffiit taamaalillutik pilersinneqartut tammakku aatsitassarsiorfimmi suliffinnit toqqaannartumik pilersitanit aammalu sulianit allanut suliassiissutigineqartut toqqaannangitsumik nassatarineqarput. Aatsitassarsiorfimmi suliffimmit ataatsimit suliffiit pilersinneqartussat amerlassusaat **sulisitsinermut amerlisaassut** atorlugu naatsorsorneqarsinnaavoq.

Canadami Alaskamilu misilittakkat takutippaat aatsitassarsiornerup iluani sulisitsinermut amerlisaatit 1,6 – 1,8 atorneqartartoq. Paasissutissat taakku Keith Storey-mit (Memorial University-mi Newfoundland-miittumi Nunalerinermut instituttia) 2010-mi uppersarsarnerput.

Aammattaq Mining Association of British Columbia-mit misissuinerit takutippat (PWC-p aningaasaqarnikkut kingunerinik misissuina, oktoberi 2011), nittartakkami [www.https://www.fraserinstitute.org/categories/mining](https://www.fraserinstitute.org/categories/mining)–mi amerlisaassut 2,2-miittoq.

Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffimmi nammineq nioqqutissiorneq killeqarmat, taamaammallu nioqqutissanik eqqussineq annertoqimmat, scenaria qanganisarpaluttoq tassaassaaq amerlisaassut 1,3 atornissaa, scenarialu neriutilik tassaassasoq 2,2 atornissaa.

Ima inernilerneqarsinnaavoq, projektimut atatillugu suliffiit ilai toqqaannartumik pilersinneqassasut, ilaali toqqaannanngitsumik pilersinneqassasut naak Kalaallit Nunaanni suliffiullu eqqaani aningaasaqarnerup qaffannissaanut naatsorsuutigineqartumut ilaagalarlutik. Projektimulli atatillugu periarfissat inuussutissarsiornermut toqqaannartumillu suliffissanut pilersinneqartut pisarnertut Kalaallit Nunaannut pingaarluinnarput, ingammik Kommune Kujallermut.

Iliuississatut siunnersuutit:

Iliuuserineqartut tamarmik akilersinnaassusermik, imaluunniit akitigut unammillersinnaassusermik, imaluunniit sulisitsineq pillugu isumaqatigiissutit akianut ajoqutaannginnissamik tunngaveqassapput.

- Sullissisut Kalaallit Nunaanneersut (najukkameersut siullinneqassapput taavalu Kalaallit Nunaannit tamarmeersut tullinneqassallutik) pilersuinerimik, sulisunik, nioqqutissanik, orsussamik allanillu assartuinerimik suliaqartussat salliutinneqassapput, aamma suliariumannittussarsiornermi paasissutissat, piumasaqaati allallu inniminartut eqqarsaatigalugit.
- Aatsitassarsiornermi aningaasartuutitut akornutaassanngippat suliassat pilersuinerillu assigiinngitsut attarmoortunngornagit siammarlugilli suliassiissutigineqartassapput.
- Aatsitassarsiorfiup najugaqarfittaani nioqqutissanik sullissinnernillu pisisarnermi salliutitsineq. Errorsineq, nerisaqartitsineq, allaffimmi atortut, qarasaasianik allanngutsaaliineq il.il.
- Nerisaqartitsisussat piumaffigineqassapput kalaaliminernik sassaalliisaqqullugit.
- Tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatsisut aammalu tamaani oqartussat oqallittarfissaannik pilersitsineq. Oqallittarfik taanna sullissisuulersussanik nassaarniarneq sioqqullugu ingerlaneranilu atorneqassaaq aammalu sullissisuulersussat paasissutissinneqarnissaannut atorneqassalluni.
- Sullissinernik isumaqatigiissutit assigiinngitsut pillugit oqallinnerit aammalu apeqqarissaarfiit.

8.1.3 Inuussutissarsiutinik ingerlatsiviit minnerusut

Aatsitassarsiorfissaq sumiiffimmi suliffeqarfiit minnerit aatsitassarsiorfimmi suliassanik aallussisinnaasunik pilersinneqarnissaannut periarfissiissaaq. Ilaatigut makkuusinnaasunik:

- i) Aatsitassarsiorfimmi sulisussanik illoqarfimmiit mittarfimmiilluunniit imaatigut assartuineq
- ii) Qulimiguulinnik angallassineq
- iii) Umiarsuit tikikkiartorneranni ilisimasortaneq
- iv) Orsussamik pilersuineq
- v) Sulisut ineqarfiannik isumaginninneq
- vi) Sulisut ineqarfiannik eqqiaaneq
- vii) Avatangiisinik nakkutiginnittuuneq
- viii) Isumaqatigiissuteqarnikkut aatsitassanik piianeq
- ix) Najugaqarfinni kiffartuussineq
- x) Eqqagassanik isumaginninneq
- xi) Nerisassanik

8.1.4 Aatsitassarsiorfiup matuneqarnera

Suliffissaqartitsinermit sunniut pitsaangitsoq annerpaaq aatsitassarsiorfiup matuneqarneratigut imaluunniit pilersaarutaanngitsumik uninneratigut sunniuttussaavoq.

Sunniutit pitsaanngitsut annikinnerpaatinniarlugit aatsitassarsiorfiup aallarteqqammernerani uninnissamut periaasissiortoqarnissaa inassutigineqarpoq.

8.1.5 Suliaqarfinnut allanut aporaassutaasinnaasut

Ajornartorsiutaasinnaasut minnerpaaffimmiitikkusullugit, inassutigineqarpoq piaartumik suliniummiit tunuartoqarsinnaaneranut periusissiortoqassasoq.

Narsamut Qaqortumullu sapaatit akunnerannut ataasiarluni usinik sulisunillu assartuisoqartassaaq. Akuiakkat ukiumut arfinileriarlutik assartorneqartassapput. Assartuinerup Kangerluarsummi aalisarnermut piniarnermullu annikitsuinnarmik sunniuteqarnissaa ilimagineqarpoq ukiumut angallatit tassuunaqquttut ikittuinnaasartussaammata.

Narsap Qaqortullu eqqaat takorniarfiulluarterput. Timmisartukkut angallassinertit najugaqartitsiviillu amerlineqanngippata aatsitassarsiorfimmiit sullissinernik taakkuninnga pisariaqartitsinerup takornariat taamanimiullu angalaneranni timmisartumi najugaqarfinnilu inissanik ingiarsimanninnissaa naatsorsuutigineqarsinnaavoq.

Sunniut annikittuinnaallunilu tamaaniinnaq malugineqartussaagaluartoq millisarneqarsinnaanngitsutut isigineqarsinnaavoq tassami usinik, akuiakkanik sulisunillu assartuinerit taamaallat angallatit / umiarsuit atorlugit ingerlanneqarsinnaanerit pissutigalugu.

Aatsitassaqarfimmi annikitsuinnarmik naasoqarnera pissutigalugu tamaani uumasut neriniartut qaqutigoortorujussuupput. Savaateqarfik qaninneq avannamut 10 km-inik ungasissuseqarpoq, savallu aatsitassaqarfimmut apuuttartut qaqutigoortorujussuullutik (ukiut 16-it ingerlaneranni tamaani marluk takuneqarsimapput). Taamaattumik savaatillit ajornartorsiortinneqarsinnaanerit ilimanaateqanngilaq.

Illoqarfimmi sulisooreersut aatsitassarsiorfimmi suliffeqalernissamik toqqaassappata tamanna illoqarfimmi sulisussanik amigaateqalernermik kinguneqarsinnaavoq, assersuutigalugu innaallagisserisunik, rujorilerisunik sanasunillu. Taamatut pisoqartarnera nunarsuatsinni takornartanngilaq, taamaammallu kommuni tamakkununga tunngasutigut sioqqutsisumik eqqartueqatigineqarpoq.

Piniartut aalisartullu aporaassuteqarfigineqarsinnaaner at pillugu Avatangiisinut Sunniutissat pillugit Nalunaarusiami sukumiisumik eqqartueqatigiittoqareerput. Aatsitassaqaarfiup naasoqarpiannginnaera pissutaalluni uumasut tamaani takussaaneq ajorput taamaattumillu aamma tamaani piniartoqassanani. Kangerlummi aamma "Lakseelv-imi" killilimmik aalisartoqartarpoq. Avatangiisit allanngorsinnaaner at pillugu nalunaarummi annikitsuinnarmik kangerluup sunnerneqarnissaa ilimagineqarpoq.

8.1.6 Pinngortitamit inuuniuteqarnerup allanngornera

Issittumi atukkat pillugit misissuinerup (Poppel et al, 2007) inernerisa ilagaat "issittormiut akissarsiaqarluni suliner mik aammalu qangatut aalisarnermik piniarnermillu akuleriisitsinissaq piumanerusaraat. Aalisar neq piniarnerlu akisuujupput; inoqutigiit isertitaqarnerusut sulianik tamakkuninnga ingerlatsinissaminnut aningaasanik atuinerusarput (aamma ilumut taamaaliortarput). Naggueqatigiit Inuit quliugaangata qulingilu at qangatut aalisar neq piniarnerlu kinaassutsiminnut pingaarutilittut isigisar paat" Immikkoortumi matumani sammineqartut pillugit misissueqqissaarnermi aammalu pinngortitami kulturimilu pingaartitanik paasiniaarnermi issittumi atukkanik misissuiner mi paasisat, kalaallinik misissuiner mik ingerlatseqataasimasunik apersuiner mit paasisat, aammalu 2010-imi aprili mi juunimilu inuiaqatigiinnut sunniutissanik nalilersueqatigiit innuttaasunik immikkut toqqakkanik apersuiner anni paasisat najoqqutatut atorneqartarput. Issittumi inuuniarnermi atukkanik misissuineq paasissutissanik kisitsisitalinnik aammalu paasissutissanik naliliiner mik tunngavilinni pissarsiviullu artarpoq tassami Kujataamiut 20%-ii misissuiner up ingerlanerani apersorneqarsimammata. Apersuisarner ni Narsaq ilanngunneqarsimanngimmat innuttaasut immikkut toqqarlugit paasiniaavineqartut atorlugit issittumi inuuniarnermi atukkanik misissuiner mi 2004-6-imi ingerlanneqartumi paasisat upper narsar neqarput aammalu Narsarmiut Qaqortormiullu isumaasa assigiinngissutaat paasiniar neqarlutik kiisalu illoqarfiit taakku marluk assigiinngissuteqarsinnaaner at taamaalilluni paasiniar neqarluni.

Sulisorineqarsinnaasut ilarpassui Kommune Kujaller mi qangatut inuusaatsimut kajungertorujussuupput; aalisar neq, asimiinneq Kommune Kujaller mi inoqutigiit aningaasaqarniarner anni pingaarutilerujussuuvoq.

Issittumi inuuniarnermi atukkanik misissuineq naapertorlugu inersimasut 5.059-it qangatut sulianut peqataasarput, tassa aalisarner mik piniarnermillu suliaqarsimasut apersukkani 66%-iullutik, 61%-it pilaqataasimapput / tisasimapput panertulisimallutillu, 14%-it aalisakkanik, neqinik paarnanilluunniit tuniniaasimallutik, kiisalu 11%-it sanalukkanik assigisaannilluunniit nioqquteqarsimallutik.

Inuit TANBREEZ-imi sulisussat aatsitassarsiorfimmi piffissaq tamaat suligunik aalisarnissaminnut piniarniarnissaminnullu periarfissakinnerulissapput. Aammattaaq, aatsitassanut inatsit 2009-imeersoq naapertorlugu sulisut suliner mik nalaanni piiaanissamut akuersissuteqarfiup iluani aalisarnissaat piniarnissaa allu inerteqqutaavoq.

Taamaattorli pingaaruteqarpoq oqaatigissallugu aatsitassarsiorfimmi sulineq qanga suliarisartakkanik sammisaqarnissamut akerliunngimmat, tassami sapaatit akunneri marluk aatsitassarsiorfik qimallugu sulinngiffeqarneq saniatigooralugu qangatut suliarisartakkanik sammisaqarnissamut periarfissaqartitsisarmat. Aammattaaq, sulinermit isertitaqarnikkut aalisarnermut piniarnermullu (puisinniarnermut) aammalu timmiaalunniarnermut, tassa tamakku pingaartitarigaanni, atortussanik pisinissamut periarfissiissammat.

Qangatut inuuniarnerup sunnerneqarnissaa najukkamiinnaq pissaaq qularnaranilu ilumut sunniut piumaartoq. Sunniinera ataavatuussanngilaq aatsitassarsiorfiullu aallartilaarnerani sunniut malunniutissalluni. Tamakku tunngavigalugit aammalu sunniutit millisarneqarsinnaanera pissutigalugu sunniutit annikitsuinnarmik ajoqutaasussatut isigineqarpoq.

8.1.7 Isertitat amerlinerat

Kujataani aningaasarsiornerup ingerlalluarnerulemissaa naatsorsuutigineqarpoq tassami sulisartut akissarsiaat amerlissapput tamannalu aningaasarsiornikkut ingerlatat soorlu sullissinerit, nerisarfii, sutorniartarfiit aammalu nioqqutissat amerlanerusut pisariaqartinneqalissallutik, tamannalu kujataani aningaasarsiornerup pitsaanerulerneranik nassataqassaaq.

Atukkanik pioreersunik misissuiffigisanit (Narsami Qaqortumilu 2010-mi immikkut oqallitsitanit) erseqqissarneqarpoq inuit qanoq inuiaqatigiinni inissisimanerat apeqqutaalluni aningaasanik atuineq assigiinngissitaarumaartoq. Ilaqutariit ingerlalluurtut qularnanngitsumik ungasinnerusoq isigalugu aningaasaliissuteqassapput, soorlu qitornamik ilinniagaqarnissaannut, pitsaanagerusumik illutaarnissamut soraarninngornissamullu, ilaqutariilli ingerlalluannnginnerusut isertitaminnik ulluinnarsiutinut, soorlu nerisassanut, imigassamut aammalu atortorissaarutinut allanullu atuinerussallutik.

Aalisakkeriviup ingerlanneqarnera aammalu akissarsiorluarneruleq taassuma malitsigisaa Narsami 1950 aamma 1980-ikkut aallartilaarnerani pisimasut (Agnethe Nielsenip apersorneqarnera) inuit atugarissaarnerulernerannik peqqinnerulernerannillu nassataqarsimavoq. Taamaattorli tunisassiorfimmi suliffissaqartitsineq ajorsiaartorsimavoq kingornalu matuissimalluni, inuit assorsuaq atugarliulerput taavalu sulisuusimasut ilaqutaasalu Narsaq qimagarlugu. Aatsitassarsiorfik matuppat taama aamma pisoqarsinnaavoq aatsitassarsiorfimmi sulisuusimasut allanik suliffissarsinngippata aammalu ilaqutariikkuutaat nunaqqatigiikkuutaallu siunissaat eqqarsaatigalugit piaartumik aammalu aningaasatigut iluanaarutaasimasut atuukkallarnerini iliuseqartoqanngippat.

Inuussutissarsiutinut allanit sulianillu allanit misilittakkat takutippaat ajornartorsiutit millisarneqarsinnaasarmata naleqquttumik ajornartorsiutit minnerpaatinniarlugit iliuseqartoqarpat.

Aningaasarsiorlualerneq ilaqutariit ilaannut kingunerlussinnaavoq imigassartorneq peqqarniilliortarnerlu aammalu aningaasanik atulussinnaaneq annertunerulissagaluarpata. Aningaasarsiorlualerneq aammalu kujataani aningaasat kaaviiartut amerlanerulernerata kingunerisaanik ineqarneq, nioqqutissat aammalu sullissinerit akitsornerussagaluarpata suliffeqanngitsut, ilinniagaqarsimanngitsut aammalu akissarsiakinnerusut aatsitassarsiorfinnit iluaqutissarsisussaannngitsut aammalu taakku ilaqutaat suli ajornartorsiorneruliinnarsinnaapput. Taamaattorli aningaasarsiorlualerneq ilaqutariinnut ingerlalluarnerusunut iluaqutaasinnaavoq aningaasarsiat siunissamut aningaasaliissutigineqartarpata imaluunniit ilaqutariinnut ingerlalluannnginnerusunut aveqatigiissutigineqartarpata.

Ajutoorfiusinnaasut sunniutillu pitsaanngitsut minnerpaaffissaanniitsinniarlugit iliuusissatut siunnersuutit:

- Sulinermut isumaqatigiissutit akissarsianut tunngasuinnaanngitsunik iluaqutissartallit (soorlu pikkorissarnermut ilinniarnermullu periarfissanik)
- Siunnersuisarnikkut sulisut ilaqutaasalu toqqaannartumik tapersorsorneqarnissaat anguniarlugu isumasioqatigiisitsinerit

8.1.8 Akileraarutit aningaasallu isertitassat

TANBREEZ-ip Aatsitassarsiorfianiit aningaasatigut toqqaannartumik pissarsiassat tassaassapput sulisut nunaqavissut akileraarutaat aammalu immikkut ilisimasallit nunat tamalaaneersut akileraarutaat, taakkumi Kalaallit Nunaanni akileraartarneq pillugu inatsit nr. 12, 2. November 2006-imeersoq naapertorlugu Kalaallit Nunaannut akileraartussaataammata.

Suliariniagaq akiliutitigut akileraarutitigullu pisortat isertitaannut amerlisitsissaaq. Kalaallit Nunaanni aatsitassanik qalluinnermut akiliuteqartitsisoqarneq ajornat aningaasat isertitat akileraarutillu toqqaannartut suliffeqarfimmut akileraarusiisarnikkut inuillu akileraarutaasigut pissarsiarineqartassapput.

Tabel 8-3 pissarsiat missingerneqarnerinik missingiiffiuvoq:

Tabel 8-3 Sulisut akileraarutaannit isertitassatut naatsorsuutigineqartut.

Akileraarutit akiliutillu	Killiffia
Suliffeqarfiup akileraarutai	1.021 mio. DKK-nut missiliorneqarput
Sulisut akileraarutaat (ukiut marluk sanaartorneq ukiullu qulit ingerlatsineq)	153,7 mio. DKK-nut missiliorneqarput

Ingerlatseqatigiiffiup akileraarutai

Ingerlatseqatigiiffiup akileraarutai

Nalinginnaasumik ingerlatseqatigiiffiit akileraarutaat allanngorartuunngitsaq 25 %-iusarpoq kiisalu suliffeqarfinnut Kalaallit Nunaanni aammalu nunani allani immikkoortortanut atuuttarluni. Isertitat akileraaruteqaataasussat tassaapput ukiumoortumik nalunaarummi iluanaarutitut allassimasut, akileraartarnermi malittarisassat naapertorlugit iluarsisat. Taamaattorli "Akileraartarneq atugarissaarnerlu pillugu Ataatsimiititaliarsuup" (marts 2011) siunnersuutigaa ingerlatseqatigiiffiit akileraarutaat 37%-mut qaffanneqassasoq.

Piginneqataassutinit pissarsianit akileraarutit

Kalaallit Nunaanni suliffeqarfiit piginneqataassutinit pissarsiat akileraaruserneqartussaapput kommunini inuit akileraartarnerannut assingusumik. Aatsitassat pillugit Inatsit naapertorlugu Kommune Kujallermi akuersisummik pissarsisimasut piginneqataassutinit pissarsiaminnit 36 %-inik akileraarutassaapput.

Akileraarutitigut annaasat

Suliffeqarfiit Aatsitassanut Inatsit naapertorlugu misissueqqaarnissaminut imaluunniit piiaanissamut akuersisummik pissarsisimasut akileraarutitigut annaasaminnik piffissami killiligaanngitsumi nalikilliliisinnaatitaapput.

Inuit akileraartarnerat

Akileraartarnermut inatsisip novemberimi 2010-imi allanngortinneqarneratigut isertitanit tamarmiusunit akileraarutit ilanngunneqarput taamaalillunilu aatsitassarsiorfinni sulisut 35%-imik akileraartussanngorlutik. Isertitanit tamarmiusunit akileraarutit taamaallaat sulisunut sulilernissartik ukiup affaani kingullermi Kalaallit Nunaanni akileraartarsimanngitsunut atuuppoq. Isertitanit tamarmiusunit akileraarutit aatsitassarsiorfinnit isertitanut sunulluunniit atuuppoq kisiannili Kalaallit Nunaanni Danmarkimilu soraarnerussutisiaqarfinnut akuerisaanut akiliutissat tassani ilanngaatineqartarlutik.

Kalaallit Nunaata, Danmarkip, Islandip, Norgep aammalu Savalimmiut akornanni marloriaammik akileraartannginnissaq pillugu isumaqatigiissusiortoqarsimavoq. Taannalu eqqaasanngikkaanni isertitanit akileraartarneq Danmarkimi akileraartarneq naapertorlugu aaqqissugaavoq. Kommune Kujallermi akileraarutit 44%-iupput, kommunillu avataaniittut 35%-imik akileraartarlutik. Akileraarutit ilanngaatiit 58.000 kr-iupput. Nunaqavissut Kalaallit Nunaanni suminngaaneeraluarunilluunniit 44%-mik akileraartassapput.

Aatsitassarsiorfiup ingerlanera, tassa sanaartornerup ingerlatsinerullu nalaanni, akileraarutitigut aningaasatigullu kaaviiartatigut iluaqutaassaaq. Matuma kinguliatigut suliffissaqartitsineq, akissarsiat aammalu akileraarutit suliariniakkamit pinngorfeqartut pillugit kisitsisit eqikkarneqarput.

Sanaartornerup ingerlanerani inuit akileraarutaat

Sanaartornerup ukiut marluk missaanni ingerlasussatut pilersaarutigineqartup ingerlanerani sulisut assigiinngitsunik amerlassusillit sulisinneqartassapput. Missingiutini tullerni sulisut aallaqqaammut 30-40-inik amerlassuseqarnissaat aammalu ukiumi siullermi aappaanilu aasaanerani 120-140-nik amerlassuseqartarnissaat tunngavigineqarpoq. Sanaartornerup ukiuisa siullianni aappaannilu sulisut agguaqatigiissillugu aatsitassarsiorfiup ingerlanerani sulisut amerlassuserisartagaatut amerlassuseqartassapput.

Sulisut amerlassusii aammalu ukiumut akileraarutaat tabel 8.4-imi takuneqarsinnaapput, tassanilu isertitanit tamarmiusunit akileraarutissat naatsorsorneqarsimallutik. Kommune Kujallermi najugaqartut akileraarutaat agguaqatigiissillugu 45%-iupput, tassa akileraarut aatsitassarsiorfiup ingerlanerani allannguuteqanngipput.

Tabel 8-4 Sanaartornerup ingerlanerani nunaqavissut avataaneersullu ukiumut katillugillu akileraarutissaattut naatsorsuutigineqartut pillugit takussutissiaq.

	Sulisut amerlassusissaat	Ukium. isertitat (1000 DKK)	Ukiuni marlunni akileraarutit katillugit (1000 DKK)
Nunaqavissut sulisussat (75%)	60	10.652	21.304
Sulisut avataaneersut	20	2.520	5.040
Katillugit	80	13.172	26.344

Ukiut marluk ingerlaneranni sanaartornermi sulisuusut Kalaallit Nunaanut akileraarutissaat 26,3 mio. kr.-inut naatsorsorneqarput.

Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata nalaani sulisut akileraarutaat

Tabel 8.5-imi aatsitassarsiorfiup ukiut qulit ingerlaneranni sulisut nunaqavissunut nunaqavissuunngitsunullu agguataarsimani eqikkarneqarput. Kisitsisit MT Højgaardip august 2012-imi sulisut pillugit missingigaanik aallaaveqarput. Ingerlatsinermi ukiut 1-10-mi ukiumut agguaqatigiissillugit sulisut 80-iusassapput. Tabelimut ilaapput sulisut nunaqavissut akissarsiaat akileraarutaallu.

Akileraarutinit isertitat katillutik DKK 128.6 millioninut naatsorsorneqarput

Tabel 8-5 Sulisut nunaqavissut nunaqavissuunngitsullu akileraarutaannik takussutissiaq (Kommune Kujallermut akileraarutit 45%-iusut aammalu nunaqavissuunngitsut akileraarutaat 35%-iusut aallaavigineqarput.

	Sulisut amerlassusi	Ukiumut akileraarutit (1000 DKK)	Ukiut qulit ingerlaneranni akileraarutit (1000 DKK)
Sulisut nunaqavissut (90%)	72	10.388	103.389
Sulisut avataaneersut	8	2.520	25.200
Katillugit	80	12.859	128.589

Aallaavigineqartut taaneqareersut tunngavigalugit, tassa nunaqavissut akileraarutaat 45%-iussat aammalu nunanit allamiut isertitanit tamakkiisunit akileraarutit pillugit aaqqissuussineq naapertorlugu akileraartinneqartassasut, taava nunaqavissut nunanillu allaneersut ukiut marluk sanaartornerup ingerlanerani ukiunilu qulini aatsitassarsiorfiup ingerlanerani katillugit 154,9 mio. Kr.-inik akileraassapput.

Malugisassaq: Kalaallit Nunaanni Naalakkersuisut akileraarutitigut isertittagaat allanngorartuaannarput, aatsitassat niuerutigineqarneranni akit allanngorartuarmata – aamma aningaasartuutit allat naatsorsoruminaatsut soorlu aningaasalersuinnermut, akitsuutit il.il.. Tanbreez-ip Copenhagen Economics isumaqatigiissuteqarfigaa akileraarutit allanngorarnerannut malinaatitsisussatut. Akuutissat atorlugit akuiaaneq maannakkut pilersissallugu tunngavissaqanngilaq, suliffeqarfiullu tamatumunnga taarsiullugu iliuusissanik siunnersuuteqartoqarnissaa utaqqimaarpaa.

Royalty-nik tamatumunnga akiliisoqartussanngilaq, suliffeqarfiulli tatiginnilluni taamaaliortoqarnissaanik aalajangerneq akuerivaa, Namminersorlutik Oqartussanut tamakku pillugit isumaqatigiissusiortoqarnissaa angutserlugu.

Inuiaqatigiit kalaallit isertitassaannut tunngasut allat

Toqqaannartumik suliffissat saniatigut aamma suliffissanik toqqaannanngitsunik pilersitsisoqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq, projektumut kiffartuussineq ikiorsiinnerlu aqquutigalugit. Aammalu Kalaallit Nunaanni, pingaartumik Kujataani, aningaasaqarnerup qaffannerata kingunerinik, pilersitsisoqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq. Naatsorsuutigineqarpoq sulisut isertitaminnik Kalaallit Nunaanni atuineratigut tamanna pissasoq, taamaalillunilu illoqarfimmi suliffinnik allanik pilersitsissalluni, tassanngalu iluanaarutit. Iluanaarutit nutaat taakku sunniutinut pilersitanut pingaannginnernut ingerlaqqittunullu atorineqassapput. Suliffiit taamaalillutik pilersinneqartut tammakku aatsitassarsiorfimmi suliffinnit toqqaannartumik pilersitanit aammalu sulianit allanut suliaassutitigineqartut toqqaannanngitsumik nassatarineqarput. Aatsitassarsiorfimmi suliffimmit ataatsimit suliffiit pilersinneqartussat amerlassusaat **sulisitsinermut amerlisaassut** atorlugu naatsorsorneqarsinnaavoq.

Immikkoortoq 8.1.2-mi taaneqareerneratut amerlisaassut 1,2-mit 2,2-mut annertutigisooq suliamut matumunnga atorineqassaaq. Annertussutsimut 1,3-mut pissutaavoq Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffimmi nammineq nioqqutissiorneq killeqarmat taamaammallu nioqqutissanik eqquussineq annertulluni, taamaammat tamanna scenario qanganisarpalaartutut inissinneqarpoq, scenariolu neriulluarnartoq tassaasinnaalluni annertussuseq 2,2.

Sulisitsinermut amerlisaassut 1,3 tunngavigalugu (scenario qanganisarpaluttoq) aammalu aatsitassarsiorfiup ingerlanerani toqqaannartumik isertitai 154,9 mio. Kr.-iuppata aatsitassarsiorfiup akileraarutitigut pissarsiarititai katillutik 201,9 mio. Kr.-iusussatut naatsorsorneqarput.

Scenario neriulluarnartoq amerlisaassummik 2,2-mik pilik atoraanni, projektimi isertitassat katillugit 340,8 mio. Kr.-unissaat naatsorsorneqarpoq.

Ataatsimut isigalugu akileraarutit isertitallu sunniutaat pitsaasut akunnattumiit qaffasissuussapput, sunniutaallu annerpaat tassaassapput akileraarutit (tassa iluanaarutit), sulisut akissarsiaminnit akileraarutaat, toqqaannartumik suliffissaqartitsineq aammalu inuussutissarsiortut ingerlalluarnernerulerat (aamma immiini akileraarutinit isertitanik amerlisitsisussa).

Aatsitassarsiorfiup ingerlanerani akileraartitsiviusinnaasumi aatsitassarsiorfinni akileraarutisarnermi isertitat agguataarneqartarnerat pillugu aalajangiinerit allanngussanngippata iluaqutissat amerlanerit, tassalu sunniutit pitsaasut qitiusumut tuttassapput kommunimullu tuttussat annertunaviarnatik.

8.2 Ilinniartitaaneq pikkorissaanerlu

Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu (aamma takuuk ilinniarsimassuseq 7.4.6-imiittoq) 2005-imiit 2009-imut ilinniarsimassuseq qaffariartoq ilinniakkani tulliuttuni naammassisut amerlassusiinit ersersinneqarpoq: sulisut ilinniagaqarsimasut aammalu qaffasinnerusumik ilinniagaqarsimasut (bachelorillit masterillillu). Qaffariaat taanna "sulisunut ilinniagaqarsimasunut" annerumik tunngavoq, tassa taakku 2005-imi 400-imiit 2009-imi 518-inut qaffariarsimammata. Taamaattorli paasissutissat taakku Kalaallit Nunaannit ilinniagaqarnersiutisartuntu aammalu Kalaallit Nunaanni najugaqavissunut tunngasuupput naak ilaat Kalaallit Nunaata avataani (Danmarkimi) ilinniagaqaraluartoq. Ilinniartut taakku ilarpassuit Kalaallit Nunaannut utinngitsoorsinnaapput.

Taamaattorli siunissami suliassat soorlu aatsitassanik piiaanerit piareersarfigineqarnissaat pillugu Kalaallit Nunaanni piginnaasat ineriartorteqqinneqarnissaat pisariaqarlunilu kissaatigineqarpoq. Ineriartorneq taanna nalinginnaasumik ilinniartitaanikkut (oqaatsinut, suliffissanik pilersitsiortormik kultureqarnikkut allatigullu) pilersinneqassaaq kiisalu suliutigaluni sungiusarnikkut.

Suliariniakkat TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaatut ittut Kalaallit Nunaanni piginnaasanik ineriartortitseqataasutut isigineqartarput, tassa aatsitassarsiorfimmi sulinikkut piginnaasat pissarsiarineqartarmata aammalu oqaatsitigut piginnaanngorsarfiusarmat. Aatsitassarsiorfiup ingerlariitsiarneratigut piginnaasat ineriartornerisa malunniunnissaat ilimanarpoq. Aatsitassarsiorfimmi sulinermit piginnaasarilersimasat aamma aatsitassarsiorfiup matoreerneratigut pigineqaannassapput tassami sulisut amerlanerit najugaqavissuunissaat naatsorsuutigineqarmat sunniutip najukkami aamma atuunnissaa naatsorsuutigineqarpoq.

Piginnaasat pigineqalersussat sunniutaat akunnattumik pitsaassuseqassasooq naatsorsuutigineqarpoq tassami aatsitassarsiorfimmi sulinermit ilisimasat misittakkallu Kalaallit Nunaanni annikitsuinnaammata.

Suliamut aalajangersimasumut sungiusaanerit, soorlu biilersuarnik ingerlatsisunik aammalu akuiaavimmi ingerlatsisunik sungiusaanerit aatsitassarsiorfimmi namminermi ingerlanneqartassapput. Sungiusaanerit inernerit aatsitassarsiorfiup aallartisimalaarnertigut malunniutissapput. Aatsitassarsiorfimmi sulinermit piginnaasarilersimasat aamma aatsitassarsiorfiup matoreerneratigut pigineqaannassapput tassami sulisut amerlanerit najugaqavissuunissaat naatsorsuutigineqarmat sunniutip najukkami aamma atuunnissaa naatsorsuutigineqarpoq.

Aammattaaq qaffasissutsini tamani piginnaasanik ataavartumik pikkorissaasoqartassaaq, taamaasilluni sulisut, pingaartumik Kalaallit Nunaanneersut, qaffasissutsini assigiinngitsuniittut tamarmik pikkorissarneqassammata.

Sulianut aalajangersimasunut sungiusarnermit pigineqalersussat sunniutaat akunnattumik pitsaassuseqassasoq naatsorsuutigineqarpoq Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassuseq qaffasissorsuunngimmat.

Ilinniartitaanermut piginnaanngorsaanermullu tunngasutaaq aamma Kalaallit Nunaanni siunissamut aningaasaliinerit eqqarsaatigalugit soqutigineqartorujussuupput. Taamaammat ilinniartitaaneq piginnaanngorsaanerlu ungasinnerusoq isigalugu TANBREEZ-imi imaluunniit aatsitassarsiorfinni allani sulilernissamut periarfissagissaarnerulersitsisussaapput.

Iliuusissatut siunnersuutigineqartut:

- Tamaani oqartussat suleqatigalugit sulisussarsiornermi periaatsinik ineriartortitsineq.
- Suliat aalajangersimasut, isumannaallisaaneq allallu pillugit sulisunut pikkorissaanerit.
- Sulisunut pilersaarutini tamani pikkorissaanerit aammalu sulitigaluni sungiusarnerit ilaasassapput.
- Aatsitassarsiorfiup matunerata kingorna sulisut suleqqilernissaannut tamaani oqartussat peqatigalugit pilersaarusioreq.
- Samarbejde med uddannelsesinstitutionerne.
- Qaffasissutsini tamani sulisunut Kalaallit Nunaanneersunut anguniakkat oqaasertaliorderi. Aammalu sungiusarnissamut ilinniartitaanissamullu pilersaarutit qaffasissutsit tamaasa pikkorissaaffigineqarnissaannik ikorfartuisut suliarineqassallutik.

8.3 Innuttaasunik sullissineq ineriartortitsinissamillu pilersaarutit

8.3.1 Attaveqaatit sullissiviillu pioreersut

Kalaallit Nunaanni aammalu Kujataani angallannikkut attaveqaatit killeqartorujussuupput tassami nuna angisoorujussuuvoq sinerissamilu siammarsimasunik inukitsuinnaalluni. Nioqqutissat silaannakkut imaatigulluunniit assartorneqartarput, aammalu akikinnerpaaq annertunerpaanillu assartuiffiusinnaasoq tassaavoq umiatsiat umiarsuillu atorlugit imaatigut assartuineq. Angallassinert, containerersuutit, uuliaarniutit aammalu umiarsuit umiatsiallu ilaasortaatit ulappuffiusorujussuupput.

Aatsitassarsiornermi suliat aammalu nioqqutissanik, sullissinernik sulisunillu angallassinissamik pisariaqartitsinerit umiarsuarnut, umiatsianut timmisartunullu pigineqareersunut sulit ulapinnerulersitsisussaavoq.

Sulisunik nunanit allaneersunik angallassineq Narsarsuarmi mittarfissuaq atorlugu pisassaaq, taavalu umiatsiat qulimiguulluunniit atorlugit ingerlaqqittoqartassalluni. Sulisut nunat allaneersut naatsorsuutigineqartut ikittuinnaassusammata Narsarsuaq aqutigalugu nunanut allanut taakkunangalu angalasartut ikittuinnaassangatinneqarput.

Taamaattorli Kalaallit Nunaanniit tassungalu ilaasunik assartuinerit ulappuffiusarmata aammalu nunat tamalaat akornanni angallattoqartaqimmat akulikittumik angalanissaq ajornakusoortarpoq. Nunat allamiut ilimagisamit amerlanerusut aatsitassarsiorfimmi sulissappata qulimiguullit, nunanit allanit nunallu immikkoortuanit allanit angallannerit aammalu timmisartoqarfiit ulappuffiussaqqimmata tamanna isumaliutigeqqinneqartariaqarpoq. Nunanit allat suliaartortut tamakkerlugit silaannakkut angallannissaat siunertaassappat sila teknikkikkulluunniit ajornartorsiutit pissutigalugit imaatigut angallannerit ilaatigut pisariaqartassapput.

Sulisut Kalaallit Nunaanni Kommune Kujalliunngitsumiit pissappata Kalaallit Nunaanni angallanneq ulappuffiunerulissaaq. Nalilerneqarporli ilimanaateqarpallaanngitsoq, ullumikkut kujataanit Kangerlussuarmut aqqut ulikkaaqqaneq ajormat. Taamaattorli naatsorsuutigineqarsinnaavoq qulimiguulimik angallassinertup kiffartuussinissamut isumaqatigiissutaa sunnerneqassasoq, ingammik sikorsuaqartillugu, piffissanimi taakkunani inunnik angallassineq qulimiguulinnik aallunneqarnerusarmat.

Aatsitassarsiorfiup ingerlaleraneraniit ingerlanera tamaat sunniutit pitsaanngitsut annikitsut atuutsissapput tassa attaveqaatit angallassiviillu ulapitinneqarnerulissammata. Aatsitassarsiorfiup annikitsuinnaanera aammalu sulisut nunanit allaneersut amerlanngitsuinnaasussaammata kingunissai annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarput.

Iliuusissatut siunnersuutigineqartut:

- Sila ajussagaluarpas angallannerit / inissaqartitsinnerit sillimmatissanik pilersaarusiorteq
- Angallannikkut periarfissanik nalunaarsuineq (angallatit, qulimiguullit aammalu timmisartut)

8.3.2 Ineriartortitsinnerit pilersaarutit tatineqarnerat

Kommune Kujallermut pilersaarutit suliarineqartut imaatigut, silaannakkut aammalu imaatigut angallannertut tapertatut annerusumillu isumannaallisaanissamut tapertatut nunakkut angallannerit nukittorsarneqarnissaannik imaqarput.

Qaqortup eqqaani mittarfiliortoqassanersoq imaluunniit Narsarsuup mittarfia nutarterneqassanersoq Kujataani ukiorpassuanngortuni oqallisigineqarsimavoq (Jim Riisip apersorneqarnera). Assartuussinermut Isumaliotatigiissitap (www.transportkommissionen.gl) qanittukut siunnersuutigaa mittarfik Narsarsuarmiit Qaqortumut nuunneqassasoq

Imaatigut, silaannakkut nunakkullu attaveqaatit atorineqarnerulernerat kommunimi pilersaarusanut sunniuteqassaaq aammalu angallannikkut aallaaviit pitsaannerusut nutaalluunniit pilersinneqarnissaannut naammattumik isaatitsissutaalersinnaassallutik. TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaa pissutigalugu ineriartortitsinnerit pilersaarutit tatisimaneqarnerulernissaat ilimanarpoq. Angallannikkut periarfissat tamanna pissutigalugu amerlanerulersussaammata sunniut taanna tamaani najugaqartunut iluaqutaalluurtussatut isigineqarpoq. Sunniut taanna ataavartuussaaq kingunerilu aatsitassarsiorfiup aallartisimalerneratigut malunniutissallutik. Aammattaaq ineriartortitsinnerit (imaluunniit angallannermut nalinginnaasumut) sunniutissai aamma pitsaasuusussatut isigineqarput.

8.3.3 Pisortat kiffartuussinerisa tatineqarnerat

- Pisortat kiffartuussinerisa arlalitsigut sunnerneqarnissaat naatsorsuutigineqarpoq, ilaatigut:
- Politiit suliassa annertusinissaat
- Pisortat suliassaasa annertusinissaat (kommunimi nunalu tamakkerlugu)
- Peqqinnissaqarfimmi suliassat annertusinissaat

Politiit suliassaat

Politiit suliassaasa aatsitassarsiorfimmu tunngasutigut annertusinissaat aammalu avataniit suliartortussat tikinnerini aallarnerannilu ilanngaaserisutut sammeneqartarnissaat eqqarsaatigalugit. Aatsitassarsiornermi avataaniit sulisorineqartussat amerlassanngimmata politiit suliassat malunnaatilimmik annertusinissaat naatsorsuutigineqanngilaq.

Politiit Kalaallit Nunaanni nunami imaanilu annaassiniartarnermi oqartussaataapput, suliniummullu atasumik annaassiniartoqartariaqartarnissaa naatsorsuutigineqartariaqarpoq. Tamatuma saniatigut politiit, assersuutigalugu ikuallatttoqarnerani, suliassaqartunik ataqtigissarisuususaapput.

Tamakku pissutigalugit upalungaarsimanissamut oqartussat peqatigalugit pilersaarusiortoqartariaqarpoq.

Sulinissamut tikitamilu najugaqarnissamut akuersissutit

Sulonissamut akuersissutit Danskit nunanut allamiunut kiffartuussiveqarfianni (Udlændingeservice) tuniunneqakkajuttarput. Nunanit allaniit suliartortitassat amerlassanngimmata tamatuma suliakkersuutigineqarnera killeqassaaq.

Pisortat suliakkersuutit aatsitassarsiorfiup allaffissornikkut kommunimi suliakkersuutaanissaa pissutigalugu annertusinissaat naatsorsuutigineqartariaqarpoq, ilaat aatsitassarsiorfimmu toqqaannartumik attuumassuteqassapput ilaatigut avatangiisit eqqarsaatigalugit aammalu sulisussat Kujataaniit nunalluunniit sinneraniit Qaqortumut nuuttarnissaannut tunngasunik.

Peqqinnissaqarfimmut suliassat annertusinissaat immikkoortumi 8.3.4-imi allaaserineqarput.

Iliuusissatut siunnersuutit:

- Upalungaarsimanissamut politiit susassaqtullu allat peqatigalugit periusissiorqarnissaa.

8.3.4 Isumaginninneq peqqinnissarluni

Ukiup ilaani suliffissaaleqinerup annertoorejussuusarnera aammalu suliffissaaleqisut tapersorneqarnissaannut naammattumik aningaasassaqaqannginneq pissutigalugu Kommune Kujallermi isumaginnittoqarfik massakkut ilungersortitaqaaq. Aatsitassarsiorfik suliffissaaleqinerup aammalu ukiup ilaani suliffissaaleqisarnermut pitsaasumik sunniuteqassaaq tamannalu aamma isumaginninnikkut ikiorsiisarnermut oqilisaataassalluni.

Angallannikkut pissutit aammalu sulisussat amigarnerat kiisalu aningaasat naammanginnerat pissutigalugu Kommune Kujallermi aammalu Kalaallit Nunaanni peqqinnissakkut sullissinerit ilungersunartorsiorfiusarput. Peqqinnissaqarfik ulapiffioqaaq aammalu naartuersittartut amerlanerujussuannik, TB-mik nappaatillit amerlanerannik, sukkortut amerliartornerannik aammalu inooriaaseq pissutigalugu nappaataalersunik allanik akiorniagassaqluni. Taamattaq pinaveersaartitsineri periaasissanik ineriartortitsinissaq atuilernissarluni peqqinnissaqarfimmi suliaasaavoq ilungersunartoq. Aammattaq peqqinnissaqarfimmi immikkut ilisimasallit qitiusumut eqiterneqarsimanerat akisoorujussuavoq napparsimasut aammalu sulisut angallanneqarnerisa akisunerujussuat pissutigalugu.

Naatsorsuutigineqarpoq peqqinnissaqarfiup ulapaarfiunerulernera pitsaanngitsumik kinguneqassasoq annermik TANBREEZ-ip aatsitassarsiornerata nalaani peqqinnissaqarfiup pisariaqartinneqartussaana pissutigalugu. Aatsitassarsiorfimmi sulisut arlaat (imaluunniit Kalaallit Nunaanni sumiiffimmi allami) ilaqtaminik ingiallorteqarnissaminik kissaateqarpat taava atuarfiit paaqqinnittarfiillu atorneqarnerulissapput (inoqatigiinnermut tunngasunik isumasioqatigiisitsineq, 2010).

Sunniutit pitsaanngitsut annikitsuinnaassapput aatsitassarsiorfik anginngitsunnguussammata aammalu sulisullu amerlanerit tamaani najugaliussammata. Sulisut annermik nunaqavissuussammata aatsitassarsiorfimmi sulissagaani peqqissutsikkut misissorneqarnissaq piumasaqaataassaaq kinguaassiutitigut nappaatit aammalu TB-ip sulisut nunaqavissut tikisitalu akornanni tunillaasuuttoqarsinnaanera aamma annikitsuinnaasutut isigineqarmat.

Sunniutinik minnerpaatitsiniutitut siunnersuutigineqartut:

- Peqqinnissaqarfimmi atuinerup piumasaqaatit erseqqissut suliarineqassasut taakkulu najukkami oqartussat aammalu suliffeqarfiit allat annerusut suleqatigalugit peqqinnissaqarfimmut nalunaarutigineqassasut.
- Najukkami peqqinnissarfik attaveqarfigineqalissasoq aammalu illuatungeriit kiisalu suliffeqarfiit angisuut allat peqatigalugit qanoq suleqatigiittoqassanersoq aaqqissorneqassalluni
- Sulisut nunanit allaneersut peqqinnissamut sillimmaserneqassapput.

8.4 Inooqatigiinnermut tunngasut

8.4.1 Inuit katitigaanerit inuttussuserlu

Kommune Kujalleq inukkiartorsimavoq pingaartumik ukiuni kingullerni qassissunni suliffissaarusimanerup annerulersimaneranik pissuteqartumik. Ilinniarluarsimanerusut ilaqtariillu ingerlalluarnerusut Kalaallit Nunaanni sumiiffinnut allanut imaluunniit Danmarkimut periarfissanik pitsaanerusunik ujarlerlutik nuuttarsimapput (sulariniakkamut attuumassuteqartunik apersuineq).

Naatsorsuutigineqarpoq ilaqutariit nuussimasut ilarpassui aatsitassarsiorfimmi suliffissarsiorniarlutik uterumaartut. Tamanna kommunimut iluaqutaassaaq akileraarutigut isertitat amerlanerulissammata aammalu inuit amerlanerulissammata (ilaqutariit ingerlalluarnerusut aningaasanik amerlanerusunik isertitaqartarput nunaqatigiillu akornanni aningaasanik amerlanerusunik kaaviiartitsissallutik). Pingaartumik Narsamiit nuussimasut suliffissaqalerunik uternissaat ilimagineqarpoq (Birger Poppelip apersorneqarnera).

Sunniutit taakku pitsaasut aatsitassarsiorfiup ingerlanerani atuutissapput aatsitassarsiorfiullu aallartisimaleranerani malunniutissallutik.

8.4.2 Inuit akornanni aaqqiagiinnginnerit

Inuit akornanni aaqqiagiinnginnerit illoqarfiit marluk, Qaqortup aammalu Narsap, akornanni iluaqutissat sunniutillu oqimaatigiinnginnerannik pissuteqarnissaat maani isigineqarpoq. Qaqortup Narsamiit iluaquserneqarnerunissaa apeqquuserneqarsimavoq.

Oqimaatigiinnginnerup taassuma pinngitsoorneqarnissaanut iliuusissat ilaattut oqaluuserineqartoq tassaavoq illoqarfiit taakku marluusut assigiimmik akulikissusilimmik aatsitassarsiorfimmut angallannikkut attaveqarnissaat. Aammattaaq isumaliutigineqarsimavoq Narsami peqqumaasiviliortoqassasoq Narsami suliaqarnerulernermik nassataqartussamik.

Illoqarfiit taakku marluk assigiinngitsumik iluaquserneqarsinnaanerata eqqumaffigineqarnissaa siunnersuutigineqarpoq.

8.4.3 Inuit ajornartorsiulerataanaasut

Inuit ajornartorsiulerataanaasut aatsitassarsiorfinnit sunnertinnerpaajunissaat (Mackenzie Valley, 2006) ilimanartarmat inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup nalaani inuit ajornartorsiulerataanaasut kikkuuneri paasiniartariaqarpoq. Narsami Qaqortumilu misissuinermi inuit immikkut isiginiagassat nassarineqarput, tassalu ilaqutariit imigassamik ikiaroornartumillu ajornartorsiuteqartut, tassa angajoqqaat tamarmik imaluunniit aappaanaa, kiisalu arnat inuusuttut naartusut, nunaqatigiinni ajornartorsiuteqajaanerpaajusutut paasineqarmata.

Massakkut oqaatigiuminaappoq aatsitassarsiorfik naartuliaartartunik qanoq amerlisitsitsigissanersoq. Nunani tamalaani nunamilu namminerimi, misilittakkat naapertorlugit suliaartortut Narsap Qaqortullu avataaneersut amerlassusaat apeqquutaalluni naartuliaartartut amerleratarsinnaanerata oqaatigineqarsinnaavoq. Suliariniakkami nunaqavissut amerlanerussuteqartorujussuunissaat siunertaavoq, taamassappallu arnat inuusuttut naartulersuit ikittuinnaanissaat ilimanaateqarpoq.

Inunnit immikkut misissuiffigisanit arnat inuusuttut naartulersut ajornartorsiulerataanaasutut oqaatigineqarmata aammalu aatsitassarsiorfinni suliffissuarnilu allani angutini inuusuttunik amerlasuunik sulisoqarfiusuni kissaatiginngisamik arnat inuusuttut naartulersartut kinguaassiutigullu nappaateqalersartut amerlisarnerat ilisimaneqarmat (Rendal, G 2004) tamatuma ilisimaarinissaa pingaaruteqarpoq naak suliaartortut Kalaallit Nunaata avataaneersut ikittuinnaanissaat naatsorsuutigineqaraluartoq.

Naartuliaartarneq aammalu kinguaassiutitigut nappaateqalerneq arnat inuusuttut inuunerannut sakkortuumik sunniuteqartarpoq, aammalumi meeqqamut. Aamma, anaanat inuusuttu tikisimiittut aammalu qitornaat amerlanerit pisortaniit ikiorserneqartarput, taamaammat taakku amerlissagaluarunik isumaginnittoqarfimmut ilungersortitsissaqaat (takuuk kapitali 7).

Ilaqutariit minnerpaamik ataatsimik imigassamik ikiaroonartumilluunniit ajornartorsiuteqartortallit ajornartorsioqqajaanersinnaapput inoqutigiinni inersimasut ingerlalluartut arlaat aatsitassarsiorfimmi suligaluarpalluunniit. Angajoqqaat arlaat nukissaqarnerusoq angerlarsimaffimmi najuutinngippat ilaqutariit sinneri sanngiinnerulersinneqarsinnaapput meeqqalu sumiginnagaasinnallutik atornerluisoq imigassamik ikiaroonartumillu pinissaminik periarfissaqarpat. Aammattaaq sulisut aatsitassarsiorfimiinnerminni iminngitsut angerlarsimatillutik imernerulersinnaanerit Narsami Qaqortumilu immikkut misissuiffigisanik oqaloqateqarnermi oqaatigineqarpoq.

Imigassamik ikiaroonartumilu atornerluineq aammalu naartuliaartartut amerlinerat inoqarfinnut mikisunnguanut kingunerlorujussuarsinnaavoq. Inooqatigiinnikkut ajornartorsiutaalersinnaasut taakku qanoq annertutigiumaarnernannik eqqoriaanissamut naliliinerit taakku aammalu paasissutissanik inuit tikillugit katersuinerit naammattumik tunngavissiiingillat.

Apersuinerit tusarniaanerillu ingerlaneranni aarleqqutit saqqummiunneqartut pissutigalugit, aammalu inooqatigiinnikkut ajornartorsiutaalersinnaasut nalilernerarneranni mianersorluni naliliinissaq pissutigalugu eqqaaneqartut kingunissaat appasissumit akunnattumut pitsaanngitsuunissaat naliliissutigineqarpoq aammalu pinaveersaartitsiniutit sunniutinillu minnerpaatitsiniutit siunnersuutit innuttaasut peqqissusiannut tunngasumi saqqummiunneqassapput.

Sunniutinik minnerpaatitsiniutissatut siunnersuutit innuttaasut peqqissusiannut tunngasumi saqqummiunneqassapput.

8.5 Peqqissuseq

8.5.1 Suliffimmi peqqissuseq aammalu ajutoorsinnaanerit

Nioqqutissanik, sulisunik aammalu akuiaariikkanik assartuineri ajutoortoqartarsinnaavoq annermi Kalaallit Nunaanni silap ilungersunartuuneranik aammalu maskiinarsuit atornerarnerannik kiisalu inuit kukkuluttorsinnaanerannik pissuteqartumik. Naak ajutoornissaq ilimanaateqarluannngikkaluaqisoq sulisartut assartuisulu ajutoornerat ilungersunartorujussuarnik kinguneqarsinnaavoq. Assartuineri ajutoortoqarsinnaanera aatsitassarsiorfiup sananeqalerneraniit, ingerlanneqarneranut aammalu matunissaata tungaanut atuuttussaavoq. Naak kingunissaat atuuttuurtussanngortussaagaluartut naliliineq ataatsimut isigalugu ajutoortoqarsinnaaneranut ilimanaat annikitsuinnarmik pitsaanngitsumik sunniuteqartussaavoq.

Aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmilu ajutooratarsinnaanerit maskiinarsuarnik aammalu qaartiterutissanik atuisoqarneranik aammalu akuiaavimmi sulinerimik kiisalu inuit kukkuluttorsinnaanerannik silap ilungersunartuuneranik ilaqartumik pissuteqartussaapput. Sulisut amerlasuujusussaanerit aammalu qaartiterutissalerinermi maskiinarsualerinermilu ajutoortarnerit qanoq ittuusarnerat pissutigalugu ajutooratarsinnaaneq annertuujuvoq. Isumannaallisaanermut sungiusaanerit ilitersuinerillu, kiisalu sulisut, isumaqatigiissuteqarfigalugit sulisitat kiisalu pulaartut pinngitsoornatik illersuuteqartussaanerminnik piumasaqarfigineqarneratigut aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmilu ajutoornissap ilimanassusia millisarneqarsinnaassaaq.

Taamaammat aastitassarsiorfimmi ajutoorsinnaaneq akunnattumik pitsaanngissusilimmik sunniuttussatut nalilerneqarpoq.

Sunniutininik minnerpaatitsiniutissatut siunnersuutit:

- Aatsitassarsiorfimmi sulinermi isumannaallisaanermut pilersaarutininik ineriartortitsineq atortitsinerlu
- Sulisartut peqatigalugit peqqissusermut isumannaallisaanermullu ataatsimiititaliaorneq, taakkulu aatsitassarsiorfimmi peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugu suleriaasissanik malinnaaqataallutillu taakku pillugit siunnersuuteqartassapput.
- Aatsitassarsiorfimmi isumannaallisaaneq ajutoortoqarneranilu iliuusissat pillugit sulisunik tamanik sungiusaaneq
- Angallassisunut (Air Greenlandip, angallatsinik attartortitsisartut sulisuinut) isumaqatigiissutikkut piunasaqaatit isumannaallisaanermut, iliuuseqarasuarnissamut, allanullu tunngasut ajutoornernik sapinngisamik pinaveersimatitsiniarfiusut aammalu ajutoortoqartillugu pinasuartumik iliuuseqarnissamik aatsitassarsiorfimiillu qimarngussinissamik anguniagaqarfiusut.
- Ingerlatsinermi suliaassanik assartuinernillu siumoortumik oqartussanut nalunaaruteqartarneq
- Kalaallit Nunaanni upalungaarsimanermut ataatsimiititaliaq aammalu suliffeqarfiit annerusut suleqatigalugit upalungaarsimanermut pilersaaruserluni.

8.6 Innuttaasut peqqissusiat inuunerullu pitsaassusia

Aatsitassarsiorfimmi ingerlatsineq sulisut aammalumi innuttaasut nalinginnaat peqqissusiannut inuunerisalu pitsaassusiannut sunniuteqassaaq.

Nunaqqatigiit peqqissutsimikkut inuunermikkullu pitsaanngitsumik aatsitassarsiorfimiit sunnigaanerat amerlanertigut avataaniit suliaartortut aammalu nunaqqatigiit akornanni akuleruttarnermik aallaaveqartarpoq. Silarsuarmi sumiiffinni allani nunaqqatigiit suliaartortullu akuleruttarnerat innuttaasut aammalu atortittartut akornanni kinguaassiutitigut nappaatit aammalu HIV/AIDS-ip atugaanerulernerannik nassataqartarpoq (Desmond N, 2005; Campell C, 1997).

TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiani sulisut amerlanersaasa Kommune Kujallermeersuusussaanerat naatsorsuutigineqarmat aammalu sulisut nunanit allaneersut aammalu Kalaallit Nunaanni sumiiffinni allaneersut ikittuinnaanissaat naatsorsuutigineqarmat innuttaasut nalinginnaasut akornanni kinguaassiutitigut nappaatit naartuersittarnerillu amerlinissaat ilimanaateqarpallaarujussuanngitsutut isigineqarpoq.

Kalaallit Nunaanni inuusuttuaqqat inersimasullu akornanni atoqatigiinneq nalinginnarineqartaraluartoq aammalu kinguaassiutitigut nappaatillit aammalu kissaatiginngisamik naartulersarnerit naartuersittarnerillu³ amerlassusiisigut malunniuttartumik usuup puuinik atuisarneq annikitsuinnaagaluartoq, Kalaallit Nunaanni HIV-imik napparsimalersartut ikittuinnaapput. HIV inuusuttuunngitsut kisiannili 45-it sinnerlugit ukiulinni taamaallaat annerusumik atugaammat annertoorujussuarmik atugaaleriaanaasutut peqqinnissaqarfimmi sulisuniit aarleqqutigineqartarpoq.

Kalaallit Nunaanni aningaasanik pigisanilluunniit akilersilluni atortittarneq ilisimaneqanngilaq. Qaqortumi Narsamilu immikkut paasiniaavigisat tamanna eqqartoramikku isumaqarput aaqqissugaasumik atortittartuuneq atuutinngitsaq.

Naak sulisut nunanit allaneersut aammalu Kalaallit Nunaanni sumiiffinni allaneersut amerlanngitsuinnaasussaagluartut taamaattoq kinguaassiutitigut nappaatit aammalu kissaatiginngisamik naartulersarnerit innuttaasut peqqissusiannut uuttuutit isigalugit malinnaavigeqqissaarneqartariaqarput. Pissutsit allanngussagaluarpat aammalu sulisut nunanit allaneersut nunatsinnilu allameersut aatsitassarsiorfimmi amerlanerulissagaluarpat sunniutigisinnaasaat naliliivigeqqittariaqarpoq.

TANBREEZ-ip aatsitassarsiorneranit pinngitsumik nunaqqatigiit akornanni allatigut allannguuteqartoqalissagaluarpat taakku siunissami pissutsinut malinnaanerm naliliisarnermilu ilanngullugit isiginiarneqartariaqarumaarput.

Mianersortumik naliliinissaq tunngavigalugu aammalu sulisut akornanni pinaveersaartitsinerit peqqilliutsaaliinerillu kiisalu inuusaaseq pillugu paasititsiniaanerit pitsaasut aallaavigalugit peqqissusermut sunniutissat akunnattumik pitsaanngitsuututu nalilernerqarput.

Sulisut avataaneersut ikittuinnaassasut naatsorsuutigineqarmat taakku kulturiisa tamaani najugaqartut nerisaasiannut annikitsuinnarmik sunniuteqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq.

³ 2008-imi 2009-imilu naartuersinnerit inunngortuniit amerlanerupput. Siusinnerusukkut misissuinerni paasineqarpoq innuttaasut aalajangersimasut naartuerseqqajaanerusutut oqaatigineqarsinnaanngitsut tassami arnat assigiinngitsunik utoqqaassusillit inuiaqatigiinnilu assigiinngitsunik inissisimasut naartuersittarmata.

Innuttaasut peqqissusiat

Sunniutitik minnerpaatitsiniutissatut siunnersuutit:

- Sulisut ilaqutaallu peqqinnartunik nerinissaat timersorluarnissaallu kajumissaaarutigalugu taakkunungalu periarfissaqarluartillugit
- Sulisut sulileqqaarnerminni sulinerminnilu peqqissutsimikkut misissortittarlugit
- Aatsitassarsiorfimmi peqqinnartunik toqqaanissap ajornanngitsuunissaa ineriartortillugulu atuutilersinneqassaaq: sulisunut nerisassat peqqinnartut, kalaalimerngit, timigissarfissat kajungernartut pissarsiarineqarsinnaasullu, asattarfiit allallu.
- Sulisunut siunnersuisarneq
- Peqqissuseq pillugu paasititsiniaanermut peqataalluarenq (soorlu isumannaatsumik atoqatigiinneq, imigassaq, pujortartannginneq pillugit)
- Sulisunik Kalaallit Nunaanneersunik nunanillu allaneersunik peqqissutsimik misissuinerit. Peqqissutsimik misissuinerit imarisai peqqinnissaqarfimmi oqartussat peqatigalugit suliarineqassapput.
- Aatsitassarsiorneq pillugu Aqutsisoqarfiup maleruaqqusai.

8.6.1 Avatangiisit sunnigaanerat

Sunniutaasinnaasut tulluuttut Avatangiisinut Sunniutissanik Naliliinermi paasineqarsimapput:

Avatangiisit timitallit:

- Aatsitassarsiorfiliornikkut Killavaat Alannguata ilarujussua ilanngarneqassaaq ammaanartumik piiiaaffiliortifigineqarluni
- Aqquerniornikkut, sulluliliornikkut illuliornikkullu nuna allanngortiterneqassaaq, pingaartumik aatsitassanik assartuiffiusussamik aqquerniornikkut. Nunap allannguutai tamakk ataavartussanngortussaapput illuliat aatsitassarsiorfiup matuneratigut peerneqartussat eqqaasanngikkaanni.
- Atortorissaarusiorfiliortiternikkut nunap allanngorneratigut issoq katagassaaq naasullu tammassallutik.

Silaannaq:

- Pujoralatsitsinikkut silaannarmillu aniatitsinikkut imeq nunalu mingutsinneqarsinnaapput, isikkui sunnigaallutik, nuna naasullu pujoralammik qallerneqassallutik, uumasunit neriuminaannerulissallutik immaqalu toqunartoqalersinnaallutik.
- Innaallagissiorfik assartuutillu kuldioxidimik gassinillu kiatsinnartunik allanik aniatitsissapput. Aamma umiarsuit takkuttartut gassinik kiatsinnartunik aniatitsissapput. Tamanna silap allanngoriarneranut ilapittuutaassaaq.

Ermit imarlu:

- Akuiarnerlukorpasuarfik ujaqqanillu atorineqanngitsunik aatsitassarsiorfiup ingerlanerani eqqaanikkut tatsip itissusia imartussusia annertuumik allanngortinneqassapput. Allannguut taanna ataavartuussaaq.
- Tatsit eqqaanni aqquersuinnikkut, Fostersøp akuiarnerlukuusivittut ujaqqanillu eqqaavittut atorineqarneratigut aammalu Lakseelvep erngata aatsitassarsiorfimmut maqqinneqarneratigut erngup ingerlaarnera annertussusialu allanngortinneqassapput.
- Nunap piiarneqarneratigut erngit marraqarnerulersinnaapput

- Aatsitassap, ujaqqat eqqakkat akuiarnerlukulluunniit saqqumiinalernerisigut sananeqaatit seerinerat qisuariarneralluunniit ujaqqaniit syremik pilersitsisisinnaavoq imaluunniit mingulimmik seerisitsisisinnaalluni.
- Akuiarnerlukuusivimmiit imeq imaluunniit imeq allamit pisoq toqunartulik avatangiisinut sunniuteqarsinnaavoq.
- Sananeqaatit ulorianaateqarsinnaasut soorlu orsussaq, perrasaat, qalipaait, akuutissallu allallu angallanneqarnerat, toqqortarineqarnerat, passunneqarnerat eqqarneqarnerallu nunap ernganik taratsumillu mingutsitsinnaapput
- Fostersø aatsitassanik piaavimmiit imermik maqitsinikkut mingutsinneqarsinnaavoq.

Pinngortitaq:

- Aatsitassarsiorfimmi qaartiterinermi nipi aserorterivimmiit, innaallagissiorfimmiit, usisaassuarniit aammalu atortorissaarutinit allaniit nipiliorneq miluumasunut timmisanullu tamaaniittunut akornusersuisinnaavoq.
- Kangerluarsummi assartuineq milumasut imarmiut timmissallu imarmiut akornusersorneqarnerannik nassataqarsinnaavoq.
- Kangerluk atuarlugu sanaartornikkut nuna naasuiarneqassaaq uumasullu amerlanerit tamaaniittut inangerneqassallutik.
- Fostersøp akuiarnerlukuusivittut ujaqqaniillu eqqaavittut atornerqarnera uumasunut imermiunut sunniuteqarsinnaavoq.
- Talittarfiliornikkut uumasut tinittarneraniittartut ataavartussamik najukkaminnit peerneqassapput.
- Aqqusinerni aportittoqartarnera pissutigalugu uumasut toqusartut amerlanerulernerannik suliariniagaq nassataqarsinnaavoq
- Sunniutaasinnaasut paasineqartut pinngitsoorniarlugit minnerpaatinniarlugilluunniit sunniutinik minnerpaatitsiniutit tulluittut siunnersuutigineqarput:

Avatangiisit timitallit:

- Nunap isikkuanut sunniutit killilersimaarneqarsinnaapput piaaffiup ammaannartup sapinngisamik nunamut avatangiisigineqartumut nalimmassarneratigut
- Akuiarnerlukuusivimmi atortorissaarutit spainngisamik avatangiisinut ilassuussarneqartussanngorlugit pilersaarusiorkugit aammalu illut atortorissaarutillu allat aatsitassarsiorfiup matuneratigut piaarlugit.
- Aqquserngup avatangiisinut sapinngisamik naleqqussarneratigut nunap isikkuanut allannguneq millisarlugu
- Attaveqaatit pilersuinermilu atortut annikinnerpaatinniarlugit pilersaarusiorkeritigut nunap innarlerneqarnissaa minnerpaatinniarlugu aammalu issoq iluarsaassinerni aatsitassarsiorfiullu matunerani iluarsaaqqinnissamut atugassanngorlugu nungutsaaliorluigu.

Silaannag:

- Aserorteriup illutaani silaannarmik saligutit pitsaanerpaat pissarsiarineqarsinnaasut atorlugit pujoralatsitsineq minnerpaatinniarlugu
- Silaannarmik aniatitsineq killilersimalluarniarlugu assartuutit atortorissaarutillu allat nukimmik atorluaanerpaasartut toqqarlugit
- Silaannarmik aniatitsineq minnerpaatinniarlugu dieselimik innaallagissiorfik, assartuutit allallu orsussamik ingerlatillit tamakkuninnga sanaartortup maleruaqqusai malillugit aserfallatsaalillugit.
- Atortorissaarutit pissarsiarineqarsinnaasut pitsaanerpaat atorlugit nukimmik atuineq millisarlugu aammalu nukimmik atorluaaniarluni periaatsit atorlugit.

Ermit tarajorlu:

- Kangerlummumut uuliamik maqisoortoqarsinnaanera millisarniarlugu oqartussat attuumassuteqartut suleqatigalugit iliuusissatut pilersaarusiortuni. Akiuniarnissamut pitsaasunik aaqqissuisoqassaaq aammalu atorussat naleqquttut piareersimatinneqassallutik.
- Nunami uuliamut maqisoornissamut pilersaarutit pisunut aalajangersimasunut ukiullu qanoq ilineranut naleqqussakkat piareersarlugit aammalu iliuuseqarasuarnissamut sungiusaanerit ilanngullugit
- Umiarsuit umiarsualivimmut talittussat ilisimasortaqaarnissaat piumasaqaatigalugu

Pinngortitaq:

- Uumasut akornusersorneqarnissaat minnerpaatinniarlugu upernaakkut aasakkullu aatsitassarsiorfiup avataani inuit angalaarnissaat killilersorlugu
- Kangerlummi miluumasunik imarmiunik uumasqaarnianik assartuisut ilisimanninnissaat qularnaarneqassaaq aammalu taakku qinnuigineqassallutik umiarsualivik mianersorlutik ornittaqqullugu
- Attaveqaatit pilersuiviillu sukumiisumik pilersaarusiorneqarneranni naasoqarfiulluutut sapinngisamik ungaqquttarlugit. Taamaaliortoqarsinnaavoq innaallagissiorfiup, aqquerngup umiarsualiviillu eqqaanni suut misikkarissuusinnaasut sukumiisumik nalunaarsornerisigut.
- Apuinikkut toqutsisoqartarnissaa pinngitsoorniarlugu sukkassusereqqusaasut malinneqarnissaat qularnaarlugu.

Orbicon avatangiisit pillugit arlaannaannulluunniit attumassuteqarani nalunaarusiortuuvog. Sumiiffimmi avatangiisit annikitsuararsuarmik sunnerneqassasut misissuinerup takutippaa. Pissutsit tamakku tamanut ammasumik tusarniaanerni sisamani, avatangiisinut Naalakkersuisumit najuuffigineqartuni, sammineqarput. Apeqquutit ataatsimiinnerni allakkatiguluunniit kingorna apeqquigineqartut tamarmik aatsisaarsioqatigiiffimmiit akineqartarput. Nalunaarusiornermi aatsitassarsiorfimmik pilersitsisoqarnissaa ajornartorsiutaassasoq suliffeqarfiup ilimaginngilaa. Aatsitassarsioqatigiiffimmi kommunip aammalu Suliniaqatigiiffiit naalakkersuisutiguunngitsut (soorlu WWF aamma Greenpeace), suliffeqarfiup avatangiisit pillugit sulisitaasa aammalu Namminersorlutik Oqartussani avatangiisinut suliallit akuutissat atorlugit eudialyte-imik akuiaaaffiliortoqassagaluarpat ajornakusoortorujussuutut naliliinerat isumaqatigaa.

8.7 Kulturikkut pinngortitamilu pingaartitat

Kalaallit Nunaanni sammisat qanganitsat kulturimullu tunngasut, ileqqullu naligninnaasumik inuiaqatigiinnut pingaaruteqartupilussuupput. Ingammik kalaaliminernik nerineq, kalaallisut oqalunneq pinngortitamullu atassuteqarneq. Aammattaaq kalaallit ilaqutariit iluanni ilaqutariinnerit inooqatigiinnerillu nukittoorujussuupput, imminnut pinngitsoorsinnaanatik, pingaartumik inuiaqatigiinni minnerni.

Kalaallit kulturikkut aammalu pinngortitaq pillugu pingaartitaat inooqatigiinnikkut pingaartitanut qanittuararsuupput suliat ileqqutoqqanut kulturimulu tunngasut inuit akornanni peqatigiinnernik kitaamiunut sanilliullugit anneroqisunik imaqtarmata.

Aalisarneq piniarnerlu, atsiisarnikkut ileqqutoqqat, aammalu atisat massakkut kitaamiunit sunnigaanikkut qerlerneqariartulersimapput sulili atorluagaagalutik. Ileqqutoqqat taakku tammariartuinnartussaapput aammalu sulisartut nunat allamiut pissutigalugit aammalu sulisartut angalanermut sunullu pigisanut akissaqarnerulernerat pissutigalugu pingaarutaat milliartorsinnaalluni. Pigisat soorlu angallatit sukanerusut, shescooterit, qarasaasiat aammalu atisat tamaani najugallit qangatut suliarisartakkaminnik aallussinnginnerulernerannik nassataqarsinnaapput.

Qangaaniit sammisartakkat soorlu nipilersornermik, eqqumiitsulianik, kalaaliminernik allanillu inuit akornanni pisartunik aallussinerit nukitoorujussuupput aammalu aatsitassarsiorfimmit sunniisoqaraluarpalluunniit attanneqaannarnissaat ilimanarluni.

Qangatut inooriaaseq Nanortalimmi Narsamilu Qaqortumut sanilliullugu malunnaateqarneruvoq. Pingaartumik Narsami sunniineq, sulisartunit aallararfiusussaanera aammalu aatsitassarsiorfimmut qanittumiinnera pissutigalugu Nanortalimmi sunnigaanermiit malunnaateqarnerusussaavoq.

Qaqortoq kitaamiorpaluttunngorsimaqaaq nammineq kulturikkut inooqatigiinnikkullu immikkuullarissunik ilisarnaateqalersimalluni. Illoqarfik kujataani qitiuvoq nunanit allanit tikerarneqaaluttarluni, taamaakkamillu taamanimiut kitaamiutut inooriaatsimik sungiusimasaqalersimapput avataaniillu sunnerneqarnissaminnut qaninnginnerullutik – aamma inoqarluarneranik pissuteqartumik.

Sulisartut nunat allamiut kulturikkut sunniutissaat annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarpoq sulisartut nunat allamiut ikittuinnaajumaarnerat pissutigalugu. Taamaattorli nunat allamiut suliarortut sunniutaat ajortuinnaanaviannngilaq tassami pisut nutaat kulturilu nutaq tamaani ilisarnaataalersussa qpinngorsinnaajumaarmata. Aamarsuarsiorfimmi Qullissani Avannaani ittumi taama pisoqarsimavoq (1923-imiit 1972-imut 1000 missaannik inoqarsimasumi), tassami kalaallit nipilersoriaasiat immikkuullarissuq Vaigat musikimik taagugaq pinngorsimammat. Kalaallit nipilersoriaasii suulluunniit qilaatersorneq kisiat eqqaasanngikaanni nunat allamiut nipilersoriaasiannit sunnigaasimapput.

Iliuusissatut siunnersuutit:

- Nerisarfimmi kalaaliminernik pisinnaaneq.
- Kulturit assigiinngitsut akornanni suleqatigiinnik pilersitsinissaq; sulisut akornanni kulturit assigiinngitsut akornanni paaseqatigiissinnaaneq nukkassarniarlugu, inuiaqatigiinnullu sunniuteqarnissaat annikillisarniarlugu.

8.7.1 Sumiiffiit takussutissatigut kulturikkullu pingaarutillit

Qanganitsanik misissuineq 2007-imi novemberimi Nunatta Katersugaasivianit ingerlanneqarsimavoq. Misissuineq naapertorlugu Inuit (Thule Kulturi) aammalu qallunaatsiaat qimataannik aatsitassarsiorfiup eqqaani takussutissaqarpoq. Inuit sanaavi annerusut tamakkerlugit nalunaarsorneqarput. Qanganitsat soqutiginaateqarnerusut GPS atorlugu erseqqinnerusumik sumiiffisiorneqarsimapput aammalu titartarneqarlutillu qanoq paasisariaqarneri nassuiarneqarsimallutik. Misissuinnermit nalunaarsukkat tamarmik, aamma assilissat digitalimoortut kiisalu GPS atorlugu nalunaarsukkat Nunatta Katersugaasiviani Toqqorsivianilu toqqortarineqarput.

Kangerluarsummi aammalu aatsitassarsiorfiup kujammut kangiani nassaasaqarpoq. Nassaat tamarmik kangerlummumut qanittumiipput. Kangerluarsummi umiarsualiviliorginiarneqartup eqqaralannguani Inuit aasaanerani tupersuaqarfigisimasaannik nassaasaqarpoq. Tupersuaqarfiit taakku umiarsualiviliornermit aserorneqartussaapput.

Lakseelvip avannaata tungaani aammalu Kangerluarsummi aatsitassarsiorfissami Inuit qallunaatsiaallu najugatoqaannik nassaasaqarpoq, taakkuli aatsitassarsiorfimmumut ungasissumiikkamik innarlerneqarnissaat ilimanaateqarpallaanngilaq.

Qaqortukuluumi oqaluffitoq 1408-meersoq kulturikkut pingaarutilerujussuuartut isigineqarpoq takorniarfigilluarneqartarlunilu. Illukut taakku aatsitassarsiorfimmumut ima ungasitsigipput isigisassatigut nipiliornikkulluunniit sunnerneqarnissaat ilimanaateqarani. Qanganitsat taakku aammalu aatsitassarsiorfiup akornanni ajornartorsiuteqartoqarnissaa attuumassuteqartunit pisortanilluunniit oqaatineqarsimanngilaq.

Sanaartornerup nalaani qanganitsat ilaasa aserorneqarnissaat pinngitsoorneqarsinnaanngimmat sumiiffinnut kulturikkut pingaarutilinnut sunniutissat akunnattumik annertussusilittut isumaqarfigineqarput. Taamaattorli qanganitsat nassaat arlaannaalluunniit qaqutigoorluinnartut pingaarutilerujussuuartulluunniit isigineqanngillat. Suliffeqarfik ilusilersuinnermut sanaartornermullu akisussaaq, MTH, sunniutissanik millisaaniarluni iliuusissanik naleqquttunik nassaarnissaq siunertaralugu kommunimut nunalu tamakkerlugu oqartussanut attaveqarsimavoq.

Isumaqatigiissutigineqarsimavoq qanganitsat aatsitassarsiornikkut aserorneqartussat sunnerneqartussalluunniit tamarmik aserorneqartigatik qanganisarsiuunit nalunaarutigineqassasut, nalunaarsorneqarlutik aammalu misissorneqassasut.

Sunniutinik minnerpaatitsiniutissatut siunnersuutit:

- Qanganitsat sunnerneqartussat sukumiinerusumik misissorneqarnissaat nalunaarsorneqarnissalalu pillugu Nunatta Katersugaasivia Toqqorsivialu attavigineqassasut.

8.7.2 Asimut angalaarsinnaaneq

“Killavaat Alannguani” nunamik pinngortitallu pisuussutaanik atuineq siunnersuisarfimmit Orbiconimit november 2010-imi naammassineqarsimavoq. Nalunaarusiami tassani tamaani pinngortitap pisuussutaanik atuinerit oqaluttuarineqarput. Pinngortitamik atuineq assigiinngitsorpasuarfik paasineqartarluni aalisarnermut, piniarnermut, savaateqarnermut, ujaqqanik katersinermut, takornariatitsinermut, tamaani angalaarnerannut tunngatinneqartarpoq.

Uumassusillit tamaanimiunit atorineqartartut pingaarnerpaat tassaapput aalisakkat, miluumasut imarmiut aammaut timmissat. Imermiunik, aammalu imarmiunik aalisagaanngitsunik miluumasuunngitsunillu kiisalu uumasunik nunamiuttanik atuineq annikitsuinnaavoq pingaaruteqangaaranilu.

Tamatuma aalisagai amerlaqisut inuussutissarsiutigalugu aalisartunit inuinnarnillu piniarneqartarput. Nammineq atugassatut, kalaalimineerniarfimmi tuniniagassatut aammalu ilarpassui aalisakkerivinni tuniniagassatut piniarneqartarput. Aalisakkat piniarneqartartut pingaarnerpaat tassaapput: Saarullit, nipitsat, qalerallit, qeeqqat aammalu suluppaakkat.

Taamattaaq timmissat amerlaqisut nammineq atugassatut piniarneqartarput imaluunniit kalaalimineerniarfimmi tuniniarneqartarput. Timmissat piniarneqartartut pingaarnerpaat tassaapput mitit, appat aammalu aqissit. Timmissat allat arlallit piniarneqartarput killeqarnerusumilli.

Puisikkut arferillu qassiit nunaqqatigiinnut pingaarutilerujussuupput, pingaartumik tikaagullit, niisat, aataat, aammalu natsit. Nersutit pingaarneruteqannginnerupput aammalumi qaqutigootuullutik. Tamakku tassaapput terianniat, ukallit ilaannilu nannut.

Uumasuutigineqartut pingaarnerpaat tassaapput savat. Savat neqaat meqqulu iluaqutigineqartarput. Kujataani aamma nersussuit uumasuutigineqartarput savatulli nalinginnaatiginatik. Nersussuit neqaat immuulu pillugit uumasuutigineqartarput. Savaateqarfippassuit hiisteqartarput ukiakkut savarniarnermi atorneqartartunik. Savaateqarfik ataaseq takornarianut hiistertitsinissamik neqerooruteqartarpoq.

Ataatsimut isigalugu kujataani takornariartitsineq alliartorsimavoq. Pingaartumik ukiuni kingullerni umiarsuit takornariutit tikittartut amerliartorput. Takornariat tikittarput kalaallit kulturiat nunalu misigisaqarfigiartorlugit, ilaatigulli aamma piniariartarput, aalisariartarlutik imaluunniit ujaqqanik katersiartortarlutik, nunap pisuussutaanik atuinermut toqqaanartumik peqataajartorlutik.

Aatsitassarsiorfiup sumiiffissaata ilisarnaatigaa sila peqqarniippallaanngitsuummat naasoqarluartarluni, qaqutigoortunik qassiinik aatsitassaqaqarfeqarluni, nunalerisoqarluni aammalu kulturikkut kingornussassiaqarfiulluni. Kingulliit taaneqartut ilagaat Inuit kulturianneersut qallunaatsiaanillu Kalaallit Nunaannut tikissimasunit sanaat, tamarmik takornariartitsineq eqqarsaatigalugu soqutiginaatillit. Aammattaaq sukisaarsaatigalugu angalaartarnej annertuujuvoq. Taamaattorli aatsitassarsiorfissatut akuiaaviliorfissatullu pilersaarutigisap sumiiffia allanut illoqarfinnut nunaqarfinnullu qaninnerusumiittunut sanilliullugu atorneqajuitsungajaavoq.

Tamaanimiut nunamik atuisarnerannik misissuinermit inerniliunneqartoq tassaavoq aatsitassarsiorneq ataatsimut isigalugu tamaanimiut pinngortitap pisuussutaanik atuisarnerannut annikitsuinnarmik pitsaanngitsunik sunniuteqarumaartoq.

Aalisarneq sunnerneqarsinnaasuni pingaarnerpaajuvoq. Taamaattorli aatsitassarsiorfissamut qanittumi aalisarneq killeqarpoq tamaanimiunillu arlaqanngitsuinnarnit peqataaffigineqartarluni.

Tamaanimiut nunamik atuisarnerannik misssuinermit paasisat inerniliussallu apersuisarnerni immikkullu paasiniaavigisanit tusarniaanermi inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliisunit ingerlanneqartutigit uppersarneraqarput.

Sunniutit pitsaanngitsut annikitsut aatsitassarsiorfiup sananeqarnerata nalaani aatsitassarsiorfiullu ingerlanerani tamarmi malugineqartassapput.

Iliuusissat siunnersuutigineqartut:

- Eqqarisami aalisarnermik piniarnermillu aallussinernik misissuinissamut pilersaarut.

8.8 Sunniutit ingerlaqqittut (katersornikut)

VSB-mi matumani sunniutit ingerlaqqittut tassaapput inuiaqatigiinni inuiaqatigiillu aningaasaateqarneranni allanguutissat TANBREEZ-projektip kingunerisassaatur, sammisap ataatsip arlallilluunniit katinneratigut naatsorsuutigineqartut, pereersut, massakkut pisut imaluunniit siunissami pisussatut naatsorsuutigineqartut.

TANBREEZ-projektip nalilerpaa Kuannersuarni aatsitassarsiorniarermut naleqqiullugit sunniutit ingerlaqqittut qimerloorneqassasut. Kuannersuarni aatsitassarsiorniarnermik akuersissuteqartut tassaapput Greenland Minerals and Energy, firma australiameersoq. Projektip taassuma imarai saffiugassat qaqutigoortut uranilu. Saffiugassat qaqutigoortut TANBREEZ-miittut saffiugassanit qaqutigoortunit Kuannersuarniittunit allaanerupput.

Pissutsit arlallit naatsorsuutigineqarput uani suliassami sunniutit ingerlaqqittut naleqquttuunissaannut.

Sunniutini pingaarnerpaaq tassaasussaassaaq kalaallit nunaanneersunik sulisussarsiornissaq, projektit tamarmik tamanna sorsuutiginiarpaat. Ajornartorsiut taanna aamma naloginnaasumik naleqquppoq, Kalaallit Nunaanni allanik aatsitassarsiornierit uuliasiornierillu aallunneqalissappata.

Aamma naatsorsuutigineqassaaq oqartussanit sullissinerit nunamilu angallannerit tamaviaarnerulernissaat. Taamaammatt Kalaallit Nunaata Kujataani angallassinerup tungaatigut immikkut suliniummik pisariaqartitsisoqartoq. Peqqinnissaqarfii tamaviaarnerulernissaat aamma immikkut nakkutigineqartariaqarpoq. Taamaattoorli aamma nalilernerqarpoq periarfissat suleqatigiinnerillu allat, nunami annertuumik projekteqarnerup pilersissinnaasaasa erseqqissaqqinnissai pingaaruteqartoq, soorlu sungiusarnissamut ilinniartitaanissamullu periarfissat, nunami inuussutissarsiornierup periarfissaanik qaffatsitsineq, Kalaallit Nunaata Kujataani ingerlasussanik piareersaanermik aqutsinermillu pitsanngorsaaneq, nakkutilliinissamut pilersaarutit ataatsimoortut, kingullertullu nunami inuit peqqussusaannut suliniutit ataatsimoortut.

Tabel 8-6 Sunniutissat, sunniutininik minnerpaatitsiniutit aammalu sunniutininik minnerpaatitsiniutit pereerpata sunniutissat sinneruttut pillugit takussutissiaq (Iluaqutissat sunniutissallu pilersaarummut missingiusiaq)

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Aningaasarsiorneq			
Sanaartornerup siorna / kingorna suliffissaqartitsineq (toqqaannartumik)			
Sanaartornerup aallaqqaataaniit sulisunik nunaqavissunik peqataatitsineq. +L	Aatsitassarsiornermut Ilinniarfimmi pikkorissaanerit. Kalaallit Nunaanni pernaataasumik sulisut piginnaasaannik Kommune Kujallerimi nalunaarsuineq.	- Suliffiulersussami piumasaqaatinik paasinninnissamut ikiunneq, soorlu peqqissusermut isumannaallisaanermullu tunngasunik, aningaasarsiornermut tunngasut allallu, tamatumani kujataani oqartussat suleqatigineqassallutik. - Sanaartornerup ingerlanerani suliffinni assigiinngitsuni suliassanilu assigiinngitsuni piumasaqaatit sukumiisumik nassuiarneqarnerat - Kujataani oqartussat suleqatigalugit piginnaanngorsaanernik pisariaqartinneqartunik naliliineq - TANBREEZ tamaani nunaqartunut suliffittu kajungernartunngortinniarlugu sulisunik piginnaanngorsaanermut pilersaarusiorneq aammalu iluaqutissanik allanik pilersaarusiorneq⁴ - Sulisut akornanni kulturit akimorlugit paaseqatigiinneq annerulersinniarlugu aammalu nunaqatigiit akornanni sunniutit millisarniarlugit assigiinngitsunik kultureqarneq pillugu isumasioqatigiinneq - Sulisut Narsameersut Qaqortumeersullu angallanneqarnissat qularnaarlugu	Siunertaasoq tassaavoq aatsitassarsiorfimmi sulisut 75%-ii tamaani najugaliussasut ++
Aatsitassarsiorfiup ingerlanera sioqqullugu / nalaanilu suliffissaqartitsineq (toqqaannartumik)			
Aatsitassarsiorfiup ingerlanerata akuiaavimmilu suliffissaqartitsinerup sunniutissai akunnattumiit annertuumut pitsaasuusussatut oqaatigineqarput, taavalu aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmillu ingerlatsineq amerlanerpaanik suliffissaqartitsissallutik. Suliffissat amerlanersaat tamaani najugaqartunit (Kommune Kujalleq) tiguneqarsinnaassapput. Siunertaasoq tassaavoq suliffiit 85-90%-ii tamaani najugaqartunut negeroorutigineqassasut ++	Aatsitassarsiornermut Ilinniarfimmi pikkorissaanerit. Kalaallit Nunaanni pernaataasumik sulisut piginnaasaannik Kommune Kujallerimi nalunaarsuineq.	- Suliffinni pisariaqartinneqartuni suliitigaluni piginnaanngorsaanernik ineriartortitsineq - Aatsitassarsiornerup ingerlanerani suliffinni assigiinngitsuni piumasaqaatit nassuiaasersorneqarnerat - angutillu suliffinnut qinnuteqarsinnaanngortinniarlugit sulisussanik suaassuseq mianeralugu naliliineq - Ingerlatsinerup nalaani sulisussarsiornermi naliliisarnermut ilanngullugu suleriaasissiorneq. - TANBREEZ kujataamiunut suliffittut kajungernartunngortinniarlugu sulisunik ineriartortitsinerup suleriaasissiorneq aammalu iluaqutissanik aalajangersaaneq.	Siunertaq tassaavoq aatsitassarsiorfimmi sulisut 90%-iisa missaat tamaanimiuussasut ++
Inuussutissarsiornikkut periarfissat			

⁴ TANBREEZ-imi paarlakaalluni sulinnikkut aammalu angallassinert pioreersut atorlugit sulisut nunaqavissut inuusaassitoqamminnik attassiinnarnissaat qularnaarneqassaaq. Angallannikkut periarfissat allannguuteqarpata (aqquserngit, mittarfiit nutaat allallu) sulisut paarlakaannerat eqaannerusumik ingerlanneqarsinnaavoq.

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Najugaqarfimmi aqutsineq aammalu angallassineq tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatalinnut isumagisassanngortinneqassapput Pisariaqartitsineq naapertorlugu suliffeqarfiit tamaanngaaneersut sullissisorineqartassapput +H	Sulisitsisut (GA) aammalu taassuma ataatsimiititaliai aatsitassarsiornermi suliffeqarfiit siuarsarneqarnissaannik suliniuteqassapput (attaveqatigiiffiliorneq)	Iliuserineqartut tamarmik akilersinnaassusermik, imaluunniit akitigut unammillersinnaassusermik, imaluunniit sulisitsineq pillugu isumaqatigiissutit akianut ajoqutaannginnissamik tunngaveqassapput. - Tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatsisut aammalu tamaani oqartussat oqallittarfissaannik pilersitsineq. Oqallittarfik taanna sullissisuulersussanik nassaarniarneq sioqqullugu ingerlaneranilu atorneqassaaq aammalu sullissisuulersussat paasissutissinneqarnissaannut atorneqassalluni. - Sullissinernik isumaqatigiissutit assigiinngitsut pillugit oqallinnerit aammalu apeqqarissaarfiit. - Sullissisut Kalaallit Nunaanneersut (najukkameersut siulliunneqassapput taavalu Kalaallit Nunaannit tamarmeersut tulliunneqassallutik) pilersuinermik, sulisunik nioqqutissanillu aammalu orsussamik allanillu assartuinermik suliaqartussat salliutinneqassapput, aamma suliariumannittussarsiornermi paasissutissat, piumasaqaati allallu inniminartut eqqarsaatigalugit. - Aatsitassarsiornermi aningaasartuutitut akornutaassanngippat suliassat pilersuinerillu assigiinngitsut attarmoortunngornagit siammarlugilli suliassiissutigineqartassapput. - Aatsitassarsiorfiup najugaqarfittaani nioqqutissanik sullissinnernillu pisisarnermi salliutitsineq. Errorsineq, nerisaqartitsineq, allaffimmi atortut, qarasaasianik allanngutsaaliineq il.il. - Nerisaqartitsisut kalaaliminertortitsisarnissaannik isumaqatigiissutit aqutugalugit piumasaqaati.	Najugaqarfimmi aqutsineq aammalu angallassineq tamaani inuussutissarsiutinik ingerlatalinnut isumagisassanngortinneqassapput Pisariaqartitsineq naapertorlugu suliffeqarfiit tamaanngaaneersut sullissisorineqartassapput +H
Akissarsiat qaffannerat			
TANBREEZ najukkami aningaasarsiornermik siursaassaaq. +M	Soraarnerussutisianut sillimmasiisarnermullu aaqqissuussinerit atuutereersut.	- atugassarititaasut akissarsiaannaanngitsunik iluaqutissartallit (soorlu pikkorissarnissamut ilinniarnissamullu periarfissat. - Toqqaannartumik sulisorisat aammalu taakku ilaqutaat tapersersorniarlugit aningaaseriviit peqatigalugit isumasioqatigiisitsisarnarit.	TANBREEZ najukkami aningaasarsiornermik siursaassaaq. +H
Ilinniartitaaneq			
Aatsitassarsiorfik Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassusermik qaffassaassaaq, tassa piginnaasanik nalinginnaanerusunik pitsanngorsaaneq aammalu piginnaasanik immikkut ittunik pitsanngorsaaneq eqqarsaatigalugit. +M		- Tamaani oqartussat suleqatigalugit sulisussarsiornermi periaatsinik ineriartortitsineq. - Suliat aalajangersimasut, isumannaallisaaneq allallu pillugit sulisunut pikkorissaanerit. - Sulisunut pilersaarutini tamani pikkorissaanerit aammalu sulitigaluni sungiusarnerit ilaasassapput. - Aatsitassarsiorfiup matunerata kingorna sulisut suleqqilernissaannut tamaani oqartussat peqatigalugit pilersaarusiorneq	Sunniutinik millisaatissatut siunnersuutigineqartut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimassusermik suli pitsanngorsaaqqissapput, tassa piginnaasassat nalinginnaasut immikkullu piginnaasassat eqqarsaatigalugit. +H

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Innuttaasunik sullissineq aammalu ineriartortitsinermut pilersaarutit			
Attaveqaatit pioreersut aammalu pilersaarutigineqartut			
Tamaani najugallit iluaqutissiorniarlugit tamaani attaveqaatinik pitsanngorsaaneq -L	Najukkami nunamilu tamarmi pilersaarutit suliniutillu	- Silarlutsillugu angallassinermut / najugassaqaartitsinermut sillimmatissanik pilersaarusiorneq - Angallassinikkut periarfissanik atuuttunik takussutissiorneq (immakkut angallatit, qulimiguullit aammalu timmisartut).	-L
Inooqatigiinnikkut peqqissisuseq sullissinerillu			
Kinguaassiutitigut nappaatit nappaatillu allat tunillaassuuttut amerlanerulernissaat ilimagineqarmat peqqinnissaqarfik ilungersortitaanerulerluni pitsaanngitsumik sunnigaasussaavoq. -L	Najukkami nunamilu tamarmi pilersaarutit suliniutillu	- Najukkami oqartussataammalu suliffeqarfiit annerit suleqatigalugit najukkami peqqinnissaqarfimmik atuinerup qanoq pisarnissaanik erseqqissunik najoqqutassiorneq piumasaqaasiornarlu taakkulu peqqinnissamik suliaqartunut tamanut ingerlateqqinneqarnerat. - Establish contact with local health service and work out cooperation between both parties and other major local work places.	-L
Peqqissuseq			
Suliffimmi peqqissuseq aammalu ajutoorfiusinnaasut			
Aatsitassarsiorfimmi akuiaavimmilu ajutooratarsinnaanerit maskiinarsuarnik aammalu qaartiterutissanik atuisoqarneranik aammalu akuiaavimmi sulinermik kiisalu inuit kukkuluttorsinnaanerannik silap ilungersunartuuneranik ilaqartumik pissuteqartussaapput -M	Malittarisassat ilitersuinissamik siunertallit aammalu ajutoornerit ikilisarniarlugit nakkutilliinerit kiisalu peqqissutsimik suliffimmilu isumannaallisaaanermik aallussineq.	- Aatsitassarsiorfimmi sulisut peqqissusiat isumannaassusiallu pillugu aqutsinermut pilersaarusiorneq pilersaarummillu timitaliineq. - Peqqissuseq isumannaallisaaanarlu pillugit ataatsimiititaliorneq, tamatumani sulisut peqataatinneqassapput taakkulu aastitassarsiorfimmi peqqissutsikkut isumannaallisaaanikkullu suliniutit malinnaaffigineqarnerannut peqataassapput aammalu siunnersuuteqartassallutik. - Aatsitassarsiorfimmi isumannaallisaaanermut ikiuukkasuarnermullu sulisunut tamanut sungiusaaneq. - Ajutoornerit pinaveersimatinniarlugit, ajutoortoqartillugu, aatsitassarsiorfimiit angallassiguartoqassatillugu naleqquttumik piaarnerpaamillu qisuariartarnissaq anguniarlugu angallassisartut (Air Greenland, angallatit attartortakkat sulisui allallu isumannaallisaaaneq, iliuuseqarnissamut piffissat allallu pillugit isumaqatigiissutikkut piumasaqaasiorfigineqassapput. - Angallatit ingerlanneqarneri angalanerilu pillugit oqartussat siumoortumik nalunaarfigineqartassapput. - Kalaallit Nunaanni Upalungaarsimanermut Aqutsisoqarfik aammalu suliffeqarfiit annertuut allat suleqatigalugit iliuuseqarasuarnissamut pilersaarusiorneq sillimmataasumillu pilersaarusiorneq.	-L
Innuttaasut peqqissusiat			

Sunniutip nassuiarnera	Millisaatit pioreersut	Millisaataasussatut siunnersuutit	Millisaatit kingorna sunniutit
Kinguaassiutigut nappaatit naartuersittartullu amerlinerat pissutigalugu innuttaasut peqqissusiata sunnigaanissaa annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarpoq sulisussat amerlanersaasa Kommune Kujallermit pisussaannerat pissutigalugu. Mianersortumik pissuseqartoqarpat aammalu pitsaasumik pinaveersaartitsiniartoqarpat kiisalu peqqissuunissaq pitsaasumillu inuuneqarnissaq pillugu sulisut akornanni paasititsiniaasoqarpat peqqissutsimut sunniutaasut pitsaanngitsut akunnattumik annertussusilittut nalilerneqarsinnaapput. -M	Nunaqqatigiit peqqissusiat pillugu paasititsiniaaneq	- Sulisut ilaqutaallu peqqinnartunik nerinissaat timersorluarnissaallu kajumissaaarutigalugu taakkunungalu periarfissaqarluartillugit - Sulisut sulileqqaarnerminni sulinerminnilu peqqissutsimikkut misissortittarlugit. Aatsitassarsiorfimmi peqqinnartunik toqqaanissap ajornanngitsuunissaa ineriartortillugulu atuutilersinneqassaaq: sulisunut nerisassat peqqinnartut, kalaalimerngit, timigissarfissat kajungernartut pissarsiarineqarsinnaasullu, asattarfiit allallu. Sulisunut siunnersuisarneq. Peqqissuseq pillugu paasititsiniaanermut peqataalluareng (soorlu isumannaatsumik atoqatigiinneq, imigassaq, pujortartannginneq pillugit)	Innuttaasut peqqissusiannut sunniutit annikitsuinnaasussatut isumaqarfigineqarput. -L
Kulturikkut pinngortitamilu pisuussutit			
Sumiiffiit kulturikkut pingaarutillit sunnigaanissaat akunnattumik annertussuseqartussatut isumaqarfigineqarpoq tassami sanaartornerup ingerlanerani sunik aseruisoqartarnissaa pinngitsoorneqarsinnaanaviannngimmat. Taamaakkaluartorli qanganitsanit nassaar arlaannaalluunniit qaqutigoortutut pingaarutilluunniit isigineqanngillat. Qaqortukuluumi illukut aatsitassarsiorfiup avataani tassunga saqquminnngitsumiipput. -M	Sumiiffiit nalinginnaasumik misissuiffiqineqarnerat nalunaarsuiffiqineqarnerallu	Nunatta Katersugaasivia Toqqorsivialu attavigalugu qinnuigalugulu qanganitsat attorneqartussat sukumiinerusumik misissuiffiqeqqullugit.	Sumiiffiit nalunaarsorneqareermata sunniut malunnaateqanngitsussatut nalilerneqarpoq tassami nassaar qaqutigoortuunngimmata immikkuullarissuunngimata. -L

Sunniutissatut ilimagineqartut, pitsaanngitsut aammalu ima annertutigisussat (akunnattumik annertuumillu) allaat millisartariallit tamarmik millisaatissaannik suussusersiisoqassaaq sunniutissat millisarniarlugit imaluunniit malunniutaarutsinniarlugit.

Naliliinerup inerneru qalipaatiit tulluittut atorlugit saqqummiunneqassapput, sunniutip pitsaasuunera, malunnaateqannginnera ajortuuneraluunniit aammalu sunniutip annikitsuinnaanera, akunnattuunera annertuujuneraluunniit qalipaasersorneqassallutik.

	Annkitsoq	Akunnattoq	Annertoog
Pitsaasoq	+L	+M	+H
Malunnaanngitsog	0		
Pitsaanngitsog	-L	-M	-H

Sunniutissanik nalunaarsukkat, sunniutininik millisaaniutit suli atorineqartinnagit annertuujusussat, akunnattuusussat annikitsuusussallu tulluittumi saqqummiunneqartutut atorineqarput.

Sunniutit suussusii	Sunniut	Millisaanerup kingorna sunniut
Suliffissaqartitsineq (sanaartorneq)	+L	+H
Suliffissaqartitsineq (ingerlatsineq)	+H	+H
Inuussutissarsiornikkut periarfissat	+L	+H
Akissarsiat qaffannerat	+M	+H
Ilinniartitaaneq piginnaanngorsaanerlu	+M	+H
Attaveqaatit atuuttut pilersaarutigineqartullu	-L	-L
Innuttaasut peqqissusiat sullissinerlu	-L	-L
Suliffimmi peqqissuseq ajutorfiusinnaasullu	-M	-L
Innuttaasut peqqissusiat	-M	-L
Kulturikkut pinngortitamilu pisuussutit	-M	-L

**9 PISSUTSIT MALINNAAVIGINEQARNISSAANUT PILERSAARUMMUT MISSINGIUT
AAMMALU NALILIISARNERMUT PILERSAARUMMUT MISSINGIUT**

Pissutsit malinnaavigineqarnissaannut pilersaarummut missingiut aammalu naliliisarnermut pilersaarummut missingiut suleriaatsit tulleriaarluakkat atorlugit suliarineqarsimapput (ICMM, 2005)

Inuiaqatigiit sunnerneqarnissaannik naliliinermut missingiut pissutsit malinnaavigineqarnerannut pilersaarutaagallartumik aammalu naliliisarnermut pilersaarutaagallartunik imaqarpoq. Sunniutissat Iluaqutissallu pillugit Isumaqatigiissutip suliarineqarnerani pilersaarutit taakku inaagaallutik ilanngunneqassapput.

9.1 Pissutsinik malinnaaviginninnissamut pilersaarutissatut missingiut

Suliariniakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Iluaqutissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppersarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppersarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
Paasisat			
Aningaasarsiornikkut pissutsit			
Nunaqavissunik sulisussarsiornermi periuseq			
Anguniagaq: Suliani ataasiakkaani nunaqavissut sulisorineqartussatut siunniussat angussallugit.	Nunaqavissut amerlassusissaat procentinngorlugit (85-90%)		
Angusaq 2: Aatsitassarsiorfiup ingerlanerani suliffinnut assigiinngitsunut qinnuteqarnermi piumasaqaatit eqqumaffigineqarnerulissasut.			Nunaqavissut sulisussat pigineqarput aatsitassarsiorfimmilu sulinissaminnut soqutiginnillutik
Pissarsiaq a) aatsitassarsiorfitseqatigiiffik aammalu oqartussat suleqatigiinnerisigut pikkorissaanerit pisariaqartinneqartut naliliivigineqassapput Pissarsiaq b) Sulisussat sunaqavissut naammattunik piginnaaneqarnerat qularnaarniarlugu pisortat kattuffiillu attuumassuteqartut iliuuseqassapput	Sulisussarsiarineqarsinnaasut piginnaasaat pitsanngorsarniarlugit pisortat kattuffiillu iliuusaat qassiit Aatsitassarsiorfimmi sulinermit pikkorissarnernut peqataasut amerlassusaat	Pikkorissaanerit pisariaqassusiinik naliliilluni nalunaarusiat Kattuffiit attuumassutillit pikkorissaanernik nalunaarutaat	Aatsitassarsiorfitseqatigiiffiup pisortallu akornanni suleqatigiinnermut aningaasaliissutit
Ilanngussaq: Aatsitassarsiorfimmik ingerlatsinerup nalaani suliffiit piumasaqaatillu pisariaqartinneqartut tamarmik sukumiisumik nassuiarneqarneri sunaqqatigiinnut, kommunimut, kattuffinnut aammalu teknikkikkut ilinniartinnut saqqummiunneqassapput.	Suliffiit nassuiaataat piumasaqaatillu suliarineqarsimassapput attuumassuteqartunullu tamanut agguanneqassallutik.	Nalunaarusiaq aammalu kikkunut agguanneqarnissaanik nalunaarsuiffik	
Angusassaq 1: Suliffik kajungernartoq, sulisussarsiuukkuminartoq suliinnartitsiviusorlu pilersissallugu			
Pissarsiassaq: Kommune Kujallerimi kulturi, suaassuseq suminngaaneersuunerlu pissutigalugit sulinissamut aporfiit atorunnaarsinneqarnerat	Narsamit, Qaqortumit Nanortalimmiillu suliarortut amerlassusaat Suliffinni ataasiakkaani arnat sulisut procentinngorlugit amerlassusii	Ukiumut nalunaarusiaq	Arnat kalaallisuinnarlu oqaasillit pissarsiarineqarsinnaasut aammalu aatsitassarsiorfimmi

Sulianiakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Ilaqutissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppersarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppersarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
	Kalaallisuinnaq oqaasillit procentinngorlugit amerlassusii		sullissivinnilu taakkununga attuumassuteqartuni suliumasut Sulisussat Narsami, Qaqortumi Nanortalimmilu pissarsiarineqarsinnaasut
Ilanngussaq: Kulturimut, suaassuserut aammalu sumiuussusermut tunngasut Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik Naliliinermut ilanngunneqassapput, paasisat sulianiakkap pilersaarusiorneqarneranut ilanngunneqassallutik (paarlakaattarluni sulineq, sulisunik angallassinerit aammalu najugaqarfimmi sulineri atugassarititaasut)	Sulianiakkamut attuumassuteqartut peqataatinneqarnerat pivoq	Ataatsimiinnernit imaqarniliaq	
Inuussutissarsiorneq pillugu tunngavissiat			
Anguniagaq: Inuussutissarsiorneq pitsaasumik sunnerneqassasoq			
Angusassaq: Najukkami inuussutissarsiorlut annertuumik pisiniarfigineqartarlutillu sulisinneqartassasut			
Pissarsiaq a): Isumaqatigiissuteqarluni sulisitassarsiornermi periaatsit suliasallu suuneri pillugit najukkami inuussutissarsiorlut peqataatinneqassapput paasissutissinneqarlutillu. (herunder tilskynnelse af partnerskaber) Pissarsiaq b): Najukkami inuussutissarsiorlut suliasat aalajangersimasut pillugit aatsitassarsiorfimmut isumaqatigiissuteqarnissamut periarfissaqarput	Suliariumannittussarsiornermi najukkami inuussutissarsiorlut ataasiunngitsut peqataatinneqassapput.	Siunnersuutit pissarsiarineqartut	Najukkami inuussutissarsiorlut sullissinissaminut naammattumik piginnaasaqarput
Ilanngussaq a): Inuussutissarsiuutini oqallittarfik Ilanngussaq b): Aatsitassarsiorfimmut akitsorsaataassanngippat suliasat	Oqallittarfimmi inuussutissarsiuutini ingerlatsisut amerlassusii Suliariumannittussarsiuusineri isumaqatigiissutit amerlassusii	Ataatsimiinnermit imaqarniliat Suliariumannittussarsiornermi paasissutissat	

Sulianiakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Ilaqutissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppersarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppersarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
sullissinerillu annikitsukkuutaarlugit suliariumannittussarsiuunneqartarnerat Ilanngussaq c): Suliariumannittussarsiornermi atortussat misikkarissumik sularineqartarnerat			
Ilinniartitaaneq piginnaangorsaanerlu pillugit najoqqutassiat			
Anguniagaq: Greenland Kalaallit Nunaanni sulissussat piginnaasaannik ineriartortitseqataaneq			
Angusassaq: Sulisut akornanni piginnaasat qaffasissut			
Pissarsiaasaq: Sulisut piginnaasaqarlutut pissarsiarineqarnerat			Sulisut sungiusallutik piffissaqarnissamut kajumissusillit
Ilanngussaq a): Suliani aalajangersimasuni sulisuusinnaasunik pissarsiniarnermi suleriaaseq (sulissussarsiornermut ilanngullugu) Ilanngussaq b): Sulisut sulitigalutik sungiusarneqartarnerat Ilanngussaq c): Aatsitassarsiorfiup matoreerneratigut sulisut sulileqqinnissaannut suliniut	Sulilersinnani sungiusarnermut peqataasut amerlassussaat Sulitigaluni sungiusaanerit amerlassusii	Sungiusaanermit nalunaarsukkat	
Innuttaasunik sullissinerit ineriartortitsinermullu pilersaarutit			
Isumaginninneq peqqissaanerlu pillugit tunngavissiat			
Anguniagaq: Peqqinnissaqarfiup artorsartinneqannginnissaa			
Angusassaq: Peqqinnissaqarfiup pitsaasumik suleqatigineqarnissaa			
Pissarsiaq: TANBREEZ-ip peqqinnissaqarfimmiit sullinneqarnerani tunngavissat piumasaqaatillu erseqqissumik peqqinnissaqarfimmut nalunaarutigineqarnerat	Oqaloqatigiiffiusumik ataatsimiinnerit	Ataatsimiinnermit imaqarniliat	Peqqinnissaqarfik suleqataanissamut kajumissusilik

Suliariniakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Ilaqutissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppersarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppersarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
Ilanngussaq a): Najoqqutassiat peqqinnissaqarfiup atorneqarnerani tunngavissanik piumasaqaatinillu imallit. Ilanngussaq b): Peqqinnissaqarfimmik suleqateqalerneq	Najukkami peqqinnissaqarfimmik suleqateqarnikkut najoqqutassiat ineriartortitat siammarterneqartullu	Suleqatigiinnissamut isumaqatigiissutit Najoqqutassianik allakkiat	
Peqqissuseq			
Peqqissuseq innuttaasullu peqqissusiat pillugu najoqqutassiat			
Anguniagaq: Kommune Kujallermit innuttaasut peqqissartornerat			
Angusassaq: Sulisut ilaqutaallu peqqilluartut inuunerissullu			
Pissarsiassaq a): Inuit ajornartorsiulerataanaareersut aammalu peqqiilluutit atuutereersut aatsitassarsiorfimmii ajornersinnetqannginnissaat angussallugu Pissarsiassaq b): Inooqatigiinnikkut ajornartorsiutit pissutigalugit sulisut sulinnitsoortarnerat taarsaanneraluu minnerpaatinniassallugu. Pissarsiassaq c): Avatangiisitigut ajutoorfioratarsinnaasut sunniutissaat minnerpaatinniassallugit.	Nunaqqatigiit akornanni katsorsaanerit aallartinneqartut amerlassusii (nbunaimerajunneq, persutaasarneq allallu Sulisut taarsaanneraluu procentia Avatangiisitigut ajutoornerit amerlassusii	Innuttaasut peqqissusiata malinnaavigineqarneranit nalunaarusiat Ukiumut angusanik nalunaarusiat Ajutoornernik nalunaarsukkat / oqartussanut nalunaaruteqartarnerit	Najukkami oqartussat qanoq iliuuseqarnissamut naammattunik piginnaaneqarlutillu nukissaqarput
Ilanngussaq a): Innuttaasunik paasititsiniaanermut peqataaneq (isumannaatsumik atoqatigiinneq, imigassaq) Ilanngussaq b): Sulisunik ilaqutaannillu siunnersuisarneq Ilanngussaq c): Maqisoornerni, piaariitsoornikkut aniatitsinerni ajutoornernilu iliusissanik pilersaarusiorneq najukkami oqartussanik peqateqarluni	Nunaqqatigiit akornanni paasititsiniaanermi piffissaq atorneqartoq Ilaqutariit siunnersorneqartut amerlassusii Ajutoornermi iliuusissatut pilersaarutit ineriartortitat najukkamilu oqartussanut siammarneqartut	Aningaasanik piffissamillu atuinermit nalunaarsukkat Siunnersuinermit nalunaarsuiffiit Ajutoornermi iliuusissat pillugit allakkiat Siammarteriffigisat pillugit nalunaarsukkat	

Suliariniakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Iluqutissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppernarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppernarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
Suliffimmi peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit najoqqutassiat			
Anguniagaq: Aatsitassarsiorfimmi ajutoornernik pinaveersimatitsineq (ajutoorneq ataasiinarluunniit akuerineqarsinnaanngilaq)			
Pissarsiassaq: Aatsitassarsiorfimmi sulianullu tassunga attuumassuteqartuni sulitilluni peqqissuseq isumannaallisaanerlu pitsaalluinnartut			
Pissarsiassaq a): Aatsitassarsiorfimmi ajutooratarsinnaanerit toqqaannartumik ikinnerpaatinniarnegarnerat Pissarsiassaq b): Aatsitassarsiorfimmut attuumassutilinni ajutooratarsinnaanerit toqqaannartumik ikinnerpaatinniarnegarnerat Pissarsiassaq c): Aatsitassarsiorfimmi ajutoortoqartillugu pinartumillu qimarngussusisoqassatillugu naleqquttumik sukkasuumillu iliuuseqarneq	Aatsitassarsiorfimmi ajutoornerit amerlassusii Aatsitassarsiorfimmut attuumassutilinni ajutoornerit amerlassusii Upalungaarsimanissamut sungiusarneq	Ajutoornerit pillugit qaammatit pingasukkaartumik nalunaarusiortarneq Pinasuartumik iliuuseqarnerit pillugit oqartussaniit nalunaarusiat Nalunaarusiat - oqartussaniit	Najukkami oqartussat iliuuseqarnissamut naammattunik nukissaqarput
Ilanngussaq a): Kalaallit Nunaanni upalungaarsimanermut Ataatsimiititaliap peqatigalugu iliuuseqarasuarnissamut pilersaarusiorneq sillimmatissamillu pilersaarusiorneq Ilanngussaq b): Aatsitassarsiorfimmi peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit pilersaarusiaq Ilanngussaq c): Isumannaallisaanerit iliuuseqarasuarnissallu pillugit isumaqatigiissuteqarluni sulisitanut isumaqatigiissutikkut piumasaqaatit Ilanngussaq d): Aatsitassarsiorfimmi sulisunut isumannaallisaaneq iliuuseqarasuarnierlu pillugit sungiusaanerit Ilanngussaq e): Peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit suleriaatsit	Ajutoornermi iliuusissanik pilersaarut sillimmatissatullu pilersaarutit suliarineqareersut Peqqissusersumut isumannaallisaanermullu pilersaarutit suliarineqareersut Pilersuisunut piumasaqaatit suliarineqareersut Sulisut ataasiinaangitsut sungiusarneqareersut Peqqissusermut isumannaallisaanermullu ataatsimiititaliat pilersinneqareersut	Ajutoornermi iliuusissanik sillimmatissatullu iliuusissanik pilersaarutit allassimaffii Kalaallit Nunaanni upalungaarsimanermut ataatsimiititaliap akuersinera Peqqissusermut isumannaallisaanermullu pilersaarutit allassimaffii Pilersuisut sullissinerannut isumaqatigiissutit Sungiusaanerit pillugit nalunaarsuiffiit Ataatsimiititalianut ilaasortat allassimaffii Ataatsimiititaliap oqartussaanera pillugu isumaqatigiissut	

Suliariniakkap oqaluttuarineqarnera (Akuliunnissamut tunngavissaq) (Sunniutissanut Iluaqtissanullu Pilersaarut)	Uuttuutit uppersarsineqarsinnaasut (Pissutsinik malinnaaviginninnermut pilersaarut)	Uppersarsaanermi aallaavissat	Ajutoorfiusinnaasut pisussatullu naatsorsuutigineqartut
malinnaasussanik taakkulu pillugit siunnersuuteqartussanik sulisut peqatigalugit peqqissuseq isumannaallisaanerlu pillugit ataatsimiititaliorneq Ilanngussaq d): Angallatit sulineri angalanerilu pillugit oqartussanut, piniartunut aalisartunullu aammalu Kangerluarsummi atuisartunut allanut ilisimatitsisarnerit	Nalunaaruteqartarnermi periaatsit suliarineqareersut	Notification procedures document List of authorities and groups to be notified Nalunaaruteqarnermi suleriaatsit pillugit allagaatit Oqartussat eqimattallu nalunaarfigineqartartussat allassimaffiat	

10 INNUTTAASUNIK PEQATAATITSINEQ

Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfiup (2009) najoqqutassiai aammalu kujataa pillugu ilisimasat aallaavigalugit TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaanut kikkut attuumassuteqartutut isigisariaqarnersut aalajangerneqarpoq. Attuumassuteqartutut paasineqartut april 2010-imi suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanernut Narsami Qaqortumilu ingerlanneqartunut aggersarneqarput. Isumasioqatigiinnerni siunertaasoq tassaavoq inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi suut ilanngunneqartariaqarnerinik tusarniaassalluni, aammali pissutsit allannguuteqarnissaat sioqqullugu pissutsinik atuuttunik paasiniaanermi kikkut attuumassutillit peqataatinneqassanersut aammalu kikkut pingaarnertut paasiniaavigineqassanersut aalajangiunniarneqassaaq. Isumasioqatigiisitsinermi siullermik eqimattakkaarnermi inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi suut paasiniaaffigineqarnissaanik oqalliffiusumi suliariniagaq saqqummiunneqarpoq.

Isumasioqatigiinnerup ingerlanerani peqataasut qinnuigineqarput apeqqutininik qassiinik inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi ingerlanerani akiniarneqartussanik saqqummiussaqaqqullugit, tamatumuunakkut qulequttat immikkut sammisassat pissutsillu attuumassuteqartunut immikkut pingaaruteqartut saqqummiunneqasapput. Aamma, apeqqutit allat inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermi akineqartariaqartut saqqummiunneqarput.

Juni 2010-imi inuuniarnermi inooqatigiinnermilu atukkat pillugit paasissutissanik katersuinerit aallartippat suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanerit aallaavigaugit. Narsami Qaqortumilu inuit immikkut paasiniaavissat nunaqqatigiit akornanni inunnut amerlanerusunut isigineqartut toqqarneqarput. Eqimattat periarfissanik assigiinngitsunik misissuataarisarput qinnuigineqarlutillu TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaata sunniutigisinnaasaanik oqaluuserinnequllugit. Aamma Nanortalimmi inunnut sinniisussat oqarasuaatikkut attavigineqalerput.

Aamma juni 2010-imi Nuummi suliariniakkamut attuumassuteqartut paasissutissiiffiusumik ataatsimiitinneqarput.

2013-imi novemberimi Inuiaqatigiinnut Sunniutaasinnaasut pillugit nalunaarusiaq tamanut ammasunik tusarniaanerni sisamani saqqummiunneqarpoq. Tamatuma kinguneranik aprilimi 2014 nalunaarusiamik (White Book) saqqummiussisoqarpoq, tassanilu tusarniaanerni saqqummiussat oqaaseqaatigineqartullu tamarmik nalunaarsugaapput.

Aatsitassarsiorfissatut pilersaarutigineqartoq pingasunik immaqaluunniit sisamanik alloriarnertalimmik ineriartortitaassaaq: Sanaartorneq, aatsitassanik piianeq, annertusaaneq kiisalu matusineq. Ataani suleqataasussatut nalunaarsorneqarsimasut takuneqarsinnaapput.

Sanaartorneq	Oqaasertaliineq
Piaaffiup ilusaa/Isumaqaatigiissutit	Siunnersortit nunani tamalaani akuerisaasut, sulisut nunaqavissut
Aqqusinniorneq	Nunaqavissut
Suliareqqiiviup ilusaa	Siunnersortit nunanit tamalaaneersut, sulisut nunaqavissut
Talittarfik	Siunnersortit nunani tamalaani akuerisaasut
Imerkik pilersuineq	Nunaqavissut
Innaallagiasaq	Siunnersortit nunani tamalaani akuerisaasut
Nerisarfik	Nunaqavissut

Sukisaarsartarfik	Nunaqavissut
Ineqarfik	Nunaqavissut
Fosters Lake-mut igitassat	Nunaqavissut
Qaartiterutiniq toqqorsivik	Nunaqavissut
Qulimiguulinnut mittarfiliorneq	Nunaqavissut
Sullivinnik sanaartorneq	Nunaqavissut
Sulisussarsiorneq	Nunaqavissut
Ilinniartitaaneq	Ilaatigut suliarineqalereerpog
Akuiaaviit	Nunanit tamalaaniit
Naatsorsuuserineq/allaffissorneq	Nunaqavissut
Aqutsineq	Aalajangiiffigineqassaaq

Piiaaneq	Oqaasertaliineq
Sullissisuusinnaasut	
Timmisartortartut	Nunanit tamalaani piumasaqaatit naammassisimassavaat
Angallatinik attartorneq	Nunaqavissut
Piiaaneq	Periarfissaq
Peqarfiulluurtumi piiaaneq	Aatsitassarsiornermik ilinniartimmeersut misileraaffigisinnaasaattut piukkunneqarpog
Piakkaniq assartuineq	Nunaqavissut
Igitassanik assartuineq	Nunaqavissut
Avatangiisit	Sulisussat ilinniarsimasut
Geologit	ASX-imut nalunaarusiorsinnaasut il.il.
Piiaanermi atortulerisut	Nunanit tamalaneersut
Civil Ingeniør	Nunanit tamalaneersut
Asserfallatsaaliineq	Ilimanarpog nunaqavissuussasut
Allaffimmi sulisut	Nunaqavissut
Sulisussarsiorneq	Qaqortumi pissaaq
Sungiusaaneq/ilinniartitsineq	Ilaatigut nunaqavissut
Tusagassiisut	Ilaatigut nunaqavissut
Tuniniaaneq	Ilimanarpog nunaqavissuussasut
Piaakkat akuinik misissuisoq	Attuumassuteqanngitsoq

Piiaaffiup allineqarnissaa / Sivitsuineq	Oqaasertaliineq
Piiaaneqarsinnaasut ujarneqarneri	Naammassereerpog
Misissueqqissaaneq	Nunanit tamalaneersut
Aqutsineq	Nunanit allaneersut
Sulisunut pisortaq	Nunamit allameertuunissaa ilimanarpog
Qulimiguullit	Air Greenland
Avatangiisit	Nunanit tamalaneersut
Ingeniør suliaasaat	Nunanit tamalaani akuerisaasut
Piiaaffiup ilusissaa	Nunanit tamalaani akuerisaasut
Aningaasaqarneq	Nunanit tamalaani akuerisaasut
Pisortat qinnuteqaatit	Nunanit tamalaani / Nunaqavissut
Tuniniaaneq	Nunanit tamalaani / Nunaqavissut
Aatsitassat pissusaannik misissuineq	Nunanit tamalaneersut
Ilusilersuineq / Missigersuusiorneq	Nunaqavissut nunanillu allaneersut

Matusineq	
Atortunik piiaaneq	Nunaqavissut
Atortorisimasaniq tuniniaaneq	Nunanit tamalaani

Igitassanik assartuineq	Nunaqavissut
Avatangiisit	Nunaqavissut ilitsortillit
Nunap iluarsaateqqinneqarnera	Nunaqavissut ilitsortillit
Najugaqarfik (matuneqarnera) + eqqiaaneq	Nunaqavissut ilitsortillit

10.1 Suliariniakkamut attuumassuteqartut immikkut paasiniaavissat

10.1.1 Suliariniakkamut attuumassuteqartut

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinermut atatillugu attuumassuteqartutut isigineqartussaapput tassapput inuit, eqimattat suliaqarfiilluunniit sunniutillit imaluunniit aatsitassarsiorfimmit qanoq ittumilluunniit sunnerneqartussat.

Suliariniagaq tamanna eqqarsaatigalugu attuumassutillit tulliuttut nassaarineqarput, taakkulu Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqaqfiup najoqqutassiai (2009) tunngavigalugit aammalu attuumassuteqartut april 2010-imi isumasioqatigiisinneqarnerat tunngavigalugu nassaarineqarput. Nalunaarsukkat taakku aatsitassarsiorfiup ingerlanerani aamma amerlineqarsinnaapput.

Tabel 10-1 TANBREEZ-lp aatsiatssarsiorfiliariniagaanut attuumassutilittut tikkuarneqartut.

Attuumassuteqartut	Aggersakkat	April 2010-imi imaluunniit juni 2010-imi isumasioqatigiinnermi pegataasut
Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik	X	X
Namminersorlutik Oqartussat – Ministries (2010):		-
- Peqqissuseq	X	-
- Isumaginninneq	X	-
- Aalisarnek, Piniarneq Nunalerinerlu, - Nunami namminermi pissutsinut tunngasut,	X	-
- Pinngortitaq avatangiisillu, Attaveqaatit angallannerlu	X	X
- Kultur, Ilinniartitaaneq, ilisimatusarneq, ilageeqarneq	X	-
Kommune Kommune Kujalleq –		
- Inuussutissarsiornek suliffeqarnerlu	X	X
- Kulturi, sunngiffik pinaveersaartitsinerlu	X	X
- Teknik, avatangiisit ineqarnerlu	X	-
- Atuarfeqarneq meeqqeriveqarnerlu	X	-
- Aningaasaqarneq	X	-
- Isumaginninneq		
Pinngortitaleriffik	X	-
KANUKOKA	X	-
Sulineramik Inuussutissarsiuqartut Kattuffiat (SIK)	X	X
Nunaqavissut Suliffiutillit Kattuffiat (NUSUKA)	X	-
Piareersarfik	X	?
Narsami Inuussutissalerinermik Ilinniarfik	X	
Aatsitassalerinermik Ilinniarfik	X	-
Aalisakkanik Tunisassiornermik Ilinniarfik		
Saviminilerinermik Ilinniarfik		
Visit Greenland - aamma GTE	X	
KNAPK, APP	X	X
Savaatillit Pegatigiit Suleqatigiissut		
Upernaviarsummi misileraavik		
Nunatta Katersugaasivia	X	-
Narsap Katersugaasivia	X	X
UNESCO		
Pinngortitamik illersuiniqatigiit		
Arnat Pegatigiit	X	X
Utoqqaat Kattuffiat		
Suliffinnik Nakkutilliisoqarfik	X	-
ICC	X	-
Earth Charter, AVATAQ, Timmiaq osv.	X	X (ilaannakumik)
Suliffeqarfiit	X	X

10.1.2 Immikkut paasiniaaviit tusarfiillu

Suut misissuiffigineqarnissaannik paasiniaanermi paasisat aallaavigalugit immikkut paasiniaavissanik toqqaasoqarpoq. Immikkut paasiniaaviit innuttaasunut, aarleqqutitut, isummanut assigisaannullu amerlanerusunut ersersitsisunissaat siunertaralugu inuit ataasiakkaat paasisimasagarluartut ilisimasagarluartullu toqqarneqarput. Assersuutigalugu isertitat, ukioqqortussuseq, pisortat / namminersortut agguataarnerat eqqarsaatigalugu arnat suleqatigiit qanoq pilersinneqarsimanersut. Pissutsinik pioreersunik paasiniaanermi immikkut paasiniaaviit tuliiuttut atorineqarput.

Tabel 10-2 TANBREEZ-ip aatsitassarsiorfiliariniagaanut tunngasunik immikkut paasiniaavigisariaqartut tusarniaaffiillu paasineqartut.

Tusarniaaffiit	Immikkut paasiniaaviit
Inuussutissarsiutinik Oqallittarfik	utoqqaallu
Birger Poppel (Issittumi inuuniarnikkut atukkanik misissuineq)	Sulisartut (assassorissanik suliallit, sulisartut allallu)
Suliffeqarnermik Inuussutissarsiornermillu Ingerlatsivik (Kommune Kujalleq)	Suliffissaaleqisut
Isumaginnittoqarfik (Kommune Kujalleq)	Najukkami inuussutissarsiuutinik ingerlatsisut
Kulturi, sunngiffik pinaveersaartitsinerlu (Kommune Kujalleq)	Aalisartut piniartullu
Qaqortumi utoqqaat illuat	
KNAPK	
Pinngortitaq avatangiisillu (Namminersornerullutik Oqartussat)	

10.2 Sulariniakkamut attuumassutillit inuiaqatigiinnut sunniutissat naliliivigineqarneranni peqataatinneqarnerat

Tabel 10-3 Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup ingerlanerani killiffinni assigiinngitsuni sulariniakkamut attuumassutillit peqataatinneqarnerat

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup killiffia	Attuumassutillit	Peqataatitsinerup siunertaa	Piffissaq
Misissuiffissanik paasiniaaneq aammalu naliliinerup tunngavissat	Attuumassuteqartunik isumasioqatigiisitsinerup peqataasut allasimaffiat ilanngussaq 1.	Siunertaasut ilagaat sulariniagaq pillugu paasissutissiissalluni, sunniutissanik naliliinerup ingerlanissaa saqqummiutissallugu aammalu naliliinerup ilanngunneqartussat siunnersuutit saqqummiutissallugit oqaluuserissallugillu.	16. aamma 20. April 2010

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup killiffia	Attuumassutillit	Peqataatitsinerup siunertaa	Piffissaq

Pissutsinik atuuttunik misissuineq (naliliisarlu misissuineq)	Oqartussat aammalu tusarniaaviit pingaernerit	Siunertaasoq tassaavoq pissutsinik atuuttunik paasiniaassalluni, tassa paasissutissat katersugaariingitsut atorlugit aammalu katersugaareersimasut uppersassallugit.	June 2010
Pissutsinik atuuttunik misissuineq (naliliisarlu misissuineq)	Immikkut paasiniaaviit tusarniaaviillu	Siunertaasoq tassaavoq attuumassuteqartut aatsitassarsiorfimmit sunnigaasussat (soorlu aalisartut piniartullu) aalajangersimasut isumaat / aarleqqutaat pillugit paasissutissanik katersissalluni.	June 2010
Pissutsinik atuuttunik misissuineq (kisitsisitalers uilluni misissuineq)	Narsamit, Qaqortumi ilaatigullu Nanortalimmit innuttaasunut sinniisut	Siunertaq tassaavoq inoqutigiit atugaat pillugit paasissutissanik katersissalluni, pingaartumik innuttaasut akornanni sunnerneqartussat aalajangersimasut eqqarsaatigalugit.	June 2010

Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup killiffia	Attuumassutillit	Peqataatitsinerup siunertaa	Piffissaq
Development of draft Benefit and Impact plan Iluqaqtissat sunniutissallu pillugit pilersaarutip suliarineqarne ra	Attuumassutillit peqataatinneqar- tut (tabel 7.1)	Siunertaasoq tassaavoq Sunniutit Iluqaqtissallu pillugit pilersaarutip imassai pingaernerit suuneri paasiniassallugit. Tamanna attuumassutillinnik annertuumik peqataatitsinikkut pissaaq.	June 2010 – November 2010
Malinnaavigin ninnermut ⁵ naliliisarnermu llu- ⁶ pilersaarutip suliarineqar- neri	Aatsitassanut Ikummatissanul- lu pisortaqarfik aammalu attuumassutillit toqqakkat	Siunertaasoq tassaavoq malinnaaviginninneq naliliinerlu qanoq ingerlassanersut.	August 2010 – November 2010

⁵ **Malinnaaviginninneq:** Ineriartortitsineq pillugu paasissutissanik aqqissugaasumik katersuineq misissueqqissaarnerlu, taanna atorlugu aqutsisut aammalu attuumassuteqartut pissutsit ingerlanerinin anguniakkallu anguneqartarnerinik siusissukkut paasissutissinneqartarsinnaassapput. Malinnaaviginninneq pissarsianik uuttuiffiusarpoq naliliisarnermillu akulikinnerusumik pisarluni. Suliaq taanna suliniutinut peqataasunit ingerlanneqakkajuppoq.

² **Naliliisarneq** Annermik ineriartortitsinerim ungasinnerusukkut angusanut tunngassuteqarpoq, imaluunniit angusanik / sunniutinin naliliiviusarluni. Suliat sooq aammalu qanoq angusaqarfiunerinik, iluatsinngitsoorfiunerinik pitsanngorsarniarlugilluunniit allanngortinneqarnerinik nalilersuiffiusarpoq. Naliliisarnerit attuumassuteqanngitsunit akuttunngitsumik ingerlanneqartarsinnaapput, aammali imminut nalilersuiffigisarneq atorsinnaavoq.

<i>Inuiaqatigiinnut sunniutissanik naliliinerup killiffia</i>	<i>Attuumassutillit</i>	<i>Peqataatitsinerup siunertaa</i>	<i>Piffissaq</i>
Inuiaqatigiinnut Sunniutissanik naliliinerup missingiutip innuttaasunut tusarniaassutigineqarnera	Involved stakeholders Public Attuumassutillit peqataatinneqartut Innuttaasut	Aatsitassarsiorfiup sunniutai iluaqutissartaalu pillugit naliliinerup aammalu iluaqutissat Sunniutissallu pillugit pilersaarutissatut siunnersuummut qisuariaatit saqqummiunnissaat, erseqqissarnisaat uppersarnissaallu siunertaavoq.	Aalajangigassaq
Sunniutissat iluaqutissallu pillugit Isumaqatigiissutit atsiorneqarnera	Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik, Kommune Kujalleq aammalu TANBREEZ Mining	Siunertaasoq tassaavoq Sunniutissanik iluaqutissanillu Isumaqatigiissutit, iluaqutissanik Sunniutissanillu Pilersaarummik aammalu pissutsinik malinnaaviginninnermut nalilersuisarnermullu pilersaarummik imaqartup imarisaanik isumaqatigiissuteqarnissaq.	Aalajangigassaq

11 NAJOQQUTAT

Aatsitassanut inatsit nr. 7, 7. december 2009-imeersaq.

Akilerartarneq pillugu inatsit nr. 12, 2. november 2006-imeersaq.

Algreen Møller, Niels. Kangerluarsuk 2007. Qanganitsanik misissuineq. Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfiatalu. Nuuk, November 2007.

Bjerregaard, Peter aamma Kultuareqarnermut, Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Pisortaqarfik. Kalaallit Nunaanni peqqissuseq. INUSSUK – Arktisk forskningsjournal 1, 2004.

Bjerregaard, Peter (Red) aamma Kultuareqarnermut, Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Pisortaqarfik. Kalaallit Nunaanni naartuersittarneq. INUSSUK – Arktisk forskningsjournal 2, 2001.

Bjerregaard, P. og Aidt E.C. Inuuniarnermi atukkat, inuusaaseq aammalu peqqissuseq Statens Institut for Folkesundhed. København, 2010.

Aatsitassanut Ikummatissanullu Pisortaqarfik, Kalaallit Nunaanni aatsitassarsiornermi Inuiaqatigiinni piujuartussamik iluaqutaasumik sunniutissanik nalilersuinermut najoqqutassiat November 2009

Campbell C. Migrancy, masculine identities and AIDS: The psychosocial context of HIV transmission on the South African gold mines. Soc Sci Med 1997;45:273–281.

Christensen, E. Kristensen, L. and Baviskar, S. SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd. Børn i Grønland. København, 2008.

Danmarks Statistik. Kriminalitet 2008. København, 2009.

Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisoqarfik, Namminersorlutik Oqartussat . Kalaallit Nunaanni angerlarsimaffeqanngitsut. Nuuk, 2008.

Den Internationale Finansieringsinstitution (IFC), Addressing the Social Dimension of Private Projects – Good practice Note, 2003 (*Den sociale dimension af private projekter - notat om god praksis*)

<https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/90bb326b-3e61-4cf6-aad1-c0b82eb8e075/SocialGPN.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-90bb326b-3e61-4cf6-aad1-c0b82eb8e075-jqeKNkm>

Isumaginninnermut Naalakkersuisoqarfik, Namminersorlutik Oqartussat. Meeraaneq toqqissisimanartoq. 2010. Nuuk, 2010.

Den Nordatlantiske Gruppe. Grønlændere bosiddende i Danmark. 2007.

Desmond N, Allen CF, Clift S, et al. A typology of groups at risk of HIV/STD in a gold mining town in north-western Tanzania. Soc Sci Med 2005; 60:1739–1749.

Dietz, R. Nuværende anvendelse af områder i og tilgrænsede Narsaq kommune, 1988. Grønlands Miljøundersøgelser. 1989.

Exploitation in Greenland. Bureau of Mineral and Petroleum, March 2007
- Online: www.govmin.gl (minerals)

Gad, F. Grønland. Politikken Danmarks Historie. Politikken Forlag A/S. 1984.

Goldberg, Claus. Local use of natural resources in the "Killavaat Alannguut" region in Kommune Kujalleq Municipality. Orbicon. Roskilde, april 2010.

Greenland Venture. Kommune Kommune Kujalleq – Vilkår for udvikling. Nuuk, 2009.

Grønlands Statistik. Befolkning, Dødsfald 2011/2015. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Befolkningens bevægelser 2011/2015. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Grønland 2016, Statistisk Årbog. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Grønlands befolkning 2002, 2011, 2016. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Indkomstfordeling 2014 - 2015. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Indkomststatistik 2008. Nuuk, 2010.

Grønlands Statistik. Kompetencegivende uddannelser 2009. Nuuk, 2010.

Grønlands Statistik. Ledighed 2014. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Offentlige Finanser 2015. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik. Turisme i tal. Nuuk, 2016.

Grønlands Statistik, Bolatta Vahl og Naduk Kleemann, 2016

Hjemløshed i Grønland, 2013, Statens Byggeforskningsinstitut

Ilaqutariinnermut Pisortaqarfik Familiedirektoratet. Ilaqutariit inuuniarnerminni atugarisaat 2004, Familiens Levevilkår 2004. Nuuk, 2004.

Inatsisartutlov nr. 26 af 18. december 2012 om ændring af inatsisartutlov nr. 7 af 7. december 2009 om mineralske råstoffer og aktiviteter af betydning herfor (råstofloven) (Ændringer af regler om råstofmyndigheden, om småskala efterforskning og udnyttelse af mineraler, om indsamling og brydning af mineraler uden tilladelse og om samfundsmæssig bæredygtighed m.v.)

Inatsisartutlov nr. 6 af 8. juni 2014 om ændring af inatsisartutlov nr. 7 af 7. december 2009 om mineralske råstoffer og aktiviteter af betydning herfor (råstofloven) (Tidlig borgerinddragelse og offentlig høring)

- Inatsisartutlov nr. 3 af 30. november 2009 om ændring af landstingslov om indkomstskat (Skattepligt i forbindelse med råstofaktiviteter, skærpet beskatning af fri bil, handel med skattemæssige afskrivninger og udvidet indeholdelsespligt)

International Council on Mining and Metals (ICMM), Toolkit for community development, 2005 (*Værktøjskasse for samfundsudvikling*)

International Principles for Social Impact Assessment. (*Internationale principper for Vurdering af Samfundsmæssig Bæredygtighed*) IAIA Special Publication Series No. 2. May 2003.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3152/147154603781766491>

Interview med Agnethe Nielsen, 16. juni, Narsaq, 2010.

Interview med Arbejdsmarkedsforvaltningen, Kommune Kujalleq, 15. juni, Narsaq, 2010.

Interview med Birger Poppel (forskning), 19. juni, Nuuk, 2010

Interview med Erhvervsforum, 14. juni, Qaqortoq, 2010

Interview med Great Greenland, 14. juni, Qaqortoq, 2010

Inuuneritta, Grønlands Hjemmestyre. Inuuneritta – Folkesundhedsprogram. Landsstyrets strategier og målætninger for folkesundheden 2007 – 2012. Nuuk, 2006.

Inuuneritta II, Naalakkersuisut, Government of Greenland, Naalakkersuisut's strategier og målsætninger for folkesundheden 2013 - 2019. Nuuk 2012

Kommune Kujalleq Kommune Kujalleq 2011 – 2022, kommuneplanstrategi 2010. Qaqortoq, 2010.

Kommune Kujalleq, Minekonsulent Ole Christiansen, december 2016

Landslægeembedets Årsberetning 2011 & 2012

Leopold, L. B., Clarke, F. E., Hanshaw, B. B. and Balsley, J. R. A procedure for evaluating environmental impact. Geological Survey Circular 645, Government Printing Office, Washington, D.C. 13 pp, 1971. (*Procedure for vurdering af miljøpåvirkninger*)

Lov om indkomstskat nr. 20 af 18. november 2010.

Lund, N.A. og Nathanielsen, N. Sprogbrug hos grønlandske studerende. Speciale. 2001. <http://www.kamikposten.dk/default.aspx?tag=periode&folder=hvadermeningen&sprog=da&punkt=200102&udvalgt=2001020701>

Mackenzie Valley, Socio-Economic Impact Assessment Guidelines (*Retningslinier for samfundsøkonomiske vurderinger*)

http://reviewboard.ca/reference_material/socio_economic_impact_assessment

Meeqqat Inuusuttullu Pillugit Ilisimasaqarfik. Videnscenter om Børn og Unge. Statistik om børn og unge i Grønland. 2007-2008. Nuuk, 2009.

Mobilitetsstyregruppen. Mobilitet i Grønland, januar 2010

Møde med Borgmester i Kommune Kujalleq, 11. juni, Qaqortoq, 2010.

Møde med Kommune Kujalleq, 11. juni, Qaqortoq, 2010.

Målrettet støtte til det grønlandske landbrug, Copenhagen Economics, april 2016

Naalakkersuit, Setting up a business in Greenland, Grønlands Selvstyre, 2010 (*Start af virksomhed i Grønland*)

Niclasen B., Løngaard K., Kærgaard Laursen L. og Schnohr C. Sundhed på toppen – resultater fra Health behaviour in School-aged Children (HBSC) undersøgelsen i Grønland i 2006. Inussuk – Arktisk forskningsjournal 1. Nuuk, 2007.

Norden: SLICA: Arctic Living conditions – Living conditions and quality of life among Inuit, Saami and indigenous peoples of Chukotka and the Kola Peninsula, Birger Poppel (ed.), 2015

Nordisk Ministerråd. Nordisk Statistisk årbog 2007. København 2007

Our Mineral Resources – Creating prosperity for Greenland, Greenland's Oil & Mineral Strategy 2014 – 2018, Naalakkersuisut, Government of Greenland, maj 2014

Pedersen, C. P., Dahl-Petersen, I. and Bjerregaard, P. MIPI – Videnscenter om Børn og Unge. Notat om selvmordstanker og selvmordsforsøg blandt unge i Grønland. Nuuk, 2007.

Principles and guidelines for social impact assessment in the USA. (*Principper og retningslinjer for VSB i USA.*) The Interorganizational Committee on Principles and Guidelines for Social Impact Assessment, 2003

- Online: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3152/147154603781766293>

Yderligere relevant litteratur findes i følgende publikation (p. 100-103):

Rendal, G. Syfiliskrigen, Bachelorprojekt. Institut for kultur og samfundshistorie, Ilisimatusarfik. Nuuk, 2004.

Retningslinjer for samfundsmæssige analyser af håndtering af naturressourcer
Verdensbanken

- Online:

http://info.worldbank.org/etools/library/view_p.asp?lprogram=107&objectid=238462

Rischel, J. Geografisk dialektfordeling og lydforandring i grønlandsk. Nuuk, 2007.

<https://oqaasileriffik.gl/udgivelser/om-groenlandsk-sprog/>

Råstofdirektoratet, Retningslinjer for Vurdering af Samfundsmæssig Bæredygtighed i forbindelse med mineprojekter i Grønland, November 2009

Råstofloven, lov nr. 7 af 7. december 2009

Skattestyrelsen/Råstofdirektoratet. Vejledning til udfyldelse af skatteindberetningsskema. Nuuk, august 2010.

Sitting on Gold – A report on the use of informally acquired skills in Greenland, University of Copenhagen, Ilisimatusarfik – University of Greenland, Aalborg Universitet, 2016
Skattestyrelsen/Råstofdirektoratet. Vejledning til udfyldelse af skatteindberetningsskema. Nuuk, august 2010.

Skatte- og velfærdskommissionen. Hvordan sikres vækst og velfærd i Grønland? Baggrundsrapport. Nuuk, Maj 2010.

Skatte- og velfærdskommissionen. Indkomster og indkomstfordeling i Grønland 2007. Arbejdspapir. Nuuk, Juli 2010.

Social Impact Assessment (SIA). Guidelines on the process and preparation of the SIA Report for mineral projects, April 2016. Prepared by Ministry of Industry, Labour and Trade

Sparre, L. MIPI – Videnscenter om Børn og Unge. Nøgletal om børn og unge i Grønland. Nuuk, 2009.

Tusagassiivik – Grønlands Hjemmestyres informationskontor. Tuberkulose er en folkesygdom. Nuuk, 2007.

Udnyttelse i Grønland. Råstofdirektoratet, Marts 2007
- Online: www.bmp.gl (minerals)

Valgreen, L. En analyse af de sprogpoltiske problemstillinger i det postkoloniale Grønland (1979-2003) - med særligt henblik på den enkeltsprogedes situation i forhold til den førte politik og samfundsdebat. Københavns Universitet.
https://tors.ku.dk/forskning/publikationer/speciale/eskimologi/Lisbeth_Valgreen_speciale.pdf Workshop med fokusgruppe af beskæftigede og arbejdsløse, 12. juni, Qaqortoq, 2010.

Workshop med fokusgruppe af beskæftigede og arbejdsløse, 15. juni, Narsaq, 2010.

Workshop med fokusgruppe af fiskere og jægere, 12. juni, Qaqortoq, 2010.

Workshop med fokusgruppe af fiskere og jægere, 15. juni, Narsaq, 2010.

Workshop med fokusgruppe af personer og institutioner på det sociale område, 13. juni, Qaqortoq, 2010.

Workshop med fokusgruppe af personer og institutioner på det sociale område, 16. juni, Narsaq, 2010.

Andre links, der henvises til i rapporten:

<http://unesco.org>

https://govmin.gl/images/stories/minerals/sia_guideline/SIA_guideline.pdf

https://govmin.gl/images/stories/faelles/standard_terms_for_Exploration_Licences_for_Minerals-Addendum_no_3.pdf

http://naalakkersuisut.gl/~media/nanog/files/publications/arbejdsmarked/DK/beskaeftigelsesstrategi_DK_01102015.pdf

<http://naalakkersuisut.gl/en/naalakkersuisut/departments/erhverv0arbejdsmarked-og-handel/large-scale-projects-Act>

https://govmin.gl/images/stories/faelles/standard_terms_for_exploration_licences_for_minerals_addendum_no_3.pdf

https://govmin.gl/images/stories/minerals/health_care_prices.pdf

<http://www.nunalerineq.gl/dansk/sps/index-sps.htm>

<http://wch.unesco.org>

www.abortnet.dk Sex & Samfund

www.data.un.org De Forenede Nationer

www.forsvaret.dk/GLK Grønlandskommandoen, Forsvaret

www.kanukoka.gl De Grønlandske Kommuners Landsforening

www.kni.gl Kalaallit Niuerfiat A/S

www.kujalleq.gl Kommune Kommune Kujalleq

<http://www.naalakkersuisut.gl/> Government of Greenland (replaces www.nanog.gl)

www.neqi.gl

www.peggik.gl Departementet for Sundhed

www.politi.gl

www.stat.gl

www.statistikbanken.dk

www.transportkommissionen.gl

Addendum No. 3 of 1 July 2014 to standard terms for exploration licenses for minerals (excluding hydrocarbons) in Greenland

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 302 af 26. marts 2015; Arbejde med udvinding og efterforskning med henblik på udvinding af mineralske materialer i Grønland

Inatsisartutlov nr. 6 af 8. juni 2014 om ændring af inatsisartutlov nr. 7 af 7. december 2009 om mineralske råstoffer og aktiviteter af betydning herfor (råstofloven) (Tidlig borgerinddragelse og offentlig høring)

Inatsisartutlov nr. 10 af 29. november 2013 om ændring af landstingslov om indkomstskat (Ophævelse af rentefradragsbegrænsning, afskaffelse af "carry back" og udskydelse af afregningstidspunktet for A-skat og udbytteskat)